PETRU DEMETRU POPESCU

TRIMISUL LUI BRÎNCOVEANU

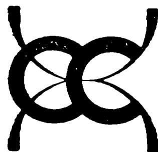
EDITURA EMINESCU

Vp

PETRU DEMETRU POPESCU

TRIMISUL LUI BRÎNCOVEANU

Colecția Clepsidra

EDITURA EMINESCU

BUCUREȘTI 1984

Bunicilor, părinților, fratelui, copiilor, generațiilor familiei mele care au trecut și trec cu venerație și dragoste prin măreața istorie românească.

I

Mărire și decădere

Istoricul asediu al unei mari cetăți. La 1672 Sultatanul Mehmed al IV-lea izbutise să pună piciorul în vestita cetate a Cameniței din provincia leșească Podolia și iute să înainteze spre inima pajurei imperiale a Habsburgilor; Viena. Atunci nimeni nu se mai îndoia că bătrîna cetate, cu ziduri șubrede și poduri care abia se mai puteau ridica la vreme, va putea rezista mai mult de o săptămînă sau mai degrabă va deschide singură porțile învingătorilor lumii.

Poeții — și erau destui la vremea aceea în Europa unde umanismul traversase patru secole de la Dante și „Divina COMEDIA" pînă spre finele secolului XVII —, renascentiștii de pretutindeni, cît și epigonii pleiadei franceze se pregăteau să invoce pe Melpomene pentru a-i inspira să glorifice în stihuri meșteșugite zbuciumul și frămîntările acestui sfîrșit de veac, nervul și întregul său patos. Își imaginau cum trebuie să arate marea cetate înfrîntă, doborîtă din temelii ca Ierusalimul sau arsă precum Cartagina legendarilor puni. Ruină și jale, praf și pulbere, cenușă în bătaia vîntului, sîngele răniților și lacrimile celor luați în robie.

Cei care nu se mulțumeau însă cu aparențele și avuseseră prilejul într-un chip sau altul să cunoas-

că situația din imperiul sultanilor nu mai gîndeau astfel. Teoreticienii militari știau că totul depinde de potențialul economic și uman avut la dispoziție și nu de înaintări vremelnice și succese trecătoare. Avuseseră în față exemplele istoriei cu lățirile furtunoase ale împărăției turcești și izbînzile ei fulminante și cu jalnicele retrageri după redutabilele victorii ale creștinătății dintre care românii fuseseră vioara întîi antiotomană. Filozofii gîndeau cu mintea și mai puțin cu inima vechiul precept „măreție și decădere" și urmăreau febril direcțiile și evoluțiile unei epoci. Într-adevăr, „clasica" trăsătură a culorii locale folosită de romantici peste un veac și ceva se dovedește incendiată de atmosfera războaielor de mari proporții, adeseori ale violentelor ciocniri civile din care nu va lipsi nici tenta religioasă. De două secole catolicismul începuse ofensiva generală împotriva ortodoxiei, supărîndu-l și deranjîndu-l cumplit formula autocefaliei. Acum ofensiva căpătase cele mai acute forme de manifestare. Dar secolul XVI găsise antidotul pentru Roma și papalitate și nu iscat de ortodoxism. Curentele reformate se constituiseră și deschiseseră pe neașteptate focul, protestaseră împotriva formelor învechite, și violenței catolice îi răspunseseră cu violență și forme noi de manifestare. Religia căpăta un loc sub soare ca armă politică de temut, unită în „cuget și simțiri" cu plutocrațiile feudale.

Dar să nu ne îndepărtăm prea mult de Imperiul otoman, căruia toți îi cunoscuseră mărirea și strălucirea timp de trei secole mereu înaripate. Puțini au fost cei care i-au cunoscut slăbiciunile intime și i-au gîndit dialectic degringolada.

La data cînd căzuse Camenița, Miron Costin, aflat la Poartă la chemarea Sultanului, este încercat de marele vizir împărătesc cu o prea șireată întrebare: „... pare-le lor, (moldovenilor), bine că au luat (turcii) împărăția Camenița, au ba?“ Pe atunci un răspuns nechibzuit putea atrage dizgrația împărăției cînd era vorba de capete încoronate sau la simplii boieri, ori cu atît mai mult de cărturari, tăierea grabnică a capului, fără județ. Știa prea bine această uzanță „de loc diplomatică“ și Miron Costin. A rămas o clipă în cumpeni cu răspunsul pe care trebuia să-l dea și fără prea multă zăbavă. Dar Sultanul, prinzînd a zîmbi, nu în chip mefistofelic, cum avea obiceiul, ci a liniștire, i-a dat să înțeleagă că-și poate rosti gîndul întreg. La care virtuosul cronicar născocește o cale de mijloc: „Sîntem noi moldovenii bucuroși să se lățească împărăția (turcească) în toate părțile, cît de mult, iar peste țara noastră nu ne pare bine să se lățească.“

Dimitrie Cantemir cunoștea temeinic starea de decădere a Imperiului sultanilor ca unul ce a trăit în haina aspră a ostătăciei otomane și asistase la simptomele decadenței apropiate a unei societăți hrănite din cuceriri și glorii militare. Unde moravurile înapoiate probau că drumul măririi își crease eroziunile sale adînci și mistuitoare.

E greu însă a cunoaște măsura întregului proces care a adus la decăderea acestui imperiu pus pe cotropire și dominație. Acele maladii intestine care au supt statornic din seva gloriilor. Mai simplu ni se înfățișează tabloul înfrîngerilor esențiale care s-au adăugat cu asprime convulsiilor interne. Cert este că tocmai cuceririle otomane creaseră zeci de nemul-

țumiri și ridicaseră popoarele la lupta de eliberare. Turcii s-au trezit în fața unui mare front antiotoman țesut adesea din fire nevăzute, dar ca un vulcan ce mocnea așteptînd să-și verse cu îndestulare gurile de foc ale lavei.

După ocuparea Cameniței, unul din dușmanii certi ai Înaltei Poarte, statul feudal polonez, a fost lipsit de o însemnată bază militară. Imperiul habsburgic era prada următoare și apoi cine mai știe! Poate chiar somptuosul Paris, unde domnea Regele Soare, sau Londra taciturnă, care putea ajunge domeniu al Semilunii printr-o debarcare pe coastele Angliei, trecînd Canalul.

Acestea erau visuri. Drumul spre Viena era însă o realitate. De aceea, Habsburgii așteptau calmi apropierea furtunii. Poate ei știau mai bine că asediatorii erau pasări trecătoare și nu mai credeau în flamura biruitoare a Stambulului.

Țările Române retrăiau însă vechea groază de a fi preschimbate în pașalîcuri. Poporul simțea pe propria piele nemilosul jug de lemn, înapoiat, al sultanilor, domnitorii aveau mereu deasupra capului sabia lui Damocles care se traducea adesea — și în cazul cel mai fericit — prin mazilire.

Frontul antiotoman românesc cuprindea într-o solidaritate demnă de subliniat pe toți românii care socoteau cu dreptate că arcul carpatin nu poate despărți nici în chip artificial măcar pe cei de un neam și de o lege. Epoca pe care o parcurgem a fost bogată în împotriviri și lupte antiotomane în toate Țările Românești. O strălucită pagină au înscris joimirii conduși de aprigul vohmistru (căpitan) Constantin Turculeț. Mobilul luptei a fost iscat de ocu-

parea Camenitei. Turcii introduseseră pentru aprovizionarea acestei cetăți, acum raia, o dare numită „Chilele Cameniței", potrivit căreia fiecare gospodărie din Moldova trebuia să dea o anumită contribuție. Mai mult, țăranii trebuiau să asigure transportul chilelor pînă la Camenița. Drumul era lung. Ienicerii turci care asigurau paza transportului erau nemiloși. Biciuiau boii să meargă mai repede, biciuiau pe țărani să îndemne vitele. Multe vite mureau, mulți români nu mai ajungeau pînă la Camenița. Își lăsau oasele de-a lungul drumurilor ca mărturie a unor vremuri de crîncenă împilare.

Nemulțumirile erau tot mai mari. Şi atunci sclipi fapta lui Turculeț. Cu ajutor polonez, el își rînduieşte cetele sale de joimiri (călăreți) în codrii din Nordul Bucovinei. Timp de vreo 20 de ani acest neînfricat luptător pentru dreptate și libertatea patriei sale, acest căpitan de haiduci, a atacat carele cu mărfuri care luau drumul Cameniței, a ucis pe cotropitori, a eliberat pe săteni și a întors carele cu chile la cei de la care fuseseră luate. Turcii erau îngroziți numai la auzul numelui acestuia. Sultanul care vedea zădărnicită acțiunea de aprovizionare a Cameniței, trimisese întărituri și pusese un mare preț pe capul lui Turculeț. Trimișii înarmați pînă în dinți s-au dovedit însă neputincioși, nimeni n-a izbutit să-l prindă pe viteazul vohmistru, trădători din rîndul joimirilor nu s-au găsit. Mai mult, Turculeț avea și umorul lui. Un umor robust, sănătos, izvorît direct din amărăciunea norodului și ca răspuns la toate necazurile și obida la care era supus. „Vai de bietul neam al nostru ce român falnic se cheamă!" spunea la răstimpuri Turculeț. Şi astfel stînd lucrurile,

de multe ori prinșii turci nu erau omorîți, nici luați prizonieri pentru a cădea pe capul joimirilor. Ci într-altfel se întorcea pagina răzbunării asupra lor. Turculeț poruncea doar atît: „Dezhăinarea hainilor!“ Și joimirii se grăbeau să împlinească porunca vohmistrului lor, îi dezbrăcau de veșminte pe turbanagii și șalvaragii, le luau și încălțările și îi lăsau așa goi pușcă, în costumul lui Adam, să alerge prin pădure și să se ducă la Sultan să-l vestească despre hazlia lor pățanie.

La rîndul lui, Sultanul îl numise pe Turculeț „hainul cel mare“ și tare ar mai fi dorit să-i reteze capul pentru toate „relele“ cîte i le pricinuise. Iar cronicarul Neculce nu uită să noteze cu multă plasticitate în cronica lui faptele lui Constantin Turculeț: „În toate zilele se bătea cu turcii subt Camenița [...] tot îi lua de grumazi și-i robia. Și cînd ducea turcii zaherele în Camenița, le ieșea înainte ori la dus, ori la întors, de-i lovea și, de bogate ori, îi și smintea.“

Dar despre acest erou popular și faptele sale va mai fi vorba în povestirea noastră. Destul a spune că anii au trecut și turcii, prin vechile lor metode, nebănuind sau nevoind numai să știe de simptomele decăderii împărăției lor, au ajuns sub zidurile Vienei. Vestitul vizir Kara Mustafa (Mustafa cel Negru), care conducea puhoiul turcesc și care împresurase Viena, nu se îndoia nici el în acele zile de supremă glorie otomană de faptul că Viena avea să cedeze sub loviturile iscusitei lui strategii militare. Citise însemnările ilustrului Vauban, ministrul de război al lui Ludovic al XIV-lea, și îi suna în acele momente în minte o frază care putea fi luată foarte bine și

drept maximă, după cum putea fi considerată și un izbutit aforism: „Un castel asediat de Vauban este un castel cucerit; un castel apărat de Vauban este un castel imposibil de cucerit.“ Şi cum Vauban nu se găsea în cetatea Vienei să o apere, iar Vauban-ul acelor zile se socotea chiar el, Kara Mustafa, certitudinea victoriei creștea în inima asediatorului.

Realitatea a dovedit încă o dată că aparențele sînt înșelătoare — și dintr-o parte și din cealaltă. Mai întîi, că asediul s-a prelungit 63 de zile, durată care întrecea orice așteptare din partea lui Kara Mustafa, socotit omul de acțiune și un al doilea fulger (Ilderim) în manevrele pe care le executa și în victoriile obținute. Apoi, domnul Țării Românești, Şerban Cantacuzino, deși se afla în tabăra asediatorilor, nu se arăta a fi docil turcilor, ci mai degrabă trăgea nădejde din partea imperialilor. Astfel încît poruncise oștenilor săi doar să se prefacă a bombarda Viena, dar în fapt ghiulelele să fie umplute cu paie. Iar praful de pușcă să fie udat ca nu cumva să se trezească a se aprinde.

Dar în clipa aceasta a asediului, a supremului asediu, ar trebui să ne aruncăm în treacăt privirile și asupra cetății pentru a surprinde ceea ce se petrecea înăuntru, și să ne intereseze și împrejurimile ei, unde fremăta acum marea de turbane a asediatorilor. Era un spectacol unic pe care nici un amator de întîmplări grandioase n-ar fi dorit să-l piardă.

Viena, această mult prea străveche și legendară cetate de pe Dunăre, la poalele munților Wienerwald, de la extremitatea estică a Alpilor, este așezată într-o cîmpie mărginită de coline. Parcă sub forma

unei căldări, dar asediatorii găseau dune și șanțuri naturale mici menite să joace rolul de tranșee și să-i ferească de focul deschis al celor din cetate. Trecutul istoric al Vienei, chiar schițat, prezintă permanent un mare interes. În secolul I se ridică un castru roman, Vindobona, pe locul unei mai vechi (cine poate ști de cînd) așezări celtice. Documentar, Viena e atestată în anul 881. Trei secole și jumătate mai tîrziu, în 1221, ea primește statut de oraș. La cîțiva ani depărtare, în 1237, de oraș imperial liber. Viața politică a orașului (iată ce dar poate oferi așezarea) se succede apoi cu evoluții surprinzătoare. În 1282 orașul intră în stăpînirea familiei Habsburgilor. El devine Capitala imperiului, calitate pe care o va deține pînă la istoricul an 1867 cînd se va constitui dualismul austro-ungar. Dar Viena, capitală, va dăinui pînă în epoca modernă și contemporană, va găsi în ciuda unor vicisitudini prin care va trece ca și în 1683 (de pildă, Anschluss-ul din 1938), forța rezistenței și vigoarea realizării unor valori inestimabile ale culturii.

La data aceea, cînd soarta ei era încercată de mînia Semilunii, se distingeau în cetate, pe lîngă casele obișnuite și străzile ei întortocheate, cîteva edificii de prim ordin: Catedrala Sf. Ștefan, datînd din secolul al XIV-lea, etalîndu-și coloanele de o mare finețe, biserica Maria Stiegen, tot din secolul al XIV-lea, de data aceasta afirmîndu-și vestitele vitralii de un colorit delicat, și palatul Hofburg, maiestuos și masiv, fostă reședință imperială a Habsburgilor pînă cînd acum, în secolul al XVII-lea, începe construcția marii opere arhitectonice a Vienei, și care avea să devină reședință imperială hotărîtoare,

palatul Schönbrunn, monument al barocului tîrziu.

Două luni de asediu au constituit o grea încercare pentru cei aflați în incintă. Ca la orice cetate medievală și Viena nu făcea nici ea excepție, populația rurală din împrejurimi ocupîndu-se cu lucratul pămîntului, își părăsește gospodăria la apropierea dușmanului și își găsește refugiul binefăcător în cetate. Un timp mai merge. Dar asediul prelungindu-se, Viena, care se aproviziona atît de ușor înainte, fiind așezată la răscruce de drumuri comerciale și cu osebire răsfrîngîndu-și trupul de burg medieval în splendidul și nemuritorul fluviu Danubiu, acum este sugrumată și supusă înfometării. Îngrămădirea populației cauzează izbucnirea unor groaznice epidemii. Viena se sufocă, vienezii simt că li se apropie sfîrșitul. Comandantul cetății, generalul Starhemberg Ernest Rüdiger*, care deținea și titlul de conte, nu poate lua nici o măsură. Împăratul habsburg Leopold nu este aici. Norocul împăratului și ghinionul generalului. Împăratul se găsește la tratament, la Karlsbad (Karlovy-Vary), în Cehia, pe care coroana imperială o ține în supunere. Pentru că a fost ca un destin sau mai bine zis ca o tradiție ca Habsburgii să sufere de gută și reumatism. Ori la Karlsbad sînt băile termale renumite și atotvindecătoare. Acest minunat colț de rai nu aparține poporului ceh, ci capului încoronat al imperiului. Norocul împăratului și ghinionul poporului ceh!

* Acest general devine vestit prin faptul că este considerat comandantul apărător al Vienei. Biografia lui de dinainte de anul 1683 cît și după aceea rămîne ștearsă. Dacă n-ar fi avut loc acest eveniment, n-ar fi fost pomenit decît cel mult în lista comandanților Vienei.

Asediul Vienei a fost însă controversat în multe privințe. Unele păreri așază acest asediu din anul 1683 ca fiind al treilea asediu turcesc după alte două petrecute la răstimpuri, scurte, e drept mai slabe decît acesta cînd vizirul Kara Mustafa aruncase asupra cetății 200 000 de soldați. Și că împăratul Leopold I ar fi fugit de teamă din capitala sa la Passau încă din prima zi pentru a scăpa de răspunderea teribilă și delicată de a organiza și conduce apărarea cetății. Şi că ar fi lăsat pe seama generalului amintit această sarcină. Ca să facă el ce va crede de cuviință. Și că cei care au pornit la o oarecare înjghebare de apărare au fost locuitorii orașului și studențimea vieneză. Că turcii ar fi fost respinși de 18 ori de acești viteji și de-abia la al 19-lea asalt, fatal pentru vienezi, au izbutit să cucerească fortificațiile exterioare.

Rămîne să derulăm drama celor din cetate, dramă care, chiar de-au fost aceste adevăruri, a existat în forme violente și necruțătoare.

Dacă Leopold s-ar fi găsit atunci în cetate, ar fi fost în măsură să decidă. Generalul însă nu. Zilele trec, oamenii mor și el stă ca pe ghimpi, în imposibilitatea de a lua vreo măsură fără știrea și încuviințarea suveranului. Dar în nopțile lungi și chinuitoare ale asediului, cînd nici luna nu voia să se mai arate pe cerul pîclos și încărcat de nouri, se gîndește: „Ar mai exista o posibilitate. Un trimis curajos care să izbutească a trece neobservat prin liniile dușmane și pe un cal aprig să ajungă la împărat.“ Părăsește repede acest gînd înlocuindu-l cu altul: „Nu există un asemenea om. Oricine s-ar avînta

o clipă măcar în afara zidurilor cetății ar plăti cu un glonț cutezanța lui.“

Dar într-o dimineață a inspectat din nou cetatea. A văzut oameni care delirau din cauza frigurilor, a lipsei de apă sau a mîncării. Femei care năşteau în dureri de neînchipuit, scoțînd răgete asemănătoare dobitoacelor cînd sînt hăituite. A citit în ochii copiilor, care uitaseră de joacă, foamea şi disperarea. Iar ultimii combatanți, lipsiți şi vlăguiți chiar de dorința de a mai rezista. Atunci s-a hotărît. Împăratul este departe de ei, de poporul care zace în suferință. El se îngrijeşte acum pentru a fi sănătos şi frumos. Nu-i pasă de ei. El, comandantul cetății, simte aproape de inima lui gemetele suferinzilor, el a condus oştile spre biruințe în numele şi în favoarea împărăției.

Îl apucă un dezgust la adresa împăratului şi mila față de compatrioții săi se adînceşte. Gîndul ucigător de dureros dar singurul posibil îi înfloreşte în mintea care se zbuciumă neputincioasă, îi mîngîie turbulent pletele albite de anii luptelor. „Trebuie să deschidă grabnic porțile cetății şi să îndeplinească protocolul impus de situație.“

Vede cu ochii minții cum se va desfăşura. El, generalul comandant al Vienei, va ieşi din cetate pe podul principal care se va lăsa la porunca lui. Poartă în mîini cheia simbolică a Vienei, foarte grea şi cu care nu se poate deschide nici o uşă, nici o poartă. Dar care desemnează cedarea, înfrîngerea. Este urmat de un grup de şase sau doisprezece ofițeri. Unul din ofițeri, cel din mijlocul grupului, poartă în mîini steagul cetății cu pajura habsburgică pe el. Şi steagul, ca şi cheia vor trebui predate în mîinile lui

Kara Mustafa. Cheia, cu fața spre cetate, în semn de îndemn la folosire a ei pentru deschiderea porții. Steagul, plecat, ca semn suprem al recunoașterii înfrîngerii. Și ca semn de umilință.

Generalul se scutură însă din nou de asemenea gînduri. Nu știe dacă delirează sau nu. Nu-și dă seama dacă lucrurile s-au petrecut numai în mintea lui bolnavă de friguri și cheia Vienei se află în mîinile învingătorului doar în vis, ori realitatea s-a și consumat.

Aude deodată urale și îndemnuri la luptă. Își dă seama că nu visează deloc. Aleargă spre zidurile cetății, pe străzile care urcă spre zidurile exterioare. Vede cu uimire că în mijlocul oamenilor s-a produs un reviriment. Chiar și cei mai bolnavi s-au ridicat și se alătură entuziaștilor. Nu știe deocamdată ce s-o fi întîmplat. Care să fie miracolul intervenit în situația ce părea fără ieșire.

Un ofițer îl întîmpină și-i raportează. La orizont au apărut oști poloneze. Numeroase oștiri poloneze. Preț ca la 40 000 de oameni conduși chiar de rege, de marele și neasemuitul Ioan Sobiețki. Mai este și o oaste germană, mai mică dar excepțional de însemnată la ceas de cumpănă. În fruntea ei sînt comandanți iluștri și nume răsunătoare: electorii de Bavaria și Saxa, ducele de Würtemberg și chiar prințul de Lorena. Generalul se scutură de visul rău ce-l avusese. Cheia Vienei se află la locul ei. Steagul, neplecat. Primește vestea ca o apă rece revărsată pe o față înfierbîntată și arsă de soare. Vestea are un efect tonic, vindecător. Într-o clipă intuiește situația. Leșii vor să reintre în posesia Cameniței. De aceea, vin să-i ajute pe ei să scape din încurcătură

ca apoi și ei să-și plătească datoria față de leși. Schimb pe schimb. Oricum, în situația aceea un prieten de conjunctură valorează mai mult decît un prieten adevărat dar neputincios.

Își recapătă treptat luciditatea și stăpînirea de sine. Poate că și el citise însemnările lui Vauban și reținea că „un castel apărat de Vauban este un castel imposibil de cucerit."

Pînă la sosirea ajutorului trebuia să organizeze apărarea și apoi la momentul potrivit să iasă din cetate și să-și unească loviturile cu cele ale polonezilor. Va deschide porțile cetății, dar nu pentru a preda „cheia Vienei", ci pentru a trece la ofensivă.

Și, într-adevăr, organizează lupta conform priceperii lui militare. Trec astfel două ceasuri: grele și pline de zguduitoare emoții. În sfîrșit, capetele cavalerilor polonezi din avangardă și-au făcut apariția pe culmile din apropierea cetății. La fel ale luptătorilor germani veniți din nord. Turcii sînt luați prin surprindere. Ceea ce nu putuseră vedea ei de jos, din cîmpul unde își desfășuraseră armiile, văzuseră observatorii cetății Viena. Cavaleria poloneză pornește în clipa următoare la atac. În clipa cealaltă, la porunca generalului, porțile Vienei se deschid și o mare de luptători se revarsă spre locul bătăliei. Asediatorii sînt acum asediați, înconjurați, loviți și distruși. Turcii aleargă în dezordine. Nu mai pot fi stăpîniți. Nu mai pot fi organizați și nici salvați. Kara Mustafa strigă ca ieșit din minți la falnica sa armată care acum se schimbă în pleavă. Invocarea numelui lui Allah se preface în tot soiul de ocări și sudălmi la adresa noilor veniți. Steagul profetului cade în mîinile polonezilor.

În luptă, generalul îl zărește pe regele Sobiețki și îi dă salutul. E mîndru că el comandă oștenii săi alături de acest redutabil conducător, alături de cavaleria polonă. Se mîndrește și pentru celelalte personalități și în primul rînd pentru prințul de Lorena care alături de electorul de Saxa comandau trupele germane care aveau misiunea să acopere și întărească acțiunile aripei stîngi a armatei poloneze. Apoi lupta mai durează ceva: în fața Vienei, pe colina numită Kahlemberg. Atacă și cavalerii germani. Ultimile răbufniri ale furtunii. Kara Mustafa își dă seama că partida e pierdută pentru el. Jocul cel mare al șahului s-a sfîrșit cu mat la rege. Regele este Sultanul cel mare. Dă poruncă de retragere pentru a salva ce mai este de salvat din falnica sa armată, acum o fantoșă în vîntul iscat la Viena.

Retragerea armatei turcești se face încet, cu greutate. În urma ei, împrejurimile Vienei rămîn pline de morți, de scuturi și spade rupte, de cai doborîți. La răstimpuri se aud vaietele muribunzilor.

Deodată totul se liniștește. În cetate s-au aprins luminile pentru a sărbători pe Ian Sobiețki și biruința asupra turcilor. Mîine în zori polonezii vor pleca spre țara lor. Habsburgii le vor rămîne datori. Datoria cîinelui față de pisică. Morții nu vor fi lăsați pe cîmp pentru a nu da naștere epidemiilor. Vor fi cărați departe de acolo și arși. Ei vor fi uitați și deasupra lor se va întinde o mare mută a liniștii.

Asediul Vienei însă nu va mai fi uitat niciodată. A intrat în istoria evenimentelor cu durată veșnică. Pentru că în clipa cînd Kara Mustafa a dat semnalul retragerii, acesta nu era un simplu semn de recunoaștere a înfrîngerii. Era un moment crucial

pentru istoria otomană, o sentință dată de un proces istoric fără precedent: începutul amurgului împărăției turcești. Dimitrie Cantemir, care cunoscuse starea de decădere a turcilor, după Viena a fost tentat să consemneze în scris istoria unei mari înfrîngeri. El dă naștere celebrei sinteze istorice în latinește intitulată sentențios „*Historia crementa atque decrementa aulae othomanae*“ (Istoria creșterii și descreșterii curții turcești). Citind această operă și covîrșiți de fluidul dar și de densitatea slovei cantemirești, putem spune la rîndul nostru îndrituit: „De la 1683, de la înfrîngerea suferită la Viena, turcii n-au mai putut cunoaște mîndria multor izbînzi. Nu s-au mai putut gîndi nici chiar în vis că vor păși în Parisul udat statornic de Sena, nici că vor putea trece canalul pentru a fi stăpînii Londrei înconjurată de ceața misterioasă și răcorită perpetuu de Tamisa. Chiar patria lagunelor va continua nestingherită legănarea gondolelor în acorduri de canțonete nepieritoare.“

Ne-am mai putea pune însă și alte întrebări: Polonia va profita de situație pentru a începe la rîndul ei expansiunea? Împăratul Leopold I s-a întors curînd de la Karlsbad sau de la Passau de unde fusese fugit pentru a-l felicita pe general pentru răbdare, tenacitate, calm, vitejie și biruință. Habsburgii își vor plăti însă datoria față de Polonia? Sau vor căuta să profite ei înșiși de biruința vieneză pentru a inaugura bazele propriei lor măriri?

Cert este că deosebit de petrecerea care s-a angajat atunci la Viena, după victorie și ca semn de sărbătorire a ei, și chiar în afara cîștigului teritorial pe care îl așteptau polonezii de pe urma intervenției

lor salutare, trufașul rege Sobiețki se dovedea un om foarte grijuliu și foarte dornic să-și rotunjească averile personale. El n-a stat cu mîinile în sîn, ci a cercetat, ca în toate celelalte finaluri de bătălii încheiate victorios, prada de război. Mănoasa pradă de război. După apusul soarelui, înainte de a se duce la petrecere, regele scrise din tabăra marelui vizir, unde se dusese special, o scrisoare iubitei sale soții, regina Marietta:

„Eu n-am văzut încă toată prada. Dar nu se poate compara nici pe departe cu ceea ce a fost cîștigat la Chocim. Patru sau cinci care împodobite cu rubine valorează ele singure cîteva mii de ducați. Să nu-mi spui, scumpa mea inimă, ceea ce femeile tătare zic bărbaților lor cînd ei se întorc din bătălie cu mîinile goale: Tu nu ești un războinic, pentru că nu mi-ai adus nimic; numai acela care are curaj poate să cîștige cîte ceva. Este imposibil să descrii rafinamentul luxului care domnea în corturile vizirului; se vedeau aici băi, specii de mici grădini, fîntîni arteziene, rezerve de vînat; am găsit aici chiar un papagal. Cînd vizirul recunoscu că nu mai poate ține piept, își dădu pe fiii săi ca ostatici, plînse ca un copil și spuse hanului tătar: «Scapă-mă, dacă poți.» Hanul răspunse: «Cunoaștem bine pe regele Poloniei, e imposibil să-i rezisti»; să vedem mai curînd cum putem scăpa. N-aș putea să-ți enumăr tot ceea ce compune prada mea; principalele piese sînt: o centură de diamante, două ceasuri împodobite cu briliante, patru sau cinci bogate spade, cinci care împodobite cu rubine, safire, perle, cuverturi, tapiserii și mii de mici obiecte, cele mai frumoase blănuri de zibelină din lume. Soldații au cantități mari de cen-

turi de diamante; nu știu ce fac turcii cu ele pentru că ei nu le poartă în mod obișnuit; poate le păstrau pentru vienezele ce se așteptau să cadă în mîinile lor. Eu mă găsesc în posesia unei casete de aur curat, conținînd trei foi de aur, de grosime apreciabilă, pe care sînt desenate figuri cabalistice. Cît despre marea comoară, e imposibil să știu ce-a devenit; am intrat primul în cortul marelui vizir și n-am văzut pe nimeni care ar fi putut s-o ia înaintea mea; a fost poate împărțită în rîndul trupei, sau nu fusese încă adusă, sau poate fusese trimisă celor din ariergardă înaintea bătăliei."

Așadar învingătorii și-au luat prada, au petrecut în lege și au rostit vorbe mari în vederea unor noi socoteli. Numai românii acelor vremuri s-au trezit după toate eforturile, vitejiile și virtuțile lor în fața unor noi acaparatori. Pentru că mult adevăr cuprind cuvintele de foc și sînge scrise de cronicar ca prevestire peste timp. Potrivit lor și adevărului istoric, noi, românii „am stat în calea tuturor răutăților."

Carlovitz-ul austriac, doliu turcesc. Firul istoriei otomane a început apoi a se derula în sens invers. Legea dialectică a mersului spre înainte și a saltului nu s-a mai putut împlini de vreme ce Imperiul otoman s-a trezit în fața nefericitei sale suite de înfrîngeri.

Pe noi românii ne interesează însă măsura în care evenimentul de răsunet internațional — asediul Vienei — avea să se repercuteze asupra propriei noastre istorii, asupra destinului nostru ca națiune înainte de a se închega națiunea. Cu armatele tur-

cești în țară, cu domnitori bravi dar care trebuiau, constrînși de împrejurări, să plătească tribut, cu jefuirea permanentă a bogățiilor acestui fermecat plai danubian, cu monopol turcesc statornicit asupra comerțului nostru, aspiram în zadar, căci nu puteam înfăptui unirea mult visată.

Așa încît dată fiind înfrîngerea turcească la Viena, în mod firesc bucuria stîrnită în inimile românești a însemnat totodată îndreptarea privirilor spre acel imperiu al cărui soare începea să răsară — spre Imperiul austriac. Nu fiindcă am fi așteptat izbăvirea noastră de la curțile împărătești, dar cel puțin victoriile Habsburgilor să fi însemnat înfrîngerile otomanilor și slăbirea apăsătorului jug turcesc asupra noastră. Forțele românești au și acționat din primele momente în acest sens și de pe poziția unei loialități istorice a românilor. De fapt, erau continuate formele de luptă antiotomane de pînă atunci, dar cu un plus de nădejde.

S-a impus însă și o altă realitate potrivit căreia turcii adulmecînd în nări ca o presimțire viitoarele lor înfrîngeri și pierderi de teritorii și-au concentrat atenția asupra Țărilor Române, care fuseseră vreme îndelungată „chelerul“ (cămara de provizii) a împărăției otomane și care, dată fiind așezarea lor în coastele împărăției și cu atît mai ușor de cuprins, puteau constitui încă izvoare de venit, fîntîni arteziene pentru otomani.

Domolirea luptei antiotomane ar fi fost de aceea o slăbire a vigilenței față de primejdia ce o reprezenta încă puterea otomană, o nesăbuință.

În iarna anului 1683, ținînd seama de evoluția evenimentelor și de faptul că Duca-vodă nu se în-

torsese încă de la Asediul Vienei, Ștefan Petriceicu, fostul domn al Moldovei, dă semnalul unei puternice răscoale antiotomane. Fusese în Polonia și se înțelesese cu regele Sobiețki. Căpătase ajutorul „dezintenesat“ al acestuia. Încîntat de perspectiva ce i se ivea ca mare conducător antiotoman prin alungarea turcilor și tătarilor din cetățile moldovene și din Bugeac, Ștefan Petriceicu n-a sesizat sclipirile viclene din ochii lui Ioan Sobiețki și nici n-a intuit planul ascuns al regelui. Ar fi fost bine să nu se grăbească a aprecia sentimentele regelui și să gîndească retrospectiv la epoca lui Ștefan-Vodă cînd acesta înfrînsese trufia lui Ioan Albert în Codrii Cosminului. Și de ce? Pentru că Ioan Albert pretinsese că dă ajutor domnului moldovean în vederea izgonirii turcilor din Moldova. După cum peste două secole tot un rege al Poloniei, de data aceasta Ioan Sobiețki, făgăduia „același ajutor“ tot unui domnitor moldovean și tot în același scop. Numai că Ștefan cel Mare intuise bine planurile regelui polon și le răsturnase în favoarea Moldovei.

Ștefan Petriceicu n-a ținut seama de experiența istoriei. Dar curînd avea să înțeleagă și el intențiile regelui polon, de la care ajutorul promis n-a mai sosit niciodată. În schimb, sub steagurile lui, s-au adunat mulțime de țărani, tîrgoveți și boieri de țară, care voiau să scape de asupritorul jug al străinilor. S-a alăturat și viteazul Turculeț cu cetele lui de joimiri. Au venit și cazaci din Ucraina pentru ca împreună cu moldovenii să-i gonească din aceste meleaguri pe cotropitori. Și au făcut minuni de vitejie în Bugeac.

De multe ori s-a văzut însă că numai vitejia nu

este de ajuns. Că mai trebuie și o conjunctură favorabilă pentru fapta cea mare. Astfel încît după atîtea încrînceneli și luptă eroică neasemuită și pilduitoare, neprimind ajutorul lui Sobiețki și al nimănui, răsculații sînt răzbiți și împrăștiați. Ștefan Petriceicu pleacă din nou în Polonia la Sobiețki, cu sufletul risipit și în furtună. Nu să-i ceară acestuia socoteală pentru că nu se cădea și nu era cu putință a face aceasta unui rege, ci pentru a găsi el însuși refugiu față de întoarcerea la Iași a celui care fusese în tabăra turcească la Asediul Vienei, Gheorghe Duca.

De ce nu trimisese însă Ioan Sobiețki ajutorul promis? Răspunsul îl aflăm din desfășurarea ulterioară a evenimentelor. În anul 1690 regele polon instalează podgheazuri (unități militare) în cetatea Sucevei. Fapt grăitor al unei baze de expansiune spre inima Moldovei, Iașii. Că este așa o dovedește, la un an distanță, prezența armatelor conduse de rege în fața cetății Neamțului. „Războiul" lui Sobiețki cu o mînă de plăieși care au apărat eroic cetatea Neamțului poate a căpătat cu timpul aura legendei. Dar el nu este o ficțiune cît măcar a putut s-o constituie celebrul „La chanson de Roland" de la începuturile literaturii franceze. Este o realitate specific românească, izvorîtă firesc și deschis din spiritul de sacrificiu al poporului nostru. Plăieșii din vremea aceea, aidoma celor din epoca de glorie a lui Ștefan cel Mare, nu aveau poate atît de clar în minte conceptul de glorie. Ei nu erau nobili, ci oameni simpli, de țară, care iubeau pămîntul moștenit de la străbuni și nu puteau trăi decît în libertate. De aceea au luptat pînă la limita rezistenței, act de

bravură situat mult deasupra celor din Viena care erau gata să predea cetatea în mîinile turcilor.

Cu această ocazie ieșise încă o dată în evidență vechea lege a ospeției rămasă de la regele Dromichete potrivit căreia poporul nostru a primit cu pîine și sare pe toți cei care ne-au trecut pragul cu gînduri bune și i-a ospețit. Dar cei care au venit cu vrăjmășie și gînd de cotropire au fost întîmpinați cu sabia și cu piepturile drept scuturi. În vitejia cu care au răspuns plăieșii moldoveni lui Sobiețki trebuie să vedem nu un simplu episod, ci o filă în epopeea luptei pentru libertate. Mai ales că tendințele cotropitoare ale Poloniei erau limpezi. Ocupînd cetatea Neamțului, Sobiețki a trecut mai departe la mănăstirile Agapia, Secu și Hangu. Întreg nordul Moldovei intra în stăpînirea Poloniei.

Trăind după Asediul Vienei drama înfrîngerilor în șirul de războaie cu Habsburgii, turcii încearcă să refacă o serie de poziții pe seama Țărilor Române. Mai ales că pierzînd în 1699 Camenița, se văd alungați și din pozițiile lor europene cele mai nordice. În această situație, Sultanul va pretinde noului domn al Moldovei, Antioh Cantemir, noi sacrificii materiale pentru întărirea și aprovizionarea cetăților turcești de pe Nistru. Mai mult, pentru a da un exemplu, dar și pentru că mîna de lucru a oricui prindea bine, chiar domnitorul a trebuit să muncească, cot la cot cu ceilalți, fără șovăire.

Dînd acest amănunt nu am făcut nimic altceva decît să anticipăm anul 1699. Pentru că nu am ajuns încă la el. Perioada cuprinsă între 1683 și 1699, deși de numai 16 ani, a fost de fapt cît o întreagă epocă istorică.

Nu trebuie să uităm că în perioada amintită se petrec la scară europeană două procese esențiale care aduc schimbarea raportului de forțe: primul, decăderea puterii turcești marcată de eșecul asediului Vienei și care acum se consfințește, se legiferează dacă vrem și în orice caz se oficializează prin tratate de pace: al doilea, mărirea imperiului austriac, schitat sau numai anunțat la Viena, trîmbițat în perioada imediat următoare și consfințit și el prin aceleași tratate care năruiau imperiul Sultanilor.

Este vorba de o năruire evidentă. Dacă scurmăm la această dată în colbul victoriilor Semilunii, ne amintim de răsunătorul Mohaci al anului 1526, Atunci regatul feudal maghiar se prăbușise sub loviturile de săbii ale ienicerilor și șarjelor de cavalerie ale spahiilor. Anul 1526 însemnase evident apogeul Imperiului otoman. În 1687, la numai patru ani de la Viena, Mohaciul se repetă și se termină tot printr-un dezastru. De data aceasta, al ienicerilor și spahiilor. Noul Mohaci, al anului 1687, a însemnat ruinarea Imperiului otoman, prăbușirea lui sub loviturile de bombarde ale armatelor imperiale, începutul ascensiunii acestui imperiu.

Imperiul habsburgic va acționa cu abilitate. El va crea și „Liga Sfîntă“ pentru a concentra eforturi mai mari în lupta antiotomană, urmărind desființarea definitivă a rivalului său european.

Zece ani mai tîrziu, aflați în permanentă ofensivă, Habsburgii, care porniseră să sîngereze corpul marii alcătuiri otomane, îi dau o nouă lovitură — fără a-i reteza totuși capul — la Zenta (pe Tisa inferioară).

La data aceea, cei care pronosticaseră căderea

Imperiului otoman puteau să-și încheie romanul lăsîndu-l fără epilog, adică lăsînd drama să se consume de-acum de la sine.

Îmbătată de victoriile sale, pajura imperială trecea la 1699 să consfințească ceea ce dobîndise. Se încheie pacea de la Carlovitz, în urma căreia Ungaria și Transilvania intrau în sfera de dominație habsburgică. Imperialii puteau în felul acesta să jubileze. Bucuria lor însemna în același timp doliu pentru Poarta otomană, o zi cernită și de tristă aducere aminte a celor care în 1453 cuceriseră vechea citadelă bizantină de pe țărmurile Bosforului.

Opintea nemții. Cît ne-am fi dorit noi românii ca scăpată de asuprirea turcească, Transilvania și Banatul cel al pașalîcului de la Timișoara să respire în libertate sub un soare al dreptății și să se repete din nou actul cel de mare dreptate săvîrșit de Mihai în anul 1600! Ca muntenii, moldovenii ori transilvănenii ce toți români se cheamă și sînt dintru o aceeași mumă, de un neam, o limbă și o lege, să se unească sub o singură flamură carpatină, într-o unică Dacie românească.

Dar neagra vicisitudine istorică, ce prindea chipul imperialilor, hotărîse altfel. Norii grei se abăteau iarăși asupra Țărilor Române, cu osebire asupra Transilvaniei. Habsburgii războiau pe turci nu pentru a elibera teritoriile supuse de aceștia, ci pentru a le acapara în favoarea pajurei imperiale. Termenul de salvatori și eliberatori ar fi constituit o iluzie sau o simplă formulă lipsită de conținut.

Habsburgii veneau să înlocuiască o dominație cu

alta. Numai că ei erau purtătorii unei noi ordini în lume. Aspirau ca și otomanii la lățirea necontenită a fruntariilor imperiale, visîndu-se Cezari și Auguști triumfători, urcînd pe tronul marilor imperii din antichitate, refăcute acum în forme medievale. Noua ordine habsburgică era deosebită de cea turcească. Ea presupunea o organizare de fier a sistemului de exploatare, superioară în conținut și în forme față de cea turcească, anarhică și de multe ori chiar întîmplătoare. Sistemul pașalîcurilor și raialelor era socotit înapoiat și depășit și alt sistem, modern și mult mai rafinat dar și mai dur, îi lua locul. Nu întîmplător cei care au simțit noul jug au născocit expresia unui mare adevăr dureros: „Jugul de lemn turcesc a fost înlocuit cu jugul de fier austriac."

Habsburgii erau nemții moderni ai conglomeratului de popoare germanice ale evului-mediu timpuriu. Ei au fost preocupați în primul rînd să pună stăpînire pe Transilvania, acolo erau Munții Apuseni gemînd în măruntaie de aur. Mirajul românesc aurifer. Au ocupat și Ungaria, dar n-au gîndit că vor putea să beneficieze de pusta largă și săracă a Panoniei așa cum vor fructifica Apusenii și toate bogățiile românești ale Transilvaniei.

Nu era de ajuns că luau aurul. Trebuia să li se și plătească pentru asemenea faptă. Nemții au pretins Transilvaniei o substanțială contribuție de război, 50 000 de taleri anual. Dar nu era totul. Aceasta se petrecea pe vreme de pace. În timp de război, contribuția era sporită la 600 000 taleri pentru a susține eforturile militare austriece. Dar cînd au fost ani de pace după 1699? Contribuția trebuia plătită mereu la valoarea ei maximă. Semăna cu un arici

care stătea mereu înfoiat pentru a fi pregătit de luptă și a nu fi surprins nepregătit.

La răstimpuri au intervenit și acele recensăminte (conscripții) prin care totul devenea bun de inventariat: oameni și averea lor. Pe fișe speciale era trecută fiecare gospodărie: cîte suflete, cîte vite, cîte ouă are. Nimic nu scăpa recenzorilor imperiali. Ei știau bine cît datora fiecare gospodărie stăpînirii austriece. În așa fel încît dacă turcii luau laptele vacii, austriecii luau vaca cu totul.

Noua ordine venea însă în primul rînd cu armată. Ca orice cuceritori și asupritori de popoare. Sosea cu întronarea unei noi administrații, a unei funcționărimi meticuloase. În frunte se găsea guvernatorul, care conducea în numele împăratului, conform politicii centralizatoare. Aceasta însemna ca împăratul că conducă prin acest guvernator direct din Cancelaria Aulică vieneză. Era întrucîtva o apropiere de persoana acelui „Legatus Augusti pro praetorae“ (Trimisul împăratului pentru a conduce) din perioada Daciei romane. Comandantul militar al trupelor imperiale din Transilvania era la rîndul lui o personalitate. Avea drept de control și asupra guvernatorului, iar uneori cumula și funcția de guvernator. Un fel de „ochii și urechile“ împăratului.

Dar mai mult decît armatele imperiale, noua ordine conta pe inocularea ideologiei supunerii oarbe a noilor cuceriți. Deznaționalizarea era o politică ridicată la rangul de principiu, iar catolicizarea forțată a populației române ortodoxe din Transilvania devenea o metodă subtilă pusă în slujba acestui principiu.

Catolicismul, el însuși o armă politică, fusese un însoțitor permanent al feudalității maghiare în Transilvania. Timp de aproape patru secole regii coroanei Sf. Ștefan folosiseră catolicismul pentru ca după statornicirea în Transilvania să se extindă și în teritoriile de la sud și est de coama Carpaților. În răsărit izbutiseră să-i convertească pe cumani și să constituie o episcopie cumană la Milcov. Maghiarii îi atrăseseră pe cumani prin tot felul de rafinate promisiuni și chiar ușoare concesii. Potentați maghiari luaseră în căsătorie frumoase femei cumane și oficializaseră căsătoriille de mir în ritul catolic. Exemplul regelui Ladislau al IV-lea, zis din această pricină și Cumanul, este grăitor

În teritoriile de la sud de Carpați regii maghiari au întîmpinat însă rezistența Basarabilor, în răsărit ale Mușatinilor, așa cum în perioada infiltrării în Transilvania întîlniseră pe marii voievozi ai Ardealului, Gelu, Glad și Menumorut. De la Posada anului 1330 și pînă tîrziu, Basarabii au stat stavilă acestei tendințe permanente a regilor maghiari de a socoti teritoriile Țării Românești ca feude maghiare, iar pe domnitorii români vasali ai scaunului crăiesc. A fost însă ca un destin dramatic al primilor Basarabi de a avea soții catolice. Prin ele, feudalitatea maghiară a depus eforturi stăruitoare de a converti Țara Românească la catolicism. Aceasta ar fi însemnat și recunoașterea oficială a suzeranității politice maghiare. Exemplul Doamnei Clara, soția lui Nicolae Alexandru Basarab, este grăitor. Ea a luptat pe multiple planuri și folosind toate armele pe care le avea la dispoziție, inclusiv calitatea de Doam-

nă a Țării Românești, ca viața religioasă a românilor să devină catolică. Datorită acestei politici religioase promovate de ea, cea provenită din familia nobililor maghiari de Doboka și avînd strînse legături cu întreaga feudalitate maghiară, la Cîmpulung s-a ridicat Cloașterul catolic, adică mănăstire. Papalitatea și regele Ungariei o felicitau pentru fidelitatea ei față de catolicism și strădaniile de a cîștiga prozeliți cît mai mulți. După moartea soțului ei continuă cu și mai mult zel această activitate. Prima victimă este fiica ei, Anca, măritată cu Strașimir, țarul de la Vidin. Prin aceasta Doamna Clara urmărea desfășurarea unei vaste acțiuni de catolicizare care să cuprindă mai întîi capetele încoronate din Balcani și prin ele catolicizarea în masă a popoarelor conduse de ele.

Dar cea mai înverșunată luptă a desfășurat-o Doamna Clara cu fiul său vitreg, Vladislav Vlaicu-vodă. A fost însă numai o iluzie cîștigarea domnului Țării Românești la catolicism. Credincios datinilor pămîntului străbun, dar mai ales păstrării independenței acestui pămînt, Vladislav — ca și ceilalți Basarabi — nu se pleacă. Ei au știut să-și învingă propriile sentimente și să facă să triumfe glasul rațiunii pentru a ține sus steagul independenței românești. Piesa de evocare istorică „Vlaicu-vodă" a lui Alexandru Davila este din acest punct de vedere pagină de confruntare și de transpunere izbutită în epocă. Totodată un imn adresat Basarabilor luptători. Replica pe care banul Miked o dă doamnei în prezența lui Vlaicu-vodă și care răspundea gîndurilor domnitorului este elocventă și ilustratoare:

„Doamnă, datina străbună e mai mult decît o lege!
Domnul ce-și cunoaște țara, din chiar traiul ei culege
Obiceiuri de tot felul, trebuințe de-orce soi,
Năzuințe, doruri, vise, ure, patime, nevoi.
El le cerne, le frămîntă, le topește, le strecoară.
El le toarnă, ca-ntr-o matcă, în cuvîntu-i către țară."

În Moldova, Ștefan vodă a izbutit timp de 47 de ani să țină sus steagul independenței țării pe cîmpul de luptă ridicînd nemuritoarele monumente arhitectonice de la Putna și Voroneț.

Dar chiar în Transilvania statul feudal maghiar n-a izbutit să dezrădăcineze datina străbună, după cum n-a izbutit să sfărîme nici vechea organizare a cnezatelor și voievodatelor și străbunul obicei al pămîntului.

Noua ordine întronată de Habsburgi în Transilvania continua politica de deznaționalizare și catolicizare. De data aceasta, cu și mai multă putere, voind să ajungă la finalizarea ei. A fost o politică nescrisă, dar resimțită dureros de fiecare român. Dacă însă prin diploma leopoldină de la 1691 era pregătit terenul, iar prin pacea de la Carlovitz din 1699 legiferată dominația austriacă în Transilvania, catolicizarea trebuia să fie și ea oficializată. În anul 1700 s-a întrunit sinodul (soborul) de la Alba-Iulia pentru a hotărî Unirea cu Roma, adică trecerea la catolicism a unei mari părți din românii transilvăneni. Era un loc istoric care amintea de intrarea triumfală a lui

Mihai-Viteazul în anul 1599 în capitala Ardealului, prim pas în unirea din 1600. Soborul parcă ar fi vrut să umbrească, să anuleze acest moment luminos, după cum mai tîrziu, aici, în 1785, tot sub egida imperială, erau frînte pe roată trupurile lui Horea și Cloșca.

Pacea de la Carlovitz a mai dezvăluit însă și planurile secrete ale Habsburgilor. Ei nu s-au mulțumit numai cu Ungaria și Transilvania, ci au anexat și o mare parte din Slovacia și Croația. Mai mult decît atît, ei au pretins și Țara Românească și Moldova. Slăbea astfel pericolul otoman și se ridica amenințător cel habsburgic. Imperialii invocau „drepturi istorice“ asupra Țărilor Române, reînnoind, în condițiile cuceririlor efectuate de ei, vechile pretenții maghiare de suzeranitate asupra teritoriilor de la sud și răsărit de Carpați. Ei socoteau că aceste teritorii făcuseră parte din regatul feudal maghiar care acum era încorporat la Imperiul austriac. Făcînd apel la principiul ierarhiei feudale potrivit căruia „vasalul meu este suzeranul vasalului său“ conchideau: „vasalul (adică Țările Române) vasalului meu (adică regatul feudal maghiar) este și vasalul meu (adică Țările Române vasale ale Habsburgilor). Teribile „drepturi istorice“ tălmăcite și răstălmăcite acum! Numai că ei plecau de la o premiză falsă: aceea că Țările Române se aflaseră cîndva sub suzeranitate maghiară. Istoria Țărilor Române nu cunoaște însă nici un moment de asemenea suzeranitate. Este adevărat că unii domnitori români au recunoscut cu titlu personal suzeranitatea regilor maghiari. Aceasta a angajat numai persoana domnitorului respectiv, nu și a țării, care a rămas în con-

tinuare independentă. După cum Țările Române au rămas independente și față de Imperiul otoman, Polonia sau Rusia.

Și totuși, Habsburgii, în virtutea unor asemenea „teorii“, au continuat cu insistență acțiunea de includere a întregului pămînt românesc în sfera lor de dominație. Mergînd ofensiv împotriva turcilor, ei izbutesc în urma unui nou război victorios (1716—1718) să determine încheierea păcii de la Passarovitz (1718) prin care Banatul și Oltenia intrau în sfera politicii de dominație imperială centralizatoare. Dar, cum poporul nostru, toată suflarea românească le va fi potrivnică, la 1739, în urma păcii de la Belgrad, vor fi nevoiți să părăsească Oltenia. Mai tîrziu, în 1775, anexau și Bucovina, pentru a putea realiza brîul de foc împotriva Țărilor Române.

Este de la sine înțeles la ce poveri și servituți au fost supuse popoarele respective. Românii au avut îndelungat și înspăimîntător timp de răbdat politica de asuprire a imperialilor. Cronicarul N. Muste nu întîmplător vorbește despre „tirania nemților“ sau despre „jugul neamțului“; la rîndul său, cronicarul Radu Popescu îi caracterizează pe habsburgi drept „niște cruzi sorbitori de sînge“, și „un neam rău și tiran.“

Dar expresia care a rămas celebră și care caracterizează în chip plastic tendința de cotropire a teritoriilor românești ne-a lăsat-o cronicarul Ion Neculce: „Opintea nemții să fie Dunărea hotar.“ Ne-a lăsat-o drept moștenire ca o armă demascatoare la adresa tuturor cotropitorilor cîți ne-au încercat în albia frămîntatei noastre istorii.

Cu toate că nu face parte strict din cartea de fa-

ță, ea se integrează organic problematicii ei. De aceea, putem afirma cu mîndrie că deși au opintit nemții să ne cuprindă atunci, n-au izbutit: Țările Române și-au menținut neștirbită independența și Dunărea a rămas hotar românesc. Au opintit iar în primul război și în a doua mare conflagrație mondială. Dar în zadar. Pentru că românii s-au ridicat de la bunic pînă la nepot să facă zid de netrecut în calea dușmanului, căruia i-au spus: „Pe-aici nu se trece!‘

Petru I — un despot luminat. În timp ce Imperiul otoman își consuma drama sa, iar imperialii își înscriau una după alta victoriile și măririle, în răsărit se ridica încet dar sigur o nouă putere: Rusia. A avut și norocul ca la piatra de hotar a istoriei sale să fie un om politic pe măsura vremurilor și cerințelor epocii — Petru cel Mare. Răstimpul de la 1689 pînă la 1725, cît a stat în scaunul țarilor ruși, a coincis și cu evidențierea politicii țării în arena europeană.

Petru I a fost unul din acei conducători din ajunul epocii moderne care izbutește prin activitatea sa să devină mai mult omul epocii moderne decît al celei medievale pe care în chip fericit o devansează. Încadrat prin structură și manifestare categoriei despoților luminați inaugurată de Ludovic al XIV-lea, alături de Maria Tereza și Iosif al II-lea al Austriei sau un Frederich cel Mare al Prusiei, el se deosebește și se individualizează față de toți aceștia. Pentru că nu se atinge de conservatorismul specific imperiului feudal rus, pe care îl păstrează neal-

terat în tot ceea ce însemna tradiție, dar îl îmbină organic cu spiritul novator ce începuse să devină o necesitate pentru Rusia medievală înapoiată.

Fire inteligentă și vioaie, bucurîndu-se de o sănătate fizică și spirituală robustă, Petru cel Mare a posedat în același timp în cel mai înalt grad simțul receptivității la tot ceea ce era nou și posibil transformator. A făcut călătorii prin orașele Olandei și Germaniei, prin porturile de la Marea Nordului și Marea Baltică, acolo unde pulsa viața industrială și comercială anunțînd cu hotărîre zorii epocii moderne. Pretutindeni a observat și a învățat, adesea umblînd în haine de negustor sau de călător simplu cu traista pe umeri și fără vreo țintă precisă. Dar întotdeauna știind ceea ce caută și ceea ce vrea să afle.

Întors în Rusia, el a încercat să aplice la mediul rusesc ceea ce a văzut, atît și în măsura în care se putea aplica și era posibil. A inaugurat astfel o vastă politică de reforme în toate domeniile vieții rusești. Nu au lipsit nici reformele economice, strîns legate de cele ale structurii sociale, nici cele politico-administrative și nici cele privind domeniul particular dar deosebit de însemnat al culturii. Pretutindeni s-a vădit marele său simț gospodăresc dublat de un spirit practic aplicativ. Dacă a înfrumusețat Moscova, capitală a Imperiului rus, n-a zăbovit să pună bazele unui oraș care să-i și eternizeze numele — Petersburg — (orașul lui Petru).

Reformele lui au ridicat Rusia la nivelul de mare putere. Sigur însă că reformele și viața cotidiană a Rusiei din vremea lui Petru I ne interesează și

acum numai în măsura în care ea se intersectează cu personajele pe care le înfățișăm. Cu atenție mai mult la problemele de politică externă și la diplomația epocii.

Petru cel Mare a urmărit constant în politica externă asigurarea ieșirii Rusiei în nord la Marea Baltică și în sud la Marea Neagră. Ținînd seama de reformele menite să facă din Rusia o putere maritimă, putem vedea în războaiele pe care le va purta pentru a realiza obiectivele ieșirii Rusiei la mări tot reforme, de data aceasta reforme externe care le continuă pe cele interne. Trebuie subliniat faptul că războaiele lui Petru cel Mare l-au pus pe acesta în fața a doi dușmani redutabili: în nord, la Marea Baltică, Suedia, avînd o forță militară bine organizată și condusă de un strateg iscusit — însuși regele suedez Carol al XII-lea, iar în sud, la Marea Neagră, Imperiul otoman, care, cu toate înfrîngerile suferite din partea imperialilor și cu atît mai mult, „ținea cu dinții" ceea ce acaparase în Balcani și mai ales Bosforul și Dardanelele, cheile smălțate în aur ale comerțului maritim al sud-estului european.

Ridicarea Rusiei va da lovituri puternice Imperiului otoman într-un moment cînd Sultanul nu avea nevoie de un nou dușman. Din aceasta nu trebuie să înțelegem că Rusia va merge mînă în mînă cu Imperiul Habsburgic împotriva Imperiului otoman, ci fiecare va alege căi separate. Față de imperiali, Petru cel Mare va duce însă o politică diplomatică neangajantă, care la răstimpuri să-i permită a lovi în puterea lor militară prin sprijin acordat oricărei mișcări antihabsburgice.

Complexitatea politicii externe însă poate fi su-

gerată de evoluția evenimentelor. Pentru ieșirea la Marea Baltică, Petru cel Mare declanșează așa numitul „război nordic“ (1700—1721). La început, în bătălia de la Narva, Petru cel Mare este înfrînt. E momentul să analizăm una din calitățile de strateg pe care le-a avut, aceea de a trage învățăminte din înfrîngeri în vederea trecerii la ofensivă. Și întradevăr, după nouă ani de răgaz, ofensiva mult pregătită a dat cîștig de cauză Rusiei, care obține victoria de la Poltava. Carol al XII-lea, înfrînt, se retrage în raiaua Benderului pe Nistru pentru a lua legătura cu Imperiul Otoman în vederea unei viitoare alianțe.

Amînînd Războiul nordic, Petru cel Mare preconizează războiul în sud, pentru ieșirea la Marea Neagră. Războiul ruso-turc din anii 1710—1711 constituie unul din episoadele Războiului nordic și nu trebuie privit separat de acesta. În vederea războiului, Petru I se aliază cu Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, alianță consfințită printr-un tratat moldo-rus încheiat între Cantemir și Petru cel Mare la 13 aprilie 1711. Două luni mai tîrziu, țarul Rusiei făcea o vizită la Iași domnului român.

Epilogul acestor războaie va fi următorul: Suedia este pînă la urmă înfrîntă și Rusia va căpăta ieșirea la Marea Baltică. În schimb, în anul 1711 coaliția moldo-rusă este înfrîntă în bătălia de la Stănilești pe Prut și ieșirea la Marea Neagră nu se va putea înfăptui în timpul lui Petru cel Mare. O va desăvîrși Ecaterina a II-a.

II

În Scheii Brașovului

Brașovul — legendă și adevăr. O istorie adevărată purcede de la cunoașterea cauzelor evenimentelor și de la aceea a baștinii personajelor care o animă și îi dau culoare. Astfel încît îndreptățit pașii ne poartă spre un loc pitoresc prin așezarea lui, legendar prin vechimea lui, închegat prin continuitatea de viață, românesc prin structură etnică și năzuințe — Brașovul.

Și dacă proverbul născocit de mintea iscusită a poporului spune că „omul sfințește locul", istoria acestui oraș ne aduce o dată mai mult în fața unei verificări practice a acestui crez moral de necontestat. Brașovul este opera unor oameni, trăind, muncind pe aceste meleaguri și în anumite condiții istorice — mai grele sau mai prielnice, înțelegînd să sfințească acest loc cu mîna lor meșteră și pricepută.

Pătrunzînd mai apoi în amănunțime pe poarta trecutului acestui Brașov de legendă și istorie, întîlnim și detalii menite să încoroneze opera. Unul din acestea capătă chipul unui cartier întreg: Scheii.

Brașovul, așezat în partea sud-estică a Țării Bîrsei, cam în inima țării și la răscrucea celor trei mari provincii istorice, ar putea fi asemuit cu un

copac vînjos ce-și înaltă trei mari brațe semnificînd pe românii ardeleni, munteni și moldoveni uniți sub flamura iubirii de neam. Dar începutul lui este legat de migrațiunile din cele patru puncte cardinale. Procesul de înaintare a feudalității maghiare în Transilvania a fost însoțit, după cum știm, de colonizarea masivă a unor populații eterogene, menită să dezrădăcineze și descuibeze pe români din meleagul natal, să-i transfere în regiuni sărace din înconjurimi sau să-i facă prin persecuții politice și religioase să părăsească Transilvania.

Nu pătrundem însă în detaliile colonizării Transilvaniei. Destul a spune că pe la 1211 în Țara Bîrsei (Das Burzenland) au pătruns grupuri de cavaleri teutoni chemați de regele maghiar Andrei al II-lea. Pînă a arăta mobilul acestei „vizite" (pe care o numim astfel deoarece teutonii au stat în Țara Bîrsei numai 12 ani (1211—1223), reamintim adevărul istoric că „Țările" și-au păstrat multă vreme autonomia și organizarea proprie (Țara Maramureșului, Țara Făgărașului, Țara Hațegului). Așa se explică zelul coroanei maghiare de a nu avea insule românești de rezistență, ca și strădaniile de a le subordona sub o formă sau alta. Ordinul cavalerilor teutoni, care, ca și alte ordine ale cavalerilor călugări (ioaniți, templieri), fusese creat în timpul cruciadelor pentru a servi expansiunii catolice spre răsărit, devine ordin luptător. Călugării de ieri au părăsit sutana, iar unii și-au păstrat-o adăugînd însă sabia. Teutonii au fost prin excelență luptători și acaparatori. Spre răsărit au urmărit constant să cotropească teritoriile locuite de slavi. În sud-est s-au așezat în slujba feudalității maghiare urmărind

propriile lor interese, dar cu un cuvînt de ordine: de a pune în practică politica maghiară de cuceriri. Prin cavalerii teutoni teritoriul de la sud de coama Carpaţilor ar fi fost în permanenţă supravegheat de coroana maghiară. Nu era o excepţie, deci, ci un sistem. Trei decenii mai tîrziu, prin Diploma cavalerilor ioaniţi de la 1247, urmaşul lui Andrei al II-lea, Bela al IV-lea, dădea spre administrare Banatul de Severin sus-numiţilor cavaleri. Aceştia trebuiau să asigure supravegherea înspre părţile răsăritene locuite de românii din cnezatele şi voievodatele conduse de Ioan şi Farcaş, Litovoi şi Seneslau.

Privită în acest mai larg context, încercarea lui Andrei al II-lea de a prezenta venirea teutonilor în Ţara Bîrsei pentru organizarea apărării faţă de invazia cumană apare doar ca pretext pe fundalul unei politici de expansiune.

Cert este că teutonii au fost aducători de colonişti germani. Luînd în primire pămîntul încredinţat „spre apărare şi folosire“, ca orice ordin războinic şi pentru a da curs mobilului declarat, teutonii au început să-şi aleagă cele mai prielnice poziţii strategice (înălţimi rîpoase, piscuri semeţe), „acolo unde pătrund cu uşurinţă vulturii pentru a-şi dura cuiburile“. Dar ei au ridicat castele aşezate astfel să fie cît mai greu sau imposibil de cucerit. Pe cînd războinicii înălţau castele, coloniştii doritori de meşteşuguri şi negoţ au început a construi aşezări care să fie centre meşteşugăreşti şi comerciale.

Aşa va fi început cu siguranţă şi clădirea Braşovului. Dar nu dintr-odată, ci, pornind de la acest început de veac XIII, statornic înaintînd în timp. Războinici şi puşi pe prăzi, teutonii au nemulţumit feu-

dalitatea maghiară, căreia i-a scăzut interesul pentru o colaborare cu ei. Factorul cel mai însemnat l-a constituit însă nemulțumirea și împotrivirea populației românești din Țara Bîrsei. La 1223 teutonii au simțit mînia legitimă a băștinașilor și au plecat fără a pierde timp, trecînd ca o apă neagră și rău mirositoare prin istoria poporului nostru în timp ce pietrele de hotar ale românilor rămîneau. Coloniștii au rămas și ei să locuiască prin aceste meleaguri și să construiască așezările propuse, sub castelele teutonice.

Prima așezare de pe teritoriul Brașovului a avut un caracter rural și se pare că s-a născut pe așa-numitul deal al „Sprenghiului", sub castelul durat de teutoni acolo. O astfel de așezare care nu depășea întinderea de 400 metri și avînd o lățime de 300 metri nu poate fi socotită decît forma embrionară a cetății de mai tîrziu. În adevăr, în a doua jumătate a secolului al XIII-lea și în secolul al XIV-lea sosesc noi coloniști. Așezarea inițială de la Sprenghi se extinde treptat pînă în dreptul dealului pe care coloniștii îl numesc Martinberg (muntele Martin sau muntele lui Martin). Așezarea rurală se mărise astfel simțitor. Ea se încheia printr-un zid cu două porți. În fața porților erau două punți (poduri) menite să se lase peste vale sau să se ridice la nevoie. Era o caracteristică a sistemului feudal de construire a castelelor de la care n-a făcut excepție nici așezarea rurală aflată desigur sub influența castelelor teutone ivite nu cu mult timp în urmă pe semețele înălțimi.

Dar adevărata așezare urbană este cea de la poalele istoricei Tîmpe. O numim astfel pentru că tra-

versînd secolele ea a căpătat o patină rostuită a vremii încît și astăzi îndrituit Brașovului i se spune, ca mărturie documentară nescrisă dar vie, „orașul de la poalele Tîmpei“.

Așezarea trebuia, ca orice oraș medieval, să capete cu necesitate structura meșteșugărească și comercială și să poată, în condițiile de sfîrșit ale economiei naturale, s-o surpe pe aceasta prin dezvoltarea schimbului oraș-sat, produse meșteșugărești și agricole. Apărată de castelele de pe coasta ei, așezarea de început a cunoscut în preajmă o a doua așezare, soră urbană bună menită aceluiași scop și cu care va sfîrși prin a se împreuna și a fi una. Sosind noi coloniști, așezarea se va extinde, va cuprinde între hotarele ei netrasate încă dar ca un început de viață economică comună și așezările inițiale rurale de pe dealul Sprenghiului și muntelui Martin. Se va forma orașul. Orașul pe care coroana maghiară înțelegînd că așezarea lui ar putea să-i favorizeze penetrația la sud și răsărit de coama Carpaților îl socotește drept noul oraș al coroanei. În documentele maghiare de cancelarie redactate în latinește el apare sub numele de CORONA NOVA.

Se crease un nou oraș. Orașul cel nou putea avea aceeași semnificație ca și eponimele sale din Italia (Neapolis) și Rusia (Novgorod). De așezarea strategică și însemnătatea lui politică și-a dat seama și împăratul Sigismund de Luxemburg care a poruncit ca noul oraș să fie înconjurat cu bastioane și ziduri puternice, avînd de jur împrejur 3 000 metri, cu o înălțime de 12 metri și o grosime de peste 2 metri. Se gîndea împăratul că orașul acesta de la poalele Tîmpei, care putea să-i aducă atîtea foloase, s-ar

fi putut prăbuşi într-o clipă sub paşii migratorilor dacă ar fi continuat să-şi bazeze sistemul defensiv doar pe bietele şanţuri şi palisade trecute uşor de orice pas mai semeţ şi vioi.

Spre sfîrşitul secolului al XIV-lea, oraşul acesta care se zămislise şi care era într-un continuu flux înnoitor cunoaşte şi un alt moment impresionant: începutul ridicării celei mai de vază opere arhitecturale a Braşovului — Biserica Neagră.

Scheii — centru românesc dintru început. Cine se apropie de Biserica Neagră are impresia că monumentala construcţie e învăluită într-un veşnic şi adînc mister. Iar vizitatorul care pătrunde în această catedrală somptuoasă de arhitectonică gotică, e rupt imediat de zgomotul străzii şi o linişte profundă îl absoarbe. Repede liniştea se frînge de trecerea istoriei prin timp. Ai impresia că veacurile s-au concentrat într-unul singur şi se grăbesc să-şi prezinte începuturile cu toate detaliile lor.

Denumirea însăşi ne apare de un pitoresc medieval, o străfulgerare adusă din trecut spre prezent şi statornicită pentru eternitate. În ea sălăşluieşte culoarea întunericului care însă ca şi la legendarul Negru vodă al cărui nume desemna vitejia şi bravura în lupta împotriva tătarilor, vorbeşte despre hărnicia şi talentul celor care au ridicat-o. Acestea toate, figurativ. Pentru că la propriu numele de „neagră“, epitet viclean şi cu multiple sensuri, vine de la înfăţişarea ei exterioară închisă. De altfel şi despre Negru vodă unii cercetători au afirmat că îşi trage numele de la figura lui întunecată. Alta este

explicația în cazul Bisericii Negre. Înfățișarea ei are o cauză reală, istorică. Se pare că mai întîi ea a fost arsă de tătari în timpul celebrei și totodată sălbaticei invazii din anul 1241. Aceasta ar conduce la o contradicție deoarece majoritatea izvoarelor istorice vorbesc despre acțiunea de ridicare a Bisericii Negre la sfîrșitul secolului al XIV-lea. Contradicția e doar aparentă și ea poate fi înlăturată dacă admitem ideea că vechea biserică din sec. XIII de început va fi dărîmată de tătari, iar pe locul acesteia, loc foarte bine ales inițial, se va ridica Biserica Neagră, autoritara construcție existentă și astăzi, cu înfățișarea ei cernită de trecerea timpului, dar adăugînd un „eveniment“ similar primului: în anul 1688 ea a fost incendiată de austrieci și de atunci are acest aspect și acest nume.

Ridicarea Bisericii Negre, după Michael Forgats, a început la 1383, iar după Simon Messa ea ar fi început mai înainte de această dată, de vreme ce la 1383 lucrarea era zorită pentru a se încheia lucrările ei. Mult mai multe izvoare indică însă anul 1392. Ne rețin atenția în această privință Thomas Tartler, Joseph Teutsch și Joseph Franz Trausch, dar mai cu seamă cronicarii români Popa Vasilie și Radu Tempea.

Anul de început al construcției ar rămîne așadar incert. Lucrul nu prezintă o însemnătate de prim ordin atîta timp cît o dată din trecut nu poate modifica de loc și prin nimic existența unei realități. Mai însemnat este a ști însă cine a ridicat Biserica Neagră, care au fost acele mîini harnice și pricepute, care au sfințit în chip laic locul acela distrus de invazia tătară. Cronicarul sas Thomas Tar-

tler, amintit de noi mai înainte, dă informația prețioasă că această biserică a fost susținută material din ofrandele pe care le-au făcut galii, anglii, batavii, și numeroși principi germani, adică oameni cu stare din rîndurile diferitelor popoare germanice care sprijineau pe coloniștii germani interesați în înfrumusețarea Brașovului cu un edificiu de prestigiu care să-l continue pe cel vechi dar să-l depășească cu mult. Tot Tartler subliniază că lucrul la construcție a durat 40 de ani în șir, dintre care șapte au fost necesari pentru temelie și restul pentru întreaga clădire. Durata în timp a construcției, exceptînd posibilitatea unei munci de Sisif și admițînd nivelul tehnicii construcțiilor la acea dată, ne conduce îndrituit spre problema mîinii de lucru. Această problemă se pare că l-a preocupat în mare măsură și pe magistratul (primarul) sau judele Brașovului de atunci de vreme ce a încuviințat angajarea de lucrători din provinciile învecinate.

Și aici cronicarii mai sus-citați ne dau informații prețioase despre oamenii care au răspuns chemării și care sosind în Brașov se angajau să lucreze la ridicarea Bisericii Negre. Dar nici unul nu precizează numărul lor. Se vede însă că osebit de ridicarea Argeșului în secolul XVI, unde au lucrat numai „nouă meșteri mari, calfe și zidari“ și cu starostele lor Manole care împlinea cifra rotundă de zece, în cazul de față era vorba despre un grup compact de oameni, o populație care s-a deplasat dintr-o anumită regiune la chemarea Magistratului, constructori pricepuți împreună cu femeile și copiii lor. Gîndul le era să lucreze statornic și să ridice

o biserică pe care secolele să o admire ca pe un cap de operă. Dar să se şi stabilească acolo.

Se pare că acest gînd l-a înțeles și Magistratul care le-a permis să se stabilească în oraş. De fapt, nici nu era posibil altfel. Cei veniți nu erau nomazi, ci aveau îndeletniciri şi obiceiuri de structură sedentară. Magistratul îi va tocmi la lucru ca salahori sau zilieri. Caracterul cu necesitate cotidian al muncii lor implica şederea în oraş şi deplasarea zilnică la locul de muncă.

Sigur însă că Magistratul s-a gîndit la modul cum era repartizată populația pe cuprinsul Braşovului şi la posibilitatea sosirii de noi colonişti. De aceea le-a indicat să se aşeze în partea de sus a cetății, loc care se numea „slon". Constructorii vor pune aici bazele unei noi aşezări, aşa cum Braşovul cunoscuse aşezări consecutive de la cea de pe Sprenghi. Întrucît însă la această dată oraşul se formase ca centru meşteşugăresc, comercial şi administrativ (prezența Magistratului o dovedeşte), noua aşezare nu va fi independentă de oraș sau în afara oraşului și jurisdicției sale. De aceea, „Slonul" va deveni un cartier braşovean. În ce condiții au venit constructorii aici nu mai interesează: fie că au venit nechemați, fiind în căutare de lucru, aşa cum nu informează Joseph Teutsch, fie că au fost chemați de Magistrat şi au răspuns la chemarea acestuia, după consemnarea lui Thomas Tartler.

A sosit însă momentul să ne întrebăm în mod concret cine erau aceşti oameni şi de unde veneau. Dacă ar fi să dăm crezare directă şi fără discernămîntul istoric celor care i-au numit „bulgari", ar

însemna să-i socotim originari din Sudul Dunării și chiar bulgari.

Considerîndu-i astfel, coloniștii sași aflați în Brașov la sosirea lor vor numi cartierul întemeiat de aceștia cu diferite denumiri însă toate derivate de la originea lor. Metamorfoza acestei denumiri este interesantă: Bulgaria, Bolgaria, Belgerey, Bolgerey, Bylgarey, Bylgerey, Pelgerey. În timp ce ungurii îl vor numi și ei Bolgarszeg sau Bolgarszek. La rîndul lor, cronicarii vor desemna populația tot sub numele de bulgari, însă în diferite feluri: Joseph Teutsch îi numește Belcheri, Thomas Tartler chiar Bulgari. Popa Vasilie, autorul celei mai vechi cronici privind istoria Românilor (1392—1638) păstrată în traducere germană, ia ca an de început al cronicii tocmai cel al sosirii constructorilor în Brașov. El notează că „la 1392 au venit Bulgarii într-acest loc.“ Iar Radu Tempea, cronicarul român oficial al Brașovului (se parte că numele de Tempea vine de la Tîmpa), afirma și el că la „anul 1392 (6900) au venit Bulgarii într-acest loc care se zice Bolgarsec.“ Ei au pus temelia cartierului care se va dezvolta în anii și deceniile următoare.

De aici și pînă la cartierul Schei a mai rămas un singur pas. Pentru că Bolgarszek-ul nu este nimic altceva decît Scheiul. Românii n-au putut lăsa o denumire care nu corespundea adevărului istoric și au transformat-o într-una derivată, dar cu rezonanță românească. Rămîne atunci să mai lămurim o singură chestiune: cine erau de fapt bulgarii? Cine vor fi de drept scheienii?

Să ne gîndim mai întîi la expresia „provinciile învecinate“, utilizată de Tartler. Era oare Brașovul

învecinat cu Bulgaria? Orice evidență geografică învederează faptul că Bulgaria era destul de îndepărtată, mai ales în secolul XIV cînd mijloacele de transport erau caii și căruțele. Ori se presupune că această populație de constructori, de oameni simpli, nu aveau cai și n-au venit călări. Altfel chiar cronicarul ar fi simțit nevoia ca relatînd despre venirea bulgarilor la Brașov să menționeze și faptul că ei au venit călări sau în căruțe trase de cai.

Excluzînd acest fapt, Bulgaria era deci îndepărtată de Brașov. Cum ar fi putut o populație de la sud de Dunăre să afle de chemarea Magistratului, în cazul în care a fost lansată acea chemare, sau să vină din proprie inițiativă știind că vor găsi de lucru într-un teritoriu atît de îndepărtat?

Rămîne deci o singură posibilitate. Că acei „bulgari“ veneau dintr-un teritoriu foarte apropiat Brașovului încît ar fi putut fi ușor chemați de Magistrat sau au auzit repede de chemarea acestuia.

Cel mai apropiat teritoriu de Brașov nu este altul decît Țara Românească, stat feudal independent consfințit prin victoria de la Posada din 1330 de către oștenii conduși de Basarab I. Fiind cunoscute legăturile pe care, încă din timpul primilor Basarabi, Țara Românească le-a întreținut cu orașele trinsilvănene, venirea grupului de meșteri peste munți apare ca ceva firesc. „Bulgarii“ nu sînt deci altceva decît români din provincia istorică Muntenia. Nici acest aspect nu trebuie absolutizat în sensul că meșterii puteau proveni la fel de bine și din Moldova, tot teritoriu învecinat și care ca stat feudal independent fusese întemeiată de Bogdan din Cuhnea Maramureșului în 1359. Ambele provincii au

menținut legături comerciale cu Țara Bîrsei, cu Brașovul în speță, iar domnii mușatini au acordat privilegii comerciale negustorilor brașoveni. Fie din Muntenia, fie din Moldova, „bulgarii“ erau în fapt români. Confuzia cronicarilor — însă numai aparentă — poate să-și găsească izvorul în faptul că fostul Imperiu româno-bulgar al Asăneștilor (Asăneștii fiind ei înșiși români) a cuprins și Țara Românească și Moldova sub o singură flamură. Astfel încît s-a format o entitate statală între români și bulgari ajungîndu-se, firește greșit, la identitatea român=bulgar. Dealtfel, în secolul al XIII-lea Muntenia s-a numit și Bulgaria, iar Bulgaria apare cîteodată și sub denumirea de Valahia. Nu trebuie să uităm nici victoriile răsunătoare obținute de oștile române conduse de Mircea cel Bătrîn — Luceafărul Basarabilor — împotriva turcilor, atît la Rovine cît și în sudul Dunării. Faptul acesta a fost de natură să formeze în conștiința epocii ideea comunității sud- și norddunărene în fața pericolului crescînd al expansiunii otomane.

Iată cîteva premise care au favorizat denumirea de „bulgari“ pentru cei veniți să lucreze la Biserica Neagră. Dar nimeni nu s-a îndoit că era vorba nu de bulgari, ci de români. Chiar cronicarul Tartler stabilind la un moment dat identitatea bulgari-români (valahi), recunoaște adevărul că era vorba de români. El arată că de fapt cei veniți au constituit baza, nucleul care se va dezvolta în secolele următoare: „De la cei veniți se trag bulgarii sau valahii noștri din Schei.“

Așadar nu trebuie să rămînă nici urmă de îndoială că Scheii au constituit un centru românesc din-

tru început. Dezvoltarea ulterioară românească a cartierului Schei este dovada grăitoare a originilor sale. Scheii au devenit un centru de rezistență împotriva opresiunilor statului feudal maghiar, iar Scheienii, meșteșugari pricepuți, vor deveni și luptători încercați pentru libertate și drepturile românilor din Transilvania. Pentru a putea rezista, Scheienii și-au creat propria lor organizație militară. Aceasta își găsește originea în organizarea militară a românilor din Muntenia și Moldova, de unde Scheienii plecaseră și de care erau legați prin același neam și aceeași limbă. Denumirile atribuțiunilor militare, ca vătaful, armașul mare și armașul mic, sutașul, numele de surlă destinînd un instrument de suflat, buzduganul, armă de luptă, sînt dovezi incontestabile că Scheienii sînt români.

Paginile mereu proaspete ale istoriei au însemnat și acte de solidaritate ale Scheienilor cu frații români de la sud și răsărit de Carpați. Cea pe care o relatăm este zguduitoare prin tragismul ei deși pare o legendă ticluită de o fantezie înfierbîntată. Filonul istoric cunoscut ne poartă spre anul 1600 cînd Mihai vodă Viteazul, cel ce a năzuit să-i unească pe români sub un singur sceptru voievodal, a fost învins sub dealurile Aiudului, în bătălia de la Mirăslău. El, domnul tuturor românilor, și-a frînt atunci pentru o clipă sabia și au gemut de durere românii de la Dunăre pînă în Maramureș. Scheienii, cărora le bătuseră inimile de bucurie la intrarea lui Mihai în Alba-Iulia, cu cîteva luni în urmă, acum, față de o asemenea cumpănă, hotărăsc să-i vină în ajutor. Aveau o organizație militară, erau voinici și puși pe fapte mari. Astfel încît atunci cînd Mihai

a voit să cuprindă Brașovul pentru a-și crea puncte de sprijin împotriva generalului imperial Basta, Scheienii s-au ridicat pînă la unul. Ei au sărit în ajutor printr-o faptă aproape de domeniul legendei. Încercînd să escaladeze cu scările zidurile cetății pe la unul din bastioane, bastionul țesătorilor (Weber Bastei), Scheienii s-au trezit împroșcați cu apă și smoală fierbinte. N-au mai putut să-și înfăptuiască gîndul, iar cei care au scăpat cu viață au fost prinși și li s-a tăiat capul. Capetele acestor martiri care se ridicaseră pentru domnul lor, Mihai Vodă, au fost îngropate sub zidurile cetății, chiar la locul unde luptaseră pînă la jertfa supremă. În 1603, la numai doi ani după căderea capului Viteazului pe cîmpia de la Turda, așa cum căzuseră și capetele Scheienilor, pe zidul cetății dinspre Schei s-a așezat o tablă comemorativă menită să vorbească peste timp despre fapta lor. A celor care, cu nimic mai prejos decît cei 300 de hopliți spartani conduși de Leonida în bătălia de la Termopile, au luptat în chip sublim.

Simțul de dreptate al Scheienilor s-a menținut nealterat prin timp. Pe la începutul secolului al XVII-lea, ei dau semne de autonomie. Pe la 1617, își aleg singuri preoții, deși regula era ca aceștia să fie numiți de mai marii cetății. Pe Scheieni îi găsim în fruntea acțiunilor antihabsburgice după Asediul Vienei. În 1700, drept rezistenți împotriva unirii cu Roma. La 1707, ei cer drepturi civile și jurisdicție proprie. Mai mult, nu mai vor să recunoască autoritatea Magistratului de Brașov, ci vor să ridice magistrat din rîndurile lor, pentru ei, Scheienii.

Și dacă ar fi numai atît. Dar Scheii Brașovului devin principalul centru al românilor brașoveni,

focar de propagare a năzuințelor românești, dintre care cea mai arzătoare era cea a unirii cu românii de peste munți. Poate că strigarea cea limpede și curată de la 1848 de pe Cîmpia Libertății de la Blaj — „Să ne unim cu Țara!“ a fost cuprinsă și rostită ca un prolog îndepărtat de atîtea cugete românești din cartierul Scheilor. A fost și un centru de propagare a culturii românești, care a dat oameni de seamă, minți luminate și inimi arzătoare la cîntecul iubirii de Țară. Care a pregătit terenul pentru afirmarea culturii naționale, fiind un fel de înainte mergător al Școlii ardelene și virtuoșilor ei reprezentanți. O flacără ce a înaintat prin timp la fel de vie și luminoasă ca atunci cînd scheienii veniți să lucreze la înălțarea Bisericii Negre puneau bazele cartierului lor românesc!

Corbeștii. Scheienii au fost oameni simpli, meșteșugari și constructori pricepuți. Cu timpul, populația înmulțindu-se, meșteșugurile s-au diversificat foarte mult după cum și munca la cetăți și alte construcții reclama mînă de lucru. Scheienii erau solicitați ca meșteri foarte pricepuți, cărora li se dusese vestea pînă departe. Demn de remarcat e faptul că scheienii aveau și o viață spirituală bogată, obiceiuri și datini, tradiții deosebite. Ele nu puteau să apară în secolul XIV pe teren gol sau dacă s-ar fi creat în Schei trebuiau inevitabil să poarte amprenta mediului înconjurător, săsesc, imprimat de coloniștii germani care contribuiseră în măsură covîrșitoare la așezarea Brașovului. Tradiția românească a Scheiu-

lui, datinile și obiceiurile românești explică încă o dată că scheienii veniseră din provinciile istorice românești și continuau viața spirituală a românilor de peste munți cu care erau frați buni. Nu trebuie neglijat nici faptul că ei au întărit aici continuitatea de viață românească ce exista pretutindeni și în Transilvania, în „Țările“ românești, în satele de români care se conduceau după vechiul obicei al pămîntului. Așa se explică și ortodoxismul existent în cultul și ritul scheienilor. Rezistența împotriva catolicismului va însemna totodată lupta împotriva tendințelor înrobitoare ale feudalității maghiare și apoi a celei habsburgice, pentru menținerea drepturilor străbune, moștenite de la daci și romani, lupta pentru libertate și continua tendință de autonomie. O insulă românească, gata la vremuri de cumpănă a fi aceeași inimă și același gînd cu românii din Muntenia, Moldova sau Transilvania.

Fiind oameni liberi și dîrzi, la scheieni nu se pune problema unui patriciat asupritor din rîndurile lor. De aceea, și tendința firească de a avea magistrat din rîndul lor, care să fie reprezentantul și egalul lor în apărarea intereselor comune, care prin autoritatea lui locală să-i scoată de sub jurisdicția Magistratului de Brașov și prin aceasta de sub influența patriciatului săsesc. O comună timpurie, o înaintașă prin vreme și spațiu a Comunelor din Münster și Mühlhausen din timpul războiului țărănesc german al secolului XVI.

Simplitatea scheienilor se vădește în viața de toate zilele, în portul lor, în tot ce semnifică specific românesc. Neavînd patriciat, „nobilii“ scheienilor au fost acele firi nobile, educatorii, tribunii

ridicați din rîndul poporului, învățații, de cele mai multe ori învățătorii și preoții. Aceștia, animați de cele mai înalte idealuri naționale, și-au pus întreaga lor capacitate în slujba întăririi sentimentului de cinste și omenie, a spiritului de dreptate și libertate, au cultivat conștiința trecutului de luptă, memoria strămoșilor, iubirea față de țară și de pămînt. Prin scris, prin tot ceea ce au avut mai bun, acești tribuni talentați și neînfricați au pășit în avangarda luptei naționale românești.

Istoria păstrează un loc de cinste familiei Corbea, care la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea va scrie o pagină luminoasă și nepieritoare. Numele de Corbea nu spune nimic deosebit. Sau nimic deosebit față de atîtea nume simple de familii românești luate direct din natura plaiurilor noastre, a păsărilor de tot soiul, a animalelor puternice și mari din codrii seculari cu care voinicii s-au înfruntat: Florea, Frasin, Stejar, Carpen, Jder, Ursu, Lupu, Izvor, Corbea. Fiind oameni simpli ca și numele lor, dar nobili prin bogăția sufletească, la Corbești este greu a fi urmărită genealogia așa cum o putem stabili pentru marile noastre familii domnitoare: Basarabii și Mușatinii. Izvoarele istorice se referă la membrii acestei familii din secolul al XVII-lea. Numele fiind luat de la pasărea corb și oficializat chiar pe stema familiei Corvineștilor (corbul care a furat inelul, săgetat), este și foarte răspîndit la români. Astfel încît nu toți Corbea făceau parte din această familie. Cu siguranță că nici Corbea cel cîntat în balada populară pentru isprăvile lui vitejești n-are nimic comun cu amintita familie.

Dar Corbeştii din Schei au o vechime de familie de cel puţin două secole dacă admitem că ei n-or fi fost printre primii veniţi pe dealul „Slonului", în 1392. Iar dacă admitem că strămoşul lor din Schei a fost printre primii veniţi, atunci ei au o vechime de trei sute de ani.

Din vechile tradiţii ale Scheiului braşovean, dintr-o continuitate a modului de viaţă şi factorului psihic se naşte şi familia Corbea. Documentele consemnează faptul că pe la jumătatea secolului al XVII-lea la biserica Sf. Nicolae din Scheii Braşovului era dascăl Ioan Corbea. Biserica era foarte veche, deoarece existenţa ei este menţionată de o bulă papală în anul 1399.

Acest Ion sin Florei Corbea gocimanul (adică dascălul), cum apare în unele documente, mai tîrziu, şi nu fără o oarecare strădanie, se preoţeşte. În „Istoria bisericei Scheilor Braşovului", lucrare rămasă în manuscris de la învăţatul braşovean Radu Tempea (şi publicată de Sterie Stinghe la Braşov în 1899), se arată: „Anul 1659, iar de la Adam 7167, într-această vreme fiind omor de ciumă aici în Braşov, pristăvitu-s-au protopopul Smadul şi l-au îngropat în tinda bisericei... şi tot pre acea vreme au murit şi preoteasa popei lui Ion sin Florei gocimanului, deci au rămas la această sfîntă biserică trei preoţi, popa Vasile Hoban şi popa Radu Băilă şi..."

Deosebit de important e faptul că preotul Ioan Corbea era un om învăţat. Rămas văduv, el s-a căsătorit a doua oară şi „s-au ertat de preoţie." A continuat însă a se ocupa de educaţia şi instruirea fiilor săi, Teodor, Matei şi David Corbea. Acest lucru a

fost ușurat și de faptul că biserica Sf. Nicolae din Schei era și școală, pînă în 1830, cînd a luat ființă școala românească din Brașov. „Bine-nțeles — ne informează același Radu Tempea —, școala de la Sf. Nicolae din Scheii Brașovului mergea înainte; în a doua jumătate a veacului al XVII-lea găsim aici ca dascăl pe preotul Ioan Corbea." Fie prin școală sau pe cale particulară, fiii lui Ioan Corbea s-au instruit temeinic. Au deprins de la tatăl lor nu numai ceea ce numim îndeobște știință de carte, ci și spiritul vremii, istoria vie a timpului pe care îl trăiau. Astfel ei au înțeles sensul epocii, imperativele majore ale ei. Au iubit din adîncul inimii pămîntul străbun și poporul român, au urît tirania și tendințele de cotropire ale statelor vecine. Am putea spune că ei au învățat la școala din Scheii Brașovului unde le-a fost dascăl tatăl lor. Și că acesta i-a pregătit pentru școala vieții, mult mai dură și mai greu de deprins, cu legi mult mai aspre și căi mult mai întortocheate.

În 1683, Corbeștii urmăresc cu înfrigurare dar și vădită îngrijorare asediul turcesc asupra Vienei. Cei trei fii ai gocimanului Ioan sin Florei știau istoria expansiunii otomane și urau acest imperiu clădit prin cotropiri și asuprirea popoarelor. Nu doreau deloc să învingă turcii și să se mai lățească încă. Dar aveau spiritul previziunii. Al perspectivei. Știau că Habsburgii sînt tot pasări de pradă și că dacă înving ei vor face același joc ca și turcii, bineînțeles în favoarea lor, că românii se vor găsi într-o situație mult mai grea, fiind prinși în chinga a două imperii hrăpărețe, gata să-și dispute prada pînă la ul-

tima fărîmă de carne și să împartă pînă la ultimul os.

Previziunea s-a împlinit. Învingători la Viena, imperialii au pornit în marș triumfal spre Europa cotropită de turci, gonindu-i pe ieniceri și spahii din pașalîcurile și raialele așezate ca o salbă din Ungaria pînă la gurile Dunării și Mării Negre. Dădeau foc corturilor, doborau semiluna, se arătau necruțători cu prizonierii.

În anul 1688, au intrat în Transilvania. Aici, Habsburgii își inaugurează jaful și politica de agresiuni, înaintează prin sate ca la ei acasă, intră triumfători în orașe, se așază la masă cerînd mîncarea cea mai gustoasă și vinul cel mai dulce, femeile cele mai frumoase. Au ajuns astfel și la Brașov. Populația Brașovului, cu tradiția luptei de libertate în inimi, opune o dîrză rezistență. Mulți fii ai poporului român cît și din rîndul populației săsești și-au dat viața pe baricadele luptei pentru libertate. Scheiul a fost atunci în frunte. Frații Corbea s-au aflat și ei la datorie. Au înțeles o dată mai mult și au simțit ce însemna călcîiul de fier impilator al Habsburgilor.

Mai ales că au trebuit să fie și martorii înfrîngerii rezistenței. Cu tot eroismul brașovenilor, al Scheienilor, imperialii, care dispuneau de tunuri și puști numeroase, de o tehnică de luptă avansată față de pămînteni, au izbutit să pătrundă în Brașov, să se răzbune pe asediați și să ocupe Brașovul. Căderea Brașovului la 1688 a însemnat pentru români o grea lovitură, la proporțiile noastre și potrivit istoriei naționale la fel de puternică după cum vor fi simțit-o și pămîntenii vechii citadele grecești a Bizantionu-

lui, orașul lui Constantin cel Mare, Constantinopolul, la căderea lui sub turci în 1453. Cu atît mai dureros cu cît aici, la apărarea orașului de la poalele Tîmpei, a curs sîngele brașovenilor, al Scheienilor.

Căderea Brașovului a însemnat de fapt începutul asupririi habsburgice, manifestată pe tărîm economic, social, politic, național, ideologico-religios.

Timp de doi ani (1688—1690), frații Corbea au trăit sub ocupația imperialilor și, sfidîndu-le caracterul oprimator, au învățat să-i cunoască și mai mult.

Ioan Corbea murise. Se stinsese senin, conștient că-și făcuse datoria de român și tată, puțin înainte de ocupația austriacă. Prin 1690, cei trei frați se hotărăsc să treacă munții în Țara Românească. David Corbea a părăsit cu durere Brașovul pe care îl vedea îngenuncheat imperialilor. Dar a nutrit în permanență nădejdea că într-o bună zi se va întoarce într-o cetate liberă.

III

Fraţii Corbea trec munţii

Din nou la obîrşie. Un adevăr de necontestat al Istoriei românilor afirmă că procesul etnogenezei româneşti a avut un caracter unitar. Poporul român s-a format în întreg spaţiul carpato-dunărean, atît pe teritoriul fostei Dacii romane (Dacia Felix) cît şi pe meleagurile dacilor liberi din teritoriile nordice ale Moldovei, Transilvaniei, Maramureşului, Crişanei. Acest argument la ideea de vechime şi continuitate susţinută de cronicari şi istoricii moderni, bazat pe o realitate istorică, ne oferă tabloul unei societăţi româneşti unice care şi-a trăit drama fărîmiţării — mai presus de cea obişnuită, feudală. O fărîmiţare politică, o trăire a vieţii statale româneşti în provincii istorice, silite de împrejurări vitrege şi de interese străine la scindare şi separatism. Ireversibil rămîne actul de conştiinţă al românilor de pe ambele versante carpatine: unirea realizată sub Mihai-Vodă-Viteazul la 1600, deşi de scurtă durată. Conştiinţa comunităţii de origine, limbă, tradiţii şi obiceiuri şi de teritoriu nu s-a putut însă risipi. Pentru că şi ea se baza pe o realitate istorică de veche şi bogată tradiţie. Modul unitar în care s-a format poporul român explică originea şi limba comună. Astfel încît şi în Ţara Românească, la fel ca şi în

Țara Moldovei sau a Transilvaniei tot români se cheamă locuitorii și toți, potrivit expresiei plastice și clasice a cronicarului „De la Rîm se trag." Chiar Ștefan Vodă cel Mare îi socotea români pe cei care îl aleseseră domn pe cîmpia de la Direptate în anul 1457. Într-o scrisoare adresată la 8 mai 1475, Signoriei Republicii Veneția și Papei, numea Țara Românească „l'altra Valacchia" (cealaltă Valahie) sau „Valacchia Mazor" (Valahia Mare), deci că Moldova e tot o Valahie, adică o țară românească. Și istoricii străini desemnează Moldova prin termenul de „Valahia", convinși că locuitorii acesteia erau tot atît de români ca și ceilalți.

Din această origine și limbă comună a românilor au izvorît apoi tradițiile, datinile și obiceiurile comune, multe venind mai de departe, de la strămoșii daci și romani. Acestea aveau la bază o concepție laică, izvorîtă din omenesc, din suferințe și dureri, din bucurii și biruințe, din frămîntările luptelor și eroismul străbun de legendă: orații de nuntă, obiceiuri de tot soiul la înmormîntare, colinde vestind anul cel nou sau cînturi de bucurie pentru sosirea primăverii ori strîngerea recoltelor de toamnă. Cît privește comunitatea de teritoriu, s-au găsit voci străine și adesea dușmănoase care au ales drept criteriu la argumentul separatismului politic tocmai existența coamei carpatine. „Un brîu natural menit de providență să-i împartă pe români în țări diferite." Or, tot pe temei istoric, atît teoretic cît și practic, se știe că munții Carpați au constituit pentru români o mîndrie națională pe multiple planuri. Ei nu au fost niciodată o sabie a despărțirii, ci o horă a unității. În munți și-au găsit refugiu românii la ceas

de cumpănă, feriţi de atacurile din cîmpie ale tuturor migratorilor. Munţii au ascuns în măruntaiele lor, ca şi într-o inimă a pămîntului, bogăţii neasemuite. Ei, Carpaţii falnici, au prezentat mereu locuri pitoreşti şi aproape de basm, nemaiîntîlnite în alte ţări. Peisajul românesc carpatin este aproape acelaşi în Transilvania, Ţara Muntenească sau Moldova. Nu mai vorbim de faptul că acest brîu montan i-a unit pe români „în cuget şi-n simţiri“ în chip aproape solemn. Au fost osatura, trunchiul copacului întregului pămînt românesc. La vremuri de cumpănă, neştiuţi, românii dintr-o provincie istorică alergau la fraţii lor. Sentimentele de solidaritate românească nu le-a putut şterge din conştiinţe nici cea mai aprigă şi mai opresivă stăpînire. Ele s-au pietrificat pe coama Carpaţilor şi au rămas peste vreme. Trecătorile munţilor au constituit deschideri permanente şi cărări umblate întruna de români dintr-un loc în altul. Cîte sate de români transilvăneni s-au spart şi s-au tras spre Ţara Românească şi Moldova ca să scape de împilarea „mai marilor pămîntului“, şi-au croit noi aşezări numite „ungureni“. Au rămas tot români. Numai că s-au aşezat în altă parte a teritoriului românesc. Pe Mihai vodă Viteazul, biruitorul de la Şelimbăr, l-au primit românii transilvăneni ca eliberator, drept unul ce era de un neam şi de o lege cu ei. Iar moldovenii au deschis porţile cetăţilor la sosirea sa pe pămîntul Moldovei. Aceleaşi cetăţi care rezistaseră în vremea marelui Ştefan mîniei lui Mohamed al II-lea, după bătălia de la Războieni (1476). Prin trecătorile munţilor românii au menţinut mereu legături economice

şi politice, cît şi de idei, în ciuda tuturor vicisitudinilor şi opresiunilor.

Pe astfel de temeiuri şi pe multe altele au trecut fraţii Corbea munţii, pentru a ajunge în Ţara Românească, singurul loc de refugiu. În Moldova era mai greu, date fiind complicaţiile politice de după asediul Vienei, tendinţa Poloniei la joc dublu faţă de Imperiul otoman şi imperiali, dar şi propriile ei interese care ţinteau subjugarea Moldovei. Spre Ţara Românească drumul era deschis. Trecătorile îi aşteptau. Era mai aproape şi mai uşor de străbătut. Auziseră şi despre voievodul Brîncoveanu Constantin lucruri multe, încurajatoare şi bune. Dar mai presus de orice era ca o întoarcere la obîrşie, ca o chemare a glasului natal. La pămîntul de unde veniseră cu secole în urmă străbunii scheienilor. Era ca un fel de transhumanţă, dar de alt ordin şi de altă factură. Primăvara, din acest spaţiu mioritic îşi mînau ciobanii oile spre munte şi le ţineau pînă toamna tîrziu. Apoi, de frica îngheţului, părăseau stînele şi coborau cu oile la şes. O transhumanţă prin vreme a Scheienilor, a Corbeştilor care fugeau din faţa iernii în care se afla acum pămîntul Transilvaniei. Habsburgii nu ajunseseră în Ţara Românească. Sperau că nici nu vor ajunge vreodată. Durerea că Transilvania intra sub noua opresiune, ce se anunţa mai crîncenă ca cele de pînă acum, era dublată de un sentiment nostalgic, dar şi de datoria pe care o aveau, să continuie lupta începută, aici, sub soarele Ţării Româneşti.

La curtea lui Brîncoveanu. Corbeştii au găsit condiţii deosebit de prielnice afirmării capacităţii, ta-

lentului și energiilor lor clocotitoare pentru cauza în numele căreia erau hotărîți să-și închine întreaga lor viață. Pentru că ar fi fost posibil să găsească și o perioadă cenușie și un domnitor amorf la conducerea țării, așa cum sînt întîlnite cazuri și în istoria Țării Românești. Brîncoveanu continua opera glorioșilor domnitori munteni din dinastia Basarabilor. O epocă de înflorire în toate domeniile, pe măsura cerințelor ridicate pe scena istoriei de structura internă și de conjunctura internațională a vremii. Și pe măsura domnitorului care, în calitatea sa de „Basarab", avea o misiune în fața istoriei: aceea de a încheia strălucit și cu glorie, cu cinste și demnitate ceea ce începuse cu patru veacuri în urmă Basarab I, Întemeietorul de Țară și Basarabi. Pentru că dinastia dăduse mari Basarabi, virtuoși, viteji iscusiți, inimoși, talentați. Au fost domnitori Basarabi străluciți comandanți de oști și cu biruințe de neuitat în memoria pămîntului străbun: Mircea cel Bătrîn, Dan al II-lea, Vlad Dracul, Vlad Țepeș, Radu de la Afumați, Mihai Viteazul, Radu Șerban și Mihnea al III-lea. În legătură cu Mihnea al III-lea, unii genealogi ai dinastiei Basarabilor îl socotesc ultimul Basarab. Au fost Basarabii oameni politici și diplomați străluciți, oameni de cultură și de talent: Radu cel Mare, Neagoe Basarab, Petru Cercel, Matei Basarab. Toți aceștia, cu mintea și inima, cu spada și inima, au servit cauzei independenței și unității românești. Constantin Vodă Brîncoveanu (deși patronim Basarab) continua opera înaintașilor săi în scaun. El trebuia să însumeze organic și să ridice pe culmi într-o chintesență basarabă această operă. Să fie domnia sa sinteză basarabă.

În cuprinsul lucrării vom mai avea prilejul să vedem măsura în care Brîncoveanu a izbutit să fie ca ultim vlăstar la înălțimea gloriei basarabe și la nivelul cerințelor epocii sale. Destul a spune că domnitorul a avut și el atît slăbiciunile lui lumești, cît și scăderile, dictate de conjunctura istorică. Dar omul a izbutit să spargă aceste limite prin puternica lui personalitate și să fie astfel, firește și făcînd excepție de sfîrșitul lui tragic, nu sub vremuri ci deasupra lor.

Într-o astfel de epocă și în vremea domniei unui astfel de om pășeau pragul Țării Românești frații Corbea. Este adevărat că nici nu se împliniseră bine doi ani de cînd Brîncoveanu se suise pe tron. Marile acte politice și diplomatice ca și cele de cultură nu se înfăptuiseră. Dar pretutindeni se vădea începutul unei epoci de reviriment, de prosperitate și progres în toate domeniile. După domnia lui Șerban Cantacuzino (1678—1688), cel aflat la 1683 sub zidurile Vienei, și el un domnitor patriot, dar care își irosise o parte din timp în lupte interne și externe, sufletul și suflul înnoitor brîncovenesc începea să se simtă proaspăt ca razele soarelui după o vreme de ploaie mocnită și îndelungată. Cu atît mai mult frații Corbea aveau să fie părtași la marile realizări brîncovenești, să contribuie la avîntul ce se anunța hotărît și furtunos, să răspundă marilor idealuri ale Țării Românești, care erau și ale lor.

Venind în Țara Românească, la curtea lui Brîncoveanu, acest lucru a însemnat că frații Corbea au pășit în cetatea de scaun a Bucureștilor care de la atestarea lui documentară din vremea lui Vlad Țepeș (1459) pînă la 1690 cunoscuse o dezvoltare ui-

mitor de rapidă. E adevărat că mulți voievozi Basarabi se ocupaseră de înfrumusețarea capitalei Țării Românești, adăugînd cîte ceva la arhitectura ei. Epoca lui Brîncoveanu avea să însumeze eforturile pe această linie, aducînd așezarea medievală a lui Bucur la un aspect mai proaspăt și la un nivel de civilizație mai avansat. De altfel, Brîncoveanu deși a acționat — ca mulți voievozi Basarabi — și la vechea reședință a domnilor români de la Tîrgoviște, orașul a rămas pe planul al doilea dată fiind ridicarea prea mare a Bucureștilor. Tîrgoviștea a rămas cu liniștea legendelor sale fermecătoare în jurul arhaicelor medievale ruinuri. Nu mai vorbim de primele așezări domnești de la Argeș și Cîmpulung, atestate documentar pe la anul 1300, care deși cunosc și ele mersul spre înainte ca orice loc din țară, vor rămîne tot mai în urma vieții Bucureștilor.

La curtea domnească din București însă, Brîncoveanu va statornici îndată după luarea domniei rînduieli noi. În orice caz, la 1690 frații Corbea se vor prezenta la o curte domnească unde semnul noului începuse să se întrezărească. Brîncoveanu va statornici aici fastul aulic bizantin — firește, la proporțiile unui stat ca Țara Românească unde orice influență trebuia numai altoită pe specificul românesc, în condițiile menținerii și întăririi tradițiilor și obiceiurilor, datinilor străbune pe care Basarabii le-au turnat în forme potrivite epocii lor. La fel după cum Brîncoveanu va fi atent și la marile prefaceri prin care trecea Apusul și va lua modele cu discernămînt, fără a copia și imita mai ales.

Frații Corbea sosesc la curtea lui Brîncoveanu ca niște oameni simpli ce erau, în hainele specifice

Scheienilor, cu nimic deosebite de cele țărănești, de un pitoresc și de un inedit fără egal. Cu ițari și cu opinci — așa ca în toate regiunile de munte, cu cămăși lungi strălucind de curățenie și cu căciulă mițoasă pe cap. Nu lipsea nici brîul multicolor care le încingea mijlocul, pe vreme bună sau rea.

La curtea lui Brîncoveanu frații aveau să-și dezvăluie imediat identitatea pentru a-și ocupa locul meritat.

E adevărat că ei n-au ajuns dintru bun început la domnitor. Era și în Țara Românească o uzanță domnească departe firește de cele de la marile curți europene unde obținerea unei audiențe la rege sau împărat dura cu lunile sau nu era acordată niciodată. Uzanța domnească era impusă de activitatea zilnică, de faptul că la Brîncoveanu se prezentau mereu tot soiul de oameni, fie băștinași, fie străini. Brîncoveanu îi primea cu bunăvoință sau chiar cu multă grație și curtoazie, le asculta păsurile și durerile, îi ajuta sau, după caz, îi și respingea. Era o uzanță domnească, nedespotică și fără prea mari discriminări.

Pînă să ajungă așadar la domnitor, frații Corbea s-au prezentat la curte și așa cum era obiceiul vremii aceleia tulburi s-au orientat înspre cariera armelor. David Corbea intră în slujba de Ceauș — dregătorie militară direct subordonată aceleia de spătar domnesc (comandantul suprem al oastei) de la care îi va rămîne denumirea de „Ceaușul“, lipită organic de numele său adevărat. Atunci spătarul lui Brîncoveanu era Mihai Cantacuzino care apreciază la David Corbea cunoștințele sale de limbi străine și talentul său înnăscut de diplomat. Este tocmai cali-

tatea esențială a acestuia care-l va așeza îndreptățit în marea carte a neamului românesc drept diplomat din zorii diplomației românești. Dîndu-și seama că în politica externă Corbea ar putea aduce mult mai multe servicii Țării Românești, decît în cadrul oastei, Mihai Cantacuzino, el însuși un bun comandant militar dublat de un larg spirit politic, îl recomandă domnitorului ca acesta să-l utilizeze în diplomație.

Prezența lui David Corbea în acest moment la curtea lui Brîncoveanu este dovedită dintr-un hrisov din luna iunie a anului 1690 prin care domnitorul acorda mai multe scutiri lui „David Corbea Brașoveanul“ (într-o perioadă cînd povara fiscalității se abătea atît asupra oamenilor neliberi, cît și asupra celor liberi), „care s-au așezat cu șederea în țara domniei mele“ și care se află „cu slujba“ pe lîngă Mihail Cantacuzino Spătarul.

Se impune mențiunea că deși uzanța domnească cerca ca noii veniți să parcurgă un anumit drum ierarhic pînă la domnitor, nu e exclus ca înainte de a se prezenta lui Brîncoveanu, încă din perioada cînd frații Corbea treceau munții, domnitorul să fi aflat de venirea lor. Avea un sistem de informare de tot ceea ce se petrecea în țară, format din olăcari iuți, cu urechi ascuțite și ochi buni, cu minți vioaie și înțelepte. Aceștia își făceau munca lor bună și folositoare în special în regiunile de margine ale țării, pe unde pătrundeau străini. Dar în primul rînd pe la trecătorile munților, unde drumurile comerciale neîntrerupte impuneau o grijă față de cei care intrau în țară. E foarte posibil ca frații Corbea să fi interesat în chip deosebit pe domnitor, care, înștiin-

țat la vreme de sosirea lor, să aștepte momentul cînd chiar ei vor simți nevoia să se prezinte domnului țării.

Întîmplările s-ar fi putut desfășura însă și altfel. În general împrejurările în care au trecut Corbeștii munții nu sînt cunoscute. La fel modul cum au ajuns cei trei frați la curtea lui Brîncoveanu. Numai documentul citat anterior — singurul în acest sens — semnalează și marchează prin aceasta debutul Corbeștilor în viața aulică a Țării Românești. El a putut fi interpretat de mulți istoriografi ai epocii lui Brîncoveanu pe linia amintită de noi: Brîncoveanu are știre sau nu de sosirea Corbeștilor la curtea sa. De aceea, pînă să se prezinte domnitorului, Corbeștii au intrat în anumite slujbe. Cel puțin cea a lui David este cunoscută dintru început. Între timp se vor înfățișa domnitorului toți trei sau numai cel mare ca reprezentant al lor, adică David Corbea. Aceasta este versiunea care indică linia drumului politic al lui David Corbea „de la spătarul Mihai Cantacuzino la domnitorul Constantin Brîncoveanu.“ Documentul n-o contrazice. El poate fi interpretat și în sensul că în momentul emiterii documentului din cancelaria brîncovenească, David Corbea se prezentase la domnitor, fiind în funcția de Ceauș pe lîngă marele Spătar. David n-a intrat însă imediat în slujbă domnească, ci a mai rămas o vreme în calitate de Ceauș. Domnitorul, emite actul pentru a-l fixa în viața socială a țării drept „om liber“ și pentru a-i acorda scutirile corespunzătoare de dări. Citind mai atent documentul, deslușim însă și o altă posibilitate. Am afirmat că prin olăcarii și oamenii lui de încredere de pretutindeni Brîncoveanu ar fi

putut afla din timp de venirea oaspeţilor din Schei la Bucureşti. Mai tîrziu chiar, în anii de vîrf ai domniei, uimiţi de personalitatea complexă a lui Brîncoveanu, de virtuţile şi de activitatea lui neobosită, mulţi contemporani, printre care şi secretarul de limbi occidentale al domnitorului, Antonio del Chiaro Fiorentino, îl înfăţişează drept omniprezent, în sensul că nu-i scăpa nimic din cele ce se petreceau în ţară sau în afară. Fireşte, nimic din ceea ce era esenţial. Trecerea munţilor de către Corbeşti constituia, în orice caz, o întîmplare care nu-l putea lăsa indiferent pe Brîncoveanu. Mergem mai departe şi cercetăm politica transilvăneană a lui Brîncoveanu. Este cert că încă din primul an de domnie Brîncoveanu a urmărit cu viu interes evoluţia evenimentelor din Transilvania. Va fi implicat chiar în luptele împotriva imperialilor. Desfăşoară apoi o întreagă politică faţă de imperiali, pe care o vom înfăţişa la timpul cuvenit. La ceas de cumpănă, viaţa lui se va asemăna întrucîtva cu a fraţilor Corbea. Va nutri gîndul ca în cazul mazilirii să-şi găsească refugiu în Transilvania. Aceste elemente ne îndreptăţesc să credem că Brîncoveanu avea cunoştinţă de existenţa Corbeştilor încă din perioada cînd aceştia se aflau în Schei. Pentru că — aşa cum am arătat — Corbeştii nu erau simpli Scheieni. Dascălul Ioan Corbea fusese un tribun al Scheienilor, un educator înflăcărat al dezvoltării conştiinţei naţionale şi civice a românilor. Educaţi în acest spirit, fiii lui îşi formaseră la fel personalitatea şi erau în fapt personalităţi remarcabile, „instigatori" de valoare ai Scheienilor pe care înşişi imperialii nu-i puteau ignora. Cu atît mai mult Brîncoveanu,

„căruia nu-i scăpa nimic“ și care era foarte receptiv la valorile epocii sale, este posibil, ca auzind de ei, să-i fi chemat personal, prin oameni de încredere, la curtea sa. Așa cum, mai tîrziu, îl va chema pe patriarhul Ierusalimului, Dositei, pe Antim Ivireanul sau pe Antonio Maria del Chiaro. Chemarea lui Brîncoveanu a putut coincide cu interesul Corbeștilor de a părăsi în acel moment Transilvania și a veni în Țara Românească pentru a se încadra frontului antihabsburgic sau cel puțin a dispărea din ochii imperialilor care-i puteau arunca în temniță. În acest caz relația se schimbă. Fiind chemați de domnitor, frații Corbea nu mai aveau de ce să urmeze calea uzanței aulice. Ei s-au putut prezenta direct domnitorului. Subliniem aici dragostea care cimenta legăturile dintre frații Corbea. Odată ajunși la curtea lui Brîncoveanu, fratele cel mare, David, va manifesta o grijă deosebită pentru soarta și destinul lui Teodor și Matei. Astfel încît aceștia se vor bucura de același regim de viață ca și David. După ocuparea funcției de Ceauș sau intrînd apoi în slujba domnitorului, David Corbea va evidenția și pe frații lui și îi va scoate la lumină, potrivit talentelor și meritelor fiecăruia.

În ceea ce privește spiritul documentului, el rămîne același. Numai linia poate fi alta. Brîncoveanu, primindu-l pe David Corbea, l-a recomandat apoi spătarului Mihai Cantacuzino, pentru funcția de Ceauș. În acest caz, este parcurs drumul „de la domnitorul Constantin Brîncoveanu la spătarul Mihai Cantacuzino.“ Documentul poate fi înțeles și el în acest sens: Brîncoveanu atestă așezarea lui David Corbea în Țara Românească și în slujba ce o deținea

pe lîngă Mihai Cantacuzino Spătarul. Și aceasta pentru acordarea scutirilor respective. Există și aici o explicație. Domnitorul nu era un om pripit. Cîntărea cu multă chibzuință faptele și oamenii. Voia să-l „verifice“ pe David Corbea, să-i cunoască aptitudinile, în vederea misiunilor pe care avea să i le încredințeze.

Domnitor și Ceauș. Constantin Vodă Brîncoveanu a primit cu bucurie pe David Corbea pe care parcă îl aștepta.

Corbea avea vorbă egală și calmă, cumpătată, cu accentul specific ardelenesc. Ea trăda imediat un om deslușit prea bine la minte pentru vîrsta lui, de o mare cultură și de o aleasă factură psihică. În spatele cuvintelor sau mai bine zis în miezul lor sălășluia o pasiune, o dogoare neobișnuită, o muzică a verbului mergînd pînă la incantație.

David Corbea vorbea elegant și expresiv. Brîncoveanu remarcă această prețioasă însușire a lui Corbea și gîndi că era chiar mai aleasă decît a Stolnicului Constantin Cantacuzino, marele cărturar al epocii brîncovenești.

Porni să-i asculte povestea cu cel mai mare interes. Corbea i-a destăinuit atunci domnului Țării Românești, care îi devenise din acel moment stăpîn și în slujba căruia intra, mobilul care îl adusese la curte și ce avea în gînd pentru viitor. De altfel, chiar domnitorul îi ceruse să-i spună cu lux de amănunte tot ceea ce știa despre Transilvania și despre situația politică sub noua stăpînire. Dorea să cunoască

temeinic ce se petrece pentru a acționa din timp și a lua măsurile necesare.

Corbea nu începuse așa cum se obișnuia cu o introducere protocolară urmată de o relatare greoaie. Folosind stilul indirect, pornise să istorisească o întîmplare din Scheii Brașovului. Întîmplarea era asemănătoare întrucîtva aceleia pe care o istorisise în antichitatea romană înțeleptul Menenius Agrippa plebeilor retrași pe muntele Aventinului. Poate că în acel moment emoționant, lui Corbea îi venise în minte istorioara menită să-i aducă înapoi în Roma republicană pe plebei, pentru ca aceasta să nu piară din lipsa producătorilor. Agrippa era trimisul patricienilor dispuși să le acorde unele drepturi plebeilor, așa cum s-a și întîmplat. Poate era o născocire ad-hoc, fără nici o legătură cu episodul amintit, ci menită să puncteze o anumită situație.

„Cică a fost odată o stînă — își începuse alegoria David Corbea, potrivit formulei basmului popular — cu oi și cu ciobani. Dar un lup lacom îi dădea mereu tîrcoale tot jinduind la bietele oi cum să facă să le simtă gustul cărnii dulci și fragede între colții săi ascuțiți. Venea mereu spre seară și apoi în zori și se așeza la pîndă în contra vîntului ca să nu-l simtă cîinii și ciobanii și să nu sară cu bîtele pe el să-l omoare. Dar cîinii erau mereu treji și adulmecau apropierea oricărui vrăjmaș de strungă, chiar cînd el se așeza în spatele bortei ca aceasta să nu-i ducă mirosul și să-l trădeze. Ciobanii, și ei, dormeau numai pe jumătate, cu un ochi închis și cu unul de veghe continuă. Iară cînd da alba erau de mult în picioare și puși pe treabă cît era ziulica de mare. Lupul însă nu se lăsa nici el deloc. Pasămite fusese

fermecat de oile ciobanilor și de locul acela încîntător unde se găsea stîna. Venea de departe și mai fusese cu pradă și pe la alte stîni. Dar ca aceasta mai ba.

Atunci, văzînd ciobanii să n-o scot la capăt cu lupul își struniră cîinii și îl chemară să se înțeleagă cu el. Și căzură la învoială să-i dea lupului numai lîna oilor ca să-i țină și lui de cald și să facă ce-o vrea cu ea. Lupul luă lîna și plecă cu ea mulțumit.

Trecu o vreme. Cînd iată că la stînă se abătu un nou lup. Mult mai mare și mai fioros. Cîinii îl simțiră și începură să latre pentru a da de veste, ciobanii prinseră bîtele în mîini, oile începură să se agite. Dar cu lupul acesta nu era de glumit. Ciobanii, care răsuflaseră ușurați la plecarea celuilalt lup dar nici n-avuseseră timp să respire de ajuns, văzînd că asupra lor se abătuse această nouă nenorocire, îl chemară pentru a cădea la învoială și a-i da și lui lîna oilor care între timp crescuse la loc. Lupul al doilea era însă mult mai nemilos și mai neînțelegător decît primul. El nu se mulțumi numai cu lîna oilor. Pretinse și carnea lor dulce. Mai mult decît atît, nu mai părăsi stîna. Se instăpîni la strungă, să aibă din destul ce înfuleca pînă o termina toată bogăția acelei stîni.“

Corbea se opri din povestit. Ochii îi erau triști și înrourați de lacrimi. Brîncoveanu îl privise și el îndelung și îi respectase durerea degajată de povestire. Nu-l întrebase nimic. Înțelesese din prima clipă cine se ascundea în spatele celor doi lupi nesățioși. Dar Corbea îi ceru permisiunea să-i mai povestească o pățanie. Fermecat de simplitatea și firescul povestirii, ca și de timbrul plăcut al vocii povestitorului,

Brîncoveanu se bucură ca un copil să asculte în continuare.

Corbea, din ochii căruia nu pierise strălucirea lacrimilor, reîncepuse:

„La aceeași stînă se repezise din tării un vultur și luase în gheare o oaie zburînd cu ea la cuibul din piscul muntelui s-o devore. Un pui de vultur de pe altă stîncă, căruia nu-i crescuseră încă bine ghearele și puterea, privea și el lacom la scena aceasta, dar nu avea ce face. Aștepta. Și zilnic urmărea cum vulturul cel mare răpea oile de la stînă.

Trecu o vreme. Vulturul cel mic se preschimbă într-un vultur falnic, mult mai puternic și cu gheare mult mai ascuțite decît cel bătrîn, care slăbise și de-abia mai putea fura cîte o oaie. Din colțul lui de stîncă, din pînda lui mult așteptată, într-o zi vulturul tînăr se hotărî. Cînd îl văzu pe bătrîn pornind spre pradă, îl atacă. Îl prăbuși din înalt grăbindu-i sfîrșitul. Apoi rămase el stăpînul înălțimilor, pasăre de pradă mult mai nemiloasă și mai hrăpăreață pentru biata stînă de oi."

Brîncoveanu îl întrebase dacă e atît de nemiloasă stăpînirea Habsburgilor pe cît au spus-o cele două istorisiri. Corbea îi răspunse că istorisirile nu pot decît să dezvăluie un adevăr dureros, dar nu și să-l cuprindă în totala sa dimensiune. Că de fapt jugul nemților este de nesuportat. Ei, frații Corbea, trecuseră munții pentru a nu mai vedea chipul hîd al pajurei imperiale. Dar că nu vor înceta o clipă a se gîndi la frații lor de dincolo de munți și vor face tot ce le stă în putință pentru a-i ajuta.

Îi înfățișă apoi lui Brîncoveanu istoria românilor din Schei. Spiritul lor de neîmpăcare cu nedrep-

tățile și împilarea, simțul de libertate și de omenie. Îi subliniase momentele de luptă ale Scheienilor și nu uitase firește pe cel în care Scheienii săriseră în ajutorul lui Mihai Viteazul, înaintașul Basarab al lui Vodă Brîncoveanu în scaunul Țării Românești, în anul 1600.

Domnitorul îl ascultase cu vădită atenție și în urmă îl întrebase de unde știa istoria aceasta atît de bogată în evenimente și de unde a luat harul acesta și pasiunea pe care o așază în cuvinte. La care Corbea îi răspunse că toate acestea i le-a povestit luminosul său tată, Ioan sin Florei gocimanul, care acum odihnea în curtea bisericii Sf. Nicolae din Schei. Corbea mai subliniase că părintele său se aflase în primele rînduri ale Scheienilor pentru a smulge autonomia Scheilor din mîinile patriciatului săsesc din Brașov. Și că atunci cînd aceștia, adunați în consiliu, au respins legitimitatea unui asemenea drept pentru Scheieni, Ioan Corbea le-a reamintit celor din Consiliu de tăierea capetelor celor ce îl sprijiniseră pe Mihai-Viteazul, domnul românilor. David Corbea evocase îndurerat și cuvintele pe care Ioan Corbea le rostise atunci ca o scuză la adresa tuturor celor ce negau drepturile românilor în Transilvania și pe care le știa pe de rost și le purta în inimă ca pe un legămînt.

Domnitorul a avut ocazia să-l cunoască pe Corbea, să-i vadă toate talentele și virtuțile, să-și dea seama cît de util îi putea fi în rezolvarea marilor probleme externe ale epocii sale. Pentru că una din calitățile esențiale ale lui Brîncoveanu și definitorie pentru activitatea lui a fost arta de a se încon-

jura de oameni valoroși, de primă mînă, a se ridica la valoarea lor și a-i conduce în același timp.

Viața lui Brîncoveanu și a lui Corbea se vor împleti organic, după cum Brîncoveanu și-o va împleti și împărți și cu celelalte mari personalități ale vremii sale. Am putea spune că David Corbea, strîngînd în inimă revolta generațiilor de români și de împilați venind de la Bobîlna și Gheorghe Doja și cu sufletul frămîntat de iubirea față de neam, va trece munții îndreptîndu-se spre București pentru a-și găsi un om pe măsura lui. Și acesta a fost Brîncoveanu, care strălucea în virtuți, care l-a intuit pe Corbea și a știut să și-l apropie pînă la contopirea dintre monarh și slujbaș.

Și pentru că epoca lui Brîncoveanu este una din cele ale Renașterii românești, în cuprinsul lucrării, pe măsura derulării evenimentelor, vom schița portrete, caractere ale celor care, minți luminate fiind, au produs Renașterea și umanismul românesc, se cade a stabili chiar în cuprinsul acestui capitol trăsăturile morale ale domnitorului și ale Ceaușului.

Constantin Brîncoveanu face parte din vechea familie boierească a Brîncovenilor al cărei prim strălucit reprezentant politic a fost „aga Matei din Brîncoveni“ sau Matei Basarab. Aici e locul să subliniem că trei mari Basarabi, deși nu din vechea ramură Basarabă a domnitorului dintîi al Țării Românești, Întemeietorul, sînt socotiți Basarabi prin faptele lor de seamă și prin vrerea lor care pentru a-și legitima dreptul la tron își iau patronimicul de Basarabi: Neagoe Basarab, din familia la rîndul ei foarte cunoscută a boierilor Craiovești, Matei Basarab, tot din boierii olteni și anume Brîncovenii, și

în sfîrşit cel care pe sigiliul său și pe medaliile bătute în 1714 apare sub numele de „Constantin Voievod Basarab de Brancovan.“ Dar acești Basarabi ridicați din rîndurile boierimii au înălțat prestigiul dinastiei în momente de cumpănă cînd „nevrednicii“ urmaşi îşi iroseau energia în lupte sterile pentru putere. Ei au revitalizat dinastia ajutînd-o să meargă înainte și să capete continuitatea de care avea nevoie. Astfel încît dacă la Matei Basarab încă s-ar mai pune problema legitimității Basarabe, la Constantin Brîncoveanu, din aceeași familie cu aga Matei din Brîncoveni, descendența este stabilită ușor de vreme ce înaintașul fusese domn Basarab.

Este important de știut însă că Brîncoveanu n-a aspirat la domnie și nu și-a făcut un crez din a fi domn. Domnitorul însuși scria egumenului mănăstirii Brîncoveni la 13 noiembrie 1688: „Ne-am ridicat domn, iar domnia mea aceasta nu aș fi pohtit, că știe sfinția ta că de nici unele lipsă n-am fost, ci ca un domn eram la casa mea... și pentru ca să vină nișcari străini domni asupra țării și a săracilor să-i necăjească fără milă și să pustiiască țara, pentru aceia am luat domnia mea jugul acesta asupra domniei mele.“

Condițiile în care a luat Constantin Brîncoveanu domnia le vom analiza la vremea cuvenită și în strînsă legătură cu influenta familie care a contribuit la suirea lui pe tron — Cantacuzinii. Cuvintele lui Brîncoveanu din scrisoarea citată exprimau un adevăr: socotea domnia ca un jug în sensul grelei misiuni ce o avea de îndeplinit ca domnitor, o accepta numai pentru binele țării și continuarea operei Basarabilor. Ele probează de la început un profund și cald patriotism.

Conștient de imperativele unei epoci grele pentru Țara Românească, el s-a dovedit omul potrivit. S-a suit pe tron nu pentru a domni ci pentru a conduce destinele unei țări și ale unui popor. N-a dorit domnia, dar odată domn și-a luat rolul în chipul cel mai deplin, eliminînd orice improvizație, superficialitate sau suficiență. A învățat singur ceea ce înseamnă să fii domn din legea dură a vieții și a epocii sale. Fire mîndră, dar de o mîndrie bine înțeleasă, nu s-a arătat neștiutor în ale domniei, ci din prima zi s-a dovedit experimentat și capabil de a conduce. Aceasta n-a exclus însă interesul pentru a afla cît mai multe de la fiecare, de a iscodi chiar și a însuma experiența altora topind-o și turnînd-o într-una singură. Studiind și asimilînd, de o mare receptivitate și capacitate de prelucrare creatoare, de interpretare, Brîncoveanu a ajuns la arta de a conduce. Nu poate fi ocolit și ignorat faptul că arta lui Brîncoveanu se datora mai întîi faptului că el s-a format la „Școala" lui Constantin Cantacuzino Stolnicul, unchiul său, cu 15 ani mai în vîrstă și cu mai multă experiență de viață și în ale politicii și diplomației. Apoi a mers pe propriile sale picioare, a căpătat propria experiență. Diplomația sa a devenit originală, cu soluțiile corespunzătoare fiecărei etape desfășurate de-a lungul a 26 de ani de domnie (1688—1714).

Mulți au acreditat ideea unui Constantin Brîncoveanu temător, veșnic timorat de cele două mari puteri care își disputau atunci întîietatea: Imperiul otoman și Imperiul habsburgic. Dar oare curaj ar fi însemnat să-i înfrunte cu sabia și pe unii și pe alții ca pe vremea lui Mircea sau Mihai? Brîncoveanu a calculat totul cu spiritul luminat și lucid. A existat

și momentul ridicării armei: bătălia de la Zărnești împotriva Imperialilor. Dar atît și atunci cînd a trebuit. Vremea luptei deschise trecuse. O asemenea ridicare și împotrivire ar fi însemnat risc și aventură. Venise mai mult ca oricînd vremea unei altfel de lupte, tacite, fără zăngănit de săbii, dar mult mai profundă și mai cu ascuțișuri — diplomația. Și dacă Brîncoveanu a stăpînit în înalt grad arta de a conduce, în măsură egală și-a exercitat și arta diplomației. Diplomația la Brîncoveanu a fost respirația și aspirația lui pentru asigurarea independenței Țării Românești. Și, pentru a determina marile puteri să recunoască o astfel de stare de fapt a Țării sale, Brîncoveanu a trebuit să facă concesii, să treacă peste demnități însă numai aparent. Teama lui a fost deci marea tremurare pentru destinele Țării, nu pentru propria sa persoană.

Brîncoveanu a fost un om bogat. A posedat averi imense, ceea ce l-a făcut pe Sultan să-l numească Altîn-Bey (Prințul aurului). Dar adevărata lui bogăție a fost cea spirituală. A posedat în cel mai înalt grad acele însușiri sufletești care pot să determine pe un om să fie senin și în furtună, știind că și-a îndeplinit întru totul datoria față de propria conștiință.

Brîncoveanu a fost un om de reală cultură. O cultură asimilată integral și redată societății nu prin actul de creație personală ca un Neagoe Basarab sau un Petru Cercel, ci prin stimularea talentelor și însumarea întregului act de cultură ca o răsfrîngere, ca o oglindă a epocii sale.

A fost un iubitor al frumosului și al multiplelor sale ipostaze. Un Mecena românesc, un domnitor generos semănînd cel mai bine cu Lorenzo Magnifi-

cul, prezent pretutindeni unde se săvîrşea actul de cultură şi de creaţie cu sfatul şi cu mintea strălucitoare. N-a suportat minciuna şi făţărnicia, pe fanfaroni şi pe linguşitori. Privirile îi erau blînde şi îndemnătoare, după cum cei pe care îi privea meritau razele atenţiei sale, aspre şi necruţătoare atunci cînd întîlnea nedreptatea.

A fost un om pe care contemporanii îl aflau pretutindeni, fiindcă socotea că odihna este bună numai pentru bătrîni şi dăunătoare celor tineri, aşa cum s-a considerat el pînă în ultima clipă a vieţii. A avut în felul acesta conştiinţa ireversibilităţii istoriei.

Atent la tot ceea ce era nou, a depus eforturi stăruitoare pentru a cunoaşte cît mai mult şi a aplica tot ceea ce însemna progres şi mers spre bine. Măsurile luate, reformele realizate s-au înscris în acest larg perimetru renascentist, el însuşi devenind una din figurile renascentiste ale românilor.

Şi toate acestea pentru şi în slujba pămîntului românesc. Pentru ca ţara ca o grădină înfloritoare din care să nu lipsească nimic de seamă să urce pe culmile ei cele mai înalte. Socotind că iubirea de ţară — supremă datorie a unui domnitor — reprezintă însăşi faţa frumosului şi a adevărului!

David Corbea a fost, aşa cum era şi firesc, complet deosebit de Brîncoveanu. Ceea ce l-a apropiat de domnitor au fost idealurile comune, dar şi acestea trăite în funcţie de poziţia pe care a ocupat-o fiecare din cele două personalităţi în societatea românească a vremii. Unele asemănări chiar devin diferenţe din această cauză. De pildă, fenomenul cultural a fost trăit cu intensitate, dar osebit de către domnitor şi ceauş. Domnitorul exercita autoritatea su-

premă în cultură și desfășura acțiunea de unire a eforturilor creative la scară națională. Era adunător de comori spirituale românești și, cum vom vedea, și străine. Corbea venea numai cu personalitatea lui, cu valențele lui culturale pentru a le dărui avîntului cultural general, spre a fi topite în cultura renascentistă diriguită de Brîncoveanu.

David Corbea, ca și frații săi, era un om cult în adevăratul înțeles al cuvîntului. O cultură izvorîtă din pasiune pentru cunoașterea largă și profundă în același timp, integratoare a fenomenelor și lucrurilor, dar avînd și o latură practic-aplicativă — aceea de a folosi tot ceea ce asimila spre binele obștii românești.

După cum am spus, un rol important în instruirea lui David Corbea l-a avut tatăl său, neuitatul dascăl Ioan Corbea. De la el a învățat elementele incipiente ale culturii, scrisul, cititul și socotitul, de la el a primit marile îndemnuri constitutive ale bazei spirituale și formării conștiinței, istoria și filozofia. La fel și-a însușit limbile străine. Pentru rolul pe care avea să-l îndeplinească în calitate de trimis al lui Brîncoveanu în alte țări, mînuirea limbilor străine era o condiție sine qua non. Se poate ca limbile străine să le fi învățat sistematic și sîrguincios tot de la tatăl său și apoi a desăvîrșit cunoașterea lor în mediul brașovean. Nu încape îndoială că limba slavonă folosită în oficierea cultului religios a învățat-o temeinic de la Ioan Corbea, fapt care îi va fi de folos atunci cînd va fi trimis de domnul Țării Românești în misiune la țarul Rusiei, Petru I. Limba latină, limbă de cancelarie și bine conservată în Transilvania din epoca romanității noastre dacice,

avea să-i deschidă, alături de limba greacă, în care tatăl său era de asemenea cunoscător, drumul hotărît spre cultura clasică a antichității, pentru formația sa umanistă. Cum mediul transilvănean permitea însușirea limbii germane și maghiare, Corbea a ajuns prin contactul aproape zilnic cu populația maghiară și săsească să vorbească și aceste limbi. Mai tîrziu își va însuși și turca, avînd prin aceasta acces și la limbile orientale.

Ca și Brîncoveanu, Corbea a fost omul tradițiilor și al datinilor. Ajungînd domnitor, Brîncoveanu a promovat și cultivat cu respect tradițiile Basarabe pe care a căutat să le continue și dezvolte în dimensiunile lor esențiale. David Corbea s-a supus acestor tradiții, ca unul care intrase în slujba unui domn Basarab. Dar el a cultivat tot timpul tradițiile și datinile populare, din care se desprinsese și al căror fiu credincios era.

Legate tocmai de tradiție se dezvoltă și trăsăturile morale ale lui David Corbea și însușirile sale umaniste, aptitudinile sale. A fost o fire hotărîtă în tot ceea ce pornea să înfăptuiască, o inteligență pătrunzătoare și activă, de o vioiciune fizică și spirituală deosebită. Un calm al omului care gîndește înainte de a lua o hotărîre și o chibzuință matură în privința găsirii modalităților rezolvării ei. Un temperament echilibrat, care nu se descuraja în fața nici unei greutăți.

Domeniul în care a excelat cel mai mult a fost însă acela al diplomației.

David Corbea a fost un diplomat înnăscut. Aici s-a întîlnit cu Constantin Vodă Brîncoveanu, alt născut pentru a fi diplomat. Numai că și aici s-au

deosebit cei doi oameni. Brîncoveanu a posedat diplomația conducerii, de mare anvergură, cea oficială cuprinzînd în ea inevitabil și arta strategiei. David Corbea a posedat simțul diplomatic manevrier — dacă-l putem numi așa —, simțul tactic și de orientare în complexitatea problemei dată spre rezolvare. Dacă la Brîncoveanu arta diplomatică oficială trebuie să fie inevitabil în primul rînd arta compromisurilor, a concesiilor tactice, la Corbea era diplomația simplă și tinzînd numai să ajungă la scop, lipsită de convenționalisme și tărăgăneli.

Și totuși, deși în slujba lui Brîncoveanu și emisar al politicii lui, Corbea nu s-a subordonat complet și absolut suveranului său. Astfel încît nu putem spune că Brîncoveanu era capul care gîndea și Ceaușul brațul care executa. Ci e necesar a păstra o măsură afirmînd că: „Brîncoveanu era indiscutabil capul care gîndea și poruncea, David Corbea era capul care gîndea înainte de a executa.“ Pentru că David Corbea era plin de inventivitate, de spontaneitate și iscusință. El gîndea profund sarcinile primite din partea domnitorului său, dar în executarea lor venea cu propria lui personalitate, își căuta și găsea metodele cele mai potrivite. Așa se explică de ce uneori Corbea n-a putut fi de acord cu Brîncoveanu, pe care îl respecta ca domnitor și stăpîn, dar nu putea fi de acord cu omul Brîncoveanu și eventualele lui greșeli. Atunci căuta să fie el mai bun decît domnitorul, să găsească el soluțiile de ieșire dintr-o situație.

Aceasta nu înseamnă că l-a trădat pe domnitor. A rămas credincios acestuia în permanență ca un soldat al politicii și diplomației românești. A avut

în cel mai înalt grad simțul datoriei, pe care l-a împins întotdeauna pînă la ultima limită a expresiei sale.

Politică și diplomație, sensuri și direcții. În toate timpurile, politica și diplomația au mers mînă în mînă. Chiar dacă în antichitate nu se crease un sistem diplomatic, totuși el exista în practica politicii fiecărui stat. Se presupune că arta diplomației în înțelesul modern al cuvîntului s-a constituit în Imperiul Bizantin, în epoca de strălucire a domniei lui Justinian (527—565). Pentru că „ochii și urechile împăratului“ acționau haotic și fără consecvență și crez politic, după cum toți „missi domenici“ erau simpli transmițători ai unor cuvinte de ordine, aleși mereu la întîmplare și trimiși să rezolve numai o anumită problemă. Oricum însă, această diplomație incipientă a fost „ancilla politicae“ a epocilor amintite.

Evul-mediu este vremea unor profunde și complicate diplomații, în cuprinsul cărora întîlnim la statele care o practică (în primul rînd, în cadrul sistemului diplomatic european) strategii și tactici și la capătul căreia există o finalitate precisă.

Epoca lui Brîncoveanu este prin excelență epoca unei politici de profunzime și a unei diplomații de ținută. Socotite împreună, global, politica și diplomația conțin două elemente: cel cantitativ și cel calitativ. Primul este obiectiv, în sensul obligativității statelor de a participa la viața externă. Devine clar că marile expansiuni ale marilor imperii ale evului-mediu, cel puțin în sud-estul Europei, au

obligat popoarele să se ridice la lupta de apărare a teritoriului şi de salvgardare a libertăţii şi fiinţei etnice. Neutralitatea este o formulă greu de realizat în astfel de condiţii. Preîntîmpinarea războiului prin metode paşnice, tratative sau încheierea lui printr-o pace oarecare aparţine artei diplomaţiei. Se desfăşoară şi se strîng tot soiul de întîmplări şi evenimente. Sînt acumulările cantitative.

A doua rezultantă este subiectivă. Privind latura calitativă a politicii şi diplomaţiei. Dialectic vorbind, acumulările cantitative ar trebui să ducă la saltul calitativ. Dar nu întotdeauna politica şi diplomaţia au izbutit aşa cum au fost purtate să ajungă la calitate. Istoria Ţărilor Române oferă şi pagini de insucces în activitatea politică şi diplomatică, după cum ne mîndrim cu epoci de culme în această privinţă: la sfîrşitul domniei sale glorioase, Mircea lasă Ţara Românească independentă, Ştefan al Moldovei determină prin succesele sale răsunătoare pe Sultan să recunoască prin tratat oficial la 1502 independenţa Moldovei, deşi la rîndul lui Ştefan recunoştea suzeranitatea turcească.

Constantin Brîncoveanu este domnitorul care a îmbinat strălucit politica şi diplomaţia şi la care soluţiile găsite de el şi de cei care i-au stat în preajmă, la rîndul lor minţi iscusite, menţin şi întăresc prestigiul Ţării Româneşti în concertul european. Complicată prin natura ei, şi mai complicată prin epoca pe care o ilustrăm, politica şi diplomaţia lui Brîncoveanu nu pot fi cuprinse în toate laturile şi manifestările ei. Ne vom mărgini aşadar să-i sesizăm numai sensurile, atît de preţioasele sensuri brîncoveneşti.

Şerban Cantacuzino promovase o politică de echilibru. Epoca lui Brîncoveanu adăuga noi dificultăţi în promovarea unei asemenea politici. Mai întîi, că în plină epocă brîncovenească, atunci cînd plasăm marile acte diplomatice şi activitatea lui David Corbea, avusese loc pacea de la Carlovitz şi Imperiul habsburgic adoptase direct deviza: „Cine nu e cu noi, e împotriva noastră.“ Deveniseră bănuitori şi faţă de o umbră de susţinere a Imperiului sultanilor împotriva cărora angajaseră toate forţele lor. Turcii gîndeau mai rudimentar, însă, în condiţiile în care pierdeau teritorii, ţineau cu dinţii de vechile posesiuni. Nici nu le trecea prin minte să lase Ţările Române, acest cheler, în mîna nemţilor şi în coasta lor. De aceea, deviza lor era la fel de categorică. Poate mai categorică: „Trebuie să fiţi cu noi!“

Brîncoveanu nu putea face abstracţie de realitatea otomană, după cum nu putea neglija existenţa Imperiului habsburgic aflat în ofensivă. Situată între două imperii, Ţara Românească nu trebuia să devină teatrul luptelor dintre ele. Singura soluţie posibilă era ca să se sfîşie între ei şi prada să scape. În practica politică însă lucrurile stăteau altfel: atît turcii, cît şi Habsburgii, deşi se luptau şi se sfîşiau între ei, găseau timp şi pentru jefuirea Ţărilor Române. Aici este potrivită şi întru totul semnificativă zicala care grăia un mare adevăr: „Se băteau austriecii cu turcii şi se sfîşiau pînă nu mai puteau, dar la sfîrşit rămîneau cu păr din capul românului.“

Această dificilă problemă trebuia s-o rezolve diplomaţia. O diplomaţie suplă, elastică, capabilă să se adapteze la timp conjuncturii extrem de schimbătoare. Brîncoveanu nu putea alege altă cale decît

cea de echilibru, adesea cu un aspect de duplicitate. Neutralitatea era exclusă. Poziția activă era de neocolit. Secretul politicii și diplomației devenise în fapt o iluzie. Turcii trebuiau să știe că Brîncoveanu nu-i neglija deloc pe Habsburgi, dar să înțeleagă că de fapt domnitorul român era omul lor și că prefăcîndu-se a duce o politică filonemțească era observatorul lor în coasta Habsburgilor.

Același lucru trebuiau să-l înțeleagă Habsburgii pentru că nu li se putea ascunde în nici un chip plata tributului către turci.

A mai existat un element în plus, izvorît dintr-o schimbare esențială în evoluția marilor puteri: ridicarea în răsărit a Rusiei la rangul de mare putere. Petru I cel Mare, inaugurînd la rîndul lui războaiele împotriva Imperiului otoman, dorea ca Țările Române să devină aliate Rusiei. Teoretic, lupta alături de Rusia ar fi dus la înfrîngerea Imperiului otoman și eliberarea Țării Românești de presiunea otomană. Aceasta ar fi permis relații politice și diplomatice normale pe de o parte cu Imperiul habsburgic, pe de alta cu Imperiul rus — ambele învingătoare asupra otomanilor și deocamdată în relații normale.

Practic însă nu era chiar atît de ușor a stabili relații și alianță cu Petru cel Mare. Mișcările în acest sens erau mult mai ușor de supravegheat, orice acțiune necugetată ar fi dus la obișnuita și rapida mazilire. Era nevoie de diplomați înnăscuți, care să nu-și trădeze gîndul sau care să gîndească într-un fel și să se exprime în alt fel.

Constantin Brîncoveanu i-a găsit. În fruntea lor s-a situat David Corbea. Au mai strălucit însă

și nume ca: Gheorghe Castriotul, Radu Panait, Radu Popescu, Teodor și Matei Corbea.

Cu toate acțiunile diplomatice favorabile Rusiei, Brîncoveanu a rămas în permanență într-o rezervă față de Imperiul otoman care era totuși cel mai apropiat și permanent pericol.

În cadrul politicii și diplomației românești brîncovenești intră nu numai politica externă, ci și cea internă. Nu trebuie să uităm nici o clipă că de fapt epoca lui Brîncoveanu a fost și epoca de aur a Cantacuzinilor. Ori Cantacuzinii, pe lîngă multiplele lor însușiri spirituale au posedat și ei arta diplomației. Și încă o diplomație personală care, pînă la un punct, a coincis cu cea a domnitorului. Ajutîndu-l să ia domnia și dorindu-i mărirea, Cantacuzinii l-au vrut pe Brîncoveanu subordonatul familiei lor, sau domnitorul lor. Dar acel care la vîrsta de un an rămăsese fără tată (Papa Brîncoveanu pierise ucis de seimenii și dorobanții răsculați în 1655 împotriva lui Constantin Șerban) și fusese crescut de Cantacuzini, cel care-l socotea pe unchiul său, Stolnicul, ca pe bunul tată, avea să demonstreze o mare personalitate și o independență în politică și diplomație. Treptat, el va intra în conflict cu Cantacuzinii și în primul rînd cu Stolnicul. Nu ne propunem a urmări întregul proces care a condus la alterarea relațiilor dintre Brîncoveanu și Cantacuzini. Fapt este că la un moment dat Cantacuzinii, îndepărtîndu-se de linia oficială promovată de domnitor, întrețineau relații cu marile puteri în numele lor. Astfel, este cunoscută influența de care se bucura la Poartă Stolnicul și legăturile pe care le întreținea el cu

demnitarii turci așa cum și bătrînul Postelnic le avusese.

Pe Cantacuzini îi găsim și în miezul politicii de orientare față de Rusia. Astfel încît David Corbea, apreciat de Stolnic pentru marile lui talente și ca unul ce fusese la început în slujba lui Mihai Cantacuzino Spătarul, va fi diplomatul lui Brîncoveanu, dar atunci cînd situația tactică o va cere va acționa și din ordinul Cantacuzinilor.

Și zilele domniei lui Brîncoveanu vor curge neștiut, cu zbucium și în culise, cu frămîntări din care nu au lipsit pasiunile de tot felul și care aveau să se încheie totuși cu marea dramă națională a Țării Românești din anul 1714. Pe deasupra tuturor acestor nori trecători s-a impus personalitatea lui Brîncoveanu Constantin. Și dacă epoca lui este o epocă de Renaștere, așa cum vom avea prilejul s-o vedem în continuare, Renașterea trebuie urmărită și în politică și diplomație. După cum Reforma este Renaștere religioasă, politica, și diplomația care se desfășoară în chip creator pot fi socotite renaștere a problemelor politicii interne și externe a statului. Și, de asemenea, după cum conținutul ideologic al Renașterii este umanismul Renașterea politică și diplomatică dusă în numele idealurilor unei țări și unui popor capătă sensul umanist cel mai profund. Renașterea politică și diplomatică a lui Brîncoveanu s-a adăpat de la izvoarele principiilor sale renascentiste și s-a situat pe culmile cele mai înalte — în sens de respectare a principiilor și obiceiurilor, a specificului românesc — prin lupta pentru păstrarea ființei românești în perimetrul carpato-dunărean.

IV

Marile probleme ale sfîrşitului de veac şi începutului de veac nou

Evenimentele istorice au demonstrat că Habsburgii, ca şi otomanii, visau un imperiu multinaţional — aş cum îl şi vor realiza în practică — care trebuia să cuprindă, ca nucleu, întreaga lume germană. Stăpînind unele teritorii ale fostului imperiu carolingian, Habsburgii năzuiau apoi cuprinderea acestui fost conglomerat imperial medieval în graniţele naturale ale Austriei. Metamorfoza Mărcii carolingiene de est (Ostmark — Österreich — Austria) era un criteriu dar nu limită a frontierelor dinspre răsărit. Habsburgii vizau aşadar Spania, Franţa, Italia, sud-estul european şi răsăritul locuit de popoare slave. Visau îngenuncherea statelor şi popoarelor, refacerea într-o altă epocă istorică a vechiului Imperiu roman.

Acest plan calculat în chip matematic şi pus în practică s-a realizat în etape istorice. La 1684, nu departe de Viena, la Linz, se încheia într-un cadru festiv şi pompos aşa numita „Ligă sfîntă." Titlul nu trebuie să ne mire. Nu era fără precedent. O asemenea alianţă se mai încheiase şi la sfîrşitul secolului al XVI-lea cu nume asemănător, „Liga creştină" sau „Sfînta Ligă", unde, nu întîmplător, tot un împărat habsburg, Rudolf al II-lea, era iniţiatorul. Iar

conducătorul efectiv al luptei antiotomane fusese Mihai Vodă Viteazul, primul „Restitutor Daciae". Titlul sugera unirea țărilor creștine împotriva Semilunei păgîne. Sub flamura Imperiului austriac, în acest an 1684, „Liga sfîntă" adună Polonia, Veneția, Rusia și Malta. Acestea erau însă aparențele. Fondul cel adevărat sub care debuta „Liga sfîntă" era expansiunea teritorială.

În calitatea sa de domn al Țării Românești, Constantin Brîncoveanu nu a crezut niciodată în imperiali, după cum nu i-a trecut prin minte vreodată să se încreadă în turci. A luat în primul rînd pildă de la înaintașul său, Șerban Cantacuzino (1678—1688). Principiul era clar: „Pe imperiali nu trebuie să-i crezi nici cît negrul sub unghie, dar imperialilor nu trebuie să le stai împotrivă." Și mai departe: „Cele mai bune intenții ale imperialilor sînt gînduri de cotropire și asuprire a popoarelor, cele mai rele gînduri sînt intențiile de a face bine cu de-a sila popoarelor cotropite." Totuși, știind astfel de zicători izvorînd din cruda realitate a istoriei, Brîncoveanu a pornit de la relațiile găsite la luarea domniei, de la moștenirea politică și diplomatică lăsată de Șerban Cantacuzino. Știa prea bine de manevrele acestuia de pe colina de la Kahlemberg: cu un ochi ațintit asupra Vienei pentru a întrezări modul cum primeau și înțelegeau austriecii fidelitatea sa, cu altul fixat la tronul otoman care-l înconjura, pentru ca nici fapta, nici gîndul său chiar să nu poată fi deslușite de marele vizir Kara Mustafa. Brîncoveanu, în calitate de nepot și dregător al domnitorului, aflase la timp de toate acestea. Știa că cei trei principi ai Țărilor Române de la asediul

Vienei, Şerban Cantacuzino al Ţării Româneşti, Gheorghe Duca al Moldovei şi Mihai Apafi al Transilvaniei, adoptaseră în genere tactica pasivă, care să uşureze imperialilor victoria. Dintre toţi, cel mai angajant şi mai zelos faţă de imperiali a fost tot Şerban Cantacuzino de vreme ce conducea pe cîmpul de luptă 4 000 de oşteni munteni. Dar se angajase faţă de imperiali să nu mişte un deget, nici unul. Cînd a început marea confruntare, forţele antiotomane au putut acţiona pe celelalte flancuri mult mai uşor. Salvarea Vienei s-a datorat în mare parte tocmai acestei activităţi, chiar dacă învingătorii, ingraţi, a doua zi au uitat. Nu mai vorbim de preţioasele informaţii pe care acelaşi domnitor muntean le-a furnizat cu abilitate, permanent, asediaţilor, privind mişcările turcilor în marea acţiune angajată asupra istoricei cetăţi. Toate acestea le ştia Brîncoveanu. Nu uita şi un învăţămînt al istoriei, că Ţara Românească fusese ferită în timpul domniei acestuia de „oaspeţii" habsburgi. Şi tocmai ca urmare a unei politici abile, care a ocolit atît cît a fost posibil servilismul şi a urmărit în primul rînd demnitatea unei ţări şi a unui popor — acela peste care era domnitor — a salvat Ţara Românească de cotropitori. Personal s-a ales cu foarte puţin. Praful în ochi pe care-l arunca fin „Curtea de la Viena" susţinătorilor ei: dinastia e recunoscută ca ereditară, i se acordă titlul de baron al imperiului. De ce praf în ochi? Pentru că dinastia Basarabilor, din care s-a socotit parte şi Şerban Cantacuzino, prin înrudire pe linie feminină, era ereditară şi electivă (din partea boierilor ţării) de la Basarab Întemeietorul şi, oricum, şi fără recunoaşterea Habsburgilor. Cît des-

pre titlul de baron? Primit în 1688, anul morţii domnitorului, cînd odată cu viaţa i s-a spulberat şi titlul nobiliar, nu i-a ţinut de cald iarna, nici de răcoare vara, în mormîntul în care s-a dus.

Brîncoveanu a pornit de la astfel de realităţi, a privit cu scepticism bunele relaţii cu imperialii, dar le-a cultivat, a mers mereu pînă la o anumită limită pe care a respectat-o cu străşnicie. N-a păşit niciodată dincolo, ci a acţionat conform prudenţei şi conştiinţei. Bătălia de la Zărneşti (1690) şi înfrîngerea generalului Donat Heissler ne înfăţişează un Brîncoveanu consfinţind practic acest principiu. Apoi abila activitate diplomatică din anii domniei, antiimperială în structură, de fond, filoimperială, de formă. Pînă la sfîrşitul domniei nu s-a apropiat de imperiali decît aparent. Respectîndu-le interesele pînă acolo unde ele nu primejduiau interesele şi viaţa Ţării Româneşti. Fireşte că cel mai apropiat colaborator al său în politica antiimperială a fost David Corbea. Brîncoveanu îşi trăgea neîncrederea faţă de Habsburgi din perspectiva domniei şi ţării ameninţate de expansiunea pajurei imperiale. David Corbea venea cu această neîncredere nativă, acumulată de la toţi ai săi care simţiseră călcîiul nemţesc. Nu era un adaus diplomatic, ca la Brîncoveanu, ci, o evoluţie firească a conştiinţei lui mature şi treze, pe care o voia fructificată cît de curînd. Plecase din Transilvania, dar îşi lăsase fiinţa acolo, lîngă fraţii săi. Întreaga sa evoluţie diplomatică va avea ca principal mobil lupta antihabsburgică.

Şi totuşi problema europeană numărul 1 era Imperiul otoman, prezenţa lui obsedantă şi ruinătoare, în pofida înfrîngerilor suferite. În secolul XIX, cînd

acest imperiu prin prezența lui cotropitoare ajunsese în pragul descompunerii totale, politicienii vremii îl vor socoti „omul bolnav“ al Europei. Dar simptomele bolii începuseră acum, sub zidurile Vienei și în anii ce-i urmară. Cu atît mai mult însă, turcii se vor strădui să-şi mențină stăpînirile lor. Brîncoveanu va simți mereu flamura Semilunii mai apropiată decît cea habsburgică. Modalitatea strategică de bază cu care Brîncoveanu a dus politica față de Imperiul otoman au fost banii, averile nemăsurate cu care a săturat pofta de aur a Sultanului, vizirului și sumedeniei de demnitari turci. Astfel de politică promovau mereu turcii, iar strategia brîncovenească era pe măsura lor. Și Habsburgii erau lacomi. Mai întîi, lacomi de teritorii, ca prin ele să ajungă la exploatarea bogățiilor acestora. Pretențiile le erau poate mai mari, dar și mijloacele erau mai rafinate. Pentru recunoaşterea ca domn pe viață, Brîncoveanu a plătit enorm. Şi tratatul de alianță ca și „recunoaşterea ca domn pe viață“ aveau totuşi un caracter efemer. Modul de a pune problema şi metodele difereau. Brîncoveanu a avut și aici exmplul înaintaşului său, Şerban Cantacuzino. Ținea seamă de realitatea imediată şi de faptul că turcii erau mereu la Dunăre și peste Dunăre. Nu în zadar Şerban Cantacuzino îi însoţise pe turci în celebra expediție turcească împotriva Vienei.

David Corbea s-a confruntat cu problema turcească în Țara Românească, în preocupările zilnice și majore ale domnitorului, din momentul în care a venit la curtea lui Brîncoveanu. Din Transilvania nu fugise însă de turci, ci de Habsburgi. Aceasta nu înseamnă că problema otomană, în sensul de

primejdie pentru români, îi era străină. Cunoştea la fel de bine şi istoria Ţării Româneşti şi a Moldovei, pericolul care planase de secole asupra ţărilor dunărene de a fi preschimbate în paşalîcuri precum Serbia şi Ungaria, iar mîndrele cetăţi româneşti în raiale otomane. Pînă nu de mult în Transilvania stăpîniseră turcii, cu jugul lor de lemn şi cu sumedenia lor de silnicii. Dar el plecase din calea Habsburgilor şi venise în Ţara Românească. După cum adevărat este şi faptul că Brîncoveanu, la rîndul lui, se gîndea la clipa cînd, ameninţat de turci, să-şi găsească refugiu în Transilvania. Pentru David Corbea ameninţarea principală venea deci din partea imperialilor, iar el şi-a găsit refugiu în Ţara Românească. Pentru Brîncoveanu, dimpotrivă, primejdia reală era cea otomană, visul refugiului, Transilvania. Aceasta nu înseamnă că Brîncoveanu a pierdut vreodată simţul antihabsburgic, organic sădit în el. Nici Corbea nu l-a pierdut pe cel antiotoman. Corbea nu putea să uite nici jafurile şi ororile săvîrşite de turci în vremea stăpînirii lor în Transilvania, la fel ca şi cele dezlănţuite asupra Ţării Româneşti sau Moldovei.

Rusia se impunea cu tărie în concertul european, Petru I cel Mare ridica Rusia, încet dar statornic la nivelul de mare putere. Acest imperiu feudal, cu o istorie frămîntată de lupte pentru neatîrnare şi pentru unitate, străbătut de la un cap la altul de răscoalele ţărăneşti, începea să se scuture de servituţile înrobitoare şi să capete tot mai temeinic strălucirea epocii moderne. Era firesc ca, între cele două focuri ţintite asupra românilor de la Dunăre şi din Carpaţi, şarjele spahiilor dinspre Constantinopol şi

ghiulelele dinspre Viena, aceștia să-și îndrepte speranțele lor spre răsărit. Atît românii, cît și întreaga lume balcanică.

Atitudinea aceasta izvora dintr-o politică realistă, elastică, de rezolvare a problemelor externe ale Țării Românești. Rusia deocamdată nu lupta împotriva imperialilor, adoptînd o politică de neutralitate relativă, dar nici nu făcea casă bună cu imperialii. O ligă comună a popoarelor balcanice, a Țărilor Române, a Rusiei, poate a Veneției, Poloniei și chiar Imperiului habsburgic, condusă de data aceasta de țarul moschicesc, putea oricînd să devină la ordinea zilei și foarte posibilă de realizat.

Mai exista și un alt element care pleda în favoarea unei apropieri și a unei alianțe antiotomane româno-ruse. Este vorba de ortodoxie și de instituție, biserica ortodoxă. Problema nu trebuie privită mistic, dogmatic, prin prisma doctrinei ca atare, ci în substratul ei politic și laic. Biserica s-a alăturat puterii politice și a devenit, în unele cazuri (Țările Române), o armă în lupta pentru independență. În ultimă instanță biserica face front comun cu domnia și devine la rîndul ei armă în lupta politică sau, în orice caz, cu numeroase implicații în domeniul vieții politice. Istoria a cunoscut marile războaie religioase desfășurate pe un fond politic real. Revoluția burgheză din Anglia se desfășoară sub forma războiului civil dintre rege și parlament. În politica vremii, regele reprezenta vechiul regim, iar pe plan social, vechea nobilime feudală; parlamentul, dimpotrivă, noul regim, burghezia și noua nobilime. Războaiele religioase care premerg revoluției politice și care apoi o însoțesc în desfășurarea ei repre-

zintă lupta dintre două tabere (curente religioase), care corespund întocmai celor social-politice: regele și vechea nobilime sînt anglicanii (de esență catolică), burghezia și noua nobilime, puritanii și presbiterienii (de esență reformată). Exemplu concludent că biserica este implicată în toate acțiunile politice. Există așadar acțiuni și reacțiuni. Reforma religioasă din secolul al XVI-lea a fost o acțiune îndreptată împotriva bisericii catolice, o Renaștere pe plan religios, cu serioase implicații social-economice. Ea a trezit reacțiunea bisericii catolice, a instituției papalității, prin teribila Contrareformă. Numeroasele ciocniri dintre catolici și protestanți — sub diferitele lor forme — departe de a rămîne la cadrul religios au degenerat în mari lupte politice, adesea războaie în toată regula. Reacțiunea bisericii catolice, inchiziția, a urmărit deopotrivă pe ereticii religioși și politici.

În Țările Române, așa cum am văzut, catolicismul a însoțit expansiunea politică a regilor maghiari, iar mai tîrziu pe cea a Habsburgilor. Constantin Brîncoveanu, la fel ca și David Corbea, cunoștea foarte bine că orice confruntare politică era strîns legată și nu putea fi despărțită de cele religioase. Acum Brîncoveanu, continuatorul basarabilor, știa că „ordinea" instaurată de Habsburgi în Transilvania însemna totodată ofensiva catolicismului. David Corbea aflase această istorie pentru prima dată de la tatăl său. Știa foarte bine ce înseamnă o doctrină religioasă și cît de profundă și întinsă înrîurire are asupra conștiințelor umane. Pe de altă parte, politica otomană însemna pe plan religios islamismul, năruitor de tradiții românești. Ru-

sia reprezenta fondul comun ortodox și pentru Țările Române, și pentru cele balcanice. Concentrarea de forțe antiotomane sub egida apusului însemna încurajarea expansiunii politice imperiale și a catolicismului. Lupta împotriva expansiunii otomane trebuia deci să se realizeze prin alianța cu Rusia. Brîncoveanu a nutrit acest gînd și l-a purtat în el statornic. A folosit anumite abilități diplomatice și a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a-l realiza, în limitele pe care i le-au impus epoca istorică și situațiile create. David Corbea a îmbrățișat dintru bun început această politică și diplomație. Odată căpătată încrederea într-o asemenea cauză, n-a mai părăsit-o niciodată și a mers consecvent pe această cale. A prezentat avantajul unui drum deschis față de domnitor. Corbea, la fel ca și Brîncoveanu, urau orice imperiu cotropitor și orice acțiune de răpire a libertății și demnității popoarelor. Dar Brîncoveanu s-ar fi aliat cu Habsburgii, împotriva Turciei, dacă situația tactică o cerea, în schimb David Corbea, niciodată. Cînd s-a angajat în numele lui Brîncoveanu într-o politică de alianță cu Rusia, deși scopul oficial mărturisit era lupta antiotomană, nădăjduia și stăruia într-o altă perspectivă: după înfrîngerea turcilor, organizarea unei alte ofensive: antihabsburgice. Rămînea credincios Scheilor Brașovului, caldului cămin părintesc.

Dar Europa nu-și lichida prin aceste contradicții toate problemele ei. Franța, centrul diplomației elegante și rafinate, Anglia, centrul unei altfel de diplomații, calculate și echilibrate, cu calm și plină de rațiune de stat, nu dormeau și mai ales nu puteau rămîne indiferente. Mai puțin le speriase mă-

rirea imperiului Sultanilor. Erau departe de iataganele ienicerilor. Mărirea imperialilor era mai în coasta lor şi deci se făcea din ce în ce mai mult simţită. Şi totuşi între Anglia şi Franţa exista o rivalitate veche, încă din timpul războiului de o sută de ani (1337—1453) şi care va depăşi mai apoi epoca lui Brîncoveanu şi se va lansa tot înverşunată în conflicte în epoca modernă şi va escalada chiar şi pe cea contemporană. Astfel încît Franţa va lua partea Turciei lovite şi „nedreptăţite“ de ofensiva imperialilor. Anglia, din interese politice şi diplomatice, va fi părtinitoare faţă de imperiali. Brîncoveanu, din raţiuni adînci de politică de stat, a optat şi pentru Anglia şi pentru Franţa. Nu i-au scăpat nici intenţiile Spaniei, ale Neapolului sau Olandei. Acestea erau însă elemente nesemnificative. Presante erau doar cele care veneau în legătură cu Imperiul otoman, căruia-i plătea tribut, şi cu imperialii, cărora nu le dorea prezenţa în Ţara Românească.

Franţa trăia epoca plină de grandoare a Regelui Soare. Anglia, prin Cromwell, lordul protector, îşi înlăturase regii absoluţi. Stuarţii se restauraseră, dar „Revoluţia glorioasă“ din 1688 pusese definitiv capăt absolutismului monarhic, făcînd să triumfe sistemul parlamentar şi constituţional. Numeroşi soli francezi s-au perindat prin Ţara Românească, pentru a ajunge cît mai degrabă la Constantinopol. Brîncoveanu i-a primit bine şi le-a înlesnit drumul spre Poartă, cu generozitate şi totodată cu multă prudenţă. Acelaşi drum îl urmau şi solii englezi spre „sublima înfricoşătoare Poartă“. N-au uitat bunele maniere ale domnitorului român nici Bonnac, am-

basadorul Franței la Constantinopol, după cum nici William Paget, ambasadorul Angliei, ca și nesfîrșiții emisari ai acestor două mari puteri europene. David Corbea și-a concentrat atenția mai mult asupra răsăritului, în problemele rusă, suedeză, poloneză, imperiale. N-a putut și n-a vrut să facă abstracție nici de cele apusene, nutrind mereu gîndurile și sentimentele pe care le cunoaștem.

Astfel încît marile probleme europene politice și diplomatice își consumau conflictele și pasiunile, se reluau și se reaprindeau. Nu căutau soluții pentru a le stinge.

Într-o asemenea epocă, Țările Române, Brîncoveanu și oamenii săi politici și diplomați acționau pentru a le rezolva în favoarea românilor.

V

Firele interne

Cancelaria lui Brîncoveanu. Şi totuşi, noianul de evenimente petrecute în această epocă deosebit de bogată în cîmpul politicii şi diplomaţiei, metodele utilizate pentru a răspunde vicisitudinilor în chip clar şi competent — toate au fost pregătite în Ţara Românească. De aici au pornit ca un stol acţiunile politice şi intervenţiile diplomatice, ca urmare a frămîntărilor, gîndurilor, planurilor şi competenţei domnitorului şi a oamenilor săi cu minţi iscusite şi calităţi politice deosebite. Este cert că factorul intern a reprezentat elementul fundamental. Actele de finalitate rodesc în interior. Ele nu pot fi clădite pe alte meleaguri şi transplantate apoi aici. Iniţiativa şi originalitatea izvorăsc din soluţiile specifice pe care le oferă realitatea internă. Factorul extern este accesoriu. Poate avea mai mare sau mai mică însemnătate în stimularea şi grăbirea unui proces intern, dar niciodată, hotărîtoare. Puzderia de migratori şi apoi marile imperii care ne-au înconjurat cu puterea şi autoritatea lor „tutelară" au întîrziat procesul de mers spre înainte, dar nu l-au putut opri definitiv din cursul lui firesc şi năvalnic, n-au putut coloniza nici atîta populaţie străină şi nici dezrădăcina pe români de pe pămînturile lor strămo-

șești, nici să-i deznaționalizeze, să-i determine să-și uite limba și obiceiurile. Lupta pentru independență n-a cunoscut somn adînc, sau nici măcar adormiri temporare. Conștiințele românești n-au încetat să gîndească și să înfăptuiască prin eforturi, adesea supraomenești, actele legitime de neatîrnare și unitate.

Întreaga față a politicii și diplomației acestei epoci de neuitat s-a clădit în cancelaria lui Brîncoveanu. Marile puteri aveau de-acum cabinete diplomatice, un corp de ambasadori, de diplomați. Țara Românească avea o cancelarie modestă, dar conținînd oameni valoroși, scînteietori și neegalați.

Cancelaria lui Brîncoveanu, în fapt, nu era deloc simplă, în sensul că personalul care o deservea se ridica la un număr destul de mare. Aceasta ca rezultat al evoluției domniei și a faptului că epoca lui Brîncoveanu, care se prezintă ca o perioadă istorică de justificat avînt în toate domeniile, și-a spus cuvîntul și aici. Sigur că și curtea lui Brîncoveanu de la București cît și cea auxiliară de la Tîrgoviște erau de nerecunoscut față de vremile anterioare. Pretutindeni, domnitorul, care s-a dovedit un excelent gospodar, s-a străduit, e drept, cu bani mulți, să introducă rosturi noi acolo unde nevoile țării și ale mersului spre înainte o cereau. Și, decît să-i dea la turci, de o mie de ori mai bine pentru înfrumusețarea țării și îmbogățirea ei cu tot soiul de ctitorii. De-ar fi putut, Brîncoveanu n-ar fi dat o para chioară, nu mai vorbim de galbeni sunători din aur pentru haznaua turcească, pentru a servi el, domnul Țării Românești, și drept cheler al împărăției. Ar fi turnat totul în țară, în palate și mănăs-

tiri, suflate toate în aur și-n pietre prețioase. Dar efortul economic brîncovenesc a fost și așa mare și semnul noului nu întîrzia să se arate. Vorbind totuși despre cancelaria lui Brîncoveanu, ea nu trebuie nici o clipă confundată cu celebra lui curte care era mult mai cuprinzătoare și mai complexă. Curtea lui Brîncoveanu era formată din întreg sfatul țării, cu toți dregătorii, cu toți curtenii și slujitorii domnești, cît și oaspeții străini în trecere sau adăstînd pentru mai multă vreme în Țara Românească. În schimb, cancelaria avea atribuții restrînse și precise. În primul rînd, cunoscuta emitere a actelor domnești (hrisoavele) intra în domeniul de activitate, și în competența cancelariei. Se vădea o evoluție uimitoare a acesteia. Nu atît în sensul clădirii unde se desfășura activitatea de cancelarie. Sigur că și în acest sens se poate vorbi de o evoluție. Dacă ne gîndim la vechile curți domnești de la Argeș sau Cîmpulung, durate în piatră sau cărămidă, ale căror ruine se văd și astăzi, ne putem închipui pe acei simpli grămătici stînd undeva, într-o cămăruță, pentru a buchisi rosturile unui hrisov. Grămăticii lui Basarab I sau ai urmașilor imediați ai acestuia au fost oameni simpli și pricepuți puțin și în tainele literelor. Chiar Mircea cel Mare, care poate fi socotit ca primul organizator al aparatului de stat feudal în Țara Românească, el, Luceafărul Basarabilor, a avut o cancelarie domnească abia de început. Pomposul lui tituluș pus în preambulul fiecărui hrisov nu este un argument în favoarea maturizării cancelariei domnești. Erau stilul și maniera unui sfîrșit de secol — XIV. Cancelaria lui Brîncoveanu evoluează de fond. Formulele sînt mai simple, dar mai cu con-

ținut. Grămăticii și pisarii săi sînt mai numeroși. Condiția sine qua non a angajării acestora era ca ei să dovedească talente scriitoricești, să fie oameni instruiți, la nivelul cerințelor epocii. Nu orice mîzgălitor de litere putea să pășească în cancelaria lui Brîncoveanu. Trebuia neapărat să fie un om ales, un om deosebit. Prin aceasta însuși Brîncoveanu ridica prestigiul cancelariei sale, îi făcea pe grămătici să fie respectați la curte și în întreaga țară. Grămăticii, logofeții erau adevărate personalități. Ei deveniseră în chip real funcționari domnești, în sensul cel mai autentic al epocii moderne. Era o mare cinste deci a fi membru al cancelariei lui Brîncoveanu. În structura ei trebuie să vedem repetîndu-se parcă cele două funcții ale statului însuși, cea internă și cea externă. Pentru satisfacerea nevoilor interne era acest corp de funcționari care întocmeau actele domnești ce emanau din cancelaria domnească. O a doua serie trebuia să satisfacă necesitățile externe. Așadar, diplomații. Dacă grămăticii trebuiau să fie oameni instruiți, diplomații era necesar să fie dintre personalitățile de primă mînă, oameni de excepție, remarcabili prin ținută, inteligență, crez moral, cultură și talent. Ar mai fi fost și o a treia serie de oameni de cancelarie: tălmacii (traducătorii). În condițiile complexității istoriei problemelor Europei moderne, a complicării și nuanțării relațiilor dintre state, fără-ndoială că limbile străine deveneau o necesitate imperioasă. Dar tălmacii se vor confunda chiar cu persoana grămăticilor sau a diplomaților care nu mai erau orice fel de scribi, ci făceau din scris crez și artă și din diplomație artă și crez.

Brîncoveanu a izbutit să-şi creeze o cancelarie de mare forţă morală şi intelectuală. Ea satisfăcea într-adevăr atît problemele interne, ale domniei, cît şi linia relaţiilor externe. În Transilvania cancelariile menţinuseră constant latina ca limbă oficială şi deci utilizată în actele emise. În Moldova şi Ţara Românească, latina nu era singura limbă folosită. Într-o serie de documente de cancelarie, se foloseau slavona, greaca şi chiar turca, dar şi germana, italiana, franceza.

Pe lîngă hrisoavele domneşti, acte de valoare şi circulaţie internă, un capitol aparte şi deosebit de însemnat îl ocupau scrisorile, corespondenţa. Fie corespondenţa lui Brîncoveanu cu personalităţi din ţară, fie cu capete încoronate, monarhii apusului sau răsăritului, ori personalităţi laice sau eclesiastice ale Europei. Scrisorile interne erau toate redactate în româneşte, aşa cum era legitim şi firesc. Grămăticul cel mare, avînd în competenţă mai ales scrisorile interne, era Constantin Strîmbeanu. Bun caligraf, dar şi mare erudit. Era ajutat de numeroşi dieci, învăţăcei în ale scrisului frumos, recrutaţi de el cu grijă, de la Academia Domnească. Un fel de ucenici pe care îi creştea cu migală şi pe care îi făcea artişti în adevăratul înţeles al cuvîntului. Cu rezultatele lor se mîndrea şi îl mulţumea şi pe domnitor. Pentru corespondenţa în limba germană — capitol important dacă ne gîndim la ascensiunea Habsburgilor — era maestrul doctor Bartolomeo Ferrari. Italian la origine, stătuse multă vreme la Viena şi ajunsese nu numai la cunoaşterea temeinică a limbii, dar şi a specificului pronunţiei nemţeşti. Nu mai vorbim că avea o perfectă cunoaştere şi în do-

meniul scrierii literelor gotice. Limba latină, tradiționala limbă de cancelarie, l-a avut o bună perioadă ca maestru pe Nicola Folas de Wolf. Dar după venirea Corbeştilor și mai ales după ce David şi Teodor Corbea devin membri ai cancelariei brîncoveneşti, ei vor fi principalii mînuitori ai limbilor latină, slavonă, rusă şi greacă. Uşurința fraților Corbea în mînuirea limbilor străine, temeinicile lor cunoștințe vor fi remarcate de ceilalți colegi ai lor întru cancelarie domnească. Mai tîrziu, un alt învățat venit din Italia, de pe malurile Arno-ului, florentinul Anton Maria del Chiaro, va funcționa aici ca secretar pentru limba italiană şi în genere pentru limbi occidentale. Pentru limba turcă — şi aici corespondența care trebuia rezolvată era numeroasă — era secretar clucerul Afenduli. Poate că aceştia au fost de primă mînă. Funcționarii cancelariei însă erau mult mai numeroşi şi numărul lor sporea pe măsură ce se înmulțeau şi problemele şi grijile Țării Românești şi ale lui Brîncoveanu. Istoria înregistrează şi alte nume de secretari ca: Andrei Wolf, supranumit și „pisarul leşesc" (venit probabil din Polonia), Nicolo da Porta, Giovanni Candido Romano, Teodor Ladislau Dindar, Petre Grienner şi mulți alții care au trecut cu hărnicie și demnitate pragul cancelariei domneşti. Brîncoveanu i-a ţinut la cinste şi i-a înconjurat cu grija lui părintească, i-a răsplătit lumeşte şi omenește pentru strădania lor.

Trebuie remarcat însă un aspect esențial, anume că deşi majoritatea membrilor cancelariei erau străini, germani, italieni, turci sau aparținînd altor popoare, problemele cancelariei Țării Româneşti constituiau preocuparea şi cauza tuturor. Din cancelaria dom-

nească au mai făcut parte și ceilalți colegi ai lui David și Teodor Corbea în ale diplomației: Gheorghe Castriotul, Radu Panait (Panaiot din Rhodos), Radu Popescu, Matei Corbea. Toți cîți erau prezenți acolo, pe lîngă munca lor de cancelarie pe care o efectuau zilnic, susțineau discuții temeinice legate de problemele epocii și mai ales despre conjunctura europeană. Firește că frații Corbea erau în frunte. Discutau obiectiv și principial, „sine ira et studio“ Și niciodată Petre Grienner sau Nicola ori Andrei Wolf n-au luat apărarea imperialilor pentru că erau germani. Ci, dimpotrivă, își uneau gîndurile și sentimentele cu ale Corbeștilor, ca unii ce aveau vederi înaintate despre societate și condamnaù politica de expansiune habsburgică. La fel și Afenduli, turc de origine, nu a găsit niciodată cuvinte de laudă pentru politica Sultanului. Era clucer al lui Brîncoveanu. Toți erau secretarii cancelariei brîncovenești. Militau pentru cauza românilor, împotriva cotropitorilor de orice neam.

Un vestit cifru secret. Diplomația și formele ei de manifestare, asemeni oamenilor, sînt determinate de epoca respectivă și de problemele pe care le ridică ea. O epocă fără probleme, lipsită de evenimente și ștearsă de întîmplări — deși istoria nu a cunoscut niciodată asemenea epoci — nu împinge nici pe oameni la acțiune, nu creează nici mari diplomați, nici forme excepționale de manifestare. E drept însă că au fost și vremuri mai puțin acute pe plan politico-diplomatic, cît și epoci de vîrf. În vremea războiului de 30 de ani (1618—1648) va

străluci în Franța iscusința diplomatică a cardinalului duce de Richelieu, urmată apoi imediat ca o tradiție de cea a lui Mazarin. La scurtă vreme, asediul Vienei va complica și mai mult firele diplomației și îi va impune soluții și forme noi de manifestare, de responsabilitate chiar. Totodată, actele diplomației — prin excelență, avînd caracter secret — trebuiau prin toate formele să asigure secretul actului în sine. Numai astfel actul putea duce la reușită deplină. Cifrul secret, codificările textelor de corespondență intraseră în uzanța marilor cabinete diplomatice. Cancelaria lui Brîncoveanu, cu spiritul novator al diriguitorului ei, cu imperativele diplomatice atît de acute, nu se putea lipsi de binefacerile codurilor cifrate. Dealtfel, se pare că Brîncoveanu, cu meticulozitatea de care dădea dovadă în tot ceea ce făcea, s-a aplecat cu grijă și asupra domeniului atît de necesar al limbajului cifrat, așa-numita criptografie, știință auxiliară a diplomației. Brîncoveanu a dovedit chiar pasiune pentru criptograme (texte cifrate) și a ajuns cu răbdare și mintea lui iscusită să întocmească propriul său cifru, deși îl moștenea și pe cel din vremea lui Șerban Cantacuzino. Această pasiune și interes o va transmite și diplomaților cancelariei sale. David Corbea va fi unul din cei care cunoscînd sistemul brîncovenesc l-a gîndit și regîndit prin prisma personalității sale. Mai trebuie făcută și sublinierea momentului pe care-l trăia diplomația și care dicta intensificarea eforturilor pentru ca secretul diplomatic să fie asigurat pînă la realizarea actului politic urmărit. Se structurează știința diplomației în sensul modern al cuvîntului.

Nu se mai poate merge pe improvizații, ci pe lucruri precise și sigure, calculate matematic chiar. Este pus la punct spionajul politic. Marile cancelarii europene, ca și cele mici, își concentrează atenția asupra unui „cabinet negru". Ce însemna acest lucru? Un loc al specialiștilor, al oamenilor dibaci și hotărîți în acțiuni, al celor care lucrau pe întuneric, în sensul figurat al cuvîntului, adică al celor care lucrau tăcuți, pentru a asigura izbînda răsunătoare, al celor care știau să păstreze un secret de stat ca pe propria lui taină, să transmită un mesaj, să poarte discuții în orice țară și în orice împrejurări ar fi fost trimis. Violarea corespondenței era un obicei, chiar dacă nu al corectitudinii și loialității, uzitat pretutindeni. Brîncoveanu l-a folosit și el, gîndind că la zgomot nu trebuie să răspunzi cu cîntec și la lovitură nu trebuie să răspunzi cu resemnare. Era bine informat despre „cabinetele negre" europene. Știa că la curtea lui Ludovic al XIV-lea exista un diplomat de mare valoare speculativă și inteligență imaginativă numit Louvois, celebru prin valoarea actelor sale chibzuite și izbutite. Acesta crease un serviciu special al cifrului, dotat cu criptologi de meserie, printre care iluștri au devenit Vimbois și De la Tixère. Aceștia mergeau pînă la cele mai rafinate subtilități ale cifrului. În același timp, erau experți în violarea corespondenței și refacerea ei integrală, fără ca cineva să-și dea seama de „fărădelegea" comisă. Domnul Moldovei, Constantin Duca, ginere al lui Brîncoveanu, avea un expert în materie adus din Franța și pe care-l plătea cu bani grei pentru o asemenea treabă. Se numea Nicolas De-

port. Domnul însuşi urmărea cu interes munca lui și îl primea la el cu prietenie, numindu-l Nicolai. Despre el, cronicarul Ion Neculce spunea în termeni sugestivi că era „om învățat și telpiz, de știa despecetlui cărțile de cetia și izvodia să ştie ce scrie.“ Corespondența unui curier francez ce a trecut prin Moldova îndreptîndu-se spre Bucureşti a fost interceptată și „prelucrată“ de maestrul Deport. Iar diplomatul austriac contele Ludovic Ferdinand de Marsigli, aflat la curtea lui Brîncoveanu, înştiința printr-o scrisoare pe împăratul Leopold că şi aici se utiliza sistemul atît de cunoscut al violării corespondenței și încă cu destulă pricepere. Că ar fi văzut cu ochii lui un sac de scrisori interceptate. Problema poate fi înțeleasă în acest caz altfel. Că oamenii din cancelaria lui Brîncoveanu erau atît de pricepuţi în imitarea scrisului, încît plastografiau întreaga scrisoare, care mergea mai departe, iar originalele le puneau deoparte ca bază de informare. Așa s-ar fi explicat sacul cu scrisori văzut de Marsigli. Faptul e puțin probabil și seamănă cu o exagerare finală a contelui, care, după ce sesizase împăratului existența despecetluitorilor, venea şi cu exemplul care să dea crezare afirmației. Mai ales că s-a găsit atît de puțină corespondență. Fiind secretă şi criptogramele secrete, documentul se ardea imediat pentru a nu lăsa urmă.

Dar să revenim la criptogramele lui Brîncoveanu şi la sistemul său de cifru. Este ştiut că și Şerban Cantacuzino a utilizat un cifru în relațiile sale cu guvernul imperial de la Viena. Sistemul era următorul: fiecare literă din alfabetul cirilic era înlocuită

cu un semn convențional, cu litere grecești sau latine, ori cu cifre. Un fragment, descifrat, arăta astfel:

„ 6 .... e
4 i
K .... (gama)
o .... Z
f .... + "

Brîncoveanu a simțit nevoia și a gîndit nu să-l complice, ci, să-l simplifice. O vreme, a preluat și utilizat acest cifru moștenit — ca și multe altele — de la unchiul său. Dar nu era sigur pe acest cifru, cunoscut prea bine de Curtea de la Viena. Așa se explică de ce, în corespondența cu Petru cel Mare, unde secretul trebuia asigurat atît față de imperiul otoman cît și față de imperiali, cifrul acesta este brîncovenesc. Poartă concepția domnitorului. Astfel, pentru corespondența în limba greacă, foarte mult uzitată de Brîncoveanu cu țarul sau patriarhul Ierusalimului, Dositei, literele alfabetului grecesc erau înlocuite cu cifre:

„ α (alfa) = 33
Δ (delta) = 82
ν (ipsilon) = 72
μ (mi) = 26
ρ (ro) = 18 "

Cheia de cifru din vremea lui Șerban Cantacuzino n-a fost nici ea părăsită definitiv. S-a mai fo-

losit, paralel cu cealaltă, principală, între anii 1690—1699 dar numai în unele situații și modificată:

„a = 4
e = z
i = i
K = 6
o = 2
f = f"

Demn de subliniat e faptul că deși Brîncoveanu n-a avut cunoștințe speciale de criptografie, în sensul de a fi consultat tratate de criptografie existente la acea vreme în occident, a ajuns, empiric, folosind propria lui pricepere și imaginație, la cifrul amintit. Se pare că în „gîndirea criptografică" a lui Brîncoveanu, dacă o putem numi așa, a existat mereu o evoluție determinată de schimbarea condițiilor în care se folosea cifrul secret. Privită acum întreaga evoluție a cifrului, observăm următorul tablou: preluarea cifrului din timpul lui Șerban Cantacuzino nu s-a făcut nici ea în chip integral. Dintr-un document din 1680 folosit de capuchehaia domnitorului la Constantinopol (cînd Brîncoveanu era mare postelnic), transpus și comparat cu cifrul folosit de Brîncoveanu în primii ani de domnie, reies comune 11 semne. La urcarea pe tronul imperiului otoman a lui Mustafa, Brîncoveanu își schimbă și serviciul secret și odată cu el și cifrul. Nu schimbă alfabetul, dar procedează în așa fel încît dă altă semnificație simbolurilor vechiului cifru. El adaugă semne noi pentru a împlini alfabetul românesc. Această evoluție se petrecea pe la 1695. După suirea pe tron a lui Ahmed (1703), își

pune din nou în gînd schimbarea cifrului, iar la 1707 îl schimbă iarăşi. În acest caz era schimbat locul caracterelor (cifre şi litere latine şi greceşti) şi se introduceau noi semne convenţionale, ca în fragmentul următor:

„t = 1
ţ = g"

Problema nu mai necesită multe adăugiri. Ar trebui spus însă că Brîncoveanu a fost foarte circumspect faţă de persoanele cărora trebuia să le împărtăşească secretul cifrului. Aşa se explică de ce în decurs de un deceniu, timp în care corespondenţa cifrată s-a efectuat continuu, cheia cifrului a fost cunoscută numai de cei mai apropiaţi colaboratori ai domnitorului. Şi poate nu pe totală încredere şi pe sentimente. Pentru că conjunctura internaţională l-a făcut în permanenţă pe Brîncoveanu un bănuitor. A încredinţat acest secret al cifrului numai celor care trebuiau să lucreze cu el, să-l folosească efectiv. Astfel au fost unchii săi, Constantin Cantacuzino Stolnicul şi Mihai Spătarul, şi diplomaţii săi străluciţi, comisul Gheorghe Castriotul, David şi Teodor Corbea. La Moscova l-au cunoscut — cum era şi firesc — Petru cel Mare, cancelarii Golovin şi Golovkin, ca şi Nicolae Milescu Spătarul, care s-a aflat la acea vreme în calitate de translator la ţarul moschicesc, la Cancelaria Ambasadorilor. Şi cum drumul spre Moscova şi spre Petru cel Mare trecea prin Ucraina, s-a dovedit necesară cunoaşterea cifrului şi de către hatmanul cazacilor ucrainieni de pe malul stîng al Niprului, pe nume Ivan Mazepa, de şeful cancela-

riei sale, Filip Orlik, și secretarul său, Zguri. În desfășurarea acțiunilor diplomatice s-a dovedit în practica lucrurilor că Brîncoveanu avusese dreptate. Ivan Mazepa a fost un admirabil și un clarvăzător om politic, care a înlesnit agenților români, soli ai lui Brîncoveanu, drumul spre Moscova și înapoi, fără prea mari greutăți materiale și riscuri politice. Totuși după trădarea lui Mazepa, produsă în 1709, Brîncoveanu a schimbat din nou cifrul cu Moscova.

„Însemnările de taină." Făcînd parte din cancelaria lui Brîncoveanu, David și Teodor Corbea au avut posibilitatea să cuprindă temeinic dimensiunile și sensurile politicii și întregului joc grav al diplomației. Totodată, să-l cunoască pe domnitorul Țării Românești în toată complexitatea lui politică, diplomatică, spirituală și umană. La această acțiune i-a ajutat însuși Brîncoveanu. Domnitorul l-a ținut în cinste și pe Teodor Corbea ca și pe Matei, fratele cel mic al celor doi diplomați. Dar cel mai mult s-a apropiat, cît putea să se apropie domnitorul de un slujbaș al său, de David Corbea Ceaușul. În vremea cît Ceaușul a stat în slujba cancelariei domnești, Brîncoveanu l-a cîntărit la rîndul lui bine, i-a cunoscut toate virtuțile, aptitudinile și aspirațiile și l-a pregătit pentru misiunile ce se gîndea să i le încredințeze. I-a pus la dispoziție o serie de materiale pentru cunoașterea vieții politice din Țara Românească și a conjuncturii internaționale. Într-o zi l-a chemat și i-a înmînat un caiet gros, cu legătură metalică, indicîndu-i să-l citească atent, să

nu-l arate nimănui (nici chiar fratelui său) și apoi să i-l înapoieze de grabă. A mai avut grijă să-i atragă atenția asupra secretului conținutului — încă o dată — și să-l roage să nu însemne nicăieri nimic din ceea ce va citi și va afla. Să rețină totul în minte și să reflecteze apoi bine la cele aflate. Brîncoveanu sublinia de maniera în care era învățat mereu să dea sfaturi și să se exprime metaforic: „cititul să-ți fie de iuțeala fulgerului, înțelegerea cît întinsul și cît adîncimea mării, ținerea de minte a lucrurilor cît veșnicia."

David Corbea se supusese. Luase caietul și îl citise cît putuse de repede, îl cuprinsese cît putuse de profund, îl înapoiase domnitorului cît mai degrabă. De altfel nu ieșise cu el nicăieri. A rămas să-l citească acolo. Brîncoveanu l-a lăsat singur. Cînd a plecat, caietul a rămas la domnitor. A luat cu el numai idei și sentimente pentru a le păstra în minte, așa cum suna porunca sau aforismul domnesc „o veșnicie." A rămas uimit de cele citite în acel caiet. A aflat lucruri pe care nu le cunoștea și pe care poate — pe altă cale — nu le-ar fi aflat niciodată. L-a cunoscut într-adevăr pe Brîncoveanu și pe alte laturi ale vieții și domniei. Pentru că în caiet nu era altceva decît jurnalul intim al domnitorului, „Însemnările de taină", așa-numite. Conținînd întîmplări de la cele mai însemnate, pînă la faptul cotidian mărunt, dar și comentarea lor. Un fel de memorial original și interesant. David Corbea s-a gîndit atunci la înaintașul lui Brîncoveanu din secolul XVI, Neagoe Basarab, literat prin excelență, care scrisese „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie", și că Brîncoveanu

nu era deloc lipsit de fantezie și de talentul relatărilor. Însemnările erau de fapt note zilnice, pe care, cu răbdare, Brîncoveanu le scrisese pe filele albe ale calendarelor ce cuprindeau prognosticuri de natură istorică și meteorologică. Mai tîrziu ceva, aceste însemnări vor fi luate în primire și compilate, în sensul de rînduite în ordinea evenimentelor și lucrurilor, de Ion Frîncul zis și Ion Românul.

David Corbea a remarcat stilul laconic al lui Brîncoveanu, priceperea acestuia de a da înțeles textului prin exprimare concisă. „Însemnările de taină" cuprindeau informații politice, diplomatice și militare de mare însemnătate. Cine știa să citească direct, dar mai ales printre rînduri, înțelegea multe din tainele diplomației și politicii interne și externe, politica turcilor și a imperialilor, previziunile și șovăielile domnitorului, etc. Corbea a reținut și a folosit integral materialul, pentru vremea și momentul cînd îi va deveni trebuincios. Corbea a citit cu interes și însemnările subiective, ținînd de viața intimă a voievodului. La unele s-a înduioșat pînă la lacrimi, ca de pildă cînd a ajuns să citească: „au răposat maica, multă jale și mîhnire lăsîndu-ne..." La altele a surîs înveselit ca de o glumă bună, cum ar fi însemnarea privind ziua cînd durîndu-l stomacul a luat iarbă de curățenie, sau ziua cînd și-a scos o măsea pe care n-o mai putea suporta în gură. Ori cînd se bucură ca un copil Brîncoveanu — și notația e concludentă cînd zice că „au mazilit pe Ali Pașa Vizirul, cu toată lacomă și spurcată poarta lui", sau mîndria cu care notează că Sultanul i-a dat domnia „în toată viața."

Am putea crede însă că „Însemnările de taină"

sînt pe deplin redactate în scriere cursivă, obișnuită. Și totuși nu este pe deplin așa: Brîncoveanu folosește și sistemul cifrului pentru unele nume sau expresii. La data aceea — a cifrului său personal — amintit mai înainte. Aceasta ne întărește încă o dată convingerea că Brîncoveanu și-ar fi putut întocmi integral însemnările în sistem cifrat, că el avea o mare dexteritate, încît scria curent în acest sistem. O altă concluzie firească este că și Corbea luase de mult contact cu cheia cifrului și o cunoștea foarte bine, îi erau extrem de familiare criptogamele brîncovenești în general și cele din „Însemnările de taină" în speță. Și faptul că David Corbea Ceaușul intra tot mai mult în problemele politicii și diplomației brîncovenești.

David Corbea și Cantacuzinii. Indiferent dacă David Corbea s-a prezentat lui Brîncoveanu după ce intrase bine în slujba de ceauș sau a venit dintru bun început la Curte, viața lui în Țara Românească a fost legată nu numai de domnitor, ci mai cu seamă de cea mai influentă familie boierească a epocii — Cantacuzinii. Fără această familie de boieri — care putea rivaliza doar cu Cantemireștii moldoveni — nu s-ar putea înțelege mare lucru din întreaga politică și diplomație muntenească. Toate firele interne pleacă de la Cantacuzini, posesorii celor mai de seamă dregătorii ale Țării, și pornesc apoi în toate direcțiile, în țară și peste hotare, pretutindeni. În calitate de Ceauș, David Corbea era direct subordonat lui Mihai Cantacuzino Spătarul și a devenit dintru bun început om de în-

credere al acestuia. Odată intrat în această celebră familie, el se va lega sufletește de Cantacuzini, îi va cunoaște mai bine pe toți și în special pe marele cărturar, Constantin Cantacuzino Stolnicul. Pornind de aici, David Corbea va deveni și el omul flexibilității politice și diplomatice, așa cum Constantin Brîncoveanu era în relațiile cu „vecinii cei mari și însemnați". La David Corbea va izvorî pe de o parte din calitatea lui de membru al cancelariei domnești și deci om de încredere al domnitorului și pe de altă parte, din marea prietenie și afecțiune nutrite pentru Cantacuzini în general, pentru Stolnic în chip deosebit. Cum Cantacuzinii legau și dezlegau toate firele, pe față sau pe ascuns, David Corbea, odată intrat în această mașinărie politică și diplomatică, nu putea alege decît o singură cale: aceea a îndeplinirii poruncilor domnitorului și desfășurării unor acțiuni pornite din casa și în sensul intereselor Cantacuzinilor.

Intîlnirea dintre Mihai Cantacuzino și David Corbea a fost mai puțin importantă. Deși un om cult și elegant în maniere, Mihai Cantacuzino păstra ceva din austeritatea pe care i-o impunea funcția sa de militar. L-a primit pe Corbea fără prea multă afecțiune și l-a inițiat în secretele militare. Corbea s-a dovedit un învățăcel bun, dar Mihai Cantacuzino a intuit în el stofa de diplomat, de om politic, pentru care activitatea militară nu va putea fi niciodată decît cel mult „vioara a doua" sau „divertismentul preocupărilor sale majore." Treptat, răceala spătarului s-a preschimbat în simpatie pentru tînărul pe care a început să-l îndrăgească. De la Spătar, Corbea a aflat unele lucruri, însă cu

totul generale despre politica Țării și mai ales despre familia Cantacuzinilor. Mihai Cantacuzino i-a vorbit lui David despre frații și rudele lui pe care le-a prezentat în culorile cele mai frumoase cu putință: despre Șerban Cantacuzino, domnul defunct și mult prea regretat de familie, despre marele Spătar — ca și el — Iordache, despre Drăghici și Toma. Despre fiecare, cîte ceva. Dar în primul rînd i-a vorbit cu pasiune despre mîndria familiei lor, despre „corifeul și semizeul cantacuzin", Constantin. Mai apoi, chiar personal l-a prezentat pe Ceauș acestuia.

Astfel încît, marea lecție de istorie națională David Corbea a auzit-o de la Stolnic. Pentru că, Stolnicul cu totul altă fire decît fratele său Spătarul, mai reținut și mai închis dar mai pasionat „pe dinăuntru" și cu mult mai întinsă cultură, l-a cunoscut, l-a plăcut pe tînăr și l-a cîștigat din prima zi. David Corbea a devenit un obișnuit acasă la Stolnic, atît la casele din București cît și — pe timpul căldurilor de vară, atunci cînd acesta mergea la moșia de la Mărgineni (Prahova). David Corbea a văzut în Stolnic pe erudit, pe omul de aleasă cultură, pentru care superficialitatea și improvizația nu-și găsesc loc.

La rîndul lui, Stolnicul l-a apreciat pe „Ceaușul lui Mihai" pentru calitățile acestuia, deosebite și neobișnuite în epocă, întîlnite foarte rar la cei de vîrsta sa. Ulterior avea să constate virtuți și în Teodor Corbea, pe care îl va cunoaște prin David, fratele cel mare. Avînd temei de deplină încredere, Stolnicul, în lungile zile și ore cît va sta împreună cu Corbea, va afla de la acesta, mai bine chiar de-

cît știa din citite, istoria Scheilor Brașovului, cu toată culoarea autentică și parfumul de povestitor al Ceaușului. Drept recompensă, îl va iniția în marea pagină de istorie românească a epocii în care întrase odată ajuns la curtea lui Brîncoveanu. Invocînd și evocînd familia Cantacuzinilor în contextul vieții politice, îi va servi lui Corbea elementele esențiale ale firelor interne ale politicii și diplomației. Nu-i va impune nimic Ceaușului. Îi va expune lucrurile și-l va lăsa apoi să discearnă și să aleagă singur. Dar nu vor fi simple relatări, cronică de familie, ci prezentarea realistă a epocii, cu toate asperitățile și umbrele ei, cu partidele politice, cu ambițiile și pasiunile fiecăreia, cu violențele și interesele suverane. Chiar și Brîncoveanu și-a avut partea lui bună în această lungă relatare, care, parcă, avea darul și ea — ca și cea venită din partea domnitorului, dar osebit de aceasta — să-l pregătească pe David Corbea pentru acțiunile ce acesta avea să le întreprindă, să-l inițieze în cunoașterea prietenilor și dușmanilor, ca să nu greșească în drumul ce și-l va alege.

La capătul lungilor inițieri, Ceaușul trebui să recunoască față de propria lui conștiință că aflase multe, fără de care i-ar fi fost greu să pornească mai tîrziu pe lungul drum al misiunilor sale.

Stolnicul n-a vorbit dintru bun început de Cantacuzini, ci a început cu rivalii lor, cu Bălenii. Nu i-a numit dușmani, dar prin cuvinte meșteșugite i-a prezentat ca atare. Fără injurii și violențe, ci cu un stil elegant și sobru în vorbire, ca și cum prin viu grai ar fi scris o istorie a românilor din epoca sa, i-a vorbit lui David Corbea despre boierii Bă-

leni, familie puternică și influentă în Muntenia, i-a prezentat întîmplări pe care cu adevărat David nu le cunoștea. Și cum ar fi putut Ceaușul să participe la viața politică și diplomatică a Țării fără să cunoască — și nu superficial, ci în profunzime — această celebră rivalitate dintre cele mai bogate, mai puternice și mai influente familii boierești din Țara Românească?! Stolnicul era abil. Istorisind întîmplările, crea și portrete. Pe un plan subțire, scotea în relief defectele Bălenilor și virtuțile Cantacuzine. Din vorbele lui meșteșugite răbufnea însă — fără vrere — o ură mocnită și o amărăciune neostoită. Istorisirea sa a început cu pioasa evocare a figurii marcante în epocă, cel care fusese tatăl actualilor Cantacuzini și al defunctului Șerban Cantacuzino, și anume postelnicul Constantin Cantacuzino. Pornind de la acesta, pe care l-a evocat cu venerație, a desfășurat prin fața imaginației însetate de cunoaștere a Ceaușului întreaga dramă istorică dintre cele două familii rivale. I-a mărturisit acestuia însă, judecînd imparțial, faptul că Postelnicul fusese un orgolios și un ambițios. Printre altele, și în primul rînd, nutrise gîndul ca unul din fiii săi să urce în scaunul Țării Românești. Dar nu era ușor la acea vreme, în condițiile în care turcii se amestecau insistent în jocul numirii voievozilor munteni și moldoveni, iar în țară creștea rivalitatea adversarilor săi politici, a boierilor Băleni. De aceea, pînă la vremea cînd Șerban Cantacuzino — cel mai potrivit pentru treburile domnești — avea să se maturizeze, a dus o altfel de luptă: diplomatică. Avînd influență și personalitate, a început cu răbdare să-și pună planul în

aplicare. După moartea lui Matei Basarab, din 1654 şi pînă în 1658, timp de patru ani, Țara Românească, sfîșiată de lupte pentru tron, de certurile intestine dintre Cantacuzini şi Băleni, nu-și mai găsea stabilitatea prin domnitorul dorit. În acest an, 1658, pe tronul Țării Românești se înalță Mihnea al III-lea, care, ca și Mihai Viteazul, ridică din nou stindardul luptei antiotomane. Boierii nu l-au sprijinit. Riposta lui Mihnea a fost imediată. El a reeditat ospățul domnesc al lui Alexandru Lăpuşneanu. Zisese Lăpuşneanu, chipurile, prin bunăvoință și pana lui Costache Negruzzi: „Cînd mă voi scula de aici, pe mulți dintre voi vă voi popi!" Şi sculîndu-se după boală şi ospețindu-i tare bine i-a și mult prea tăiat. Iar Mihnea al III-lea a putut şi el zice: „Cînd mă voi ridica împotriva Semilunii, mai întîi pe voi, cei netrebnici, am să vă popesc!" Și i-a invitat la ospăț la Tîrgoviște pe boierii rebeli tăindu-i și croindu-și astfel drum spre marea luptă a înaintașilor viteji.

David Corbea a simțit în glasul Stolnicului o ușoară admirație pentru cel care fusese Mihnea al III-lea. A simțit și că boierii rivali care fuseseră tăiați erau majoritatea Băleni şi subtextul putea să sune: „Bine le-a făcut!" Și sublinierea faptului că Postelnicul a urmărit cu atenție această scenă, dar a stat deoparte, cu convingerea că prin aceasta Cantacuzinii vor avea de cîștigat, dar și conștient că Mihnea al III-lea știa ce face în folosul țării.

Domnia acestuia a fost scurtă, ca un fulger de lumină în noaptea neagră a patimilor pierzătoare de țară. S-a sculat Gheorghe Ghica, însă numai pentru cîteva luni, deoarece turcii, bănuindu-l că se

orientează spre imperiali, l-au ridicat, ducîndu-l la Adrianopol. Faptul n-ar fi prezentat o prea mare însemnătate, dar a fost urmat de un act ce putea avea urmări grave pentru destinele Țării Românești. Pretextînd că domnul răsturnat din scaun s-ar fi înțeles cu nemții să le predea Țara Românească, vizirul Küprülü ocupă Bucureștii cu 40 000 de ostași. Spectrul care stătuse atîrnat asupra Țărilor Române de veacuri ca ele să fie transformate în pașalîcuri — și care fuseseră salvate prin destoinicia unor domni Basarabi — acum era tot mai amenințător. În acest moment de grea cumpănă pentru țară — și vocea Stolnicului suna cu mîndrie și demnitate —, cînd Bălenii stăteau pasivi neștiind cum să acționeze, marele Cantacuzin, Postelnicul Constantin, săvîrșește un fapt demn de toată lauda, pe care istoria îl situează la loc de cinste. Cu autoritatea lui politică, folosind prietenia cu vizirul, îl convinge pe acesta să numească în scaunul Țării Românești pe fiul dizgrațiatului, pe Grigore Ghica. Prin aceasta Țara căpăta domnitor, trupele turcești nu-și mai justificau prezența în București, Țara era salvată.

David Corbea urmărea cu interes întreaga intrigă a acțiunii istorice. Admira la Stolnic perfecta cunoaștere a faptelor, dar și talentul deosebit de a le reda și analiza cauzele și efectele, calități fără de care omul politic și diplomatul n-ar face două parale în acțiunile sale.

Dar Stolnicul era neclintit în relatări. Îl prezenta în continuare pe Postelnic, împlinindu-i portretul moral, ca și cum scria o biografie a acestuia, pe care, cîndva, istoria să o așeze alături de a celorlalți Cantacuzini. Spunea despre Postelnic că l-a luat pe

garanția lui pe noul domnitor. Dar ingratitudinea oamenilor nu cunoaște margini. Abia așezat în scaun și prin aceasta restabilit echilibrul politic necesar țării, noul domn, influențabil, începe să plece urechea la clevetirile Bălenilor. Curentul anticantacuzin în frunte cu boierul Stroe Leurdeanu, un miop politic dar un intrigant veritabil, începe să acționeze împotriva bătrînului Cantacuzin. Grigore Ghica plecînd la Constantinopol pentru a-și întări domnia, Bălenii pregătesc terenul în țară în favoarea lor. La întoarcerea domnului, Bălenii umblă cu tot felul de pîri, printre care și șarpele veninos al mîniei, pe care îl strecoară la inima domnitorului: cum că Postelnicul umblă să-i ia domnia pentru fiul său, Șerban Cantacuzino. Lucrul nu era adevărat decît în parte. Pentru că — așa cum relata Stolnicul — nu acum și nu față de Grigore Ghica, pe care îl ajutase să ia domnia, voia să acționeze, ci după moartea acestuia, sau, eventual, după mazilirea lui. Deci și această pîră a Bălenilor era nejustificată și neîntemeiată pe vreun fapt real.

Totuși, așa cum se întîmplă în viață, că vorba rea și de pierzanie prinde mai repede rădăcină decît cea bună și aducătoare de laude, Grigore Ghica i-a crezut pe dușmanii Cantacuzinilor și și-a îndreptat cu furie brațul împotriva Cantacuzinilor. Prima măsură a fost aceea de a porunci să fie tăiat la nas Șerban Cantacuzino, care ajunsese logofăt. Această măsură barbară a evului mediu românesc poartă denumirea de rinothmeză și practica ei vine din Imperiul Bizantin, unde ea se exercita pe scară mare. În Țările Române rinothmeza avea drept scop îndepărtarea unui pretendent la tron, răpirea posibili-

tății lui de a mai domni sub pretext că era însemnat. Excepție făceau numai cei care se nășteau cu acest defect sau căpătau o astfel de rană în război. Lui Șerban Cantacuzino i s-a aplicat imediat rinothmeza de i-a rămas chiar numele de Șerban Cîrnul. Și totuși, făcînd excepție de la regula nescrisă a rinothmezei, cînd îi va sosi sorocul, Șerban Cîrnul va urca în scaunul Basarabilor.

După ciuntirea lui Șerban, a venit rîndul bătrînului Postelnic. Grigore Ghica își făcuse socoteala că pe fiul cel mare al Postelnicului, care avea veleități la domnie, îl făcuse inofensiv prin rinothmeză. Trebuia tăiată rădăcina, puterea, pentru a putea sta liniștit în scaun. Ceea ce urmă a fost uciderea Postelnicului, redată de Stolnic cu întregul tragism și patetismul situației de atunci, pe care cărturarul parcă o retrăia aievea. David Corbea înțelese atunci că ura dintre Băleni și Cantacuzini se baza pe temeiuri dintre cele mai adînci.

Noaptea de 20 decembrie 1663 a fost o noapte de mare încercare pentru Cantacuzini. Atunci, din porunca lui Grigore Ghica Vodă, seimenii și dorobanții — lefegii domnești — au mers de l-au ridicat pe Postelnic de la conacul său din Filipești (în județul Prahova; o întinsă zonă poartă semnele ctitoricești ale Cantacuzinilor) și l-au dus la Snagov. Acolo, într-un ostrov al unei bălți adînci, într-un miez de natură încîntătoare, avea să se consume drama Postelnicului. Seimenii și dorobanții l-au tîrît spre trapeza mănăstirii, unde l-au legat de un stîlp și l-au spînzurat. Cantacuzinii n-au putut atunci să intervină, pentru că nu aveau oameni înarmați ca domnitorul. Au fost martorii dramei, l-au

plîns pe bătrînul Cantacuzin și au jurat să-l răzbune. S-au mulțumit deocamdată că li s-a permis să-l îngroape pe Postelnic în biserica familiei Cantacuzine de la Mărgineni (Prahova).

Încheindu-și povestirea, Stolnicul s-a oprit din vorbă. Fie că era obosit, fie că evocarea morții părintelui său îi provocase o suferință mistuitoare. David Corbea a înțeles că trebuie să-l părăsească. Dar de atunci a călcat mereu pragul casei Stolnicului, care se pare că abia îl aștepta ca să înnoade istorisirile. Corbea a devenit omul de casă al cărturarului. Dar mai altfel decît fusese el pe vremea cînd era în slujba lui Mihai Spătarul. Acum era funcționar domnesc, se iniția pe toate căile în problemele politicii și diplomației, trăia intens această viață în care pătrundea pe deplin.

Într-o zi, l-a găsit pe Stolnic dispus din nou la mărturisiri. (Corbea dorea să afle cît mai multe despre politica Țării Românești de dinaintea sosirii lui acolo.) Știa că Stolnicul lucra la o Istorie a Țării Românești. Gîndul acesta îl avusese și el odată, în „tinerețea" lui din Schei. Discutase proiectul cu fratele său, Teodor, care avea mare aplecare spre însemnarea întîmplărilor istorice și amîndoi se gîndiseră că dacă vor izbuti să scrie o asemenea carte, să nu se mărginească numai la istoria Transilvaniei, ci să cuprindă și pe cea a fraților români din Țara Românească și Moldova. Pentru că o adevărată istorie a românilor trebuie să fie a tuturor românilor, pe care îi vedea uniți într-o țară a lor. Venise momentul să se documenteze în acest sens.

De data aceasta însă, deși David Corbea îl ghici pe Stolnic că vrea să-i povestească din nou istoria Țării Românești de după moartea Postelnicului, mai departe, acesta începuse prin a-l întreba direct ce părere are despre Brîncoveanu, ca unul care era secretar al cancelariei domnești și mereu în preajma domnitorului. Corbea păru surprins, dar nu o arătă. În minte îi apărură „Însemnările de taină“ și confruntările pe care le avusese cu domnitorul și mai ales părerea pe care și-o făcuse pînă atunci despre acesta. Începu așadar un fel de prezentare a domnitorului. Îl înfățișă în culori strălucite, așa cum în mod sincer îl vedea el. Evidenție marile calități politice și finul spirit diplomatic al lui Constantin Vodă Brîncoveanu, spiritul gospodăresc și cugetul luminos pus în slujba propășirii Țării Românești. Vorbi și despre sufletul lui deschis și uman, căldura cu care își apropia pe cei pe care îi socotea demni de lauda lui. Scoase în evidență și cumpătarea de care dădea dovadă Brîncoveanu, echilibrul pe care știa să-l statornicească în jurul său, între oameni ca și între toate treburile țării. Și cîte și mai cîte. Se înflăcărase și Corbea. Iar Stolnicul aprecia la tînărul David calitățile excepționale ale cuvîntului.

Aceasta fusese încercarea. Stolnicul nu-l contrazise cu nimic pe Corbea. Recunoscu aceste evidente calități ale domnitorului, pe care le constatase și el în relațiile mai mult decît apropiate pe care le avea cu nepotul său în viața politică a Țării. Nu păru nemulțumit de ceea ce spusese Corbea, ci despre ceea ce nu spusese. De aceea, pe fundalul celor afirmate de Ceauș, continuă el nararea evenimentelor de după uciderea mișelească a Postelnicului, por-

nind de la Constantin Brîncoveanu, pentru a ajunge iar la Cantacuzini. Brîncovenii, ca și Cantacuzinii, sînt o veche familie boierească. Începutul lor politic se statornicește prin aga Matei din Brîncoveni (Matei Basarab). S-ar putea întîmpla însă ca genealogic să nu existe o înrudire directă a domnitorului din prima jumătate a secolului al XVII-lea și Constantin Brîncoveanu, aflat în scaun spre sfîrșitul secolului. După mărturisirile lui Constantin Brîncoveanu, strămoș al familiei a fost David din Brîncoveni. Fiul acestuia, Preda, a fost bunicul lui Brîncoveanu, iar fiul lui Preda, Papa, tatăl lui Brîncoveanu. Prin aceasta filiația se stabilește însă nu și apartenența lui Constantin Brîncoveanu la Basarabi. Stolnicul stărui asupra acestui aspect și David, cu mintea lui scăpărătoare, înțelese pe dată motivul: Cantacuzinii, la origine greci, nu se puteau în nici un caz legitima ca Basarabi. De aceea trebuia ca un boier pămîntean cum era Brîncoveanu și care deci putea fi Basarab să se arate că totuși nu venea pe linie directă din Basarab I Întemeietorul, și, că, asemeni lui Neagoe și Matei Basarab și încă altor Basarabi, își luase la rîndul lui patronimicul familiei domnitoare în Țara Românească. Brîncovenii — sublinia Stolnicul — la origine sînt boieri olteni, dintre care cei mai însemnați în istoria Țării Românești au fost Craioveștii. Preda Brîncoveanu, bunicul domnitorului, era descendent, e drept, din a patra generație, din Neacșa, la rîndu-i descendentă din Craiovești. Încît ea se înrudea cu ilustrul Neagoe Basarab, ridicat din rîndul Craioveștilor, ca fiu al lui Pîrvu Craiovescu. Craioveștii, chiar dacă dispar ca denumire, se vor menține ca familie și ca deținători ai marii dregătorii oltenești,

bănia Craiovei. Craioveştii epocii lui Mihai sînt Craioveştii Buzeşti, ai epocii lui Matei Basarab şi Constantin Brîncoveanu sînt Craioveştii Brîncoveni. Înrudirea Brîncovenilor în timp cu Craioveştii le justifică apartenenţa la Basarabi. Patronimicul devine formula de domnie.

Stolnicul stărui însă mai mult asupra ideii că Brîncovenii se înrudesc şi cu Cantacuzinii. Postelnicul n-a avut numai băieţi, ci şi o fiică, pe Stanca, căsătorită cu Papa (Pavel) Brîncoveanu, tatăl lui Constantin Brîncoveanu. Deci mama lui Brîncoveanu a fost o Cantacuzină autentică, iar fraţii ei, unchi buni (în sens de unchi primari) ai domnitorului.

David Corbea cunoştea acest amănunt de familie. Dar altfel suna afirmarea acestei recunoaşteri din gura Stolnicului. Nu puteai desprinde însă în acel moment dacă Stolnicul o făcea din calcul sau din mîndria că este o asemenea rudă (oarecum tutelară) a domnitorului Ţării. Desfăşurarea în continuare a relatării demonstra de fapt că îl interesa şi una şi alta din laturile evidenţiate. Mai ales că acum Stolnicul trecu pe registrul Cantacuzinilor, ca şi cum vorbea despre aceeaşi problemă. Curînd după moartea Postelnicului, Grigore Ghica este chemat la Poartă, dar situaţia grea a Cantacuzinilor continuă şi sub noul domn Radu Leon ((1664—1669), deoarece consilierul său intim era Stroe Leurdeanu. Stolnicul marcă acum momentul plecării sale în străinătate la studii, dar în acest context istoric nu vorbi nimic despre studiile sale şi universităţile sale din străinătate. Avea să-i relateze mai tîrziu lui Corbea unele din întîmplările de atunci. În 1669, există un moment cînd soarele Cantacuzinilor pare că vrea din nou să răsară. Domn al Ţării este nu-

mit Antonie vodă din Popești (1669—1672), prieten al Stolnicului. În timpul noului domnitor se săvîrșește un act de dreptate. La cererea fiilor Postelnicului şi în special a Stolnicului, care se întorsese din străinătate, Stroe Leurdeanu este judecat pe baza scrisorilor acuzatoare prezentate de Stolnic și condamnat la moarte. Momentul este dramatic. Deznodămîntul are însă ceva de tragicomedie. Bătrîna Postelniceasă, Ilinca, soția defunctului și mama Cantacuzinilor, se înduioșează de soarta lui Stroe Leurdeanu și izbutește să-l determine pe Antonie Vodă — în fața căruia se bucura de multă influență — să-i comute pedeapsa lui Leurdeanu, obligîndu-l să se călugărească. Urmează trecerea lui Stroe într-un car cu boi prin București, aproape gol, în văzul mulţimii, purtînd de gît scrisorile compromițătoare. Prin aceasta, un efect moral era atins de Cantacuzini, acela de a-i fi umilit pe Băleni pînă la ultima limită. Nu însă și un rezultat politic concret, menit să împiedice o nouă ridicare a Bălenilor. David Corbea zări lucind în ochii Stolnicului spiritul vendetei, care nici acum nu se stinsese. Și care n-avea să se stingă de fapt niciodată. Călugărirea lui Stroe Leurdeanu nu era decît un paleativ. Desfășurarea ulterioară a evenimentelor a dovedit-o. Antonie vodă își sfîrșește domnia în 1672, cînd Grigore Ghica, întors din nou de la Poartă, reîncepe o persecuție crîncenă asupra Cantacuzinilor, urmărind să-i aducă în sapă de lemn. Nevoit însă a însoți pe turci într-o expediție, el constituie la București o căimăcămie care să acţioneze în locul lui, formată din credincioși Băleni. Căimăcămia începea cu Stroe Leurdeanu, redevenit față laică, și mai cuprindea pe Gheorghe Băleanu, unul din stîlpii anticantacu-

zini, ca și pe Hrizea vistierul. Situația se prezenta acum potrivit zicalei: pleca vulpea și rămînea lupul.

Căimăcămia a dezlănțuit cea mai crîncenă prigoană din cîte cunoscuseră Cantacuzinii. Aici, Stolnicul îi istorisi lui David Corbea clipa cînd a fost tratat ca ultimul om și bătut la tălpi. Dar Cantacuzinii nu s-au plecat, ci au rezistat cu tenacitate. Mai ales că speranța lor politică, Șerban Cantacuzino, izbutește să fugă în Moldova, la Gheorghe Duca. Apoi, în Transilvania și de acolo la Adrianopole.

Stolnicul marchează acum momentul cînd tînărul Constantin Brîncoveanu începe să se afirme în viața politică a țării și subliniază că în calitate de om al Cantacuzinilor acționează după puterile și priceperea sa. Mazilirea lui Grigore Ghica a însemnat o sărbătoare pentru Cantacuzini. Urcarea pe tron a lui Gheorghe Duca (1674—1678) fusese plină de speranțe, noul domnitor fiind favorabil Cantacuzinilor și numindu-l pe Șerban Cantacuzino ispravnic la București în lipsa sa, Constantin Brîncoveanu a intrat și el în slujba domnitorului și a îndeplinit anumite sarcini date de acesta. Șirul evenimentelor care au dus la sfîrșitul domniei lui Gheorghe Duca este foarte complicat. Șerban Cantacuzino se va îndepărta treptat de domnitor, va părăsi dregătoria ce i se încredințase la București și va merge la Poartă pentru a-și aranja propria sa domnie. Cantacuzinii avuseseră trista experiență a lui Grigore Ghica. Nu mai voiau să se repete acea istorie sinistră și dureroasă pentru ei, posibilă și sub Duca vodă. Constantin Brîncoveanu va trece și el atunci de partea Cantacuzinilor, știind că e mai aproape cămașa de corp decît sumanul. La data aceea nimeni nu se mai îndoia — și Stolnicul știa să evidențieze acest

lucru — că Brîncoveanu n-ar fi omul Cantacuzinilor. Înălțarea acestora însemna propria lui înălțare, căderea lor, căderea și nenorocirile sale.

La sfîrșitul lunii decembrie 1678, cînd se împlineau 15 ani de la uciderea Postelnicului, pe tronul Basarabilor se urca Șerban Cantacuzino (1678—1688). Acesta era momentul pe care îl așteptase Postelnicul și pe care nu apucase să-l vadă realizat.

Acum răsărea soarele Cantacuzinilor și pentru ei ziua devenea mare și plină. Începea în schimb ziua cea scurtă și dureroasă a Bălenilor. Pentru că Șerban Vodă a înțeles să încheie în primul rînd socotelile cu Bălenii, să realizeze de pe poziții domnești vendeta partidei sale boierești. Anticantacuzinii, în frunte cu Stroe Leurdeanu, au fost exterminați. Dar prin aceasta noul domn nu realiza numai un act de răzbunare personală, ci o operă de stabilitate și echilibru intern pentru țară, curmarea luptelor fratricide. Se petrece de fapt și împăcarea celor două familii printr-un act matrimonial: căsătoria chiar în anul suirii pe tron a lui Șerban Cantacuzino, 1688, a Smaragdei, frumoasa fiică a lui Șerban Vodă, cu postelnicul Grigore Băleanu.

Aici Stolnicul a făcut o lungă incursiune în domnia de un deceniu a fratelui său. L-a prezentat drept un inimos și un entuziast, un capabil om politic și diplomat. I-a subliniat numeroase virtuți, insistînd meticulos și asupra epocii, cu toate problemele ei. Spre sfîrșit, i-a prezentat, și nu fără o umbră de părere de rău, exaltarea și spiritul de grandoare al lui Șerban Vodă, explicabil în epocă, dar pe care el nu l-a împărtășit întru totul. Într-adevăr, dorul măririi lui Șerban depășea înălțimea tronului Țării Românești. Acuzînd înrudirea cu un strămoș al său,

împăratul Bizantin Ioan Cantacuzino din secolul XIV, se visa un „restitutor“ al Imperiului Bizantin. Dîndu-și seama că o refacere a Imperiului Bizantin, ceea ce însemna implicit prăbușirea Imperiului otoman, nu se putea realiza cu forțele Țării Românești, ci cu ajutorul armatelor imperiale aflate în ofensivă, se apropie cu hotărîre de imperiali. I-a ghicit acest gînd și i-a ațîțat și întreținut visul chiar împăratul Leopold I. În scrisorile ce i le trimitea îl numește „conte al imperiului“, îi recunoaște descendența imperială bizantină și subliniază că gonirea turcilor din Europa va duce la refacerea Imperiului Bizantin, avînd ca împărat pe Șerban Cantacuzino. Cronicarul Ion Neculce, care a găsit în cursul cronicii sale atît de inspirate expresii și metafore, spune în cronica lui mai tîrziu mult mai frumos decît putea s-o facă orice text de scrisoare, emis din cancelaria vieneză. Pentru că scrisul lui Neculce era fără ascunzișuri și privea istoria nepărtinitor, iar planul lui Șerban Cantacuzino așa cum l-a întrezărit din cele auzite, gîndite și simțite. Potrivit acestora, „Gîndul și gătirea lui Șerban Vodă era să fie el împărat în Țarigrad.“

Visuri fantastice și într-adevăr de nerealizat. Pentru că imperiul bizantin nu se mai putea reface Trecuse demult vremea lui și chiar politica de cuceriri și de războaie civile nu-și mai avea rostul. Rămăsese din el ceea ce era mai valoros: tradițiile esențiale. Acestea se mențineau în practica și-n conștiința popoarelor, chiar și a Țărilor Române. Imperiul otoman, la acea dată aflat în decădere, nu ajunsese totuși la amurgul său. O știa destul de bine și împăratul Leopold care, folosindu-l pe Șerban Vodă, urmărea slăbirea în continuare a Imperiului

otoman. Astfel, dacă ar fi sperat în prăbușirea lui completă și ar fi izbutit, s-ar fi suit el pe tronul Bizanțului refăcut sub egida pajurei Habsburgice, și nu contele său imperial.

La 1688 Șerban Cantacuzino se îmbolnăvește subit și în scurt timp se stinge din viață.

Stolnicul a vorbit apoi despre ceilalți frați ai săi, prezentîndu-i pe fiecare în culori frumoase și înșirîndu-le tot soiul de virtuți. Mai puțin a vorbit despre Mihai Spătarul, pentru că pe acesta îl cunoștea destul de bine Ceaușul. Apoi nu întîmplător a revenit și la anul 1688, anul morții lui Șerban Cantacuzino.

Cît privește moartea lui Șerban Cantacuzino, ea rămîne încă o enigmă. Cronicari ca Radu Popescu și Ion Neculce și apoi istoricul Dimitrie Cantemir acreditează ideea potrivit căreia de moartea domnitorului s-ar fi făcut vinovat însuși Stolnicul. Faptul însă nu e dovedit nicicum. Sigur este că prin moartea lui Șerban, Cantacuzinii pierdeau pe cel care le asigura paza și liniștea. Stolnicul dacă ar fi contribuit la moartea fratelui său ar fi urmărit luarea domniei. Del Chiaro ne înștiințează că poporul, înspăimîntat de năvala oștilor de haiduci sîrbi, începuse să răspîndească vestea că domn va fi Constantin Cantacuzino și îl aclama. Stolnicul putea folosi această atmosferă favorabilă lui, mai ales că se bucura, ca și Postelnicul, de influență la Poartă. Și totuși, el va sprijini suirea pe tron a nepotului său, Brîncoveanu, fapt care spulberă în cea mai mare parte — fără a-l anula — aspectul vinovăției sale.

Iată așadar sensul întrebării adresate de Stolnic, Ceaușului. David Corbea trebuia să știe că Brîncoveanu luase domnia cu sprijinul neprecupețit al un-

chilor săi, Cantacuzinii. Îi servi în acest scop lui Corbea „amănuntul' foarte semnificativ că la 15 februarie 1655, cînd a izbucnit la București răscoala seimenilor și a dorobanților, tatăl lui Brîncoveanu, Papa Brîncoveanu, a fost ucis de mîna răsculaților. Preda, bunicul lui Constantin Brîncoveanu, își salvase viața, răscumpărînd-o cu mulți bani. Pe nepot l-a salvat, dînd în loc un copil de țigan. Spunînd toate acestea, Stolnicul voia să ajungă mai departe. Arătă clar drumul domnitorului care, rămas atunci fără tată, a fost crescut de Stanca, mama sa, în casa părintească din București. Unchii săi, Cantacuzinii, s-au ocupat îndeaproape de educația și creșterea sa, și în special Stolnicul.

Aici voise să ajungă Stolnicul. Să arate că domnitorul Constantin Brîncoveanu a crescut sub oblăduirea lui. Şi că el i-a fost ca și un tată. Acum de-abia prinse să dea el răspuns la întrebarea pe care i-o adresase lui David Corbea în legătură cu domnitorul. Arătă din nou că e de acord cu tot ce spusese Ceaușul despre Brîncoveanu. Dar aceleași cuvinte rostite mai altfel. Că e inimos, harnic și uneori chiar generos. Că nu îi lipsește clarviziunea în politică și nici în diplomație. Dar că toate aceste însușiri evidente sînt umbrite de o trăsătură de caracter violentă: mîndria personală. Şi nu de factura celei întîlnite la Șerban Cantacuzino. Nu dorul de mărire îi aduce în prim plan mîndria. Nu dorința de a fi domnitor sau rege, ori chiar împărat. Nu visase nici chiar domnia. Ci mîndria de a fi „primum inter pares". Nu suportă contraziceri și discuții. Ceea ce a gîndit el, trebuie pus în aplicare ca fiind ultimul și cel mai autorizat cuvînt. Numai acolo unde nu se poate, unde intervine glasul unui potentat care tre-

ce de limita puterii și nu are încotro, trebuie să tacă. Era vorba de Sultan și de capetele încoronate ale Apusului și Răsăritului. Dar Stolnicul își exprima părerea că într-o bună zi Constantin Brîncoveanu, nemaiputînd ține în frîu mîndria sa nemăsurată, îl va înfrunta pe Sultan.

Nu numai atît. Domnitorul era prezentat ca avînd o fire extrem de independentă. Și aceasta izvorîtă tot din mîndrie și dintr-o mare ingratitudine. Care a uitat de faptul că el, Stolnicul, îi fusese ca un părinte. Și că acum se poartă ca un domnitor. Lucrul acesta în sine nu e rău. Pentru că un domnitor trebuie să-și știe și îndatoririle. Dar față de Cantacuzini e nevoie de asemenea să-și cunoască îndatoririle. Să nu uite de binefacerile lor și să domnească deci ca un reprezentant al acestei familii și în numele Cantacuzinilor. El știe să fie domn, deasupra tuturor, și n-a înțeles unde trebuie să-și oprească și să-și frîneze autoritatea domnească. Dădea să se înțeleagă că dacă l-au ridicat domn Cantacuzinii, și nu se dovedește vrednic de încrederea lor, tot Cantacuzinii, atunci cînd vor crede de cuviință, îl vor scoate din domnie. Se întrezărea din cele spuse de Stolnic că puterea Cantacuzinilor este mare și că înaintașul în scaun al lui Brîncoveanu fusese Cantacuzin. Că putea urma tot un Cantacuzin, și anume fiul său, Ștefan Cantacuzino.

În glasul Stolnicului plutea un amestec de ironie și de amărăciune. David Corbea confruntă atunci în minte imaginea pe care și-o făcuse pînă la acea dată despre Brîncoveanu. Găsi și el că trăsătura de caracter reliefată de Stolnic cu atîta pregnanță era adevărată. Poate nu în măsura unei exacerbări a

trufiei — dar în orice caz cu grăunte de adevăr în vorbe.

Așa se sfîrșise și întîlnirea aceea lungă, timp în care Corbea învăța din istoria frămîntată a Țării Românești. Dar nu numai atît. Întrezărise premisele unei neînțelegeri între Constantin Brîncoveanu și Cantacuzini, neînțelegere care nu părea a fi bazată numai pe nepotrivirea de caracter, ci avea și unele pricini mai îndepărtate. Începu să pătrundă și mai adînc în resorturile politicii și diplomației, în dubla sa ipostază de secretar al cancelariei domnitorului și de om de casă al Cantacuzinilor.

De altfel poate că era primul care a avut prilejul unei astfel de mărturisiri, într-o vreme cînd încă fața lucrurilor reflecta relații mai mult decît bune între unchi și nepot. Cînd pe la 1705 se vor manifesta primele simptome ale animozității dintre Brîncoveanu și Stolnic mulți vor părea foarte surprinși. David Corbea își va aduce aminte însă de confidențele Stolnicului și se va mira poate că „marele conflict“ s-a produs atît de tîrziu.

VI

Neobişnuitele zile ale lui Constantin Vodă Brîncoveanu şi ale Ceauşului David Corbea Braşoveanul

---

O epocă de Renaştere. David Corbea și frații săi, Teodor și Matei, au venit în Țara Românească nu numai într-o epocă de mari frămîntări politice și implicit, de fecunditate a activității diplomatice, ci, corespunzător ei, într-o vreme de reviriment cultural, în plină Renaștere românească. Pentru că „a existat și o Renaștere românească“. Un adevăr pe cît de laconic exprimat, pe atît de frumos și care ne umple inimile de mîndrie. Marile personalități ale culturii noastre, cu care s-au întîlnit Corbeștii și i-au cunoscut bine, nu sînt cu nimic mai prejos decît umaniștii tuturor timpurilor și popoarelor. Operele lor au intrat în patrimoniul universal.

Referindu-se la titanii Renașterii, Engels nota, reliefînd prin aceasta legătura indisolubilă dintre bază și suprastructura unei societăți, că Renașterea este epoca de înflorire care „necesita titani și care a dat naștere la titani ca gîndire, pasiune și caracter, ca multilateralitate și erudiție“. Am putea spune și noi că Renașterea românească, produs al unei societăți în care lupta de apărare a ființei etnice a constituit sensul de a fi, avea nevoie de oameni învățați și că din albia învolburată a „vremurilor ticăloase“ s-au ridicat puternice personalități, pe care

le-a caracterizat iubirea de țară și de popor, respectul față de tradițiile și datinile străbune și care n-au ezitat să ridice cu temeritate sabia pentru a-și apăra „sărăcia și nevoile și neamul". Odată mai mult este infirmată teza importului de Renaștere. Renașterea în cultura românească este izvorîtă dintr-o specificitate unică. Noi trebuie să includem organic în construcția și structura procesuală renascentistă și lupta pentru independență, iar pe marii conducători de oști drept umaniști ai pămîntului românesc. Pentru că dacă mediul florentin al Renașterii îi dicta unui Leonardo da Vinci să zugrăvească pe pînză surîsul enigmatic al Monei Lisa, lui Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Radu de la Afumați sau Mihai Viteazul — ca să-i menționăm pe cei mai însemnați — le dicta să scrie și să pecetluiască pe cîmpul de luptă, cu slova și culorile sîngelui, libertatea pămîntului străbun. Iar în epoca lui Brîncoveanu, lupta pentru apărarea independenței a ridicat oameni politici și diplomați iscusiți, printre care au strălucit și Corbeștii.

Tocmai din cauza vicisitudinilor istorice, Renașterea românească, Renașterea artistică și umanismul literar și istorico-filozofic au fost întîrziate în afirmarea lor. Și totuși nu în așa măsură încît să rămînem prea mult în urma altor popoare de tradiție. Prin luptă acerbă și eforturi adesea supraomenești, cînd cu oști mult mai puține a fost învins cotropitorul, s-a realizat creația renascentistă și umanistă specific românească.

N-am întîrziat prea mult decît în sensul istoric. Pentru că în sens renascentist ne putem mîndri cu un Quatrocento românesc ce ar putea fi considerat în epocile de strălucire ale lui Mircea cel Bătrîn

(1386—1418) și Ștefan cel Mare (1457—1504); un cinquecento românesc concretizat de epoca de strălucire a lui Neagoe Basarab (1512—1521), el însuși un creator și un umanist; și un seicento românesc ilustrat de marile epoci ale lui Matei Basarab (1632—1654) și Vasile Lupu (1634—1653), iar în fine epoca de aur și de jertfă a lui Constantin Vodă Brîncoveanu (1688—1714).

Trebuie să ținem seama și de faptul că întîrzierea istorică a determinat și o întîrziere a iluminismului românesc. Astfel încît Renașterea tîrzie la noi se continuă în chip firesc cu iluminismul fără a se mai deosebi esențial, ambele fiind generate de aceleași mari idealuri structurale ale istoriei naționale în care credeau și Brîncoveanu sau Stolnicul în Țara Românească și Dimitrie Cantemir în Moldova, ca și transilvănenii scheieni reprezentați de Corbești în Țara Românească. Ideile epocii lui Brîncoveanu ajung pînă în preajma iluminismului Școlii Ardelene din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, iar dacă îl socotim pe Ioan Inochentie Micu (Klein) drept premergător al curentului latinist, atunci continuitatea este evidentă. La fel cum Samuil Micu (Klein), Gheorghe Șincai și Petru Maior continuă în opera lor pe savantul de renume mondial Dimitrie Cantemir.

Faptul că epoca lui Brîncoveanu este un timp de Renaștere, de profunde înnoiri, purtînd semnul unei concepții moderne, ne îndreptățește să afirmăm că „Brîncoveanu a fost ultimul domnitor al evului mediu și primul domnitor al epocii moderne".

Brîncoveanu a știut să se înconjoare de oameni valoroși în toate domeniile, nu numai în politică și diplomație, dar cu osebire în cultură. A știut să-i

găsească, să le înlesnească aspirațiile, să le respecte personalitatea, să și-i apropie, să se ridice la înălțimea lor prin permanentul exemplu personal. Iar dacă au existat unele dezacorduri, cum ar fi cele dintre domn și Cantacuzini — sesizate și urmărite pe parcurs de David și Teodor Corbea — acestea au constituit picătura, e drept esențială și amară, în paharul domniei brîncovenești.

S-a vorbit la noi despre un stil muntenesc și un altul creat de meșterii moldoveni, de pildă referindu-ne la stilul arhitectonic care include întreaga operă arhitecturală a Basarabilor și Mușatinilor. Dar în afară de „stilul brîncovenesc“, nicăieri în galeria personalităților românești nu se mai întîlnește o personificare de acest fel. Și aceasta tocmai pentru că stilul brîncovenesc iese din cadrul arhitectonicului și păstrează din această noțiune doar monumentalul.

Fenomene similare apar și în marile culturi europene: stilul Ludovic al XIV-lea (Louis quatorze) sau stilul „Empire“. În cazul acestuia din urmă, numele definește epoca imperială a Franței moderne, dar mai este cunoscut și sub numele de stilul napoleonian, de la numele inițiatorului său, Napoleon I Bonaparte.

Să ne referim însă la cel mai cunoscut stil dintre acestea, stilul Ludovic al XIV-lea, contemporan cu cel brîncovenesc. El nu s-a manifestat numai în domeniul construcției Versailles-ului sau a palatului Trianon, în viața arhitecturală reprezentată de celebrii arhitecți Mansart, Blondel, Le Vau sau Perrault, a strălucit și în domeniul picturii prin pînzele unui Charles Le Brun sau Mignard, sau în sculptura care a dat un Girardon și Coysevox. A însumat

întreaga viață literară care naște clasicismul francez și pe iluștrii și nemuritorii Pierre Corneille, Jean Racine, Molière, La Fontaine, Boileau, La Bruyère, Fénelon, La Rochefoucauld, Cardinalul de Retz și Madame de Sévigné, ca să îi cităm pe cei mai vestiți. Sau minunatele grădini franceze al căror părinte a fost Le Nôtre, în același timp pictor și arhitect. A cuprins organic și viața și intrigile de la curte, diplomația lui Mazarin sau activitatea mercantilistă a lui Colbert, sistemul militar al lui Vauban, mușchetarii și aventurile lor galante, celebrele vechi vinuri autohtone și somptuoasa bucătărie franceză. Tot astfel după cum stilul brîncovenesc include organic și momentele de cumpănă și cele de destindere, și războiul ca și momentul de creație, și luminile lui Brîncoveanu și ale Stolnicului, ca și neînțelegerile lor omenești, și drumurile prin lume ale lui David Corbea și sumedenia tuturor întîmplărilor și faptelor; și lacrimile de bucurie, ca și cele de durere ce s-au așezat și s-au țesut în chip de floare la marea frescă a istoriei românești.

Într-adevăr, stilul brîncovenesc este mai ales cel manifestat în viața artistică a Țării Românești. Dovedindu-se ultimul, dar și cel mai de seamă dintre marii ctitori voievozi români, Brîncoveanu s-a înconjurat, ca în toate celelalte domenii de activitate, de meșteri pricepuți: arhitecți, zidari, cioplitori în piatră și sculptori în lemn, zugravi și artiști decoratori.

Și, dacă domnia i-a fost frămîntată și trecătoare, operele de artă au fost menite să dăinuie și după dispariția celui care le inițiase. Opera brîncovenească se caracterizează prin trăinicie, monumentalitate, mare valoare artistică și rafinament. S-au fixat ast-

fel adevărate jaloane pentru a fi continuate și dezvoltate. Meșterii epocii brîncovenești și urmașii lor imprimară artelor un suflu nou mai aproape de viață, cu o mai puternică legătură cu omul, cu aspirațiile și năzuințele lui înalte, în speță cu idealurile pe care românii le voiau înfăptuite. Un asemenea curent a fost inspirat chiar de domnitor, în nemărginita lui dragoste pentru frumos. Nu trebuie însă nesocotit nici faptul că meșterii epocii brîncovenești au ținut seamă de vechea tradiție românească, izvor de inspirație și de plecare pentru noua tendință în artă. Ei au adăugat tradiției elemente noi, cerute de legea progresului, stabilind astfel o continuitate de viață artistică românească.

Important este și faptul că stilul brîncovenesc s-a extins, în măsura în care a fost posibil, și în Transilvania și Moldova, asigurînd astfel crearea de opere unitare românești.

Arhitectura strălucește prin ansambluri, palate care plecînd de la arhitectonica tradițională țin seama și de unele concepții în construcția din alte țări. Ele se îmbogățesc astfel în conținut, păstrează specificul românesc și sînt măiestru înscrise în cadrul peisajului muntenesc. Celebru și clasic în același timp este palatul de la Mogoșoaia, de manieră venețiană și în stil baroc. Cum la vremea lui Brîncoveanu Renașterea își încheiase în apus epoca ei de glorie și strălucire și se impunea tot mai mult barocul, derivat din Renaștere și continuînd ideatic Renașterea, era firesc ca stilul brîncovenesc să fie influențat de moda arhitectonică apuseană a timpului. Nu lipsește însă în unele construcții nici influența orientală.

Palatul de la Mogoșoaia avea încăperi spațioase

și pline de lumină, cu fațada îndreptată spre lacul care purta același nume, la etaj cu acele „loggia", un fel de camere la care zidul dinafară e înlocuit cu coloane și ornamente sculptate.

În partea inferioară a palatului, distanțele dintre coloane sînt prezentate cu panouri de piatră sculptate cu motive ornamentale florale, stilizate și ajurate, adică străbătute de lumină. La fațada dinspre curte, o scară interioară, dînd într-un foișor, are balustrada sculptată cu aceleași motive. Aspectul general, exceptînd influența venețiană, este însă românesc, aducînd cu înfățișarea caselor țărănești de la munte.

Palatul de la Potlogi (Dîmbovița) este și el un monument de artă muntenească. Începută la 1698, construcția lui este încheiată în anul următor. A ființat deci înainte de Mogoșoaia și stilul Mogoșoaiei îl va urma pe cel de la Potlogi. Și aici era un întreg ansamblu arhitectonic din decorul căruia nu lipsea nici lacul, element care îl apropie și mai mult de cel de la Mogoșoaia. La Potlogi sînt mai puține picturi ca la Mogoșoaia. Încăperile sînt tot spațioase și luminoase. Ferestrele largi, și, ca o caracteristică, dispuse în formă de arc.

Ca tip excelent de exprimare a arhitecturii religioase se înalță ansamblul cel mai unitar și mai bine păstrat de la Horezu, în județul Vîlcea. Construit în ultimul deceniu al secolului al XVII-lea, monumentul are ziduri mari, de incintă, așa cum se construia și în secolul XVI, biserica centrală suplă și elegantă, degajînd rafinament artistic și un aer proaspăt, nou. Mai tîrziu s-au adăugat în interiorul zidului de incintă și alte edificii religioase. Mănăstirea de la Horezu, deși splendid monument de artă,

nu a fost totuși și un corespunzător centru de cultură. Explicația constă în faptul că domnitorul o ridicase în scopul de a servi ca punct de apărare pentru părțile de vest ale Țării Românești. Acest lucru se observă și la ctitoria sa de la Rîmnicu Sărat unde mănăstirea e prevăzută cu chilii și ziduri în jur înalte de 8 metri, cu metereze la capete. La Rîmnicu Vîlcea era însă punctul defensiv pentru părțile răsăritene ale Țării.

Stilul brîncovenesc în artă se manifestă din plin și în domeniul sculpturii, executată cu mult simț artistic în piatră și lemn. Deosebit însă de Renaștere, care detașează sculptura și pictura de arhitectură, sculptura meșterilor din vremea lui Brîncoveanu e legată de împodobirea monumentelor arhitectonice. Ca o caracteristică ce dă o notă particulară împodobirii zidurilor este ornamentul care adesea pare o uriașă dantelă aplicată pe zid. Ornamentul apare pretutindeni, el dînd mai pregnant contur și eleganță construcțiilor brîncovenești.

Inovațiile nu întîrzie să se arate și în pictură. Scenele de pe pereții palatelor sau caselor boierești sau mai cu seamă icoanele din biserici sînt mai mici, adesea miniaturi și ca atare își înmulțesc numărul. Personajele capătă mai multă viață și culoare, sînt mai umanizate, compozițiile cîștigă în profunzime, acțiunea reflectă viața cotidiană. Nimic nu apare forțat, ci firesc, o artă realistă, plină de adevăr, anunțînd prin atmosfera pe care o degajă concepția modernă în artă. Putem afirma că procesul de laicizare a artei religioase, caracteristic picturii renascentiste, afirmat timid în perioada antebrîncovenească, acum capătă substanță.

Portretul votiv este și el în plin progres. Se ma-

turizează și prinde tot mai mult contur real. La Horezu se observă o notă specială de realism și interpretare psihologică a personajelor, fie în persoana voievodului și familiei sale, fie în cea a meșterilor care au lucrat și care se așază și ei, undeva, în peretele din pridvor.

Artele decorative n-au lipsit din cadrul cultural al epocii brîncovenești. Arta aurarilor și a argintarilor a fost unul din domeniile care au completat paleta bogată și atmosfera artistică brîncovenească. În genere orfevreria și anume argintăria se bucură de o atenție deosebită, fie prin comenzi la meșterii din Brașov și Sibiu, fie prin lucrări locale, adică aparținînd meșterilor munteni. Se remarcă obiecte de uz casnic, ca: pahare, talere, pocale, tipsii, căni etc., sau obiecte de cult: candele, cățui, cădelnițe etc. Dintre obiectele de cult se evidențiază în chip deosebit epitrahilul cu portretele voievodului și doamnei Marica, dăruit mănăstirii Hurez.

Ferecăturile cărților constituie un alt capitol deosebit din arta meșterilor aurari.

Broderiile reprezintă alt gen al artelor decorative ce poartă caracterele stilului brîncovenesc.

David Corbea a observat cu atenție toate aceste fenomene. Din ele a întregit portretul domnitorului. A mai înțeles un lucru, că fiecare zi din viața lui Constantin Brîncoveanu este neobișnuită. Pentru că în fiecare zi, neobosit, Brîncoveanu adaugă la chipul țării noi realizări. Că ziua Brîncoveanului e o zi plină, pentru că nici una nu trece în zadar, fără măcar o cît de mică realizare. Și luîndu-l de exemplu pe domnitorul său, la fel a procedat și el, să nu-i treacă ziua monoton și ineficace. Ci, plină de rod și de bucuria împlinirii.

Corbeștii și iluștrii lor contemporani. În perioada cît a stat la curtea lui Brîncoveanu, David Corbea a beneficiat din plin de roadele domniei brîncovenești. A găsit toate elementele necesare pentru înălțarea propriei sale ființe. Dar nu în domeniul măririi ierarhice, ci în îmbogățirea fondului său spiritual. A sorbit cu nesaț înțelepciunea cărților și a generațiilor de cărturari, a privit și a receptat pretutindeni frumosul, cu multiplele și neînchipuitele lui fețe, a învățat tot ceea ce era de învățat. În această necontenită activitate de cunoaștere, a întîlnit numeroși oameni de seamă, unii mai cunoscuți și ilustre personalități, alții cu un nume mai puțin răsunător dar tot iscusiți și cu virtuți însemnate. Pe fiecare l-a ascultat sau l-a întrebat, l-a iscodit să-i afle din meșteșug, de la fiecare a deprins cîte ceva. Însoțit în majoritatea timpului de fratele său, Teodor și uneori și de Matei, David Corbea a trăit printre contemporanii săi cu vrednicie și cu virtute.

Firește însă că primul om din Țara Românească de la care a tras cele mai de preț învățăminte a fost Constantin Cantacuzino Stolnicul. Pe cărturar însă Ceaușul l-a urmat fără să-l copieze și în același timp fără să-l desconsidere pe Constantin Brîncoveanu. Fără-ndoială că Stolnicul a reprezentat o mare valoare culturală românească, un pisc printre contemporanii săi. El a fost și cel mai strălucit dintre Cantacuzini, ca erudiție, putere de asimilare a culturii și de redare a ei prin propria sa personalitate, prin simțul și echilibrul politic, prin rafinament distribuit cu pricepere în tot ceea ce a înfăptuit.

N-a fost un optimist, ci mai degrabă un sceptic. Scepticismul Stolnicului deriva din spiritul său realist, din puterea lui de discernare a lucrurilor și fe-

nomenelor. Citise cu multă pasiune și se aplecase cu stăruință asupra operei lui Titus Lucretius Carus „De rerum natura“ (Despre natura lucrurilor). Desprinsese din ea măsura gravă a activității oamenilor, pentru a izbuti să fie mereu la izvoarele autentice ale puterii de viață. Stolnicul concepea fericirea vieții în studiu și meditație. Trăirea clipei prezente era clipa creației, a rodirii ideii, viitorul însemna încununarea operei.

Înclinarea către învățătură a lui Constantin Cantacuzino Stolnicul este nativă. După cum ușurința asimilării cunoștințelor din cele mai variate domenii ale culturii și cunoașterii limbilor străine este uimitoare.

După moartea Postelnicului, în perioada grea a atotputerniciei boierului Stroe Leurdeanu, Stolnicul pășește pragul înaltelor școli din Apus. Toate drumurile lui prin străinătate, cu tot ce-a văzut, cu multe din „învățăturile“ sale i le-a istorisit lui David Corbea, în nenumăratele lor întîlniri. Dacă problemele politice, Ceaușul le-a ascultat cu interes, problemele de cultură le-a sorbit cu pasiune din gura Stolnicului. Stolnicul învățase mai întîi la Constantinopol și apoi plecase spre Italia. A vizitat, fermecat Veneția, patria lagunelor, a contemplat cu încîntare și cu aviditate, această operă magnifică și de splendidă originalitate. Dar și operele artistice și tezaurele bibliotecilor. S-a plimbat poate și în gondolă pentru a asculta unduirea vie și freamătul străzilor acvatice ale unei citadele seculare, a cărei romantică istorie o și cunoștea.

De la Veneția și pînă la Padova unde i se deschide un peisaj și o lume nouă, plutește — ca incan-

tație și reverie — prin minunățiile felurite și atît de diverse ale plaiului peninsulei italice. Pentru că Italia, asemănătoare întrucîtva Germaniei, din cauza fărîmițării, a păstrat specificul local al fiecărei provincii în parte, foarte pronunțat și particular. Odată cu aceasta și farmecul dialectului regional.

Era în ziua de 20 aprilie a anului 1667 cînd Stolnicul pășește în Padova. Mediul padovan, centru renascentist ca și Florența și Veneția, te atrăgea de la început prin priveliștile sale specifice, prin arhitectura sa sobră și totuși elegantă. De altfel chiar școala padovană a Renașterii, încadrîndu-se în atmosfera renascentistă generală, păstra totuși formele specifice de exprimare artistică, neîntîlnite în nici un alt mediu italian.

Stolnicul venise aici nu de dragul de a vizita țări străine, ci urmărind constant — pe lîngă mobilul întîmplărilor din țară — să-și îmbogățească cît mai mult cu putință orizontul de cunoaștere și să-și potolească setea de cultură. Neostoită i-a fost într-adevăr pasiunea pentru cultură.

S-a așezat mai întîi în gazdă la canonicul Alvisio Florio, un om la rîndul lui cultivat, de la care avea ce învăța. Astfel încît, cu „popa Florie“ — cum obișnuia să-i zică — Stolnicul a petrecut cîteva seri bune de discuții pînă după miezul nopții cînd grijile omului îl reclamau cu necesitate. Pentru că pentru a putea lucra omul trebuie să fie odihnit, mintea limpede și nebuimăcită de nesomn și de petreceri fără limită. Ori, lucrul cel mai de preț, acum, aici, în mediul padovan, era să învețe.

A devenit astfel „spudeul“ școlii padovane. Din martie 1668 s-a mutat la signora Virginia Romana, o amfitrioană pe cinste, care știa să țină la demni-

tate, adevăr și cultură, la casa ei și pe deasupra să țină și „spudei" în gazdă.

Școala de la Padova a fost pentru Stolnic totul, din clipa în care a pășit pragul ei. Ea l-a absorbit definitiv, găsind acolo tot ceea ce îi era necesar fecundării spiritului său elevat și cultivării alesei sale simțiri. De altfel Școala de la Padova strălucea încă din secolul al XVI-lea în faimă și rang, fiind socotită pe drept cuvînt fruntea printre celelalte centre universitare europene. Pentru ca istoria ei celebră să dăinuie în timp și să nu fie dată uitării întreaga activitate luminoasă de aici (în sensul de răspîndire a științei de carte), încă din secolul al XVI-lea, cînd școala își făcuse un atît de bun renume, au început să se întocmească monografii, creîndu-se chiar o catedră specială avînd drept scop „ad scribendam historiam Gymnasii Patavini" (de a scrie istoria gimnaziului din Padova). Aici gimnaziul trebuie înțeles în sensul medieval al cuvîntului, adică și de școală, dar și de exerciții corporale. Iacobus Facciolatus, în a sa „De Gymnasio Patavino" (Despre gimnaziul din Padova), apărută la Padova în 1752, dă anul 1260 ca an de fundare al școlii. Numeroasele monografii apărute pînă în secolul XX scot în evidență un trecut istoric și cultural dintre cele mai vestite. Însuși titlul școlii suna maiestuos: „Antiqua et praeclara Universitas Patavina, bonarum litterarum mater gloriosa et artium et scentiarum parens optima" (Vechea și vestita Universitate din Padova, mamă glorioasă a bunei literaturi și părinte foarte bun al artelor și științelor).

Nicolaus Comnenus Papadopolus ne informează în „Historia Gimnasii Patavini" (Istoria gimnaziului din Padova), apărută la Ve-

neția în 1726, că pe vremea cînd a învățat acolo Stolnicul se predau: teologia, metafizica lui Aristoteles, medicina lui Hippocrates, practica medicinei (bolile de cap și de inimă, febra), filozofia (despre suflet), astronomia și mineralogia, chirurgia (despre răni, ulcere, luxațiuni, tumori), logica, matematica, humanități eline și latine (practica lui Aristoteles, despre forma poeziei, tragediei, arta istorică cu interpretare din Titus Livius, satira cu interpretare din Juvenal) și încă multe alte discipline cu anexele lor.

Stolnicul a pășit plin de setea de a învăța în acest somptuos altar de cultură, dar și cu profund respect pentru magiștrii săi, oameni luminați, cei mai buni cărturari ai vremii, erudiți, de excepțională cultură, cu o largă viziune asupra fenomenelor lumii. Era mîndru că învăța în școala unde numai cu cîteva decenii înainte răspîndise adevărurile științei Galileo Galilei (1592—1613) și eruditul renascentist Enea Silvio Piccolomini.

Avea și acum acești redutabili magiștri care duceau mai departe renumele Școlii padovane. Toți aceștia predau la un moment dat o anumită disciplină, dar cunoșteau bazele tuturor științelor, dovedind multilateralitatea caracteristică titanilor Renașterii. De pildă, la filozofia începătoare, pe Carolus Renaldinus, care era și matematician și teolog, la logică pe Ioannes Marosinus din Creta și Ioannes Cigala din Cipru, la filozofia morală pe Joseph Maria Maraviglia, la astronomie și matematică pe Andreas Morettus Brixianus, la medicina practică ordinară pe Raymundus Janfortius, la medicina teoretică pe Michaelus Angelus etc. Demn de reținut e faptul că fiecare catedră avea trei cursuri paralele, la care

predau profesori diferiți. În felul acesta puteau exista schimburi de opinii în toate domeniile științei și culturii, adevărate dezbateri academice. La aceste dezbateri atît de utile și de neuitat pentru Stolnic luau parte și „spudei“.

Întrucît studenții erau veniți din numeroase țări, fiecare naționalitate avea un consilier care primea înscrierile studenților de naționalitatea sa. La rîndul lor, consilierii ajutau pe rector la conducerea Universității.

În felul acesta Școala de la Padova apare nu numai ca centru de cultură, ci și ca un învățămînt organizat în cele mai mici amănunte, eficient și deci redutabil.

La Padova, în mediul universitar atît de elevat, mintea strălucită a Stolnicului lucrează activ. El se evidențiază și impune în fața colegilor și mai ales a magiștrilor de acolo. Prin intermediul Stolnicului, David Corbea va afla despre gîndirea titanilor renascentiști, a marilor personalități de la Padova, despre compoziția ideatică a operei lor. Sub impulsul marilor săi magiștri, la cuvîntul lor autorizat, setea de cunoaștere a spudeului se dezvoltă necontenit. Mediul universitar larg și mai largul mediu al Renașterii italiene contribuie decisiv asupra formației sale și mai ales a gîndirii care trebuia în curînd, în țară, să se concretizeze într-o operă de cea mai mare valoare. Acolo, la Padova, cunoaște în profunzime viața cotidiană a cetății, e atent la tot ce i-ar putea folosi pentru activitatea lui viitoare, adică din Țara sa. Acumulează viguros, selectează totul și așterne în caiete observații de o deosebită valoare și claritate.

Dorul de țară este însă puternic. În permanență,

sentimentul depărtării de meleagul natal îl tulbură. Legăturile în scris cu Cantacuzinii sînt neîntrerupte. Aflînd de suirea pe tron a prietenului său, Antonie din Popești, se hotărăște să se întoarcă în țară. Întrerupe studiile, nu și procesul de cunoaștere pe care îl va continua și adînci în țară. La acea dată poseda o cultură temeinică. Dar adevărata liniște pentru a așterne pe hîrtie tot patosul lui cărturăresc, a transforma cultura însușită și cuvîntul gîndit în carte, în operă, nu o va găsi atunci, în 1669. Va trebui să fie alături de ceilalți Cantacuzini în alte momente grele și decisive. Domnia lui Șerban Cantacuzino este un deceniu luminos și de pregătire a operei, a nepotului său, Constantin Brîncoveanu, constituie vremea decivisă a creației sale.

Ca orice spirit umanist, pornind de la istoria culturii universale și trăgînd învățăminte din ea, Stolnicul a căutat să creeze în primul rînd o operă națională. De la Stolnic nu ne-a rămas decît o singură lucrare, intitulată „Istorie a Țării Rumânești." O sinteză istorică proiectată pentru a fi o operă de mari proporții. Și totuși ea nu merge decît pînă la năvălirea hunilor conduși de Attila (434), vestitul conducător al imperiului Hun, constituit în pusta Panoniei. Poate Stolnicul are și circumstanțe atenuante și justificări în fața istoriei pentru că nu și-a terminat opera. După moartea lui Șerban și în timpul lui Brîncoveanu, el a stat în centrul vieții politice a țării, ca principal urmaș al Postelnicului. Multe ore pe care le-a consacrat vieții politice l-au smuls de la masa de lucru. Iar în anul 1716, cînd împlinea 76 de ani și ar mai fi putut crea, viața i se curmă tragic. Împreună cu fiul său Ștefan, urmează și repetă drama lui Brîncoveanu. Ajung la Constan-

tinopole din porunca aceluiași Sultan nemilos. Osebit de Brîncoveanu însă, nu le cade capul în țărînă ci sînt sugrumați. Mîna Stolnicului își încetează atunci nararea pe mai departe a faptelor și întîmplărilor din istoria Țării Românești — așa cum ar fi dorit-o.

Este cert însă că ceea ce a lucrat, a lucrat temeinic. Izvoarele operei sale trebuie căutate încă din timpul șederii la Padova. N-a fost un ușuratic care să profite de tinerețe și de condiția străinătății, pentru a petrece. A fost firește și la balurile mascate ce constituiau petreceri obișnuite ale vieții cotidiene italiene. Și mai mult pentru cunoașterea tradițiilor decît pentru amuzamentul în sine. Dar majoritatea timpului l-a petrecut în bibliotecă, prin anticariate, în arhive, muzee, căutînd avid, acolo, urme ale originii noastre latine.

Spre deosebire de cele două cronici parțiale, ale Bălenilor (cronică atribuită lui Radu Popescu vornicul) și Cantacuzinilor (atribuită lui Stoica Ludescu), părtinitoare și defăimătoare la adresa partidei rivale, Stolnicul, deși cantacuzin, face abstracție de interesele înguste ale partidei sale boierești, se ridică la înălțimea intereselor țării și scrie „Istoria Țării Rumânești", imprimînd operei valoare națională.

„Istoria Țării Rumânești" are o însemnătate deosebită pentru epoca respectivă și pentru cultura românească. Valoarea națională se explică atît prin depășirea intereselor de familie și afirmarea marilor realități ale neamului românesc cît și pentru faptul că în multe probleme esențiale cu care se confrunta societatea românească, opera Stolnicului a inspirat însăși politica domnitorului. Brîncoveanu a găsit în

acest izvor de autentică gîndire istorică, filozofică și politică soluții la rezolvarea unor acte de însemnătate națională, așa cum, același izvor a servit ca îndreptar prețios pentru activitatea lui David și Teodor Corbea și a altor oameni politici ai vremii sale și după aceea. De pildă, Brîncoveanu va sesiza propaganda acerbă a iezuiților, care influențau curtea de la Viena în acțiunea acesteia de catolicizare a românilor, ca mijloc de supunere politică a lor. Opera Stolnicului, argumentele privind conștiința identității de origine a poporului român din cele trei Țări Românești determină la Brîncoveanu linia fermă ca în relațiile cu imperialii să apere integritatea bisericii ortodoxe.

„Istoria Țării Rumânești“ nu este însă numai un izvor de inspirație pentru politică, ci și un moment însemnat din viața culturală și din istoriografia munteană. Și aceasta pentru că, diferită ca obiect, concepție și metodă de cronicile muntenești de pînă atunci, marchează de fapt începuturile istoriografiei în Țara Românească. Ea depășește nivelul unei cronici, se înscrie printre lucrările de cercetare istorică. Stolnicul însuși devine primul istoriograf în sensul modern al cuvîntului. Și tocmai pe acest temei, o asemenea sinteză istorică, deși neterminată, poate fi așezată pe drept cuvînt între operele fundamentale ale istoriografiei care se constituise mai devreme în Moldova, prin „De neamul moldovenilor“ al lui Miron Costin și „Hronicul vechimii a romano-moldovlahilor“ de Dimitrie Cantemir.

E interesant de notat faptul că Stolnicul va merge în redactarea operei sale pe o cale proprie, izvorîtă din bogata sa informare, însă neavînd nici un model similar. „De neamul moldovenilor“ a lui Miron

Costin nu i-a fost cunoscută, deși legăturile cu Moldova și cărturarii ei erau frecvente. Cît privește „Hronicul“ lui Cantemir, la data cînd Stolnicul își gîndea și așternea scriitura nici nu fusese elaborat. Dar în chip firesc și dînd o operă de originalitate prin factura proprie a redactării, Stolnicul ridică aceleași probleme mari românești, căutînd să demonstreze originea latină și unitatea românilor. Titlul integral sub care apare opera scoate în evidență de la început faptul că în ea preocuparea de seamă este îndreptată spre lămurirea acestor probleme, de care sînt legate în mod organic alte două: vechimea și continuitatea românilor pe meleagurile dintre Dunăre și Carpați: „Istoria Țării Rumânești întru care să cuprinde numele ei cel dintîi și cine au fost lăcuitorii ei atunci și apoi cine o au mai descălecat și o au stăpînit pînă și în vremile de acum cum s-au tras și stă.“ Din titlu mai reiese o ideie clară: că Stolnicul avea de gînd să ducă istoria lui pînă la zi, adică pînă la epoca lui Brîncoveanu. Și că numai conjunctura amintită l-a oprit de la un astfel de nobil scop.

Discutînd problemele originii, vechimii, continuității și unității, Stolnicul nu numai că le argumentează, dar vine cu o substanțială contribuție. El gîndește trecutul și discerne evenimentele și procesele istorice înainte de a le așterne pe hîrtie. La el sursa informării nu este preluată și narată direct. Narațiunea este rodul unui întreg proces de zămislire a problemelor la capătul cărora lucrările devin opera Stolnicului, nu suma unor idei preluate, poartă amprenta personalității acestuia. Argumentînd originea latină a poporului român, el crează teoria cu privire la marea contribuție adusă de romani în

Dacia, se referă la moștenirea civilizației clasice cu toate implicațiile ei în viața cotidiană a românilor. Și prin aceasta scoate în evidență superioritatea românilor față de „neamurile barbare“ care veneau să ne distrugă, găsind și explicația puterii de rezistență a autohtonilor față de năvălitori. Inclusiv față de cotropirea otomană din evul mediu, pentru care românii au constituit „un zid bun și tare.“ Dar spre deosebire de Dimitrie Cantemir care în „Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor“ se face, ca și școala ardeleană, adeptul latinității pure a poporului român, Stolnicul are marele merit de a afirma adevărul că stăpînirea romană în Dacia n-a însemnat exterminarea populației autohtone de către romani, dispariția după războaie a populației autohtone. Este primul istoric și, așa cum am afirmat, istoric muntean, care admite în geneza poporului român și elementul dac. Acest fapt demonstrează profunzimea operei sale care capătă un caracter științific, servește ca model pentru respectarea adevărului istoric, ca bază de plecare pentru reconstituirea etnogenezei românești și combaterea tezelor false și dușmănoase de mai tîrziu, în primul rînd cea „imigraționistă.“

Prin evidențierea elementului dac și a culturii sale materiale și spirituale, Stolnicul pune și problema vechimii elementului autohton pe teritoriul patriei noastre. Culegînd informații de la istoricii antici și medievali, din a căror operă se documentase profund, Stolnicul subliniază în istoria sa că dacii și geții, care erau același popor, făceau parte din neamul tracilor, iar țara se numea „Dacia și Ghetia.“ Unitatea de teritoriu și neam a vechilor daci e un argument la problema unității de mai tîrziu a

poporului român, constituit din unirea dacilor autohtoni cu romanii cuceritori. „Romanii sînt adevărați în credință și bărbăție, notează el, însă român nu înțeleg numai ceștia de aici, (adică din Țara Românească), ci și din Ardeal, care încă și mai neaoși sînt, și moldovenii și mai cîți într-altă parte să află."

Aici este momentul să subliniem valoarea practică pe care a avut-o „Istoria Țării Rumânești". Ea nu s-a limitat la simpla înfățișare a problemelor. Pentru că teoria Stolnicului izvora din concepția și crezul lui politic. Toate acțiunile sale reflectă transpunerea în practică a acestora. Legăturile pe care le va avea cu personalitățile moldovene sau cu cele din Ardeal sînt pe temeiul unității de acțiune în lupta pentru independență a românilor de pe ambele creste ale Carpaților. Pentru că, Stolnicul a știut prea bine că tot atît de români sînt și muntenii, ca și moldovenii și transilvănenii, au aceeași origine, vorbesc aceeași limbă, au aceleași tradiții și obiceiuri.

Acest istoric cu concepție modernă a subliniat totodată în opera lui continuitatea românilor. Deși se oprește la momentul Attila, urmărind ultimile rînduri ale „Istoriei Țării Rumânești" citim cu surprindere următoarele: „Unde dar Ardealul înconjurat de munți fiind și loc ca acela tare de a să putea apăra în toată vremea de trebuință fiind, plin de oameni era. Iar de cînd și acolo osebită domnie iarăși s-au așezat, de la Topeltin istoric, pre larg va putea neștine afla, de unde și Radul-vodă Negru aici în țară au pogorît, precum letopisețele cele de obște arată."

Existența acestui sfîrșit nu este important ca lămurire teoretică. Pentru că aici este afirmată de fapt teza „descălecatului' lui Radu Negru din Tran-

silvania. Această greșeală de interpretare a Întemeierii Munteniei prin descălecatul din Transilvania este afirmată și în cele două cronici amintite, a Bălenilor și Cantacuzinilor. La fel după cum și confuzia creată în jurul lui Negru Vodă și asocierea la acest nume legendar a lui Radu, fiul lui Nicolae Alexandru Basarab. În istoriografia modernă a persistat chiar această teorie la unii cercetători și istorici, dintre care cel mai zelos s-a dovedit A. D. Xenopol. Astăzi se știe că Întemeierea Țării Românești este rezultatul maturizării unui proces intern de evoluție economică, socială și politică a societății de la sud de Carpați, la capătul căreia Basarab I, voievodul de la Argeș, unește formațiunile statale ale cnezatelor și voievodatelor întemeind statul independent. Mișcările de populație din Transilvania spre teritoriul de la sud de Carpați au favorizat formarea tradiției despre venirea lui Negru vodă în fruntea oștilor, legată de lupta împotriva tătarilor și Întemeierea Țării Românești prin descălecat. Mișcarea demografică, cauzată de nemulțumirile românilor din Transilvania, trebuie socotită ca element potențator al actului intern realizat de Basarab. Iar epitetul de „Negru-vodă" poate fi atribuit unuia sau mai multor voievozi care s-au evidențiat prin fapte deosebite în istoria Românilor și în primul rînd lui Basarab I Întemeietorul.

Nu i se putea așadar pretinde Stolnicului, la nivelul epocii sale, să găsească răspuns la aceste probleme ale Întemeierii. Altfel trebuie privită însemnătatea concluziei sale. Sărind peste nouă secole de istorie, el o face deliberat, nu în sensul de a recunoaște un hiatus în istorie, ci de a sublinia continuitatea de viață a românilor care, după formarea ca

popor, își vor făuri state independente. În situația pe care o cunoaștem, e și ca un strigăt de luptă al istoricului care, surprins de evenimente și dîndu-și seama că nu va mai putea termina lucrarea, dă o perspectivă istoriei naționale: punctează întemeierea de stat.

Dar concepția istorică modernă a Stolnicului și spiritul său științific se vădesc mai ales din două aspecte esențiale: unul din ele reiese din „predoslovia" cu care își începe „Istoria Țării Rumânești" și anume spiritul critic în care trebuie tratată istoria. În concepția Stolnicului, elementele mitologice trebuiesc net separate de cele istorice, precum fantasticul de real. Surprinde astfel și contradicțiile existente în tradiții și în literatura orală. Legendele pe baza cărora se formează tradiția orală sînt frumoase, dar istoricul are menirea de a alege numai substanța adevărului din legendă, a manifesta spirit de discernere a lucrurilor. Așadar în stabilirea adevărului istoricul trebuie să interpreteze, astfel încît să facă demarcația între „dogmele bisericii" care se cer a fi inatacabile și tezele istorice care se cer cercetate, discutate și interpretate.

Al doilea aspect reflectă o concepție evoluționistă la Stolnic, prima de acest fel în istoriografia românească. Semnificativ notează că „toate lucrurile ce sînt în lume au și aceste trei stepene (trepte) după ce să fac, adecăte urcarea, starea și pogorîrea, au cum le zic alții: adaugerea, starea și plecarea." Este o teză ce se aplică la istoria marilor imperii care au urmat procesul de formare, înflorire (mărire) și prăbușire (decădere), al orînduirilor sociale și chiar al vieților omenești în cele trei „stepene" (stadii): copilărie, tinerețe, bătrînețe, avînd ca limite nașterea

(geneza) și moartea (exodul). La Stolnic eterne sînt numai faptele cele drepte, bune și înțelepte și care pentru oameni rămîn permanențe și „canoane cu carii mai mult și mai slăvit pot sta și să pot ocîrmui."

Nu trebuie înțeles însă că Stolnicul vedea prin această concepție evoluționistă mai departe de epoca sa și punea problema unei răsturnări a raporturilor în statul feudal. După el, instituțiile se schimbă potrivit necesităților timpului, dar pozițiile oamenilor în societate rămîn neschimbate: monarhia este de neatacat ca o instituție de prim ordin, domnitorul ca exponent al statului este intangibil, ca om supus greșelilor poate fi judecat pentru ele, boierii rămîn boieri, drepturile sînt apanajul lor, oamenii din popor așa cum au fost toată viața, talpa țării.

Chiar dacă stilul Stolnicului este greoi, și aici savantul are circumstanța scopului urmărit. El nu scrie o lucrare literară, unde povestirea să joace rolul hotărîtor. „Istoria" sa este o operă de cercetare.

Stolnicul a întocmit și o hartă a Țării Românești. Din ea se desprinde aceeași preocupare pentru corectitudine și exactitate, migala cu care a lucrat sub impulsul conștiinței sale de om dedicat culturii. Este o operă de mare valoare cartografică, prima de acest gen din istoria Țării Românești. Publicată la Padova în anul 1702, această hartă este un fel de prefață originală la ceea ce avea să împlinească Stolnicul peste cîțiva ani în a sa „Istoria Țării Rumânești." Fiindcă ce sînt oare înfățișările cartografice ale munților decît axa vertebrală a unității teritoriale și de neam a românilor, teză susținută în carte?! Și apele, ce sînt oare decît brațele care se unesc pe tot cuprinsul țării într-o horă a libertății?! Și cîmpiile sînt

trupul minunatei Țări Rumânești, numită în trecut „Dachia și Ghetia“, după afirmația Stolnicului!

Harta probează multilateralitatea preocupărilor științifice ale Stolnicului și îl desemnează ca pe un autentic și însemnat umanist român.

Dar privită cantitativ, opera Stolnicului este redusă. Ca valoare este inestimabilă; ea s-a bazat pe cea mai bună documentare. Redactarea „Istoriei Țării Rumânești“ a făcut-o tîrziu, în epoca lui Brîncoveanu. Încă din timpul muncii grele de așternere a slovei, David și Teodor Corbea au fost informați de Stolnic cu privire la problemele la care medita și care prindeau viață în cartea lui. Aceștia, ca oameni de casă și apropiați ai Stolnicului, erau cu atît mai interesați cu cît ei înșiși se hotărîseră să întocmească o istorie a românilor. Cuvintele Stolnicului le stimulau interesul, le dădeau avînt și dorință de a începe. Au fost atrași însă mai mult decît Stolnicul de problemele politicii și diplomației. David și Teodor Corbea au beneficiat de prietenia Stolnicului și pe altă cale decît cea a discuțiilor. Stolnicul, ca orice umanist, avea o frumoasă bibliotecă — cea mai însemnată din epocă. Simțind interesul și pasiunea fraților Corbea pentru cuvîntul tipărit, setea lor de cunoaștere, le-a pus la dispoziție biblioteca sa, „le-a deschis toate rafturile“ pentru lectură. Și Corbeștii au profitat din plin de această bunăvoință a cărturarului. Într-adevăr, în vremea aceea cînd cărțile erau puține, a avea acces la o bibliotecă valora pentru un om de cultură cît o comoară. Trebuia să fii bogat, dar și influent. Dovadă faptul că aproape unanimitatea boierimii muntene, deși bogată, nu poseda nici o carte. Trebuia apoi să ai pasiune pentru strînsul cărților. Astfel încît termenul

de bibliofilie este extrem de potrivit pentru stăpînii bibliotecilor de atunci. Singură pasiunea însă nu conducea spre alcătuirea unei biblioteci. David și Teodor Corbea au avut o adevărată dragoste pentru carte și totuși starea lor materială și poziția socială nu le-au permis aceasta și au trebuit să se mulțumească a fi oaspeții la lectură ai Stolnicului.

Dealtfel, la vremea aceea, în afară de biblioteci particulare, care dacă au existat n-au putut cuprinde mai mult de 30—40 exemplare, erau cele două mari biblioteci: a Stolnicului și a lui Constantin Brîncoveanu. A Stolnicului a fost mai veche și mai valoroasă. Cel puțin două elemente conduc la această concluzie: primul, de ordin cronologic, în sensul că Biblioteca Stolnicului o moștenea pe a Postelnicului, cum vom vedea mai departe, deci exista în vremea cînd Brîncoveanu era încă un copil; al doilea, tot de ordin cronologic, dar ținînd seama și de mediul familial: după uciderea lui Papa Brîncoveanu, tînărul Constantin a locuit în casa Stolnicului și în acea perioadă a citit probabil mult din biblioteca acestuia. E clar că la acea dată nu avea nici o carte și abia mai tîrziu va începe să colecționeze. Corbeștii n-au făcut niciodată apel la Biblioteca domnitorului. N-au îndrăznit. Erau însă mult mai apropiați de Stolnic și vizitele acasă la Stolnic deveniseră obișnuite.

Stolnicul avea un adevărat cult pentru biblioteca sa. Biblioteca Stolnicului, deși a avut la bază pe aceea a tatălui său, a fost mult completată și adăugită încît se putea spune pe drept cuvînt că devenise „rodul unei opere de cercetare și achiziție de o viață de om." Cercetare, deoarece cărțile nu erau achiziționate la

întîmplare. Stolnicul nu urmărea să procure orice carte lipsită de însemnătate, ci numai cărți fundamentale, care să onoreze biblioteca sa și să-și dovedească funcționalitatea în procesul consultării lor. Stolnicul colecționa așadar cărți din pasiune și necesitate. Însemnarea pe fiecare carte — „Ex meis libris“ — are această semnificație la Stolnic. Pentru el nu exista o carte, sau mai bine zis cartea începea să existe din momentul în care o citise și și-o însușise (personal) integral. De-abia atunci devenea cartea lui întru totul, îi aparținea și la propriu și la figurat. Este semnificativ din acest punct de vedere faptul că pe multe din cărțile sale se întîlnesc numeroase adnotări sub formă de observații, concluzii etc. Mare parte din cultura și concepția sa înaintată, de pe pozițiile căreia și-a redactat „Istoria Țării Rumânești', și-o datorează studiului în excelenta sa bibliotecă.

Cele peste 2 000 de volume care îi vor alcătui Biblioteca — la vremea aceea monumentală — arată pe deoparte că aparițiile de cărți erau reduse și nu oricine deci își putea permite să aibă bibliotecă personală, pe de alta că Stolnicul era o persoană deosebită. Dacă pe om îl cunoști după stilul său, pe cărturar și după bibliotecă — și mai ales la vremea aceea.

Biblioteca Stolnicului, care dată fiind moștenirea lăsată de Postelnic dar și îndemnul lui Constantin Cantacuzino ca la rîndul lui să o lase urmașilor, poate fi numită de fapt Bibliotecă a Cantacuzinilor (cum mai tîrziu va apărea cea a Mavrocordaților), cuprindea lucrări din toate domeniile: literatură, lingvistică, istorie, geografie, filozofie, medicină, științele naturii, teologie, matematică și astronomie.

Nicolae Iorga ne informează despre Biblioteca Postelnicului de la Mărgineni (Prahova) care cuprindea pe lîngă cărțile de limbă română și cărți „elinești, latinești, frănțozești și turcești.“ Cele mai multe erau însă achiziționate de Stolnic fie din Veneția, pe unde trecuse, dar mai ales de la Padova „din anii studenției“, fie mai apoi fiind în țară din cărți trimise de la Viena sau Paris, ori primite în dar de la prieteni și admiratori și mai cu seamă de la Hrisant Nottara, patriarhul Ierusalimului. „Perioada padovană“ a Stolnicului îl așezase în posesia unui număr impresionant de cărți cu care s-a întors astfel în țară, adevărate comori neprețuite.

Meticulos în tot ce făcea, pînă la pedanterie, Stolnicul întocmise cu grijă un catalog al cărților, pentru a avea stricta lor evidență și „a nu rătăci vreuna, într-o împrejurare sau alta.“ Din acest catalog bibliofil — în cazul Stolnicului — aflăm titluri ca: „Iliada și Odisia Omirului‘ (lui Homer), opera lui Tit Liviu (Ab urbe condita libri — Carte de la întemeierea orașului), un „Virghiliu mic“, opera lui Marțian, „Institutionis ale lui Justinian“ (Instituțiile lui Iustinian), „un Epictit mic“ (Epictet), lucrări ale istoricului latin Quintus Curtius, „toate faptele lui Luchian în patru tomuri“, „toate faptele lui Aristotel“, un tratat de logică al eminentului și strălucitului profesor padovan Cezar Cremonini. De asemenea, pot fi citate opere ale lui Aristotel, ca: fizica, psihologia (despre suflet), analitica (organon), „12 cărți metafizicii lui Aristotel.“ La fel „o carte a lui Averoe ce face de supstanța lumii“ sau o carte de senzație în epocă „Istoria dogilor venețieni.“

Și cîte și mai cîte minuni din lumea cărților.

Chiar și calendare medievale cu prognoze politice și meteorologice ale vremii.

Păcat că această Bibliotecă, care l-a ajutat pe Stolnic să se formeze ca istoric modern (primul istoriograf în sensul modern al cuvîntului) și care a demonstrat contactul culturii noastre cu Europa occidentală, nu s-a menținut nealterată ca un monument al colecțiilor de cultură și artă românească. După moartea Stolnicului, ea se va risipi în curgerea anilor. Multe cărți vor fi luate de Nicolae Mavrocordat și vor face parte din ilustra la rîndul ei bibliotecă a Mavrocordaților. Duse la Constantinopol, în casele familiei Mavrocordat, sînt vîndute de către fiul lui Nicolae Mavrocordat, Constantin, pentru achitarea unor datorii. Tîrziu, în secolul XIX, prin 1839, volumele din Biblioteca Stolnicului rămase în țară, peste 400 la număr, intră pe rînd pentru a se păstra la Biblioteca de la Sf. Sava, sau în biblioteci de la Iași, Craiova, Cluj, Tg. Mureș. Cele de la Sf. Sava intră la 1901 în fondul de cărți al Bibliotecii Academiei.

Cît îi privește pe cei doi lectori ai Bibliotecii, unii emit ipoteza că David și Teodor ar fi fost trimiși de dascălul Ioan Corbea la studii la Kiev, la mănăstirea Pecerska, un vechi centru de cultură ortodox, unde ei își însușiseră strălucite cunoștințe. Cert este că Biblioteca Stolnicului le-a furnizat cărțile esențiale ale antichității și evului-mediu, ale umanismului și Renașterii îndeosebi. Pe lîngă operele citate au găsit multe alte lucrări esențiale. Fiecare descoperire se solda cu o explozie de surpriză și bucurie ca un adevărat eveniment. Li s-au mai dezvăluit astfel Horatius, Ovidius, Plautus, Terentius, Aristofan, Platon, Hippocrate, Avicenna, Dante,

Petrarca, Boccacio, Savonarolla, Thomas Morus, Campanella, Torquato Tasso, Thomasso d'Aquino etc.

Pe David Corbea l-au absorbit în măsură mai mare istoria și politica. Pe Teodor Corbea, istoria și literatura. Două cărți au suscitat cel mai mare interes pentru David Corbea: „Republica“ lui Platon și „Principele‘ lui Machiavelli. După un timp, a legat cu Stolnicul discuții despre concepția asupra istoriei. L-a întrebat pe Stolnic dacă Republica, în calitate de formă de guvernămînt, e mai bună decît principiul organizării monarhice a statului, cum era Franța sub Ludovic al XIV-lea, sau chiar domnia în Țara Românească. Stolnicul, cu concepția sa evoluționistă asupra istoriei, va scrie în opera sa: „Așa dară și în cele politice pricepem și cunoaștem că nu-s stătătoare nici unele, ce și avuții să pierd și domnii să strică și împărății să mută și să strămută ...“ În lumina acestei concepții, îi răspunde lui David Corbea că fiecare formă de guvernămînt se potrivește cu vremea ei. Dacă Platon vedea în republică forma ideală de conducere, el o concepea așa în condițiile antichității. Oricum, republica romană instaurată în anul 509 e.n., era o formă superioară perioadei celor șapte regi latini și etrusci. În Italia republicile orășenești sînt o formă superioară de organizare a vieții breslelor și negutătorilor.

Aici Stolnicul a descris încă o dată mediul italian al Renașterii, cu frumusețile lui nestinse, arătînd că numai aici, în Italia, republicile orășenești răspund unor necesități politice. În Țările Române, de pildă, asemenea republici orășenești n-ar fi posibile. Dimitrie Cantemir va vorbi în *Descriptio Moldaviae* (Descrierea Moldovei) despre unele republici. Lucrarea va fi redactată în latinește și Cantemir va

da acestei forme de guvernămînt înțelesul de ținut autonom (care se conduce singur). Cît privește domnia, Stolnicul o caracteriza drept o formă specifică românească — așa cum a și fost în practica istorică — ce nu se aseamănă nici cu monarhia absolutistă a Franței (Bourbonii), nici cu cea a Angliei (Stuarții), și nici chiar cu monarhiile orientale. În succesiunea domniilor, se împletește sistemul ereditar cu cel electiv. Importantă în concepția Stolnicului era ideea că aceste forme de guvernămînt nu sînt imuabile, ci în continuă prefacere a istoriei. Monarhiile sînt doborîte de la putere, capetele încoronaților retezate, instaurate republici. Chiar la noi domnia a evoluat în decursul secolelor, de la Întemeietor pînă la domnul aflat în scaun, Constantin Brîncoveanu.

Aici Corbea venise din nou cu o întrebare care era izvorîtă tot dintr-o carte găsită în Biblioteca Stolnicului — „Principele“ lui Niccolo Machiavelli. Era și ea un fel de încercare a Stolnicului la probleme mai înainte discutate. Dacă Brîncoveanu Constantin poate fi socotit un Principe modern, în genul personajului propus de umanistul florentin? Stolnicul nu stătuse mult pe gînduri deoarece răspunsul îi era la îndemînă și era afirmativ, în sensul că Brîncoveanu îndeplinea toate calitățile pentru a fi un principe modern, un om de inteligență și cultură. Și el folosea orice mijloc posibil în politica pe care o promova. Stolnicul, cu toată acuitatea minții sale, deși încercase, nu putuse fi pînă la urmă principial. O oarecare doză de subiectivism se strecurase pe nesimțite în ființa lui. David Corbea simți din nou în vocea Stolnicului o ușoară aversiune față de domnitor.

În orice caz, discuțiile din casa Stolnicului pe

marginea cărților citite, deși nu reflectau nivelul general al cercurilor de cultură din Țara Românească, fiind purtate într-un mediu atît de restrîns, demonstrau marea capacitate culturală a acestor personalități.

David și Teodor Corbea au cunoscut însă și alți cărturari munteni. De pildă, pe frații Radu și Șerban Greceanu. Amîndoi erau învățați și aplecați spre studiu. Fire autentică de cronicar avea însă Radu Greceanu, mai aplecat spre istorie și cu mai mult interes față de ea. Grijuliu față de valorile naționale sau străine pe care să le cultive la curtea sa, Brîncoveanu i-a îndrăgit și a căutat să și-i apropie și pe frații Greceanu. Și el a socotit că Radu Greceanu e mai potrivit pentru a scrie o cronică a domniei sale. Avea în vedere pe celălalt cronicar al epocii, Radu Popescu vornicul, care se situa în partida Bălenilor. L-a chemat la el și i-a arătat dorința manifestă de a întocmi o cronică a domniei sale. Cu puțin timp înainte îl numise cronicarul său aulic. Brîncoveanu avea într-adevăr nevoie de un om de talent, care să însemne în file de istorie epoca sa de domnie, așa cum fusese ea, mare sau mică, plină de pete sau aureolată de lumini. De multe ori, la răstimpuri, se gîndise să scrie chiar el o asemenea istorie, mai ales că avea în „Însemnările de taină“ un material brut, neprelucrat. Cine putea cunoaște mai bine zbuciumul său sufletesc și tot tumultul cît îl pusese în gînd atunci cînd luase o hotărîre? Dar timpul îi era împotrivă. Pentru că ori de cîte ori voia să înceapă o asemenea cronică, se ivea cîte ceva care-l smulgea de la masa de scris pînă să se apuce a însăila primele cuvinte.

Văzînd că nu-i e cu putință să înceapă, nădăjdui

o vreme s-o lase să se dospească mai mult în minte și să se strîngă mai de soi și mai numeroase întîmplări ca pînă atunci. Și poate va sosi timpul tihnei și pentru el ca să scrie așa cum și înaintașul său Neagoe Basarab gîndise și făurise acele „Învățături" pentru nevîrstnicul său fiu Teodosie. Și el avea în afară de cele șapte domnițe frumoase patru coconi mîndri, și nu strica să le lase și el un testament spiritual și vrerea sa de părinte și domn al Țării. Că dacă domnitorul nu trebuie să le dea sfaturi domnițelor cum să se facă frumoase și plăcute bărbaților ce le fuseseră hărăziți, coconilor ce aveau să urmeze la tron trebuia să le spună ce să facă și de ce să se ferească în lături. Sau mai degrabă o mare cronică îndemn pentru întreg poporul român, un manifest măreț și solemn ca o angajare în fața Țării că va păstra credința sa în datini și legile străbune împotriva oricărui dușman. Și că așa să facă și să urmeze după spusa sa orice român.

Mai apoi se hotărî să renunțe la o asemenea scriere. Totuși cronica trebuia scrisă. Pentru că „zilele omului sînt ca floarea cîmpului' și nestatorniciei lor trebuie să li se răspundă cu statornicia faptelor.

S-a gîndit că și alți domnitori Basarabi și-au avut cronicarii lor care le-au nemurit faptele prin pagini măiestrit scrise și slove așezate meșteșugit. Ba încă Stavrinos îl cîntase și în versuri pe Mihai vodă Viteazul, iar Grigore Ureche, vornicul din Țara de Jos a Moldovei, îl zugrăvise prin cuvinte pe Ștefan vodă mai abitir ca un pictor. Și apoi altfel vede epoca un cronicar chemat să scrie despre o domnie și în alt chip ar fi putut să scrie domnul Țării despre el însuși.

Îl găsise cel mai nimerit pe Radu Greceanu. Pentru că Radu Greceanu își făcea din scris crez înalt și vis cutezător, datoria față de el însuși și față de Țară. Pe deasupra, cunoștea prea bine Istoria Patriei, îi erau clare umbrele strămoșilor și rolul pe care îl avuseseră ei în mersul spre înainte al țării, avea mare respect pentru eroii poporului, pentru toți cei care adăugaseră cu mintea, inima și brațul la binele colectivității românești. Mai știa temeinic și limba greacă, limbă care oferea la vremea aceea mari posibilități de informare.

Era în anul 1698 cînd Brîncoveanu îl chemase la el pe cronicar. Stătuseră de vorbă îndelung și la capătul acestei întîlniri Radu Greceanu cronicarul oficial al lui Brîncoveanu, pornea spre casă pentru a se apuca de scris cronica lui Brîncoveanu Basarab. Înțelesese din discuții un lucru clar: că domnitorul era foarte mîndru și autoritar, deși pe față apropiat și cald. Și că dorește nu numai să i se scrie cronica — și nu oricum —, ci chiar el, domnitorul, să i-o inspire. Va scrie cronica și — pe parcurs — va veni la Brîncoveanu și i-o va arăta, pentru a vedea dacă scrisul lui este în spiritul și gîndul sau mai bine zis în viziune brîncovenească.

Este deci cronica oficială, de curte, scrisă din porunca, și sub directa supraveghere a lui Constantin Brîncoveanu. Acest fapt este dovedit de cîteva elemente. Pornește cu data urcării pe tron a inspiratorului cronicii. Nu e o dată de început de epocă sau de eveniment istoric crucial (cronica lui Ureche începe de la primul descălecat), ci marchează un început de domnie. Cronica poartă un titlu exuberant, așa cum se obișnuia în epocă, dar și pentru a satisface orgoliul celui care domnea: „Începătura istoriii

vieții luminatului și preacreștinului domnului Țării Rumânești, Io Costandin Brîncoveanu Basarab-Voievod, dă cînd Dumnezeu cu domniia l-au încoronat, pentru vremile și întîmplările ce în pămîntul acesta în zilele măriii-sale s-au întîmplat." Este o recunoaștere a faptului că subiectul se referă numai la domnia lui Brîncoveanu, pe care îl argumentează ca izvorît din necesitatea de a descrie o epocă strălucită. De n-ar fi fost o asemenea epocă și un asemenea domn, nu s-ar fi străduit poate. Dar „multe și vrednice istorii fiind lucrurile și întîmplările ce s-au întîmplat în zilele luminatului și preacreștinului domnu Țării Rumânești Io Costandin Brîncoveanu Băsarabă-voievod, și de vreme ce ale altor domni vieți și istorii mai denainte întru neuitare de alții au rămas la letopisețul țării..." Aici, apare ideea că Radu Greceanu din propria lui vrere a nutrit gîndul a scrie asemenea fapte însemnate, lucru ce nu putea decît să-l mulțumească pe voievod să se simtă măgulit, chiar dacă știa prea bine adevărul. Era o recunoaștere pentru alții și ca un semn de omagiu și prețuire a cronicarului. Mai ales că Radu Greceanu subliniază apartenența lui Brîncoveanu la familia domnitoare a Basarabilor, la această glorioasă dinastie care dăduse în timp, de la Întemeietor la Brîncoveanu, personalități de mare valoare politică, militară și pe tărîmul vieții culturale. Asemeni lui Grigore Ureche, sublinierea făcută de Radu Greceanu cu privire la necesitatea consemnării faptelor este echivalentă cu expresia devenită celebră „ca să nu se înece ... anii cei trecuți ... și să nu să știe ce s-au lucrat..."

Ca modalitate de înfățișare, de așezare a materia-

lului, cronica e redactată sub forma unui jurnal pe ani, părînd a fi un letopiseț. Radu Greceanu se dovedește însă un spirit meticulos în a așterne întîmplările curente, care atunci, în epocă, aveau însemnate semnificații și, mai cu seamă, urmări: modul cum se executau poduri și zaherele din porunca sultanului, plîngerii pe care Brîncoveanu le adresa Porții în legătură cu mărirea haraciului sau încercări de a obține micșorarea angaralelor și altor obligații. Cronica nu uită drumurile lui Brîncoveanu la Constantinopol pentru înnoirea domniei, ca și întîmplările lui Vodă pe la vii și moșii, sărbătorile din familia domnească, etc.

O vreme cronicarul fusese abătut. Nu descria evenimentele epice pentru a-și pune întregul său talent în crearea unei „mari opere". Stilul părea obosit, efectele dramatice lipseau. Dar domnitorul îl „cumpărase" pe Greceanu. Firește, în sensul bun al cuvîntului. El, pe măsură ce afla textul compus, se entuziasma și îl încuraja pe cronicar, îl stimula încît acesta să nu demobilizeze. Apoi nu erau numai laudele domnitorului. Îl stimula însuși faptul că acțiunea de denigrare a adversarilor îi oferea măsura talentului său, îndreptat spre satiră, pamflet, caricaturizarea personajelor adverse. Galeria acestora înviorează cronica și îi imprimă ton alert. Personajele se dezvăluie în chip semnificativ și compromițător, la bunul plac al „peanei" cărturarului. Aga Bălăceanu, care îl susținea pe Gheorghe Cantacuzino, pretendent împotriva lui Brîncoveanu, apare ca trufaș și care era încrezător doar „în cai, arme, vitejii și fandasii nebunești". Staicu, uneltitor la adresa lui Brîncoveanu, se trage din Barçan, „om de jos" și „slugă la Pîrvu vistierul Vlădescu". Dumitrașco

Corbeanu, un alt uneltitor și complotist, este caracterizat ca avînd din fire pornirea spre zarve, numite de Radu Greceanu „dimerghesie". Şi acestea sînt numai cîteva exemple. Pentru că lista celor atinși de causticitatea neiertătoare a cronicarului este mult mai lungă, mergînd pînă la domnii Moldovei Constantin Cantemir, Antioh Cantemir sau Constantin Duca, ce, într-un fel sau altul, veneau în contradicție cu politica și interesele lui Brîncoveanu. Din același motiv este atins în treacăt și David Corbea, deși Ceaușul s-a aflat în relații atît de bune cu Radu Greceanu. În cronică, David, care va intra în contradicție cu politica de neutralitate prudentă față de turci promovată de Brîncoveanu, apare drept un „ciocoi, varvar plin de răutate". Cum cuvintele cronicii pot avea mai multe înțelesuri, ele pot estompa expresia care pare violentă într-una care afirmă numai aspectul faptelor lui Corbea ce veneau în contradicție cu politica oficială. Astfel, termenul de „ciocoi" poate însemna „ajuns om cu influiență", așa cum a ajuns în realitate David Corbea la curtea lui Brîncoveanu și mai tîrziu la țarul moschicesc. Celălalt, de varvar, are oricum accepția de străin, așa cum prin barbari (varvari) romanii desemnau în vechime pe cei străini de imperiu. Corbea era străin de Țara Românească, nu în sensul de om de altă origine, ci venit de peste munți. Cît privește „plin de răutate", e clar că nu poate avea înțelesul de om rău, ci de promovarea la acea vreme a unei politici rele, adică ce nu era în vederile lui Brîncoveanu. E limpede că Radu Greceanu, pentru a fi în concordanță cu viziunea lui Brîncoveanu, scria sub acest imperiu, fapt care imprimă cronicii lui un mare grad de subiectivitate.

Totuși, cronica partizană, nu e lipsită de spirit patriotic. Aceasta reiese din modul cum exprimă cuvinte la adresa neamului turcesc, „varvar“ (aici și în înțelesul de înapoiat) și „nemilostiv“, iar legea turcească drept „spurcată“. Patriotismul cronicii își găsește izvorul mai întîi în spiritul patriotic al cronicarului. Mai apoi, fiind inspirată de Brîncoveanu, cronica poartă și semnul patriotismului domnitorului.

Cronica lui Radu Greceanu începe așadar cu geneza domniei lui Brîncoveanu și merge paralel cu viața acestuia. Pe parcurs l-a admirat și îndrăgit pe cel ale cărui fapte le-a descris. A tunat împotriva tagmei boierilor Băleni, de pe o poziție de demnitate. N-a scris nici un cuvînt despre înfricoșătoarea dramă din 1714. S-a oprit cu puțin timp înainte de căderea capului domnitorului său. Singura explicație poate fi aceea că însuși Radu Greceanu a pierit în acele tragice împrejurări.

La rîndul său, Brîncoveanu se gîndea la toți acești inimoși și trudnici colaboratori care îi stăteau în preajmă și își zicea: „Nu-s răi oamenii ăștia ai mei de vreme ce lucrează pentru mine și în folosul domniei mele. Ce pentru aceea nici n-am să-i cert și nici n-am să-i supun la casne și nici la omoruri, chiar de-or mai scăpa și ei din cînd în cînd cu greșeala. Că sînt tare de preț la casa omului și valorează mai mult ca orice comoară. Astfel că am să-i țin tot în cinste și-n praznice de vreme ce îs atît de folositori țării și mie!“

Pe Șerban Greceanu l-a făcut ginerele său, dîndu-i de soție pe una din cele șapte fiice ale sale, pe Ilinca.

Dar pînă la urmă Brîncoveanu, ca domn, a tre-

cut peste partidele Cantacuzinilor și Bălenilor — unul din lucrurile care l-au supărat cel mai mult pe Stolnic — și a alergat după toți oamenii valoroși ai epocii. A vrut să-l atragă de partea sa și pe cronicarul Radu Popescu. La o întîlnire avută cu cîțiva dintre dregătorii lui cu vază, avînd drept scop punerea la punct a unor treburi folositoare Țării, însuși Brîncoveanu le-a spus printre altele: „Gîndiți-vă și voi, cinstite obraze, că n-am nimic de împărțit cu nimenea. Adică, ură și viclenie. Că destul împart din averile mele «nesățioșilor», care, dacă ar putea, m-ar dezbrăca și de ultima cămașă pe care o am. Iată, de pildă, Radu Popescu, pe care l-am vrut alături de mine, alături de timpul meu ce-l vreau înflorit, zvîrle cu pietre și chiar bolovani în curtea mea, mă împroașcă la răstimpuri cu noianul vorbelor sale «cărturărești». În timp ce pe aga Băleanu, ce-l știți cu toții cam de ce treburi se ține și pe care cinstitul Radu Greceanu îl zugrăvește după curata sa înfățișare de «vînzător de țară», îl urcă în slava cerului cu colorit și țesut măiestrit de cuvinte".

Este drept că în vremea lui Brîncoveanu, Radu Popescu va ocupa funcții mărunte: clucer, adică de îngrijirea cailor domnești, apoi pe la 1700 saltă în funcția de „ispravnic de banii haraciului". Abia sub Ștefan Cantacuzino (1714—1716), fiul Stolnicului, și apoi a lui Nicolae Mavrocordat (de la 1716 încolo), el ajunge vornic, nume pe care îl va așeza la cel de Radu Popescu, să-l poată însoți în eternitate. Pentru a-l putea apropia, Brîncoveanu îi încredințează unele misiuni diplomatice. Pentru că era cărturar, știa să vorbească și să scrie „frumos", la nevoie și să mînuiască dibace și cu talent destule limbi străine. N-a izbutit însă să-l atragă. Cronica lui Radu Popescu o

continuă pe cea a Bălenilor și poartă în chip vădit semnul independenței față de oficialitatea brîncovenească. La fel ca și la Radu Greceanu, prologul cronicii este anul 1688, al înălțării lui Brîncoveanu în scaunul Basarabilor. Numai că această cronică nu se oprește la 1714. Este postbrîncovenească. Un semn că Radu Popescu nu socotește drama din 1714 ca o mare dată de sfîrșit a unei domnii esențiale, ci continuă firesc și neîndurerat șirul evenimentelor ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. De fapt, cronica certă a lui Radu Popescu este partea referitoare la anii 1699—1729, desfășurată adică pe trei decenii încheiate. Este partea indicată chiar de cronicar prin cuvintele: „De aicea sînt cele ce au scris chir Rafail monahul, carele pe nume mirenesc l-au chemat Radul Popescu, biv vel dvornic". Într-adevăr, după ce jucase un rol însemnat în viața politică și diplomatică a Țării după moartea lui Brîncoveanu, la 1723, obosit de frămîntarea „acestor trebi cîte le avea și le cerea țara", și pentru că „viind la vreme de bătrînețe și de slăbiciune", se călugărește la mănăstirea Radu-Vodă, sub numele de Rafail monahul. Cronica și faptele lui de după moartea lui Brîncoveanu nu ne mai interesează. Fiind însă cronicarul Bălenilor în vremea lui Brîncoveanu, el își îndreaptă cu violență atacurile împotriva Cantacuzinilor. Nu-l ocolește nici pe domnitor, dar găsește cuvinte mai temperate. În schimb, Stolnicul apare în viziunea lui Radu Popescu drept „hoțul acel bătrîn", vinovat pînă la urmă de uciderea lui Brîncoveanu, după ce mai întîi se făcuse vinovat, împreună cu fratele său Mihai Spătarul și chiar cu ajutorul lui Brîncoveanu, de moartea domnitorului Șerban Cantacuzino și a lui Iordache, frați buni, de sînge.

Fiind părtinitoare și deci subiectivă, opera lui Radu Popescu este străbătută de un spirit caustic și ironic la adresa diferiților adversari vremelnici sau permanenți ce se iveau. Cronicarul era lipsit de principii, tonul cronicii fiind plin de ură și violență, de invective.

Nici lui Radu Popescu nu i se poate contesta talentul. E mai puțin sentimental însă decît Radu Greceanu, mai dur față de adversari.

David și Teodor Corbea i-au cunoscut bine pe acești condeieri cărturari. Pe Șerban și Radu Greceanu, frații Corbea i-au cunoscut în casa Cantacuzinilor, ca unii ce erau legați de Cantacuzini. În schimb, pe Radu Popescu l-au cunoscut la curte. Corbeștii n-au pornit de la păreri preconcepute, legate de apartenența unuia sau altuia din cărturari la partide boierești aflate în rivalitate. Au socotit că sfera culturii este una singură pentru toți. Doar Stolnicul a făcut cîndva aluzie la o „prietenie de formă“ cu frații Greceanu, „tinerii de aur“, și la o „prietenie frățească“ a Corbeștilor cu Radu Popescu, „strîmbul cronicar“. Era însă prea delicat ca să stăruie în aceste aprecieri, mai ales că nu era chiar așa. Iar Corbeștii erau „prieteni adevărați“, în sensul apropierii prin cultură, și cu „tinerii de aur“ și cu „strîmbul cronicar“. Și apoi chiar Stolnicul credea că în cultură poți fi prieten și cu cel care te hulește. Numai astfel te dovedești om de ținută.

Cu Radu Greceanu Corbeștii au discutat despre misiunea pe care o are cărturarul în societate și cu osebire cronicarul. Radu Greceanu le-a răspuns cu seninătate și fără echivoc, destul de simplu. Că de fapt cronicarul este cel care înseamnă tot ceea ce se

întîmplă, și bune, și rele. Și de vreme ce trebuie să însemne pe hîrtie evenimente și fapte, e necesar să le cunoască temeinic, nu să le inventeze. De aceea nu e bine să aștearnă pe hîrtie ce provine „den auz", ci numai ce cunoaște „den văzute". Numai în felul acesta izbutește să scrie o cronică bună. Apoi stilul să-i fie limpede, curgător ca apa izvorului, dar și cu tîlc, adînc precum apa fîntînii aflată în măruntaiele pămîntului. Oamenii să-l citească în chip plăcut și atrăgător, nu să fugă de baznele lui rău mirositoare și să se scuture de el ca de rîie.

David Corbea găsea că vorbele lui Radu Greceanu sînt adevărate și frumos rostuite. Totuși se văzu nevoit să adauge că „degeaba or fi slovele ca apa izvorului de curgătoare și ca apa fîntînii de adîncă în înțeles, dacă ele sînt vorbe de ură și de ocară. Pentru că și vorbele înveninate pot curge din inima celui care le sloboade precum vîntul și furtunile dezlănțuite asupra copacilor, caselor și oamenilor". La rîndul lui, Radu Greceanu, a cărui ascuțime a minții era recunoscută, sesiză unele nuanțe în vorbele lui David Corbea. Spre exemplu, faptul că și el scrie în cronica inspirată de Brîncoveanu și despre epoca brîncovenească, cuvinte de ocară la adresa boierilor Băleni. Unele „den văzute", dar altele „den auz" pentru a fi și pe placul lui Brîncoveanu. Adăugă de aceea la cele spuse, ca un fel de explicație ce suna mai degrabă a justificare, că intenția cronicarului este a scrie adevărul. Dar de la gînd la faptă mai este destulă cale. Și că adesea mîna care ține condeiul este și ea mînată și poruncită a urma o anumită cale.

Cu Radu Popescu, frații Corbea au discutat foarte mult despre politica vremii. În persoana acestui cro-

nicar, David și Teodor au găsit un zelos apărător al Bălenilor și poziția boierului care își apără și clasa din care provine, dar și partida boierească pe care o susține — considerînd pe adversarii politici „oameni de rînd și de vorbe fără înțeles". Cu Radu Popescu au discutat și despre religie. Au rămas cu părerea că în privința aceasta cronicarul avea o concepție dogmatică. El nu lega religia de politică, ci o separa categoric. Din acest punct de vedere manifesta o atitudine complet diferită de a Corbeștilor sau a Stolnicului, ori mai cu seamă de a lui Brîncoveanu. Aceștia vedeau toți în religie o armă politică, așa cum era ea în realitate. Radu Popescu discuta problemele politice, așa cum le va așterne și în cronică, cu patimă și părtinire. Religia pentru el era altceva, un crez moral și inatacabil, intangibil și infailibil. Corbeștii n-aveau cum să știe atunci, că, la cîțiva ani după aceea, Radu Popescu se va călugări. Dar înțelegeau ceea ce auzeau la data aceea. Că Radu Popescu socotea totul „deșertăciune și goană după vînt", aidoma biblicului eclesiast.

Dar frații Corbea au folosit foarte mult din legăturile cu acești iluștri reprezentanți ai epocii brîncovenești. Și-au lămurit o serie de lucruri, și-au dezvoltat propriile lor păreri și principii. Teodor Corbea și-a lăsat și el, alături de aceștia, urma gîndului său în slove de carte. Mai întîi că pînă nu de mult în istoriografie a stăruit și o părere: și anume că Teodor Corbea ar fi autorul unei cronici a Țării Românești. Și aceasta încă n-ar fi nimic dacă afirmația nu s-ar referi la o cronică precisă — aceea scrisă de Radu Popescu. În acest caz, cronica ar fi fost atribuită lui Radu Popescu, dar de fapt ea a fost scrisă de talentatul Teodor Corbea. Unul din zeloșii

susţinători ai paternităţii corbeşti a fost Scarlat Struţeanu. În articolul intitulat „Doi umanişti la curtea lui Brîncoveanu“, el aduce numeroase argumente în acest sens. Porneşte însă pe o altă linie decît cea acceptată astăzi în istoriografie şi anume că între Corbeşti şi Cantacuzini ar fi intervenit neînţelegeri. Şi că David şi Teodor Corbea de aceea ar fi plecat în Rusia, pentru a scăpa de răzbunarea Cantacuzinilor. Astfel privite lucrurile, se poate explica şi faptul că Teodor Corbea este autorul cronicii care aruncă tot soiul de vorbe de ocară asupra Cantacuzinilor. Realitatea a dovedit însă prietenia dintre Corbeşti şi Cantacuzini, care s-a dezvoltat şi a mers aşa pînă la sfîrşit (adică pînă la sfîrşitul lui David Corbea din 1707). Realitatea va dezvălui altă rivalitate, de data aceasta adevărată: între Cantacuzini şi Constantin Brîncoveanu. Şi politica de duplicitate adoptată de Corbeşti, care se supun poruncii domnitorului, dar păstrează afecţiunea faţă de Cantacuzini.

Chiar dacă nu este autorul cronicii amintite, şi de notorietate a rămas Radu Popescu vornicul, viitorul Rafail monahul, Teodor Corbea rămîne un umanist de seamă printr-o operă originală şi valoroasă. Cu sprijinul neprecupeţit al episcopului Mitrofan al Buzăului, Teodor Corbea alcătuieşte un dicţionar latino-român, intitulat în original „DICTÎONES LATINAE CUM VALACHICA INTERPRETATIONE“. Pentru alcătuirea acestui dicţionar, Teodor Corbea a desfăşurat o activitate laborioasă şi în acelaşi timp migăloasă. Dicţionarul proba cunoaşterea integrală a limbii latine, atît a vocabularului în primul rînd cît şi a structurii gramaticale, ca şi conştiinţa latinităţii limbii române. Proba de asemenea stăpînirea subtilităţilor limbii latine, în care au

creat poeții Horațiu, Virgiliu și Ovidiu, Lucrețiu și scriitorul de comedii Titus Macius Plautus. De asemenea, limba în care și-au scris istoriile lor Tacitus și Titus Livius. Munca a fost titanică, însă încununată de succes.

Zile și luni de-a rîndul a buchisit Teodor Corbea la dicționarul său. Acest dicționar este primul dicționar cunoscut în istoria dicționarelor latino-române, dacă exceptăm o încercare similară a contelui Luigi de Marsigli cam din aceeași vreme (sfîrșitul secolului al XVII-lea), dicționar rămas în manuscris.

Cîte dicționare latino-române s-or mai fi alcătuit după aceea, pînă în vremurile noastre! Cu siguranță, foarte multe! Și mai bune decît ale umanistului Teodor Corbea. Dar al lui a avut meritul de a fi fost cel dintîi!

Dicționarul latino-român a constituit o lucrare meritorie. În același timp însă s-a dovedit și foarte utilă, în sprijinul spudeilor ce învățau cu interes și pasiune limba strămoșilor romani. Putem spune că făcînd cunoscut lexicul latin, el îndeplinea funcția lucrărilor scrise în latinește cu conținut patriotic și românesc, ca de pildă lucrările lui Nicolae Olahul (umanistul român din Transilvania), ale lui Dimitrie Cantemir sau unor corifei ai școlii ardelene din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (Elementa linguae daco-romane sive Valachicae). Folosind limba strămoșilor noștri, astfel de opere contribuiau la dezvoltarea conștiinței naționale a românilor de pe ambele versante carpatine. Prin aceasta, opera lui Teodor Corbea se încadra în umanismul românesc, servea aspirațiilor legitime ale poporului român. Ea căpăta, poate, nu la nivelul celei a Stolnicului dar în orice caz aproape, dacă nu o valoare națională,

cel puțin o semnificație națională. Acest om însetat de cultură, ca și, alături de David Corbea, de politică și diplomație, dă culturii și o „psaltire în versuri", dovedindu-se și priceput mînuitor al stihului. Dacă ne gîndim că Stolnicul, împreună cu frații Șerban și Radu Greceanu, făcuseră admirabila traducere a monumentului de limbă cunoscut sub denumirea „Biblia lui Șerban Cantacuzino" apărută în 1688, ne dăm seama că afinitățile spirituale ale acestor oameni erau firești și se închegau la fel în chip firesc. „Psaltirea în versuri" a lui Teodor Corbea este scrisă într-o limbă plină de prospețime și frumusețe. În chip pilduitor pentru dragostea față de locurile natale, el o dăruiește în 1725 bisericii din Scheii Brașovului. A rămas însă acolo, în manuscris. N-a izbutit să treacă examenul cel greu al pătrunderii în lumea publicității. De aceea, nici n-a putut trezi ecourile „Psaltirii în versuri" a lui Dosoftei, mitropolitul Moldovei, apărută cu două decenii înainte și care umbrind-o pe a lui Corbea a făcut epocă. Cine știe dacă „Psaltirea în versuri" a lui Corbea, umanistul din Schei, modestă și necunoscută, nu s-a ridicat măcar la valoarea celeilalte?!

Dar lumea cărților adevărate nu începe cu bibliotecile, ci se sfîrșește acolo, nici cu manuscrisele rare, ci cu tipăriturile, cu cuvîntul tipărit și răspîndit prin intermediul cărților. Invenția lui Guttemberg din Maiența (Mainz), s-a răspîndit ca o flacără în secolul al XV-lea, tocmai în epoca Renașterii și umanismului, care aveau nevoie de răspîndirea ideilor luminoase și progresiste ca de apă și aer. În Țările Române tiparul a trecut prin epocile remarcabile ale lui Radu cel Mare, Matei Basarab și Vasile Lupu,

a continuat în timpul lui Șerban Cantacuzino și căpătă amploare și strălucire în epoca brîncovenească.

David și Teodor Corbea, însetați de cunoaștere, de lectura cărților, i-au cunoscut și pe inimoșii făuritori de cărți. Dintre aceștia în primul rînd pe Antim Ivireanul, cel mai fecund și mai priceput dintre toți, sau așa cum i-a rămas cognomenul exprimat printr-o metaforă meritată „maestrul tipografilor". Nu era român. Venea de pe meleaguri îndepărtate și din istoria altui popor, fiind originar din provincia caucaziană Georgia (în grecește Iviria), de unde îi vine și numele de Ivireanul. Copilul de odinioară n-avea nimic cu numele istoric, religios și de rezonanță de mai tîrziu. Se numea Andrei și era pasionat încă de mic după frumos, oriunde îl întîlnea în cale, și însetat de a ști cît mai mult. Învață cu sîrguință, simțind o adevărată chemare pentru cultură, căutînd să dea răspuns semnelor de întrebare și luptînd împotriva prejudecăților și ignoranței.

Poate că Andrei ar fi rămas al patriei și pămîntului său pînă la sfîrșitul zilelor, dar Imperiul otoman ocupă Iviria, așa cum ocupase și trecuse prin sînge atîtea popoare. Tînărul Andrei, luat în robie, este dus în Imperiul otoman alături de alți frați ai săi. Acolo nu se pierde, ci, dimpotrivă, atît și cît poate, observă și învață. E remarcat chiar la Constantinopol pentru talentele sale și mai ales pentru priceperea sa de tipograf. I se creează o situație materială bună pentru a putea activa la Poartă. Aflînd de această virtute tipograficească, Brîncoveanu îl aduce în 1691 în țară. Cu cîteva luni înainte numai, făcuse o strălucită achiziție în persoana Corbeștilor. Andrei a răspuns cu inima deschisă invitației lui Brîncoveanu, pentru că ura imperiul care cotropise

pămîntul său natal. Venea în schimb într-o țară neatîrnată și despre care auzise că se afla într-o epocă de înflorire culturală, iar despre Brîncoveanu lucruri deosebite.

Din prima clipă și-a manifestat în chip strălucit spiritul, încît Brîncoveanu l-a apreciat așa cum făcuse cinstit și deliberat și cu Ceaușul. Iar Andrei venind aici s-a simțit român și a servit cultura română punînd umărul la propășirea ei.

Andrei avea demnitatea înnăscută a omului care nu se pleacă în fața domniilor și care dorește să-și păstreze nealterată personalitatea. Domnitorul prețuindu-l nespus, socotindu-l demn de încredere, îi va da mai tîrziu în grijă și conducerea ctitoricească, tipografia mitropoliei din București. Aici, Andrei va îmbrăca haina monahală, renunțînd definitiv la numele cel lumesc și luîndu-l pe cel de Antim. Antim Ivireanul!

Ca și David Corbea, Antim, pe lîngă vasta cultură, a adăugat talentul desăvîrșit al cunoașterii și mînuirii limbilor străine. Cunoștea în primul rînd georgiana, limba maternă; apoi, slavona, greaca, turca, araba. Uimitor de repede a învățat limba română, gîndind că e de datoria lui a ști temeinic limba poporului în mijlocul căruia trăiește. Acest călugăr Antim a avut mîndria de a urca pe scara valorilor culturale și de a fi folositor patriei în care trăia. A urcat totuși și în ierarhia eclesiastică, poate nedorind-o, poate împins de la spate de obligațiile epocii în care trăia.

În 1688 devine egumen al mănăstirii Snagov, unde se retrăsese tot în scopul activității tipograficești: în 1705 este episcop de Rîmnic; în 1709, murind bătrînul Teodosie, după cum notează cronica

„de slăbiciunea bătrîneţelor cît şi de altă osebită a trupului boală", Antim urcă cea mai de sus treaptă a carierei sale, devenind mitropolit al Ugro-Vlahiei (termenul va dispare din titulatura domnitorilor şi se va menţine numai în cea a mitropolitului şi apoi a patriarhului). Dar şi după această dată, Antim va socoti că cea mai de sus treaptă a carierei sale este cea de „maestru tipograf". Călugărindu-se, n-a gîndit să-şi găsească refugiu în rugăciune, ci în liniştea meditaţiei profunde care zămisleşte idei.

Dar Antim, ca şi Corbeştii, ca şi ceilalţi iluştri contemporani, a fost un om al Renaşterii româneşti. Nu numai ca om de cultură, ca un cunoscător de limbi străine şi un maestru tipograf, ci în egală măsură şi ca un mare artist. S-a manifestat ca un virtuos şi în domeniul sculpturii, picturii şi broderiei. Nu e puţin important nici faptul că a tins şi spre arhitectură şi a gîndit actul ctitoricesc. A dorit să-şi lege numele şi de un aşezămînt. Nu era prea bogat. Domnitorul a fost bucuros să-l sprijine material, ca să poată ridica biserica ce-i poartă numele: Antim. La fel după cum îl va sprijini şi pe David Corbea, pentru a ridica o biserică. Şi astăzi, în Bucureşti, există acest aşezămînt: biserica Ceauş David (lîngă grădina Icoanei).

Prietenia dintre Corbeşti şi Antim Ivireanul a fost rodnică, bazată pe cultură, pe lumea tipografiei şi a cărţilor. Antim i-a purtat pe Corbeşti, inclusiv pe Matei Corbea, prin această minunată lume a cărţilor, unde era continuată tradiţia tiparului românesc din vremea lui Matei Basarab şi a lui Şerban Cantacuzino, dar care, în epoca lui Brîncoveanu, ajunge la deplina lui afirmare. Antim Ivireanul îi va purta pe iluştrii lui prieteni prin toate centrele

tipografice: la Tîrgoviște, unde era tipografia mare a mitropoliei, la Snagov, cît și la Episcopiile Buzăului și Rîmnicului. Mai tîrziu, la 1714, Antim Ivireanul va muta tipografia de la Tîrgoviște la București. Pretutindeni, de sub teascurile, primitive încă, ieșeau slovele frumos tipărite, pentru a fi răspîndită lumina cunoștințelor. David și Teodor Corbea îl admirau în tăcere pe prietenul lor, „maestrul tipografilor", pentru neobosita lui activitate pusă în slujba propagării culturii românești. Vedeau apărînd cărți și cu voia lui Antim citeau unele din ele, încă din perioada zămislirii lor. Știau că atît cărțile cu conținut religios cît și laic urmăreau același scop: lupta pentru emanciparea românilor și afirmarea culturii românești. Dacă tipăriturile religioase erau îndreptate împotriva propagandei catolice și reformate, tipăriturile laice căutau să argumenteze legitimitatea românească în spațiul carpato-danubian, sau să propage marile adevăruri și valori ale tuturor timpurilor. David și Teodor Corbea erau îndrăgostiți de această artă tipograficească și tare ar fi dorit să fie și ei luați ca ucenici. Dar truda lor la cancelaria domnească nu le permitea a învăța și a lucra efectiv la „apariția cărților". Se pare că această chemare o avea sădită în el chiar Brîncoveanu care îl vizita foarte des pe Antim. Antim i-a dăruit domnitorului, știind că prețuia o carte mai mult decît orice dar, multe cărți proaspăt ieșite de sub teasc. După cum și Stolnicului i-a dăruit unele cărți. S-ar putea ca și frații Corbea să fi primit cîteva exemplare de la Antim, în virtutea prieteniei care-i lega.

Și de activitatea tipograficească sînt legate multe alte nume vestite pe care frații Corbea le-au cunoscut îndeaproape, în vizitele lor la tipografii sau cu

alte ocazii: meșterii tipografi pe care „maestrul tipografilor“ i-a învățat acest meșteșug și a lucrat apoi asiduu alături de ei. Pot fi citate nume de prestigiu ca Mitrofan Damaschin, Gheorghe Radovici, Mihai Ivanovici, Dionisie Floru, Gheorghe Maiota, Chiriță și încă mulți alții. Antim Ivireanul avea conștiința că trebuie să statornicească urmași pricepuți, care după moartea lui să nu lase să se stingă lumina tiparului. Astfel apare testamentul lui Antim, redactat odată cu regulamentul pentru ctitoria sa, mănăstirea Antim:

„Las cu blestem (adică, cu limbă de moarte) și aceasta: să aibă datorie tipograful să învețe meșteșugul tipografiei unul după altul, pentru ca să nu piară acest meșteșug din țară, nici să se părăsească lucrul cărților pentru folosul țării și pentru ajutorul casei.“

Dar Antim apare și în calitate de creator, nu numai de reproducător al cuvîntului altora. „Predicile“ sau „Didahiile“ lui Antim Ivireanul, carte cu conținut moral-educativ, sînt o contribuție la îmbogățirea patrimoniului literaturii românești de început. Se pare că și Teodor Corbea a avut în această scriere un stimulent pentru „Psaltirea în versuri“, găsind izvor ideatic comun cu Antim. De altă factură, dar de același sens, „Didahiile“ pot fi socotite o continuare a „Învățăturilor“ lui Neagoe Basarab.

Privind în profunzime opera tipografică a acestui mare cărturar aparținînd culturii românești, ne apare ca esențială reluarea problemei începute de Matei Basarab cu privire la introducerea limbii române în biserică și cancelaria domnească. Scopul vădit era de a desăvîrși această operă deoarece, odată introdusă în slujba bisericească, ea se extindea și în can-

celariile domnești și se afirma ca semn al ideii de independență.

Se știe că pînă la mijlocul secolului al XVII-lea slujba religioasă era oficiată în slavonă. Epoca lui Matei Basarab (1632—1654) aduce pe această linie o noutate, o cucerire: citirea Cazaniei în românește. Domnia lui Șerban Cantacuzino (1678—1688) adaugă alte două: citirea Evangheliei și Apostolului în românește. Dar serviciul liturgic propriu-zis continua să se oficieze în slavonește. Antim a înțeles sensul și însemnătatea continuării acestei opere cu toate mijloacele și în toate direcțiile. Era conștient că a tipări cărți religioase din slavonește în românește nu era ușor. Dar știa că aceasta era o supremă datorie și ea cerea muncă asiduă și tenace. S-a angajat în această muncă fără șovăire, cu toată capacitatea lui și dăruirea caracteristică spiritelor celor mai elevate. A analizat în ce consta această trudă cărturărească. Mai întîi era greu a găsi cuvîntul românesc echivalent celui slavon. Apoi era și mai grea transpunerea în românește a textelor religioase puse pe muzică ce nu puteau fi lucrate la întîmplare, ci trebuiau să păstreze aceleași forme melodice.

Cărturarul și pasionatul Antim Ivireanul a reușit să meargă mai departe pe linia celor realizate înainte. A contribuit și el la această mare operă care în epoca lui Brîncoveanu va ajunge abia la faza de tranziție de la slavonă la română. Urmașii aveau s-o desăvîrșească. Dar era un lucru bun și așezat. Apar cărțile de ritual bilingve — slavo-române. Sensul tipăriturilor în limba română, care se înmulțesc mult în epoca lui Brîncoveanu ca rezultat al activității neobosite depuse de Antim Ivireanul și ucenicii săi, este acela al promovării limbii române și bi-

ruinței ei în toate domeniile vieții de stat ale Țării Românești. Acest proces era facilitat de condiția istorică. Dacă munca de traducere a cărților depusă de cărturarul Antim era anevoioasă, răspîndirea limbii române cîștiga repede teren și se impunea de la sine, firesc. Pentru că limba română era singura înțeleasă de popor, limba maternă. Acest element a venit în chip hotărîtor în ajutorul lui Antim Ivireanul și al domnitorului care sprijinea și patrona această operă. Nici slavona și nici greaca, deși folosite în biserică și administrație, nu aveau perspectiva menținerii, ci numai limba poporului român. Unei asemenea lucrări de interes național i-a închinat Antim Ivireanul întreaga sa capacitate, darurile sale, strădania de a se perfecționa în stăpînirea limbii române pînă la subtilitățile ei. Se poate admira deopotrivă la Antim, fapt recunoscut de frații Corbea, curajul de a încerca să realizeze o asemenea operă monumentală, dar și înțelegerea limbii române în esența sa. A învăța, a însuși, a cunoaște, a aprofunda, pînă la contopirea cu ea, pînă la a o socoti limbă maternă, iată o problemă de conștiință, de crez moral înalt, de sentiment al datoriei față de țara în care trăiești și lucrezi. Aportul hotărîtor la procesul mai îndelungat al introducerii limbii române în biserică l-a constituit traducerea și tipărirea a două cărți esențiale pentru oficierea cultului: *Apostolul,* la 1704, și *Evanghelia,* la 1705. Procesul va continua și după moartea lui Antim Ivireanul.

Trăirea sentimentului național se vede la Antim Ivireanul și într-unul din momentele semnificative ale vieții și activității sale. Cu ocazia alegerii sale ca mitropolit, își rostește cuvîntul de investire în

înalta funcție eclesiastică. Sînt prezenți și drept martori doi patriarhi greci, obișnuiți la curtea lui Brîncoveanu și prieteni ai lui: Hrisant Nottara al Ierusalimului și Gherasim Palladis al Alexandriei. Și totuși vorbele pline de înțelepciune și frumusețe nu sună în limba greacă, așa cum s-ar fi așteptat înalții eclesiaști, ci în limba românească, pentru promovarea căreia Antim se angajase deplin.

Tipăriturile, întreaga sa activitate, de mare valoare politică, culturală și educativă, reflectă înțelegerea de către Antim a însemnătății meșteșugului și artei tipografice în opera de culturalizare a unui popor.

Un succint portret al mitropolitului Antim Ivireanul este făurit de secretarul lui Brîncoveanu pentru limbi occidentale, Anton Maria Del Chiaro, în cuvintele: „...era dotat cu rare talente, cunoscînd sculptura, pictura și broderia. Ridicase la perfecțiune arta tipografiei."

Antim apare pe planul culturii noastre ca un umanist. Și prin cultură, ca un luptător pentru apărarea independenței românești, pe plan politic pentru apărarea ființei românești, pe plan religios pentru apărarea ortodoxiei împotriva expansiunii catolicismului. Se întîlnește și aici cu activitatea dusă de Brîncoveanu, Stolnic și frații Corbea. Semnificativ apare faptul că Antim este gata să-i cedeze lui Hrisant Nottara tipografia grecească de la Tîrgoviște, pentru că acesta, la rîndul lui tipograf, să contribuie la tipărirea de cărți ca mijloc de luptă împotriva expansiunii catolice.

În sfîrșit, spiritul larg umanist este dovedit și de

extinderea tipăriturilor prin ucenici ai săi în Ivirla în limba georgiană, în Siria și Palestina cu litere arabe.

Frații Corbea au avut acces la toate bunurile culturii, inclusiv la înalta școală de învățătură și propagare a ideilor vremii, Academia Domnească. Istoricul acestei instituții constituie una din cele mai bogate și mai complexe pagini de activitate puse în slujba țării.

Academia Domnească nu a apărut pe un teren gol în opera lui Brîncoveanu. Deși epoca de Renaștere românească impunea cu necesitate o asemenea tribună de propagare a ideilor înaintate, școala românească de la Sf. Sava continua o tradiție. Un moment de început de școală l-ar putea constitui anul 1576, cînd se deschide la București, la biserica Sf. Gheorghe Vechi, o școală de slovenie. Ca orientare și concepție, ea nu este un învățămînt renascentist, ci clasicul învățămînt medieval din mediul mănăstiresc. Abia în vremea lui Șerban Cantacuzino, epocă ce va lega prin cîteva acte pregătitoare, de pildă tiparul, epoca lui Matei Basarab de cea a lui Constantin Brîncoveanu, se realizează un pas înainte în domeniul învățămîntului. Școala de la 1576 este reorganizată și prefăcută în școală „slavonească și românească". A fost o hotărîre de mare însemnătate, deoarece corespundea unei necesități a epocii: începuse generalizarea scrierii în limba română. Spudeii aveau posibilitatea unei instruiri, nu mai vorbim de faptul că se învăța și slavona și numeroase generații de tineri din Țările Balcanice au venit aici la studii, fapt de mare însemnătate pe linia cultivării tradi-

ţiilor sud-slave. Puţin mai tîrziu, la începutul secolului al XVIII-lea, Mihai Cantacuzino Spătarul punea bazele unei şcoli cu profil similar la mănăstirea Colţea. Deşi chestiunea e controversată, se pare însă că — şi multe materiale o confirmă — Şerban Cantacuzino nu s-a limitat numai la şcoala „slavonească şi românească". El a pus şi bazele unei şcoli elineşti care să continue tradiţia bizantină în mediul românesc. Astfel încît pe drept cuvînt Brîncoveanu continua opera înaintaşului. Acest fapt însă a facilitat vehicularea în mediul istoriografiei a ideii că Şerban vodă ar fi ctitorul Academiei Domneşti la 1680. Alte date ne conduc spre anul 1694, dată cînd Brîncoveanu punea bazele unei şcoli greceşti pentru români în chiliile de la Sf. Sava. Ceea ce înseamnă că a continua nu exclude întemeierea. Stilul brîncovenesc, de care am vorbit şi care se va manifesta şi în domeniul învăţămîntului, ne conduce spre concluzia că Brîncoveanu a fost pe deplin conştient de necesitatea unei asemenea şcoli şi a avut măsura conceptului de „Academie", în sensul cuprinderii rolului ce trebuia să-l joace în epocă. Brîncoveanu însă nu singularizează şcoala ce o înfiinţa. Preia întreg inventarul de învăţămînt, dacă ne putem exprima astfel. El menţine şi celelalte şcoli existente şi le dezvoltă. Dar nucleul va fi Academia Domnească unde învăţămîntul se structurează şi se transformă în instituţie. Brîncoveanu, avînd ca înaintaş cert pe Şerban Cantacuzino în „trebile de şcoală", se înscrie, alături de acesta, ca un ctitor al Academiei Domneşti. Brîncoveanu împarte însă gloria ctitoririi unui asemenea monument de cultură cu alte personalităţi ale epocii şi înainte de toţi cu Stolnicul.

Prin modul cum a fost concepută și organizată, Academia Domnească va însemna saltul calitativ al învățămîntului românesc. Aceasta în primul rînd pentru că răspundea unei necesități a vremii. Știința de carte trebuia să se extindă și științorii de carte să servească progresului societății. Apoi ofensiva catolică nu încetase, ci sporea în intensitate. În trecut ea fusese o primejdie pe plan politic prin tendințele de expansiune ale feudalității maghiare la sud și răsărit de Carpați. Nici această tendință nu dispăruse, dar acum ea se aliase cu puternica expansiune habsburgică. O școală cu limba de predare greacă însemna, pe lîngă întărirea tradițiilor bizantine, apropierea de răsăritul ortodox în lupta pentru independență. Academia Domnească avea să devină așadar nu numai o instituție de cultură și știință de carte, ci și o tribună politică a ideilor celor mai înaintate, dintre care lupta pentru independență ocupa întîiul loc.

În Academia Domnească, alături de limba greacă, se va folosi și limba latină ca limbă de predare. Prin aceasta nu trebuie să vedem o nouă ofensivă a catolicismului. Disciplinele predate în limba greacă și latină sînt o dovadă elocventă a promovării spiritului renascentist, și nu a propagandei catolice și nici chiar a reformei care din secolul al XVI-lea se adăugase contextului religios. Este știut că, la acea dată, în Transilvania, paralel cu ofensiva catolicismului pentru unirea cu Roma, se desfășura și propaganda luterană și calvină pentru atragerea românilor ortodocși.

Privită astfel, continuitatea Academiei Domnești nu mai trebuie socotită în linie amintită, a școlilor de slovenească și românească sau nu numai pe acea linie, ci și pe cea de tradiție greacă și latină. În jurul

anului 1650, eruditul umanist Pantelimon (Paisie) Ligaridis, la îndemnul bătrînului Postelnic, punea, la Tîrgovişte, în vechea reşedinţă domnească a Basarabilor, bazele unei „Schola graeca et latina". În Moldova, pe care nu trebuie să o privim separat, ci într-o continuă și strînsă unitate românească, Despot Vodă pusese bazele școlii latine de la Cotnari (1561—1563). Eponimul Academiei Domnești la Iași a fost „Colegiul" de la biserica Trei Ierarhi, înființat în anul 1640, sub Vasile Lupu.

Dacă disciplinele predate la Academia Domnească serveau cauzei culturii și scopului religios cu conținutul politic enunţat, lupta pentru independenţă este sensul de a fi. Ea trebuie înţeleasă nu numai desfășurată în Apus, dar și în sud-estul Europei, împotriva expansiunii otomane. Este cert că Ţările Române aveau o situație diferită de statele din Balcani. Păstrînd poziţia de quasiindependenţă, aici s-au putut crea școli în care era promovat spiritul de independenţă, în timp ce în Ţările balcanice, aflate sub jugul turcesc, nu. De aceea, alături de spudeii români, de numeroasele generații strălucite de cărturari, pe care va începe să le dea Academia Domnească din mediul autohton, vor veni să înveţe multe elemente din ţările balcanice. Îi unea, în primul rînd, ideea generoasă a luptei pentru emanciparea naţională. Au venit şi tineri studioşi din Rusia. Academia Domnească se afirma tot mai mult ca un centru strălucit de învățămînt şi ea putea sta cu cinste alături de marile şcoli ale vremii: cele de la Padova şi Veneţia, Academia din Constantinopol, Şcoala patriarhiei din Moscova și cea din Ierusalim. Prin Academia Domnească, Bucureștii deveneau un însemnat centru

de difuzare a culturii vechiului Bizanț, am putea spune „noul Bizanț".

Corbeștii au găsit la Academia Domnească o bibliotecă care a constituit o serioasă sursă de documentare, alături de cea a Stolnicului. Dar mai presus de orice au înțeles sensul acestui învățămînt umanist, valoarea lui națională și europeană, ca centru de cultură dintre cele mai însemnate din Europa.

Ca și în celelalte domenii ale culturii, „frecventînd" Academia Domnească, nu în sensul urmării cursurilor ci fenomenelor de cultură de aici, David și Teodor Corbea au cunoscut numeroase personalități, profesori cu o temeinică pregătire și formație intelectuală, erudiți și cu spirit creator. David a fost mult mai receptiv și mai comunicativ în cunoașterea și în relațiile cu lumea culturală de la Academia Domnească. A învățat de la ei tot ce se putea învăța, a aflat despre preocupările lor, cărțile pe care le scriseseră, despre disciplina pe care o predau. Și el, și Teodor Corbea au putut să-și întregească tabloul societății brîncovenești și să-și dea seama de măsura în care Brîncoveanu izbutise să unească eforturile tuturor, chiar dacă nu în chip desăvîrșit, pentru interesele neamului românesc.

Cu puterea lui de discernămînt, David Corbea ar fi putut să țină și el un jurnal, adică note, „însemnări de taină", în care să prezinte galeria celor pe care i-a cunoscut. Dar timpul nu i-a permis. Sau dacă a făcut-o, totul s-a risipit în vînt, ca și viața lui aflată mereu la răspîntii. La Academia Domnească frații Corbea l-au cunoscut pe primul director al acestui edificiu de cultură, Sevastos Kimenitul. Acest vestit învățat grec din Trapezunt fusese profesor la

Academia Fanarului. A venit cu entuziasm aici încă din 1684, pentru a învăța carte pe Gheorghe Cantacuzino, fiul domnitorului. Brîncoveanu l-a așezat la mare cinste, oferindu-i conducerea Academiei Domnești, ca unuia ce strălucea în virtuți. Adept al filozofiei aristoteliene, Sevastos Kimenitul a tradus tratatul „Despre virtuți și vicii“, dedicîndu-i-l domnitorului. După moartea lui Sevastos Kimenitul, i-au urmat la conducere și predarea filozofiei alți oameni de seamă, animați de aceleași principii sănătoase și înțelepte. Așa au fost: Marcu Cipru, Gheorghe Hipomenas, Ion Abramios.

La Academia Domnească s-a impus personalitatea eruditului profesor de fizică și matematică, medic, activist în domeniul tiparului, Ioan Comnenul. De asemenea, a profesorului macedonean Theodor Simion. Și-au dovedit iscusința și erudiția la catedră etolianul Gherman de Nysse și scriitorul Ioan Cariofil. Lista profesorilor și spudeilor străluciți este mult mai lungă. După cum acestora li se adaugă numeroși oameni de cultură ai vremii care într-un fel sau altul sînt legați de Academia Domnească. Deși sînt folosiți de Brîncoveanu mai mult în diplomație, frații Corbea iau legătura cu toți oamenii de notorietate și prezența lor trezește în fiecare din aceștia interes pentru astfel de remarcabile personalități. David îl va însoți de multe ori pe Brîncoveanu, în vizitele pe care domnitorul le făcea la Academia Domnească. Atunci, cînd capul țării sosea în mijlocul profesorilor, David Corbea cunoștea și alte aspecte ale activității de la Academie și unele probleme de perspectivă ale acestei înalte instituții.

La fel, Corbeștii i-au cunoscut pe medicii lui Brîncoveanu, oameni învățați, mult prețuiți de domnitor,

folosiți de acesta în tămăduirea bolilor sale sau ale numeroasei familii, cît și ca oameni de casă cărora li se încredințau diferite treburi domaniare sau chiar diplomatice: Iacob Pylarino, Coraï Anton, Pantaleon (Pandele) Calliarhi, Bartolomeo Ferrati. După cum l-au cunoscut și prețuit pe medicul sibian Samoil Köleseri, devenit om de încredere al lui Brîncoveanu, cu misiuni speciale: consilier aulic, igienist și sanitarist, diplomat etc.

Frații Corbea n-au stat numai la București. Au făcut dese călătorii la vechile cetăți de scaun ale Țării Românești: Argeș, Cîmpulung, Tîrgoviște, unde au admirat vestigiile trecutului care vorbeau despre domnii Basarabi, dar și despre poporul român, simplu și viteaz, care trăise demn și curajos și care asigurase continuitatea de viață pe aceste meleaguri. Au vizitat construcții ridicate de ctitorii Basarabi, și pe cele brîncovenești. De altfel însuși domnitorul era un neobosit și permanent vizitator al ctitoriilor sale sau ale înaintașilor săi pentru a vedea ce s-a făcut și mai ales ce mai este de făcut. Nu pleca niciodată singur. Avea o suită formată din colaboratori apropiați, printre care se numărau și frații Corbea. Au văzut ctitoriile brîncovenești de la Horezu, Rîmnicu-Sărat, Colțea, Sf. Gheorghe Nou din București, palatele de la Potlogi, Obilești, Doicești, Mogoșoaia.

Au cunoscut pe artiștii vremii, printre care pe Pîrvu Mutu Zugravul, „maestrul pictorilor". Acesta a creat școală de pictori, un stil al picturii murale, pe care l-a subsumat stilului brîncovenesc românesc. Pîrvu Mutu și școala lui de pictură au pogorît pe pereții mănăstirilor și palatelor chipuri de neuitat. Corbeștii au lăudat și admirat pe acești artiști, ca

și pe altă celebritate a epocii, zugravul curții domnești, Constantinos.

S-au interesat de arta aurarilor și argintarilor, a celor care cu deosebit simț artistic împodobeau cărțile tipărite. I-au cunoscut și pe maeștrii din Transilvania, care vindeau lui Brîncoveanu obiecte de artizanat de rară frumusețe, în frunte cu Georg May II, „maestrul argintarilor“, care venea la București pentru a primi comenzi direct de la Brîncoveanu. De asemenea, pe maeștrii argintari brașoveni Sebastian Hann, Johannes Henning și pe cel de la Sibiu, Thomas Klosch. Prin Antim Ivireanul l-au cunoscut pe talentatul ilustrator de cărți Ioanichie Bucov și pe meșterul în xilogravură Dimitrie.

Au luat parte la viața culturală a Țării Românești, în toate ipostazele ei. Apoi la petreceri organizate la curte sau la serbările puse la cale în chip original și personal de însuși Brîncoveanu, la vînătorile domnești prin pădurile care făceau parte din vechiul codru al Vlăsiei, umblînd cu întreaga suită brîncovenească după „vînaturi mai rare sau mai obișnuite“. Au vizitat splendidele grădini de la curțile brîncovenești, lucrate în manieră apuseană sau orientală. Observau cu atenție și cu minuție fața noului care se instala pretutindeni cu mărinimie.

Mai puțin este totuși cunoscută strădania lui David Corbea spre împlinirea unei familii. În această privință, dacă Stolnicul dar mai ales Brîncoveanu s-au realizat deplin, David Corbea a fost un om aflat mereu pe drumurile Țării și ale străinătății. Izvoarele istorice pomenesc la un moment dat despre fiul lui David Corbea, Pastia, care, totuși poate, a rezultat dintr-o dragoste trecătoare a Ceaușului. Global, toate aceste nenumărate aspecte conduc la ideea

unei activități zilnice neobosite, întăresc și mai mult tabloul neobișnuitelor zile ale lui Constantin Brîncoveanu și ale sfetnicului său.

Implicarea Corbeștilor în activitatea politică și diplomatică a Țării Românești le-a oferit posibilitatea de a cunoaște și personalități din sfera diplomației. Sigur că în cadrul cancelariei lui Brîncoveanu cele mai apropiate legături, de colaborare, le-au întreținut Corbeștii cu funcționarii cancelariei, prieteni și tovarăși de activitate zilnică. Intrînd însă în „diplomația cea complicată și încercată" a Țării, au cunoscut inevitabil și cele mai însemnate fețe diplomatice ale epocii. Așa, de pildă, pe patriarhul Ierusalimului, Dositei, care a venit de multe ori la București și chiar a locuit la curtea lui Brîncoveanu, sau pe nepotul acestuia, Hrisant Nottara, care și el a stat mult la curtea lui Brîncoveanu și va urma lui Dositei în înalta funcție eclesiastică. I-au cunoscut de asemenea pe Athanasie, patriarhul Antiohiei, Arsenie III, patriarh sîrb, Gherasim Palladis, patriarhul Alexandriei. Prezența patriarhului Ierusalimului în Țara Românească, legăturile permanente întreținute cu șefii bisericii dintr-o serie de state, legăturile și corespondența lui Dositei și Hrisant Nottara cu Moscova și cu Brîncoveanu sau Stolnicul a însemnat — prin ofensiva ortodoxismului asupra catolicismului și semilunii — o armă politică puternică împotriva expansiunilor și cotropirilor, pentru independență.

Inevitabil, dar și deliberat, David și Teodor Corbea vor intra în circuitul acestei diplomații, alături de și la nivelul lui Dositei, Hrisant Nottara, Stolnic,

cancelarii ruşi Fedor A. Golovin şi Gavril I. Golovkin, hatmanul Ivan Mazepa al Ucrainei, M. D. Galiţin, guvernatorul Kievului. De asemenea, vor cunoaşte mari capete încoronate. Dar mai cu seamă pe „maeştrii diplomaţiei", pe trimişii atîtor ţări europene, roind prin Ţările Române în toate direcţiile, pentru a pune în practică planul de acţiune al ţării respective.

Diplomaţia franceză a fost în epoca lui Ludovic al XIV-lea reprezentată de iluştri şi iscusiţi ambasadori. Reţin atenţia cei care erau trimişi la Constantinopol pentru a rezolva complicata „problemă" turcă. Oprindu-se şi în Ţara Românească înainte de a ajunge în capitala Imperiului otoman, ei s-au întreţinut cu membri ai cancelariei brîncoveneşti şi în special cu David Corbea. Astfel au fost: marchizul D'Usson Bonnac, Castagnères, De Girardin, Des Alleurs, Ferriol. De altă structură dar de aceeaşi manieră era Ponqueville, consulul Franţei la Ianina. Cunoscîndu-l pe William Paget, ambasadorul Angliei la Constantinopol, nefiind un prea bun mînuitor al limbii engleze, cu firea lui circumspectă şi exigentă, David Corbea a legat convorbiri tot în „frîncească", limbă pe care ambii diplomaţi o posedau de minune. Urînd Imperiul habsburgic care cotropise Transilvania, David Corbea a urmat însă politica brîncovenească şi n-a ezitat ca pe faţă să afişeze o „curtoazie diplomatică" faţă de agenţii diplomatici imperiali care mişunau ca argintul viu prin ţările sud-estului european spre Poartă, „ca la ei acasă". Cei mai iscusiţi la minte şi mai unşi cu alifiile diplomaţiei erau contele Ladislau Csáky, Pasky Cristofor, Wolfgang d'Oettingen, Kunitz, contele Caprara. Aceştia n-au izbutit nici să-l cumpere, nici să-l vîndă pe David

Corbea, care a dovedit la rîndul lui o iscusință și o experiență valahă în „comportament“, în maniere, în voce și-n uitătură, remarcabile.

O problemă aparte o constituie convorbirile lui David Corbea cu contele Luigi Ferdinand Marsigli, care în calitate de diplomat imperial a venit în cîteva rînduri la București. David Corbea l-a cunoscut în casa Stolnicului, cu care Marsigli era bun prieten. Corbea a manifestat multă prudență și perspicacitate pentru a desluși adevăratul conținut și substrat al misiunii contelui.

Amîndoi Corbeștii i-au cunoscut pe cei trei trimiși ai regelui August al Poloniei la București pentru a cere lui Brîncoveanu „închinarea“ țării. Este vorba de asprul și mîndrul Wackerbart, de arogantul Moro și vicleanul Arbănaș. Corbeștii vor fi alături de Brîncoveanu în aceste momente grele și de cumpănă și cu toată priceperea lor vor contribui la „răsturnarea planului leșesc“.

Corbeștii i-au mai cunoscut și pe agenții diplomatici ai altor țări: pe Bosy și Hilteen, agenți suedezi, Collier Iacob, ambasadorul Olandei la Constantinopol, Giustiniani Ascanio, ambasadorul venețian la Constantinopol, Mamucca Marcaritano de la Torre, dragoman venețian la Viena, și atîția alții de mai mică însemnătate.

Avînd legături cu atîtea personalități politice și diplomatice, Corbeștii au putut cunoaște și înțelege politica diferitelor școli diplomatice ale Apusului. Au învățat de la fiecare, și suma acestor experiențe, trecută prin personalitatea lor, a însemnat linia proprie și originală a Corbeștilor de a rezolva problemele diplomatice. Neobișnuitele zile de la curtea lui

Brîncoveanu au trecut toate cu folos, pînă ce într-o zi au început să fie puse în practică prin misiuni precise și de cea mai mare însemnătate.

Destăinuirile contelui Luigi de Marsigli. Dintre toate personalitățile din domeniul diplomației și culturii pe care frații Corbea și în primul rînd David au avut posibilitatea să le cunoască, de o factură deosebită rămîne totuși un personaj și un nume: contele Luigi de Marsigli. Cum a ajuns acest om să-i cunoască pe Stolnic, pe Corbea, pe Brîncoveanu și mai ales cum a ajuns să întrețină atîtea relații cu Țările Române, cu mediul românesc, este o întrebare la a cărei deslușire contribuie schițarea vieții sale, brăzdată de întîmplări și evenimente cu totul ieșite din comun. Văzuse lumina zilei la 20 iulie 1658 în orașul Bologna, dintr-o familie de origină nobilă. Originea n-ar fi nimic neobișnuit. Dar preocupările ieșite din comun încă de la vîrstă fragedă privind studiul istoriei naturale, al bazelor matematicii, fizicii, problemelor strategiei, da. Ca adolescent, spirit furtunos, neobosit, străbate mai întîi Italia, patria sa divizată în state și stătulețe, în provincii unde particularismul local se menținea viu, însetat de a vedea și a cunoaște totul. La Napoli, vechea colonie grecească, află primele știri despre Orient. Era în anul 1677. Trece pe la Padova pentru a cunoaște ilustrul centru de cultură al școlii de aici. Devine student întîmplător în sensul că nu-și propune să facă studii permanente ci doar să asiste la unele cursuri. Aici îl cunoaște însă pe Stolnic care era spudeu, deloc întîmplător. Deși timpul petrecut îm-

preună este extrem de scurt, cei doi se împrietenesc temeinic. La baza unei astfel de prietenii au stat pasiunea comună pentru cultură, preocupările asemănătoare. Nu știau atunci nici unul că se vor întîlni peste ani la București. Stolnicul însă ar fi dorit-o și chiar și-a manifestat dorința de a-l avea ca oaspete pe Marsigli în țară.

Viața lui Marsigli însă avea evoluții uimitoare și metamorfoze uluitoare, cu urcușuri și coborîșuri rapide și neașteptate, schimbări de medii și de atmosferă, de climat politic, de situație. Iată-l în 1678 la Constantinopol, ca trimis al tatălui său, în calitate de „camerata" (om de casă, de încredere) al Bailului venețian Pietro Civrani. Dar pînă să ajungă în capitala Imperiului otoman, peregrinează pe la muntele Athos. Cunoaște și lăcașurile ridicate de domnitorii români sau înzestrate de aceștia, în special de cei din stirpe basarabă. Înregistrează totul cu interes și cu atenție desăvîrșită. Le ordonează într-un registru al minții și al intelectului său fecund. Pe coastele Asiei Mici se minunează în fața ruinelor Troiei, dar se și înflăcărează față de urmele trecutului istoric. Ajuns în capitala lui Mehmed al IV-lea, el întreprinde un studiu amănunțit al moravurilor de la curtea Sultanului, în a cărui intimitate pătrunsese cu multă dibăcie. Dădea dovadă încă de pe acum, la vîrsta de numai 21 de ani, de calități înnăscute pentru a fi diplomat de mare valoare. Marsigli cunoaște în felul acesta și intuiește în chip desăvîrșit starea de decădere a Imperiului otoman. Va fi primul, chiar înaintea marelui cărturar Dimitrie Cantemir — pe care l-a cunoscut la Constantinopol —, care semnalează opiniei publice acest fenomen. Nu se mulțumește numai cu explorările științifice și so-

ciale. Se inițiază în secretele epocii. Află despre campania pregătită de Sultan împotriva Ungariei, țintind spre rivalul major al epocii, Austria, și spre inima Imperiului, Viena.

La scurt timp după aceea, Bailul e rechemat la Veneția. Marsigli îl însoțește în Italia, unde îi prezintă Papei Inocent XI un raport amănunțit despre tot ceea ce se petrecea în Orient.

La această dată pornește pe drumul Vienei și intră în slujba împăratului Leopold I, slujbă pe care n-o va părăsi decît tîrziu, odată cu amurgul carierei sale politice. Pentru că sub flamura imperială habsburgică va face carieră. Imperiul începuse războaiele cu turcii și exista perspectiva de a se război și cu Franța și a se trezi în fața unei răscoale a ungurilor — ce va și izbucni curînd după aceea. Tînărul Marsigli e trimis în armata din pusta Panoniei apreciindu-se la el nu virtutea ostășească, ci temeinicile cunoștințe de strateg și topograf. Gradul îi este modest, abia de caporal. Dar o ascensiune uimitoare îl aduce la gradul de general, numai datorită marii sale capacități și uriașelor sale resurse. Anticipase și pusese în practică, cu un secol și ceva înainte, ceea ce va spune Napoleon despre ascensiunea soldatului francez care, „purta în raniță bastonul de mareșal".

La asediul cetății Strigonia era doar căpitan. Căzînd în mîinile tătarilor, grav rănit, e purtat pe jos drum lung și vîndut într-un tîrg obscur cu 17 taleri. Noul lui stăpîn, pașa Ahmed din Tîrnovo, îl face grăjdar obligîndu-l să-l însoțească la Asediul Vienei din 1683. Marsigli trăiește zbuciumul asediului. Încearcă să evadeze, dar e prins și condamnat la moarte. Este salvat de doi turci bosniaci care îl cumpără pentru capriciul de a avea un slujitor care să le pre-

pare cafeaua. După dezastrul turcesc, îi însoţeşte pe noii săi stăpîni într-o situaţie deplorabilă, legat şi desculţ, pînă la Buda. De acolo, în Bosnia, unde luni de zile suferă prizonieratul cel mai crîncen: stă într-un bordei, legat şi cu hrană minimă. Răscumpărat cu bani veniţi din Veneţia, devine iar liber, întorcîndu-se nu în Italia, ci în Austria. Împăratul îşi aduce aminte de virtuţile sale. E trimis la Dunăre, în sectorul Budei, în armata ducelui de Lorena. În 1685 devine locotenent-colonel. Primeşte o misiune de onoare: alcătuirea planului de recucerire a Budei. Este rănit în repetate rînduri. Trupul său primeşte gloanţe după gloanţe, dar nu cedează. Nu cedează nici în faţa frigurilor care făceau ravagii în campaniile militare. Dar ca orice virtuos este invidiat şi din cauza intrigilor este condamnat la moarte pentru trădare. Era însă evidentă nevinovăţia lui. Împăratul îl graţiază. Îi dă sarcina de a întări cetatea Mohaci, după care să se încadreze în acţiunea de recucerire a Transilvaniei.

Îl întîlnim astfel pe Marsigli îndreptîndu-se cu grosul armatelor austriece spre Cluj şi luînd parte la toate acţiunile de aici. Armatele imperiale îşi suspendă acţiunile din Transilvania odată cu venirea iernii, şi Marsigli pleacă la Roma prezentîndu-se Papei Inocent XI. Avea o misiune diplomatică precisă: aceea de a cere Papei sprijin în favoarea imperialilor care se pregăteau să asedieze Belgradul. Cu acest prilej însă Papa profită şi el pentru a se interesa în legătură cu modul de desfăşurare a propagandei catolice în Transilvania.

În această perioadă Marsigli parcurge de cîteva ori drumul de la Viena la Roma şi, în sfîrşit, odată

cu începerea asediului Belgradului (1687), se va afla în calitate de combatant la această zguduitoare partidă istorică ce trebuia să înrîurească încă o dată soarta Imperiului otoman. După cum se ştie, turcii au fost din nou zdrobiți în această bătălie. Marsigli devine omul de încredere al noului comandant al trupelor imperiale, ducele de Baden, un om pe cît de capabil ca militar pe atît de ambițios şi plin de orgoliu. Cunoscîndu-l bine pe Marsigli, care îşi schimba des stăpînul, ducele îi dă cele mai felurite misiuni, dar îl socoteşte în primul rînd expert în problema delimitării frontierelor imperiale. În această calitate, participă la cucerirea Nișului şi apoi a Vidinului de către imperiali și studiază posibilitatea fortificării Dunării pe ambele ei maluri. Studiile întreprinse cu minuție și pasiune la fața locului, metoda sa practic-aplicativă privind cursul Dunării şi al altor fluvii mari europene vor face din el întemeietorul hidrografiei moderne. Lucrarea lui „Opus Danubiale“ este un exemplu de cercetare și rigurozitate ştiinţifică. La toate acestea se va adăuga şi meritul de a fi înfiinţat „Institutul științific“ din Bologna, centru de cultură de un deosebit prestigiu.

Totul apare contradictoriu în existența lui dacă ne gîndim că Marsigli a fost un peregrin neobosit prin „Orbis terrarum“ al timpului său; greu a ni-l închipui într-un loc creind opere de stabilitate și durabilitate.

Îl regăsim la Dunăre, unde cercetează rămăşiţele podului lui Traian şi procedează la construirea unui pod de bărci la Porțile de Fier în scopul trecerii armatelor imperiale în Oltenia. Este momentul cînd

se apropie de istoria Țării Românești. Cunoscînd pe domnul Țării Românești, proaspătul urcat pe tron Brîncoveanu, revăzîndu-l pe Stolnic mai tîrziu, în revenirile sale, cunoscînd atîți oameni de seamă de la noi, el va face destăinuiri. Aceste destăinuiri sînt de două feluri: mai întîi impresiile lui scrise, cuprinse în „Autobiografia di Luigi Ferdinand Marsili" (unde sînt multe informații privind Țările Române), apoi relatări din viața sa, din misiunile sale în Țările Române, chiar din intimitățile sale. De astfel de relatări a beneficiat și David Corbea, care, așa cum am văzut, îl va cunoaște pe Marsigli în casa Stolnicului, pe la anul 1700, cînd contele revenise în Transilvania și în Țara Românească.

Corbea, prezent la acea dată în lumea diplomației, era interesat de orice amănunt și de orice întîmplare. Relatările contelui îi deschideau noi orizonturi în înțelegerea culiselor afacerilor imperiale. Totodată contele făcea parte din acei oameni pe care ar fi trebuit să-i socotească dușmani. Agent diplomatic al imperialilor, participant la acțiunile din Transilvania pe care însuși contele i le va istorisi cu emfază, amestecat în propaganda catolică, era virtual un dușman al lui Corbea. Pentru aceasta Ceaușul păstra foarte multe rezerve față de el. Nu le afișa. În adîncul conștiinței sale rămîneau neșterse locurile natale, românii de sub jugul imperial, năzuințele românești de libertate. Păstrînd această răceală, Corbea a apreciat însă la Marsigli virtuțile omului de cultură, de spirit elevat, verva acestui personaj atît de controversat în el însuși, în tot ceea ce spunea și făptuia.

În ziua aceea a destăinuirilor, Stolnicul plecase

la Brîncoveanu şi îi lăsase pe cei doi în camera unde se găsea apreciabila bibliotecă a Stolnicului. Mediul era propriu pentru asemenea istorisiri. La început Marsigli trecu în revistă zbuciumata sa viață. Apoi ajunse la momentul acela cînd păşise în istoria acestor meleaguri. La podul de bărci de la Porțile de Fier. Marsigli istorisea frumos şi Corbea, un alt artist al cuvîntului, prețuia acest lucru. Spunea că valahii rîdeau a neîncredere, fiind convinși că podul nu va putea fi construit. Şi totuși el a fost gata. Armata imperială a trecut podul, dar Brîncoveanu nu le-a asigurat hrană și nutreț pentru cai. Suferind mari greutăți şi privațiuni, soldații austrieci au ajuns la frumosul palat al lui Brîncoveanu de pe rîul Olt. Povestirea lui Marsigli devine aici concretă. Principele Ludovic îl detașează spre mănăstirea Bistrița, ctitorie a boierilor Craiovești; dîndu-i poruncă de a captura tezaurul lui Şerban vodă Cantacuzino. Tezaurul se afla în mîna fiului lui Șerban, care izbutise să fugă din închisoarea în care îl aruncase Brîncoveanu, datorită cumnatului său Bălăceanu. Marsigli arată că izbuteşte să pună mîna pe tezaur, însă îi mărturisește lui Corbea cu un aer de naivitate că a fost un prost deoarece nici nu s-a atins de lăzile grele și pline de bogății pentru a-şi lua partea. Doar le-a sigilat, a zăvorît odăile și apoi s-a dus și el la palatul lui Brîncoveanu. Aici a aflat că domnul Țării Românești semnase cu principele Ludovic un tratat privitor la șederea armatelor imperiale în timpul iernii. După ce a rezolvat problema aceasta, principele a plecat la Viena, lăsîndu-l ca înlocuitor pe generalul Heissler. Marsigli pleacă la Orşova pentru a-şi proba din nou talentul și a

croi o şosea pe sub Porţile de Fier. Străbătînd Ţara Românească pentru a ajunge în sus-numitul loc, Marsigli îi relatează lui Corbea observaţia pe care o făcuse atunci că Brîncoveanu nu respecta tratatul şi nu aprôviziona armatele imperiale.

La această subliniere, lui Corbea i-a înflorit un surîs pe buze. Mulţumire? Bucurie? Apreciere la adresa lui Brîncoveanu? Surîsul era însă doar surîs care nu spunea prea multe.

Marsigli era omul acţiunii. Îl interesau mai puţin clauzele tratatului şi modul cum erau ele respectate şi mai mult marea sa operă dunăreană pe care o făurea într-un bordei modest de lîngă Turnu-Severin. Izbuteşte într-adevăr, într-un timp relativ scurt, să sfîrşească şoseaua pe care o încununează cu un pod drept lîngă Palanca. Armatele austriece înaintează pînă la Caransebeş şi primesc porunca de a distruge fortăreaţa de la Orşova, fapt care dădea posibilitate trupelor imperiale şi artileriei să se retragă din faţa armatelor turceşti în condiţiile în care turcii începeau să obţină unele mici victorii. Principele Ludovic, în calitate de comandant suprem, profitînd de situaţia strategică avantajoasă al cărei merit îl avea în primul rînd Marsigli, porunceşte începerea marşului asupra Sibiului, în timp ce răsculaţii unguri se retrăgeau spre părţile secuieşti. Marsigli scotea în evidenţă în relatarea sa către Corbea de fiecare dată rolul său, pe care fie că îl exagera, fie că îl reda veridic, dar reieşea mereu în prim plan.

Corbea nu era omul care să ia cuvintele lui Marsigli în chip absolut. Le asculta cu atenţie, pentru a trage apoi propriile sale concluzii. Marsigli continua-

se relatarea arătînd că principele Ludovic îl trimisese într-o periculoasă recunoaștere către Făgăraș, într-o acțiune temerară dar care necesita și multă ingeniozitate. Trebuia să închidă calea lui Emeric Tököly (conducător al răscoalei ungurilor contra imperialilor), ca să doboare trunchiuri de copaci, pentru a asigura prin aceasta retragerea în cele mai bune condiții a imperialilor pe Olt, prin Făgăraș — Sibiu. Victoria în noua ciocnire de la Belgrad o repurtară temporar turcii, care amenințau să invadeze Banatul. Marsigli e trimis la Brașov pentru a dărîma fortăreața de acolo.

La această parte a relatării, inima lui Corbea tresărise iar, auzind de Brașov, leagănul copilăriei și primei sale tinereți. Dar relatarea lui Marsigli era mai amplă. El trebuia să facă față cu oamenii de care dispunea răsculaților lui Tököly, aliatul turcilor, care se baza pe forțele sale ca și pe moldoveni, munteni și tătari. Cetele de răsculați sînt puse pe fugă, după care Marsigli izbutește să închidă trecătorile Munteniei și Moldovei cu trunchiuri de copaci. Turcii pătrunseseră totuși în Transilvania și înaintau către Oradea și Cluj. În împrejurimile Clujului s-a dat bătălia dintre trupele imperiale și tătari, aliați permanenți și forță de șoc a turcilor. Marsigli nu stătuse în acest timp degeaba. Își făcuse prețioase însemnări privind trecătorile din Carpați. Campania din Transilvania s-a încheiat cu bine, în sensul victoriei imperialilor și triumfului principiilor tactice, strategice și științifice ale lui Marsigli. Pentru tratativele de pace este ales tot Marsigli, în calitate de observator clandestin la Constantinopol și atașat pe lîngă ambasadorul Angliei. Preliminariile

păcii au loc la Adrianopol. În acest timp, Marsigli face de cîteva ori drumul de la Viena la Constantinopol. Dar după dezastrul turcilor de la Belgrad se pare că misiunea lui orientală şi dunăreană s-a încheiat. În drum spre Viena se abate pe la curtea lui Brîncoveanu.

Privindu-l atent pe Corbea, ca pentru a-i citi în gînduri, Marsigli relată în continuare această vizită cu lux de amănunte. Dar Corbea nu trădă nici un sentiment deosebit, ca şi cum nu era vorba de suveranul său. Era unul din subterfugiile diplomației, de a rămîne „à face claire“. Marsigli îi spunea că aflînd de venirea sa, Brîncoveanu trimise să-l întîmpine mulțime de oşteni, ofițeri şi slujitori de la curte, tratîndu-l ca pe o mare personalitate. Odată ajuns, l-a luat în primire, curtenitor, și l-a adus în faimoasa cameră de taină de la curte. A poruncit să se închidă uşile şi apoi l-a întrebat în legătură cu schimbările survenite la Poartă, planurile de pace ale turcilor şi mai ales urmările victoriilor repurtate de armatele imperiale. Marsigli nu-i ascunse lui Corbea că Brîncoveanu e un fin diplomat şi că în convorbirile avute a simțit acest lucru. Brîncoveanu nu spunea lucrurilor pe nume, dar lăsa să se înțeleagă despre ce este vorba şi nu cădea în nici o capcană ce i se întindea, oricît de abil ar fi fost țesută. Cu acest prilej Brîncoveanu ocoli și contribuția muntenilor la evenimentele antihabsburgice din Transilvania, căutînd să-l convingă pe agentul imperial de credința sa față de împărat.

Marsigli evocă și somptuosul banchet cu care a fost onorat de Brîncoveanu, banchet la care au participat și arhiepiscopi de rit grecesc, mai mulți mi-

niștri de-ai săi și nobili munteni, adică boieri. Aici, puterea de evocare a evenimentelor merită redată prin cuvintele lui Marsigli, așa cum le-a lăsat în „Autobiografie“ și cum le-a relatat aproximativ la fel în fața lui Corbea:

„Fost-au mîncările alese, vinurile de preț și toate din acea provincie; muzica, împărțită între uzul creștin, turcesc și persan, a fost totuși foarte plăcută în varietatea ei. Slujitori la masă erau printre alții mai mult turci, cari stăteau în picioare în jurul mesei. Principele, cu glas încet, închină în sănătatea Augustului, și aceeași închinare, dar tot pe șoptite, o făcu să treacă pe la toți cei ce stăteau în preajma noastră. Pe urmă lăudă norocul, de care se bucura, de a servi, fie chiar și din porunca Porții, pe un servitor al Împăratului; de care lucru ținîndu-l cu de rău, zicîndu-i că porunca porții mă declară servitor al regelui Angliei, el, zîmbind, adăogă că fie și de aș fi spus că eu eram englez, el m-ar fi luat tot drept german. Se bău apoi și se ciocni cu glas tare, în sănătatea regelui Wilhelm și a statelor Olandei, de care lucru se bucurară chiar și turcii.“

În vocea lui Marsigli, Corbea traduse toate nuanțele și culisele diplomației, interesele imperialilor față de puterile vremii și atitudinea lui Brîncoveanu față de aceste puteri. Apoi, continuă cu relatarea pe același ton:

„Isprăvindu-se ospățul, se retrase principele cu mine într-o altă încăpere; în care, stînd turcește pe perine, vreme de două ceasuri, cu cafele și tutun, am vorbit de tot felul de lucruri. Luîndu-mi în cele din urmă rămas bun de la el, mă dărui cu un cal și mă însoți pînă la gazda mea cu onoruri, ca și la început.“

Aduse apoi vorba și de prietenul său Stolnicul, în a cărui casă se petrecea acum scena relatării și care îl primise în repetate rînduri pe colegul padovan. „Domnul Constantin Cantacuzino — îi pronunță numele Marsigli cu venerație —, fratele principelui răposat și conducător al tuturor trebilor din Valahia, veni să mă viziteze și să se scuze de fapta împotriva Transilvaniei.“

Aici se terminau relatările lui Marsigli, tocmai cînd Stolnicul de care era vorba se reîntorsese la ei.

Corbea s-a mai întîlnit de cîteva ori cu Marsigli. De data aceasta fără destăinuiri. Cu vorbe de șagă pentru a trece timpul. Dar ceea ce era esențial, Corbea înțelesese și culesese din vorbele contelui.

Apoi nu-l mai întîlni. N-a mai avut prilejul. Furat de misiunile primite, își canaliză întreaga atenție spre ele. Marsigli lăsase totuși Ceaușului o amintire indecisă, însă deloc neplăcută. La 1702, cînd pleca în Rusia, află că ilustrul conte Marsigli căzuse pradă intrigilor de la Curtea imperială. De data aceasta fără putința de a mai fi reabilitat de împărat, în ultima clipă. „Omnia vulnerant, ultima necat.“ (Toate rănesc, ultima omoară). Omonul lui Marsigli n-a însemnat de data aceasta nici condamnare la moarte, nici atentat politic. Doar îndepărtare din funcții, din atribuțiile sale. Ieși din istoria Imperiului habsburgic pe care îl servise atît. Se întoarse resemnat în patria sa, Italia, și în orașul său natal, Bologna, pentru a-și încorona acolo opera.

*

Profilul moral-intelectual al lui David Corbea din Schei. David Corbea a fost un om simplu, crescut într-un mediu de tradiție populară și românească. A

crescut în atmosfera simțului de dreptate, care nu înțelege să tolereze injustețea — sub orice formă s-ar manifesta ea. Puritatea aceasta aproape sălbatică a venit în contact cu cultura vremii și a mers lacomă spre cunoaștere.

Corbea este, ca și fratele său Teodor, un umanist. Două exemplare de rară finețe și intelectualitate elevată. Teodor a diferit însă întrucîtva de David. Deși din același vlăstar, temperamentele lor au fost deosebite. Teodor era mai reținut, David mai pasionat. Punea mai multă patimă, în sensul de sentiment care nu este niciodată în luptă cu rațiunea ci, dimpotrivă, trăiește, se hrănește din propria pasiune, pînă cînd izbutește să ajungă la țel. Din acest izvor și-au luat cei doi frați puterea de a crea, numai că în domenii diferite. Teodor fiind mai reținut, izbutește să lase o operă scrisă, David se lansează în creația politică și diplomatică, în gîndirea și plămădirea istoriei. Însemnările sale nenumărate sînt poate de domeniul statisticii și calculului, dar cînd le depășea pe acestea, sînt ale unui istoric însemnător de sentințe și adevăruri.

Teodor Corbea n-a fost nici el un slab diplomat. Se pare chiar că a intrat primul sub oblăduirea cancelariei brîncovenești, atunci cînd încă David își exercita funcția de Ceauș pe lîngă spătarul Mihai Cantacuzino. Apoi a venit și el la cancelaria domnească. Intrînd aici, l-a întrecut cu mult pe fratele său și pe ceilalți secretari domnești. A învățat de la ei cartea diplomatică și politică pentru a-i depăși prin resursele sale imense, prin combustiile lui care îl duc la practicarea artei politice și diplomatice. Teodor Corbea va rămîne ca om de cultură și condeier, David ca om de cultură și diplomat.

La început Brîncoveanu l-a folosit pe David Corbea în activitatea de propagandă, avînd drept scop împotrivirea la unirea cu Roma. Dar Corbea va îmbrățișa o singură linie: aceea a luptei împotriva impilatorilor, a dușmanilor emancipării românești. Toate misiunile sale au purtat amprenta neadmiterii cotropirii și subjugării. De aceea, spiritul său a fost antihabsburgic, antiotoman sau antipolonez, în măsura în care devenea învederat că suveranii acestor țări treceau la planuri și politică de cotropire. S-a încadrat în luptă cu toată ființa și hotărîrea. N-a bravat, dar va dovedi bravură și pricepere în tot ceea ce s-a angajat să realizeze.

Diplomația sa a îmbrăcat aspecte felurite, modalități care se potriveau situației date. Iar arma religiei, în apărarea ortodoxismului, a fost o armă politică și diplomatică. Spiritualitatea lui David exclude misticismul îngust.

Spiritualitatea lui David s-a dovedit prodigioasă tocmai pentru că ea a găsit pe parcurs răspuns la toate problemele ce trebuiau rezolvate în cîmpul istoriei. A fost cuprinzătoare, elastică, clarvăzătoare în perspectivă, bogată în conținut, profundă, pasionată și năvalnică. Răsplătit cu onoruri, a onorat la rîndul lui epoca, a primit de la epocă, dar a și dăruit în același timp, cu generozitate, înzecit.

Și ca să nu-și trădeze principiile, a rămas integru față de domnitor, de toți ceilalți iluștri contemporani și față de toți oamenii timpului său. A învățat ce era bun de la fiecare dovedind o receptivitate demnă de toată lauda. Nu s-a trădat pe sine și prin aceasta a adus Țării omagiul supremului său crez și avînt.

O punere în scenă. La curtea lui Brîncoveanu erau multe obiceiuri, unele moștenite prin tradiție, altele introduse de domnitor. Influența aulică bizantină, la care se adăugau moravuri și precepte apusene, era departe de a umbri straiul românesc revărsat din belșug și cu multă dăruire din partea domnitorului asupra tuturor lucrurilor și întîmplărilor. La răstimpuri, în Brîncoveanu trăiau amintiri ale copilăriei, chiar ale jocurilor de atunci. În acest caz simțea nevoia să se înconjoare de oameni de spirit și talent, și împreună cu ei să organizeze un spectacol în cadrul căruia să joace rolul principal.

Într-o zi a proiectat și gîndit o asemenea „punere în scenă", unde să joace rolul unui împărat bizantin, poate al marelui Justinian, cel mai impozant Cezar al romanității orientale. Cedă însă repede tentației. Crezu de cuviință că doamna lui, credincioasa doamnă Marica Brîncoveanu, nu are nimic din temperamentul vulcanic și nici din structura amoroasă a Teodorei, împărăteasa curtezană. Mai mult, chipul lui Justinian îi apărea destul de simpatic.

Voia mai degrabă să joace rolul unui încoronat negativ pe care în felul acesta să-l discrediteze în fața istoriei și a propriei sale conștiințe. Rolul unui sultan. Nu conta care anume. Numai pe Ahmed, cel în scaun, nu-l putea figura. A doua zi ar fi ajuns la Constantinopol, la urechile acestuia, trîmbițele defăimării. Nu avea interes să distrugă într-o clipă, printr-un divertisment, ceea ce clădise în timp cu migală, arta la fel de desăvîrșită ca cea teatrală, diplomația. Știa însă altceva: că recurgînd la vastul cîmp al istoriei și alegîndu-și pe unul din înaintașii lui Ahmed, pe oricare dintre ei, avea să-l compare chipurile cu cel în scaun în favoarea acestuia din

urmă. Era psiholog Brîncoveanu Constantin. Fin psiholog. Pătrundea în sufletul oamenilor. Le înțelegea sensurile și aspirațiile. Le auzea bătăile de inimă. Citea ce spuneau ele.

Fusese la Sultan. Avusese ocazia să-l audă vorbind cu emfaza și mîndria caracteristică cuceritoririlor și aspiratorilor la dominația mondială. Îl cercetase îndelung. Îl cumpărase și cu aur, dar și cu vorbe meșteșugite. Cu aceleași arme îi cumpărase și pe marele vizir, și pe alți demnitari otomani. Sultanul s-ar fi bucurat să știe că un înaintaș al lui a fost defăimat, dar că în același timp el ar fi fost lăudat. Sau măcar să se lase a se înțelege că actualul stăpîn al Imperiului otoman îi întrece pe toți cei care au fost înaintea lui prin putere, bogăție, mărire, vitejie și înțelepciune.

Astfel stînd lucrurile, personajul era Baiazid Ilderim, învins de un domnitor Basarab la Rovine. Ținea mult Brîncoveanu să sublinieze încă o dată pe o astfel de cale și să laude în fața tuturor, români și străini aflați la curtea sa, fapta cea mare și eternă a lui Mircea vodă cel Bătrîn care odihnea de vreo 300 de ani sub lespedea grea de piatră a Coziei.

Textul acestei „puneri în scenă“ nu exista. El nu era scris și Brîncoveanu, nici nu vedea necesitatea lui. Forța unui astfel de text consta în puterea imaginativă a participanților.

Cînd s-ar fi pornit jocul acesta unic și minunat, în toiul lui și apoi în întreaga desfășurare pînă la deznodămînt, pînă la epilog, totul trebuia compus, creat punct cu punct, moment cu moment, idee cu idee, legat simțămînt de simțămînt, floare cu floare. Brîncoveanu conta pe faptul că actorii nu erau simpli actori sau mai bine zis actori de profesie care să

redea — e drept, cu talentul lor de recitatori și nuanțatori ai cuvîntului — un text dinainte dat. Participau primele minți ale Țării Românești, oameni a căror cultură și rafinament nu mai puteau fi puse la îndoială. Aceștia trebuiau să creeze textul, fiecare cu stilul său particular, să intervină cu personalitatea sa, să conducă firul acțiunii. Și mai ales al confruntărilor. Pentru că punerea în scenă inițiată de Brîncoveanu era concepută nu ca o piesă de acțiune, ci mai ales de confruntare. Scopul urmărit era dublu: să verifice simțămintele acelor personalități pe care le strînsese cu grijă pe lîngă el, dar și finalitatea actului ca atare. Trebuia să se desprindă iubirea fierbinte pentru Țară, respectul pentru faptele înaintașilor care știuseră la vreme de mare cumpănă să se ridice cutezători, cu sabia dreptății. Acei eroi legendari care învinseseră în luptă dreaptă, vitează și rostuită cum trebuie armii mult mai numeroase și mai puternice dar cotropitoare.

Totul trebuia să însemne o odă fierbinte înălțată eroilor pămîntului pontic și carpatin, să educe pe toți în acest spirit, să le amintească de trecut și mai ales să le spună cu grijă de părinte că vremea cotropitorilor nu trecuse și că tot românul trebuia să fie gata pentru a răspunde cu arma în mînă dușmanilor pămîntului românesc.

Primul invitat a fost Stolnicul. Brîncoveanu sublinia prin omul trimis în acest sens că el, domnitorul, îl socotește mintea cea mai luminată a Țării Românești. Avu însă dezamăgirea să constate că unchiul său vedea altfel lucrurile. Refuzul categoric și lipsa de adeziune la un asemenea „joc infantil“, cum îl caracterizase Stolnicul, dezaprobarea pentru asemenea „acte minore“ cînd Țara avea nevoie de „mă-

suri profunde și necesare“ și mai ales sublinierea că el nu e un actor, ci că are o altă menire în viață, toate îl puseră pe gînduri pe Brîncoveanu. Mai ales că nici ceilalți invitați nu primiră cu inimă deschisă să joace asemenea roluri.

Brîncoveanu însă nu-i judecă aspru și în nici un fel pe oamenii lui de cultură. Nu-i judecă în nici un caz prin prisma lipsei de patriotism și de nonadeziune la ideile sale. Dădu totul pe seama lipsei de receptivitate la un asemenea act neobișnuit. Poate și al timidității lor, puși în fața unei situații noi.

Și în fapt așa era. Brîncoveanu știa prea bine că atunci cînd ești copil orice joc este posibil. Dar că în viață, tîrziu, cînd ajungi la anii maturității, nu mai este același lucru. Totul devine dureros de real și real de dureros.

O situație aparte o prezentă David Corbea. El acceptă fără șovăire să joace rolul pe care avea să i-l încredințeze Brîncoveanu. Astfel încît invitația către Stolnic și ceilalți fu repetată. De data aceasta ea suna altfel. De pildă, Stolnicul luă cunoștință cu plăcere că Brîncoveanu îl poftea doar să fie prezent la un spectacol, nu să și joace. Surîse numai, ca o dovadă de obținere a unei biruințe asupra Brîncoveanului, nepot al său dar domn al Țării Românești. Îl asigură însă pe domn, prin trimis, că va fi prezent la data și ceasul fixat pentru spectacol.

Așa s-a și întîmplat. A fost primul care s-a prezentat la spectacolul ce trebuia să aibă loc în sala mare a tronului de la Curtea Domnească din București. Apoi au început să sosească și alți invitați de seamă, printre care un loc de frunte îl aveau frații Greceanu și mitropolitul Antim. David Corbea venise împreună cu frații săi, Teodor și Matei.

Dar care nu-i fu mirarea Stolnicului cînd după ce au sosit toți oaspeții, domnitorul, care era îmbrăcat în chip obișnuit, în straiele lui zilnice de domn și nu în cele de fast, ridică mîna și anunță că spectacolul n-avea să se desfășoare acolo.

„Dar unde?“ — se întrebau cu toții. Stupoarea Stolnicului avea să crească pe măsură ce își dădea seama că evenimentele aveau să ia o întorsătură neașteptată și totodată neplăcută pentru el. Prin ridicarea mîinii, Brîncoveanu anunțase și deplasarea spre locul cu pricina.

Porunca domnească trebuia îndeplinită fără ezitare. Dacă Stolnicul se putuse sustrage de la invitația de a juca un rol, odată ce acceptase invitația, devenea omul care, ca toți ceilalți, era supus aceleiași legi și porunci. Așa încît atunci cînd Brîncoveanu ieși în stradă, el fu primul care îl urmă în tăcere.

Porniră astfel după domnitor, un alai destul de lung dacă socotim că în afară de oamenii iluștri mergeau și boiernași și oameni din popor. Iar alaiul era încheiat de căpitani și oșteni. Nimeni nu putea găsi atunci adevărata explicație a acestei plăsmuiri curioase a celor care se puseseră în mișcare la o singură ridicare de mînă, ca atunci cînd însuși Mircea sau Vlad Țepeș, Radu Vodă de la Afumați sau Mihai vodă Viteazul — domnitorii Basarabi luptători, o făceau cînd își mînau oștile în luptă.

De altfel aceasta era și acum explicația. Domnul își conducea „oștirea“ spre un figurat cîmp de bătălie. Ajunseră astfel pe malurile Dîmboviței și o porniră pe firul ei în sus spre un loc anume pregătit dinainte la porunca domnitorului. Numai că locul acela era destul de depărtat și nu se arăta atît de

repede privirilor celor care începuseră să mărşăluiască în regulă. Stolnicul îşi dădu tot primul seama de aceasta. Mergea greoi şi obosea repede. Mai repede obosea decît atunci cînd ore în şir se îndeletnicea cu lectura unor cărţi sau cu scrierile sale închinate poporului şi Ţării. Brîncoveanu, dimpotrivă, era sprinten şi se dovedea neobosit. E adevărat că şi anii Stolnicului erau mai răsăriţi decît ai nepotului său, cu vreo 15 mai mulţi. Dar Brîncoveanu avea o rezistenţă fizică şi în acelaşi timp o eleganţă înnăscută în momentul în care executau marşul lor ad-hoc.

Din cînd în cînd însă Brîncoveanu întorcea capul şi îl vedea pe Stolnic făcînd eforturi pentru a se menţină la locul său şi în ritm cu ceilalţi. Uneori privirile lor se întîlneau. Atunci Brîncoveanu surîdea enigmatic, surîs care oricum însemna o biruinţă obţinută asupra Stolnicului, cel puţin de valoare egală cu cea în care crezuse Stolnicul cu puţin timp în urmă şi care acum se ştergea treptat din închipuirea acestuia.

În sfîrşit, ajunseră Privirile tuturor cuprinseră o cîmpie largă, înconjurată însă de păduri, de codrii mari şi nesfîrşiţi ai Vlăsiei. Stolnicul traduse acum imediat enigma care stăruise în ochii domnitorului Văzu cîteva corturi turceşti aşezate de mîini dibace. În mijloc era impunătorul cort cu Semilună înaltă aparţinînd Sultanului. Înţelese. Domnitorul le oferea un spectacol în cadru natural, în timp deschis, care urmărea să păstreze culoarea unei evocări istorice: confruntarea dintre Mircea cel Mare şi Baiazid Ilderim. Înainte de a se petrece celebra bătălie de la Rovine din toamna anului 1394. În clipa în care el, Stolnicul, îşi ştergea faţa de sudoare, îl văzu

pe Brîncoveanu pășind zvelt și dispărînd sub faldurile cortului presupusului sultan.

Bănuia ce va urma. De-acum nu se va mai mira de ce vedea și nu se îndoia că se va desfășura un spectacol grandios, organizat de domnitor după toate regulile artei. Întorcîndu-și capul, gîndurile sale căpătară și mai mult contur. Îl zărise pe David Corbea de partea opusă, intrînd într-unul din corturile care, în cadrul „punerii în scenă", erau amenajate pentru tabăra românilor.

Și așteptă într-o solemnitate mută, demnă, desfășurarea spectacolului. Nu trebui să aștepte prea mult. Deodată, ca și cum totul s-ar fi petrecut aevea, ca într-o poveste, se auziră trîmbițe. La auzul glasului lor cristalin, care parcă venea dintr-o altă lume, sau care parcă vestea judecata din urmă, din cel mai măreț cort românesc își făcu apariția un voievod mîndru și aprig, îmbrăcat în portul popular, simplu și asemănîndu-se cu ciobanii vînjoși și frumoși totodată în simplitatea lor.

Stolnicul recunoscu personajul. Era Mircea vodă Basarab. Îi fu mai greu să-l recunoască și pe cel care închipuia pe marele voievod. Dar știa că este David Corbea Ceaușul. Și Ceaușul, care intrase perfect în pielea personajului, înaintă solemn și sobru, înconjurat de cîțiva osteni români, din cei care însoțiseră, așa cum am văzut, alaiul domnesc. Înaintau spre cortul sultanului. Cînd deodată, la glasul trîmbițelor ce vesteau sosirea lui Mircea, Sultanul își făcu apariția. Dar pentru Stolnic nu mai era o surpriză. Știa prea bine că trufașul și țanțoșul sultan de acum era chiar Brîncoveanu. Din corturile celelalte ieșiseră ieniceri care-l înconjurau. Stolnicul însă

știa că ienicerii erau la ceasul acela români îmbrăcați în straie turcești.

La altceva gîndea învățatul: dacă între învingătorul și învinsul de la Rovine avusese loc cu adevărat o asemenea confruntare. Simțul lui de om de cultură era însetat și de cunoașterea cît mai aprofundată a istoriei naționale, pîrghie de seamă în ansamblul vieții oricărui popor. Stolnicul gîndea cu ochii deschiși, mai ales acum cînd pe dinaintea ochilor i se perinda istoria vie a neamului într-una din filele ei esențiale. Cînd atmosfera ce cu siguranță a domnit înaintea Rovinelui se putea petrece cu o oarecare aproximație aici. Stolnicul știa însă prea bine să citească printre rîndurile istoriei. Era convins că de fapt o asemenea confruntare nu avusese loc niciodată. Oare Sultanul ar fi simțit nevoia să-și arate puterea prin vorbe și să se laude sau să-i ceară voie lui Mircea să cotropească pămîntul Țării Românești? Sau Mircea trebuia să-i spună Sultanului că are de gînd să apere pînă la unul cu oștenii lui pămîntul străbun?

Stolnicul știa că Brîncoveanu are un anumit scop prin această punere în scenă. Era prea inteligent ca să-și închipuie că domnul vrea să-l umilească sau să se răzbune pe el pentru că refuzase să joace un rol în poruncita piesă a domnului Țării. Scopul lui Brîncoveanu era înălțător. Politic și diplomatic, pe măsura celui care guverna.

Brîncoveanu pusese la cale o originală evocare istorică, nescrisă și cu atît mai vie și mai tulburătoare, pentru a aduce mai aproape de vremea sa epoca de glorie a lui Mircea cel Bătrîn. Stolnicul gîndind astfel nu putea să nu admire inspiratele gînduri ale domnitorului, așa cum, în pofida unor

deosebiri de vederi între el și domnitor, avusese ocazia în diferite rînduri să o facă. „Cine știe — îi suna în minte — dacă această încercare de evocare a bătăliei de la Rovine nu va deschide drum în istorie sau în opera poetică și dacă vreodată, în curgerea năvalnică a anilor, nu se vor mai găsi mulți, ca un imbold la rostirea unor mari sentințe istorice, să urmeze calea deschisă acum de Brîncoveanu și să așeze și ei în stihuri sau în proză uriașa confruntare dintre cei doi mari conducători?“ Pentru că, ceea ce era cert, apărea la iveală nu numai minții lui profunde, ci oricui în acele momente: Mircea nu se întîlnise și nu vorbise cu Baiazid. Poate nici nu se cunoscuseră, ci doar se zăriseră în timpul bătăliei, al iureșului, cînd își mînau armiile în încleștarea pe viață și pe moarte. Dar confruntarea aceasta pusă la cale de domnitor scotea la iveală simbolurile luptei: că Mircea dusese război drept, de apărare, și că el îi fusese impus de gîndul cotropitor și fapta Sultanului Baiazid.

Era un simbol și, ca orice simbol, el trebuia, prin verosimilitatea și dramatismul său, să pătrundă în conștiințele românești!

Atîtea năvalnice gînduri puseseră stăpînire pe Stolnic! Deodată ele se frînaseră la apropierea momentului solemn. Cei doi protagoniști se aflau față-n față și se cercetau. Stolnicul îl admiră iarăși pe Brîncoveanu, care, ca un adevărat actor, părea însuși Sultanul Baiazid Ilderim, cel care avusese epoca lui de glorie și soarele lui măreț și care pierise în împrejurări atît de dramatice, înfrînt și umilit de hanul mongol Tamerlan, închis într-o cușcă, plimbat prin Orient, pradă unui chinuitor „delirium tremens“. Pe fața lui Brîncoveanu stăruia acum numai aerul de

glorie, aureola marelui cuceritor de popoare. Același lucru se poate spune și despre Mircea cel Bătrîn. David Corbea Ceaușul, îmbrăcat simplu, în portul popular românesc, privea senin și îl înfrunta pe Sultan. Și parcă privirile lui treceau pe deasupra acestuia și întrezăreau viața liberă și fericită în viitor sau mai bine zis viitorul de aur al tuturor românilor. Parcă era Mircea cel Bătrîn, desprins din povestea neamului și întors din nou în istorie pentru a-și continua menirea de apărător al pămîntului străbun.

Cînd Brîncoveanu începu să vorbească, o tăcere profundă puse stăpînire pe întreaga adunare. Se auzea numai glasul lui puternic, bărbătos dar arogant și mîndru așa cum o cerea rolul. Vorbi mult. Vorbi fără întrerupere. Căută să convingă că într-adevăr el era cel care venise odinioară să ceară pămînt și apă românilor. Și că împărăția turcească era puternică, mare, iar luptătorii pe care-i putea mîna în luptă erau armii nesfîrșite ca frunza codrilor și ca iarba cîmpului, ca valurile apelor și ca stelele cerului. Că toți trebuie să se supună pentru a nu fi zdrobiți și prefăcuți în pleavă. Era ca o laudă adusă împărăției turcești, ca o mărturisire a eternității ei în această lume. Timp în care Stolnicul își întări convingerea că Brîncoveanu este nu numai un mare artist, dar și un mare diplomat. Cine putea descifra printre vorbele rostite — și Stolnicul o putea face — își dădea imediat seama că doar aparențele pledau în favoarea împărăției turcești. În realitate, nuanțele și inflexiunile cu care vocea rostea cuvintele constituiau un amplu rechizitoriu la adresa unui imperiu înapoiat și despotic.

Veni apoi rîndul lui David Corbea. Și el își jucă

rolul de minune. Deosebit de stilul spumos, emfatic și avîntat al emulului său din această confruntare, Corbea rostea adevăruri etern românești, cu o voce calmă, egală și cumpătată, dar nu lipsită de vigoare, de culoare și mai ales pătrunsă de la un capăt la altul de demnitate. Făcu apel la istoria neamului. Legă admirabil, pe nesimțite și pe gînd curat într-un singur șuvoi, toate momentele strălucite din istorie de ideea luptei pentru apărarea hotarelor străbune și de ideea că nici o forță din lume, oricît de puternică, nu va putea înrobi acest popor. La fel de clară apărea neînfricarea față de cotropitori și față de moartea vitejească, dar în același timp iubirea de moșie și de viață în libertate.

Și Corbea făcea un rechizitoriu. De data aceasta, deschis, sincer și aprins. Se ridica împotriva tuturor cotropitorilor, atît împotriva otomanilor care rîvneau la pămîntul Țărilor Române cît și a Habsburgilor care țineau în supunere Transilvania, locul său natal și de vis.

Confruntarea dură destul de mult, pînă cînd umbrele serii începură să-și lase ființa părelnică peste acea cîmpie și să învăluie în hainele sale închise corturile și oamenii și odată cu ele acel trecut evocat o clipă cu măiestrie de Brîncoveanu și David Corbea.

Atunci Brîncoveanu reintră în cort, iar Corbea se retrase și el înspre partea opusă. Cînd reapărură, erau ei, cei de totdeauna. În rolurile cu care viața îi învestise: Domnitor și Ceauș.

Brîncoveanu ridică mînă în semn de pornire și alaiul se puse din nou în mișcare, de data aceasta în sens invers. Pînă ce ajunseră luminați de luna

nouă a acelei veri la apa Dîmboviței și de acolo tot în jos pe apă la cetatea lui Bucur Ciobanul.

Brîncoveanu simțea o mare bucurie, lăuntrică. Jocul nu-i deșteptase copilăria, ci îi împlinise parcă viața. Corbea simțea interpretînd rolul pe care i-l dăduse domnitorul Brîncoveanu că își făcuse datoria față de domnitor, dar mai ales față de frații săi de aici, din Țara Românească sau din Transilvania, ori de pretutindeni unde trăiau ei pe aceste meleaguri strămoșești.

Stolnicul era pradă altor simțăminte. Drumul întoarcerii nu-l mai obosea, îi făcea bine. Poate regreta că n-a luat parte și el la acea reprezentare actoricească din poiană. Îl admira și pe Brîncoveanu, dar și pe David Corbea, din care își făcuse un prieten în ale vorbei și ale discuțiilor fructuoase din domeniul atît de vastei culturi.

Dacă Sultanul a aflat de întîlnirea și confruntarea brîncovenească, n-a putut să deslușească prea mult din ea. S-a mulțumit cel mult să considere că fusese un semn de credință al lui Brîncoveanu față de el. Realitatea era însă alta. Domnitorul obținuse o biruință în fața propriului său crez moral și adăugase o filă originală — după simțămintele și capacitatea lui — la sentimentul statorniciei și eternității românești.

VII

Misiunile şi încercările devotatului Ceauş

Insemnarea pentru solia mai marelui meu frate. În 1698 Brîncoveanu îl trimite pe David Corbea să-l reprezinte la încoronarea regelui Poloniei, August al II-lea. Era prima misiune importantă pe care domnitorul i-o încredința Ceaușului. Timp de 8 ani, de cînd Corbea se găsea la curtea Țării Românești, el luase parte activă la viața politică a Țării și își spusese de multe ori cuvîntul în diplomația externă. Se maturizase și căpătase acea experiență a vieții, acea cunoaştere a lucrurilor și întîmplărilor, a oamenilor de tot soiul și artei de a se comporta cu fiecare. Își însușise acea luciditate rafinată și de mare inteligență. Ajunsese să-l cunoască bine pe domnitor, să-l îndrăgească aşa cum poți îndrăgi pomul care-ți dă fructe și să se îndurereze de ezitările domnitorului. Se apropiase tot mai mult de Stolnic socotindu-l mai hotărît în acțiuni și mai plin de simțul realității fără a înceta să asculte de porunca Domnului Țării și de glasul rațiunii sale.

Intuia încă de pe acum perspectiva ca relațiile dintre Domn și Stolnic să cunoască în viitor o înrăutățire. Nu aducea vină nici unuia din ei. Ar fi dorit ca relații bune să-i caracterizeze mereu. Era însă prea neînsemnat în poziția pe care o ocupa

pentru a putea iniția o reconciliere între cele două mari personalități. Nu încercă însă nici a spori prăpastia pe care o simțea născîndu-se și a o alimenta cu niscai cuvinte de șagă și gîlceavă.

În ceea ce-l privește pe domnitor, el avea din ce în ce mai multă încredere în Ceauș. Mulți diplomați se perindaseră la curtea lui. Pe toți i-a folosit în angrenajul complex al politicii de echilibru pe care o promova. Pe David Corbea l-a găsit cel mai nimerit.

În vederea acestei prime misiuni însemnate, Brîncoveanu îl chemase și discutaseră îndelung. Corbea și-a dat seama de la primele cuvinte că pe Brîncoveanu îl frămîntase mult problema acestei solii în Polonia, că domnitorul nu stătuse în cumpănă cu privire la persoana sa și că-i acorda libertate deplină de acțiune. Dar că vrea să intervină și cu sfatul lui și că vrea să înțeleagă și viziunea trimisului său.

David Corbea nu observă nici o reținere din partea domnitorului. Sesiză tonul cald din vocea lui Brîncoveanu, privirile atente concentrate asupra celui pe care îl trimitea peste hotare și chiar maniera în care îi pusese problema.

„Am dori — spusese dintru bun început, Brîncoveanu, — ca tu, David Corbea, vrednicul nostru supus, să ne reprezinți la încoronarea noului suveran al leșilor, Augustus al II-lea."

Nu-i poruncise deci. Își exprimase dorința și prin ea rugămintea, acordîndu-i totodată încrederea în posibilitățile sale. Dar David Corbea nu era omul care să se ia după formulările oficiale. Știa prea bine că în spatele acestora sălășluiau adevăratele fețe ale misiunilor încredințate. Și că Brînco-

veanu aştepta mai întîi să afle de la el gîndul nesurprinderii, ci al înțelegerii substratului misiunii.

„Am dori — continuase Brîncoveanu — să mergi, venerabile Ceauş, în chip de a te bucura din inimă şi a transmite prin aceasta însăşi marea bucurie a Domniei mele pentru coronarea craiului. Şi să-i urezi acestuia «stăpînire fericită și ani îndelungi spre binele şi slava Poloniei și spre urmarea gloriei înaintașilor săi.»“

Brîncoveanu tăcuse şi îl privise stăruitor pe Ceauş aşteptînd acum de la el cuvintele care să exprime adevărul soliei. David Corbea îl asigură pe domnitor că a înțeles prea bine despre ce este vorba. Va merge la Varşovia şi prin cuvinte meşteşugite şi de tot oficiale îl va urca în slava cerurilor pe monarhul ce se incorona. Dar va avea grijă să observe atent întreaga atmosferă de la curtea leşească şi mai ales să citească în gîndurile mîndrului suveran. Să înțeleagă ce urmăreşte acesta față de Țara Românească, față de Moldova, față de Transilvania, față de soarta românilor, cînd la Viena se negocia pacea între Austria şi Imperiul otoman.

Brîncoveanu tresărise plăcut. Ceauşul înțelesese de minune scopul soliei. Nu-l mai reținuse nici o clipă. Îl îmbrățişă călduros şi îl lăsă să plece pentru a se pregăti de drum.

În seara aceleiaşi zile David Corbea purcedea spre Varşovia pentru a duce solia sa de bună credință la încoronarea craiului leşesc. Ceea ce s-a întîmplat în această misiune aflăm cu lux de amănunte din aşa-numita „Însemnare pentru solia mai marelui meu frate David Corbea“, datorată lui Teodor Corbea.

Aici este de fapt momentul să subliniem că Teodor Corbea a fost cronicarul fraților Corbești. El l-a însoțit de multe ori în misiune pe fratele său ori, ca acum, cînd a rămas în țară, a primit în permanență vești prin scrisori pe care le-a transmis lui Brîncoveanu și pe care apoi le-a consemnat în „Însemnare", pentru a nu se uita.

David Corbea a ajuns la Varșovia după vreo patru zile bune de drum, timp în care făcuse popas mai lung la Iași și la Suceava. Prilej nimerit ca odată cu schimbarea cailor, să viziteze aceste orașe aflate în plină înflorire. Varșovia a găsit-o însă în febra pregătirilor pentru încoronarea noului suveran. Abia a doua zi avea să se prezinte însă la marea festivitate a încoronării. Nu avu timpul dorit pentru a putea să viziteze temeinic Varșovia, după gustul său. Și acest gust era de a nu lăsa nimic necercetat: orașul, construcțiile monumentale, muzeele, operele de artă, bibliotecile, totul. Avea următoarea deviză: „Un oraș sau o țară, trebuie să le vizitezi cu asemenea atenție încît, indiferent dacă ai mai fost sau nu, să consideri că ești acolo pentru prima oară și că în același timp nu te vei mai întoarce niciodată acolo. Chiar dacă, cine știe, vei mai avea prilej s-o faci." Datele elementare și orientative despre istoria Varșoviei le cunoștea. Știa că orașul de pe Vistula e menționat pentru prima oară în 1224. Ea a fost reședința ducilor de Mazovia, cei mai vechi stăpîni feudali ai acestor locuri. În 1339 orașul este înconjurat de fortificații. În 1550, devine capitala statului polonez, fiind aleasă ca rezidență de regele Sigismund II August. Din 1573, cînd alegerea regelui a avut loc pe cîmpia din apropiere numită

Wola, toate alegerile se ținură numai acolo. Obiceiurile s-au schimbat cu timpul de vreme ce, la prezenta încoronare, noul suveran nu alegea cîmpul, ci sălile fastuoase ale palatului. Care din suverani o fi stricat acest obicei cîmpenesc nu se cunoaște. Documentele nu spun nimic în această privință. În 1655, Varșovia e cucerită de regele Suediei, Carol Gustav. La 1 iulie 1656 e recucerită și deci eliberată de Ion Cazimir care o pierde după trei zile de luptă (28—30 iulie). Abia în 1660, Varșovia e recucerită din nou de statul polonez.

Cam atîta știa David Corbea. Cît despre deviza sa, nu și-o putu pune în aplicare. Timpul nu i-a permis să viziteze orașul decît în fugă. Rămase totuși cu unele frînturi de imagini despre fața Varșoviei, pe care, mai tîrziu, ajuns în țară, încercă să le reconstituie, să le lege unele de altele pentru a căpăta dimensiunile și întregul orașului. Ceea ce a reținut însă din capul locului a fost faptul că și-a dat seama de o realitate izbitoare: orașul evoluase în timp uimitor, stilurile construcțiilor erau diferite ca și cartierele de altfel. În trecerea lui prin Varșovia a admirat mai întîi monumentele și sobrele construcții religioase: biserica Sf. Iosif, biserica Vizitării, biserica Sfînta Cruce. Aceste construcții erau noi, terminate abia cu vreo doi ani în urmă. În schimb, Universitatea era veche, și Corbea află cu satisfacție că aici fusese reședința lui Ioan Cazimir. Ceva mai încolo era palatul guvernatorului.

În palatul regal încă nu pătrunsese. După vizitarea monumentelor amintite, ajunse din nou în fața palatului regal pe care îl admirase doar pe dinafară și pe care a doua zi avea să-l vadă bine și în

interior. Dar acum, nesătul şi neobosit de plimbare, porni spre partea situată la nord de palatul regal. Această regiune varşoviană reprezenta un contrast frapant faţă de cartierul citat înainte. Este bătrînul oraş care se întinde pînă la cetatea Alexandria și conține, în mijlocul străzilor strîmte și întortocheate, cîteva biserici vechi. Dar unele din ele păstrează şi semnele istoriei. De pildă, în catedrala Sf. Ioan a fost aşezat spre păstrare un drapel capturat de la turci de Ioan Sobieţki. Privindu-l, Corbea îşi reaminti de asediul Vienei și de momentele cînd fiind în Scheii Braşovului, aproape copil, urmărea cu viu interes şi îngrijorare evenimentele dramatice de sub zidurile bătrînului burg de la Dunărea de mijloc. Tot în această biserică, putu să admire un tablou pictat de Palmanova. Apoi, revenind în piaţa palatului regal şi pornind spre sud-vest, văzu noul palat Krasinski, cu trei etaje, construit în stil italian şi înconjurat de splendide grădini. Mai spre sud dădu peste castelul Lazienki şi parcul cu acelaşi nume ce-l înconjura, semănat cu o salbă de lacuri şi ruine din trecutul îndepărtat.

Privi cu ochiul omului avid de cunoaştere şi îşi încheie astfel scurta vizită prin Varşovia. Palatele amintite le văzuse doar pe dinafară. Bisericile, şi în interior. Se îndreptă spre gazda unde trăsese pentru a se odihni. Voia să-şi ordoneze gîndurile în vederea prezentării lui la încoronarea de a doua zi şi a împlini în cît mai bune condiţii misiunea pe care i-o încredinţase domnul Ţării Româneşti.

*

Să urmărim mai îndeaproape „Însemnarea mai marelui meu frate“ pentru a vedea modul cum şi-a

îndeplinit David Corbea misiunea sa la Varşovia. El s-a prezentat la încoronarea lui August al II-lea şi l-a încîntat pur şi simplu pe suveran prin cuvintele înaripate şi dulci ce a putut să le rostească. De la nici un sol al altor curţi reprezentate aici n-a putut culege regele polon cuvinte mai alese şi mai de conţinut.

Totuşi, vorbele frumoase nu puteau schimba prin nimic planurile lui August al II-lea vizînd politica de cotropiri. Le-a înţeles prea bine David Corbea, care a rămas consternat de tot ceea ce aflase. Regele Poloniei continua pe faţă şi violent şi nestingherit politica lui Ioan Sobieţki. La data aceea nordul Moldovei se găsea sub stăpînirea Poloniei. August al II-lea voia ca în cel mai scurt timp să ocupe restul şi, apoi, Ţara Românească. „Însemnarea“ lui Teodor Corbea este edificatoare în această privinţă. Cronicarul fusese vestit de David nu numai asupra planurilor, dar şi asupra felului în care l-a tratat suveranul polon după încoronare. Regele Poloniei era convins (joc diplomatic) că David venise din partea lui Brîncoveanu să-i depună mărturia acestuia de fidelitate. Ceea ce însemna să închine Ţara Românească, Poloniei. Şi că şi-a exprimat, aşa cum notează Teodor Corbea, „fără nici un ocol taina şi svatul, nu chiar în sensul de a cuceri cele două ţări române, dar că de iarnă într-amîndouă ţările vor să ierneze armatele poloneze şi că Brîncoveanu să se gătеze de oaspeţi.“

Toate aceste avansuri regele Poloniei le trecea pe seama dorinţei sale de a organiza lupta antiotomană şi dădea chiar promisiuni că nu făcea din teritoriul Ţărilor Române decît baze de plecare îm-

potriva imperiului otoman. Și că nu era de loc vorba de a atenta la libertatea lor, ci dimpotrivă, după ce trecea greul, adică după ce turcii vor fi fost alungați, armatele poloneze aveau să se retragă pe teritoriile lor.

Corbea încearcă durerea în profunzimea ei. Spiritul său realist îl îndeamnă să nu creadă o iotă din declarațiile pompoase ale suveranului. Ironia sa este de o plasticitate excepțională: „Morților, înviați să trăim!“ — exprimă el o mare sentință istorică la adresa planurilor lui August al II-lea.

La rîndul ei, „Însemnarea“ are exprimarea particulară despre cele trimise ca veste în țară de către Ceauș, prin cuvintele de caracterizare: „Această veste de plîns jalnică.“ Mai mult, David Corbea continuă jocul diplomatic început, căutînd o soluție la această situație. El se întîlnește în taină cu rezidentul lui Petru cel Mare la Varșovia și îl înștiințează de cele aflate. Apoi îi adresează rugămintea de a dresa un raport către țar cît mai degrabă pentru ca acesta să ia cunoștință de uneltirile polonilor și de planurile lor nesăbuite și să poată interveni în favoarea Țărilor Române pentru a neutraliza planurile Poloniei.

David Corbea aprecia lucid pericolul polonez și deși vestea a ajuns în Țara Românească la Brîncoveanu, diplomatul se grăbea să facă apel și la țar ca la cel care putea să sprijine cauza popoarelor amenințate de cotropiri străine. Prin aceasta se dovedea adeptul politicii de apropiere a Țărilor Române față de Rusia. El stabilea primul lui contact cu Petru cel Mare și din proprie inițiativă. Proceda

astfel fiind convins că nu se abate cu nimic de la solia sa pe care de fapt o dusese la bun sfîrşit şi că un contact cu Rusia nu putea fi decît în favoarea Ţării Româneşti. El depăşise de fapt solia lui Brîncoveanu şi începuse să aibă iniţiative pornind pe o cale proprie în diplomaţia epocii. Avea însă în vedere şi unele antecedente privind acţiuni ale lui Brîncoveanu pe linia apropierii de Rusia.

Rezidentul s-a arătat mulţumit de cele cu care îl informase Ceauşul, promiţînd că ţarul moschicesc va primi aceste înştiinţări cu bucurie. Rezidentul nu precizase însă cînd va fi anunţat ţarul de problemele diplomatului român. Se pare că această reţinere a rezidentului rus era determinată de faptul că la acea dată ţarul se afla într-o călătorie în Anglia şi Olanda. De fapt, era perioada cînd Petru cel Mare căuta el însuşi aliaţi în vederea luptelor cu turcii pentru cucerirea Azovului.

Corbea era într-adevăr lucid. Privind însă relaţia Brîncoveanu—Corbea ne dăm seama că Ceauşului îi era mult mai uşor să angajeze o politică de apropiere faţă de Rusia decît suveranului său. Sigur că în mare măsură politica Ceauşului o presupunea pe cea a domnului Ţării Româneşti. Dar atitudinea lui Brîncoveanu ca atare era cea oficială. O orientare deschisă spre Rusia s-ar fi putut face numai în momentul în care Turcia ar fi fost anihilată. Timpul acela nu sosise încă. Adevărata şi marea politică o ducea totuşi Brîncoveanu. Inteligenţa lui Corbea era pusă în slujba lui Brîncoveanu şi cu toate iniţiativele era o parte din întregul plan de luptă al domnitorului. Brîncoveanu a avut momen-

tele lui de mînie cînd a scrîşnit din dinţi faţă de iniţiativele lui Corbea, dar şi de acceptare tacită a lor atunci cînd ele se întîlneau cu gîndurile sale.

Întîlnirea cu Turculeţ. Pînă să se întoarcă în ţară din misiunea la August al II-lea, David Corbea a activat pe linia unei astfel de iniţiative de apropiere de Rusia. Fie că voia să-i facă o surpriză domnitorului, fie că l-a înştiinţat înainte de a ajunge în ţară despre acţiunile sale, fapt este că-l interesa problema de a cîştiga forţe la ideea alianţei cu Rusia, de care lega atît lupta antiotomană cît şi pe cea antihabsburgică. Pe această linie s-a întîlnit cu celebrul vohmistru al joimirilor, căpitanul Turculeţ. Întîlnirile şi îndelungatele discuţii care au avut loc între David Corbea şi Turculeţ scot în evidenţă ideea luptei antiotomane. Ea n-a fost omisă nici din „Însemnarea lui Teodor Corbea." Îndreptîndu-se spre ţară, Corbea a ajuns la Cernăuţi, unde se găsea atunci Turculeţ. Cinci zile, cît a stat acolo, Corbea i-a desluşit multe lui Turculeţ. Căpitanul joimirilor era viteaz şi ştia să se lupte bine, să conducă acţiuni antiotomane cu succes. În arta diplomaţiei şi în înţelegerea resorturilor tainice care acţionau în acest domeniu era mai puţin priceput. Corbea, dimpotrivă, era nepriceput în mînuirea armelor. Lupta lui şi cîmpul războiului era cel al spiritului rafinat şi al vorbirii alese.

De aceea, Turculeţ a simţit nevoia să-i ceară sfatul, ca unui prieten de nădejde şi înţelept:

— Frate, ce vom face? îl întrebase Turculeţ. Pînă am fost mai tineri iubeam dezmierdările. Acum nu mai sîntem copii. Oameni întregi sîntem. Cu-

noaştem şi binele şi răul. Dar cu cît luptăm să zdrobim răul el tot se iscă la vedere. Şi tot nu se lasă sfîşiat. Am tot oborît la turci ca să-i salvăm pe leşi din ghearele lor. Dar leşii vor să ne cuprindă Moldova!

David Corbea tăcuse o vreme. Îl lăsase pe Turculeţ să spună tot ce are pe suflet. Şi Turculeţ continuase: „Putere avem, cap pe umeri avem. Nimic nu iaste de care să nu ne rezemăm!... Ce, dar, vom face?“

După un timp, David Corbea şi-a dat răspunsul întreg. Cu vorba lui domoală şi calmă, dar atît de dulce şi convingătoare. I-a arătat căpitanului joimirilor că lupta împotriva turcilor dusă pînă atunci sub conducerea Poloniei va putea să aibă sorţi de izbîndă numai printr-o alianţă cu ţarul Petru I al ruşilor. Şi Turculeţ l-a înţeles şi i-a urmat sfatul. Îi spunea cu încredere şi convingere Ceauşului: „Cît ne va porunci (Constantin Brîncoveanu), cu toţii vreo 10 000 de oameni ce sîntem într-acelaşi ceas (ţinut) vom sări după cuvîntul lui şi ce ne va porunci, aceia vom face, numai ca să se răscumpere ocara neamului“.

Întîlnirea cu Turculeţ s-a desfăşurat şi ea într-o oarecare taină. Pentru că la înapoiere, aşa cum aflăm din „însemnare“, August al II-lea îi dăduse lui David Corbea o solie către Brîncoveanu care să-l însoţească tot drumul. Această solie nu era dată întîmplător. Ea trebuia să-l supravegheze pe Corbea în tot ceea ce avea să întreprindă la întoarcere şi apoi ajunsă în Ţara Românească să-i pună condiţii domnitorului. Sînt de la sine înţeles frămîntările sufleteşti prin care a trecut Ceauşul pînă să ajungă

în Țară, avînd în spate solia leșească. Se gîndea cum o va primi Brîncoveanu și dacă nu cumva domnul va pune pe seama lui toată întîmplarea.

N-a fost așa. Brîncoveanu și-a dat seama că solia i-a fost impusă lui Corbea de către August al II-lea. De altfel Corbea ajungînd în intimitatea domnitorului în camera florentină și-a descărcat conștiința în fața acestuia de tot ce făptuise în misiunea încredințată.

Brîncoveanu aflase totul. L-a felicitat pe David Corbea și l-a aprobat și în politica față de Rusia, deși mai tîrziu avea să devină ezitant și să adopte o atitudine de echivoc.

Apoi, împreună cu Ceaușu, Brîncoveanu a hotărît cum să răspundă soliei leșești. Aceasta pretindea — din porunca lui August al II-lea — ca o armată poloneză de 10 000 oșteni să ierneze în Țara Românească pentru a se pregăti ca în vară să treacă la acțiune împotriva turcilor. Brîncoveanu trebuia să pregătească la rîndul lui o armată pe care să o pună la dispoziția polonilor și să o alăture acțiunilor acestora. Regele polon dădea asigurări lui Brîncoveanu că în acest timp nu va fi atacat de tătarii din Bugeac deoarece încheiase pace cu ei.

Gîndind la aceste condiții și la trimiterea lui Corbea la Varșovia, Brîncoveanu nu mai știa dacă fusese oportună solia sa. Nimic din ascunzișurile atitudinii regelui polon nu-i rămase nedeslușit. La viclenia lui August al II-lea răspunse cu viclenie. Nu refuză direct cererile acestuia. Dar socoti că a da posibilitate unor trupe străine să ierneze în țară putea avea urmări neprevăzute. De aceea, puse la rîndul lui condiții chibzuite.

„În clipa în care Camenița va fi eliberată de sub turci — supuse el soliei — pentru că este cetatea voastră și trebuie s-o eliberați, în clipa în care cetățile de pe Nistru și din Bugeac vor fi de asemenea eliberate și aceste teritorii vor putea respira în libertate, cînd pasul turcesc va fi pe deplin alungat din aceste părți, de-abia atunci se vor ridica și oștașii Țării Românești. Nu ca frunza și nici ca iarba. Dar 50 000 de voinici, tot unul și unul, însuflețiți de dorul de libertate, vor fi gata să-și dea obolul de sînge pentru cauza antiotomană comună."

Brîncoveanu a mai pus condiția că va încheia o alianță cu Polonia abia după ce trupele poloneze vor ajunge pe teritoriul Țării Românești (dar nici pentru a ierna, nici pentru a vegeta, ci doar în trecere și puși pe treabă, adică cu gînd de luptă). Abia atunci, și numai în atari condiții, „voinicii" români li se vor alătura pentru a deschide (și aici gîndul lui Brîncoveanu se întîlnea cu acțiunea de apropiere față de Rusia) marea luptă împotriva Imperiului otoman.

Solia s-a întors acasă cu coada-ntre picioare. Acest quasirefuz diplomatic trebuia să fie urmat și de un răspuns „în scris", prin David Corbea. Dar acesta nu se va îndrepta spre Polonia, ci va pleca în calitate de trimis al lui Brîncoveanu la țarul Petru cel Mare. Activitatea lui diplomatică la Moscova trebuia s-o continuie pe a lui Gh. Castriotul.

Împotriva unirii cu Roma. În perioada de după întoarcerea lui David Corbea din Polonia și rezolvarea într-un fel nedefinit a problemei poloneze, Con-

stantin Brîncoveanu şi-a concentrat din nou atenţia asupra problemei habsburgice. Mai ales pacea de la Carlovitz din 1699, care a consfinţit stăpînirea habsburgilor în Transilvania, însemna poarta politică şi diplomatică a expansiunii habsburgice şi la sud de Carpaţi. Nu numai atît. Catolicismul se pregătea cu febrilitate să facă un pas înainte prin atragerea românilor ortodocşi din Transilvania a se uni cu biserica din Roma. Brîncoveanu era pradă unor gînduri şi sentimente contradictorii. Dar mintea lui iscusită şi activă nu le lăsa mult să lîncezească şi le rostuia după cum trebuie. El hotărî trei direcţii principale de acţiune: să sprijine pe românii ardeleni, de un neam şi de o lege cu el, ca să menţină biserica ortodoxă şi prin ea un pilon al independenţei româneşti; să stabilească raporturi cît mai strînse cu Viena, pentru a preîntîmpina o acţiune habsburgică la sud de Carpaţi, şi, în fine, să-şi asigure în Transilvania loc de refugiu şi prieteni, în cazul unei foarte posibile ameninţări turceşti. Avînd în vedere unele rezultate pozitive obţinute în politica apropierii faţă de Rusia, Brîncoveanu socotea că e de datoria lui să se alăture luptei împotriva unirii cu Roma. De altfel românii din Transilvania cunoşteau personalitatea domnului român şi sentimentele sale pentru ei. Stau mărturie nenumăratele scrisori ale românilor din Ţara Bîrsei, Făgăraş, din alte părţi ale Transilvaniei, care se adresau lui Brîncoveanu ca unui părinte şi protector, cerîndu-i în permanenţă sfatul autorizat.

Concepţia potrivnică unirii cu Roma izvora din considerente politice concrete şi clare. Prin acest act „religios“, era de fapt primejduită însăşi exis-

tența poporului român. Cîteva date sînt concludente: la 1701, e desființată mitropolia ortodoxă de la Alba-Iulia care fusese înființată de Mihai Viteazul și care era subordonată ierarhic mitropoliei de la Tîrgoviște; în 1702, însuși Vaticanul face presiuni la Poartă pentru ca aceasta să consimtă la trecerea ortodocșilor din Țările Române la catolicism. Din acest motiv, relațiile cu imperialii au început să se răcească treptat, iar Brîncoveanu apare ca un apărător al drepturilor românilor transilvăneni, dar și al celor din Moldova.

Constantin Brîncoveanu a avut conștiința că cele trei țări române alcătuiesc un tot organic și că ortodoxismul era încă în acel moment una din cele mai eficace arme de menținere a unității românilor. Sprijinul acordat transilvănenilor de către Brîncoveanu a fost multilateral: bănesc, trimiterea de cărți, de îndemnuri morale, ridicarea de ctitorii ortodoxe la Făgăraș, Sîmbăta de Sus, Ocna Sibiului sau Poiana Mărului. Prin aceasta răspundea concret la cererile transilvănenilor. Avea și pe agentul lui, Peter Ianoș, care-l ținea la zi cu informația în ce privește evoluția evenimentelor în problema „unirii cu Roma" și a întregii vieți politice. Acest Peter Ianoș a trimis episcopului unit Atanasie Anghel scrisoare de înfierare a actului „unirii", ca samavolnic și nedorit de români.

David Corbea a fost de la început de partea lui Brîncoveanu. El, ardeleanul din Scheii Brașovului, cuprindea cu mintea și inima întreaga dramă românească de peste munți. În acești ani frămîntați, el a fost alături de frații lui. Însuși Brîncoveanu l-a socotit și aici ca cel mai potrivit în acțiunile îm-

potriva unirii cu Roma. În perioada de pînă la deschiderea sinodului de la Alba-Iulia care trebuia să hotărască unirea cu Roma, aflat la București, David Corbea îi îndeamnă pe confrații Scheieni să se opună cu hotărîre și pe toate căile unirii cu Roma. El le arăta în scrisorile pe care le trimitea că a lupta împotriva „Unirii" cu Vaticanul în acel moment istoric însemna a lupta pentru libertate și deci pentru dreptatea neamului românesc ce era împilat. Sigur că și Brîncoveanu, în calitate de domn al Țării Românești, a trimis scrisori transilvănenilor. Dar David Corbea a făcut lucrul acesta cu o asemenea pasiune și intensitate încît a ridicat la nivel de concepție și linie de conduită toate îndemnurile sale. El le trimite scrisori gata redactate pentru a fi înmînate sinodului și manifeste de protest în latinește și românește, cuprinzînd un bogat fond de idei, cu argumente istorice și politice convingătoare. David Corbea se dovedea și un fecund și talentat scriitor, cu o pană măiastră ca și cuvîntul pe care îl mînuia. Ceaușul indica transilvănenilor să trimită toate aceste „materiale de război moral" la săborul (sinodul) de la Alba-Iulia ca fiind „din partea țării" (adică a tuturor românilor din Transilvania). Și ca ei să nu se înspăimînte de nici o greutate ce li s-ar ivi în cale și nimic ce le-ar sta împotrivă și ar încerca să-i prejudicieze. Pentru că întreaga cauză a românilor este dreaptă și dreptatea triumfă pînă la urmă, ea luînd naștere în sufletul oricărui popor împilat ce se răzvrătește. Îi mai îndemna ca un frate al lor mai mare să meargă în masă la săbor. Cu cît mai mulți, cu atît mai bine. Pentru că mulțimea face puterea și impresionează

prin numărul ei. Pentru că atunci românii uniți în fapta ce vor s-o săvîrșească seamănă cu un munte. Și să ia cu ei „oameni agiutor de prin toate satele care să răspundă cu îndrăznire în săbor." Adresîndu-se clericilor ortodocși, îi sfătuiește să fie foarte hotărîți și la săbor să vorbească deschis împotriva unirii cu Roma, să se transforme în tribuni ai plebei care să demaște planurile politico-religioase ale acestui act. Le mai spune acestora să-și aleagă cu grijă oamenii ce vor merge la săbor, și să nu ia cu ei acolo „pe cari veți vrea, ci pe acei care vor să meargă și vor avea dragoste, fie măcar și proști." (adică din rîndurile poporului).

Activitatea lui David Corbea a fost deci de profunzime și cu mare efect agitatoric și propagandistic printre românii transilvăneni. În același timp, activitatea lui Brîncoveanu, continua și ea să se desfășoare pe multiple căi. De pildă, Brîncoveanu a sesizat pericolul pe care îl prezenta activitatea catolică în Transilvania pe linia ruperii legăturilor religioase și deci și politice dintre românii din Transilvania și cei din Țara Românească. Murind mitropolitul Teofil al românilor din Transilvania care manifestase unele tendințe de unire cu Roma, noul mitropolit Atanasie Anghel a fost hirotonisit la București. Cu acest prilej, au venit fețele înalte ale ortodoxiei răsăritene printre care și Dositei, patriarhul Ierusalimului.

Brîncoveanu îi cere lui Atanasie Anghel făgăduiala solemnă că va păzi tradiția ortodoxă și nu va rupe legătura cu biserica ortodoxă a Țării Românești. Unirea în concepția lui Brîncoveanu tre-

buia să se facă între românii ortodocşi şi nu cu biserica de la Roma.

Atanasie Anghel trădează însă cauza unităţii româneşti. Merge la Viena şi jură o nouă credinţă, de data aceasta cardinalului primat al Ungariei. El reneagă orice legături cu patriarhul de la Constantinopol şi totodată cu domnitorul Ţării Româneşti. Atanasie Anghel este autorul trecerii unei părţi a populaţiei române ortodoxe din Transilvania la catolicism. El conduce sinodul din 1700 de la Alba-Iulia. De aceea patriarhul Calinic al Constantinopolului îl condamnă, redactînd cărţi de afurisenie şi îl numeşte „Satanasie". Iar Brîncoveanu dezaprobă oficial atitudinea lui Atanasie Anghel, „mitropolitul unit", şi braşovenilor din Schei le trimite îndemn să convoace un nou sinod de opoziţie la Alba-Iulia, asigurîndu-i că Diploma leopoldină din 1691 nu obliga pe români să se unească cu Roma, şi că cine va rămîne pe poziţia ortodoxiei nu va avea nimic de suferit.

Complexă şi de mare tensiune a fost deci problema unirii cu Roma din aceşti ani. Aici domnitorul şi David Corbea au acţionat „gînd la gînd şi inimă lîngă inimă". Este interesant de ştiut că paralel cu aceste probleme religioase şi politice, Brîncoveanu a izbutit să rezolve unele probleme de interes personal în Transilvania, cumpărarea unor pămînturi şi case pentru refugiul său în caz de cumpănă. La 28 octombrie 1700, deci în plină activitate antiunionistă — şi nu întîmplător —, trimite solie braşovenilor pe Pană postelnicul şi pe Teodor Corbea pe care-l numeşte „sicritariul nostru". Aceştia

trebuiau să trateze problema unor case cumpărate de Brîncoveanu în Schei.

În primăvara lui 1701 îi aflăm la Braşov pe Teodor şi David Corbea care îşi îndeplinesc în felul acesta o altfel de misiune, în calitate de oameni de încredere ai lui Brîncoveanu. Ei izbutesc să obţină din partea sfatului braşovean carte de stăpînire asupra caselor din Schei.*

David Corbea s-a aflat în mijlocul fraţilor lui la ceasurile de cumpănă şi direct nu numai prin scrisori. Dar n-a rămas mult acolo. El era „persona non grata" pentru Habsburgi, din calea cărora fugise cu ani în urmă pentru a nu le mai vedea faţa impilatoare.

La ţarul moschicesc. Misiunea cea mai importantă pe care Brîncoveanu avea s-o încredinţeze lui David Corbea era legată de trimiterea acestuia la Petru cel Mare. Aceasta întrucît aşa cum s-a mai subliniat, în condiţiile menţinerii pericolului otoman şi ofensivei habsburgice, orientarea spre Rusia şi încheierea unui tratat de alianţă cu această mare putere însemna esenţialul pentru Ţara Românească. Trebuie subliniat însă faptul că dacă pentru Corbea stabilirea primului contact cu ţarul Rusiei în 1698 prin rezidentul imperial la Varşovia însemnase începutul, pentru Brîncoveanu acţiunile întreprinse

* În prezent, în municipiul Braşov, fosta casă a lui Brîncoveneanu din Schei este cunoscută. Ea poate fi socotită monument istoric, deoarece e legată de persoana marelui domnitor român şi de atîtea evenimente ale epocii.

în acest sens nu erau noi. Dîndu-şi seama că alianţa cu Rusia ar fi însemnat contracarare evidentă a ambelor imperii — habsburgic şi turcesc —, Brîncoveanu a stăruit pe ascuns pentru a ajunge la semnarea unui tratat cu ţarul moschicesc pentru ca apoi, tratatul devenind realitate, el să joace un rol important în precizarea poziţiei Ţării Româneşti faţă de cele două puteri.

Încă din 1697 Brîncoveanu a trimis la Moscova pe comisul Gheorghe Castriotu. Acesta era din Castoria, aşezare din Grecia. De la aceasta probabil că-i vine şi numele. Numele este asemănător celui purtat de marele luptător şi erou al Albaniei, contemporan cu Ştefan cel Mare, Gheorghe Castriotu Scanderbeg (Iscander). Poate n-au nici o legătură, după cum prea bine s-ar putea să se tragă din aceeaşi familie care avea ramificaţii bogate în întreaga Peninsulă Balcanică.

Gheorghe Castriotu a venit în Ţara Românească la Brîncoveanu şi s-a dovedit o minte iscusită şi un gînd temerar, fapt care l-a determinat pe Brîncoveanu să aibă încredere în el şi să-l folosească în diplomaţie. Şi Gheorghe Castriotu, om cu o viziune largă asupra mecanismelor care guvernau relaţiile dintre state, şi-a pus întreaga capacitate în slujba realizării planurilor lui Brîncoveanu şi s-a străduit să fie la înălţimea celor pe care le aştepta de la el domnul Ţării Româneşti. Dar nici Gheorghe Castriotu nu era primul diplomat muntean la Moscova. Încă din timpul lui Şerban Cantacuzino, acesta îl trimite în ultimul lui an de domnie, 1687, la Moscova pe arhimandritul mănăstirii Sf. Petru şi Pavel de la muntele Athos, pe nume Isaia, o personalitate

a vieţii eclesiastice a vremii. Scopul nemărturisit era acela al încheierii unei alianțe a Țării Românești cu Rusia. Dar împrejurările impuneau calea religioasă, a unirii eforturilor popoarelor balcanice, ortodoxe, împotriva ofensivei turcești musulmane. Așa se explică de ce Șerban Vodă apelase tocmai la un arhimandrit cu vază în epocă și de ce la înapoierea în București din această importantă misiune Isaia aducea cu sine răspuns din partea patriarhului Ioachim al Rusiei, care asigura pe români că Rusia va fi alături de popoarele balcanice asuprite de turci. Că Șerban Cantacuzino a urmărit constant realizarea unei asemenea alianțe o dovedește faptul că în vara anului 1688, deci în anul îmbolnăvirii și morții sale chiar, domnul trimite din nou la Moscova pe Isaia. Era urmată aceeași modalitate religioasă, dar scopul politic se evidenția clar: alianța Țării Românești cu Rusia. Cele două aspecte, religios și politic, se întrepătrund: Isaia avea scrisori din partea patriarhului Dionisie al Constantinopolului și patriarhului sîrb Arsenie al III-lea, dar și scrisori din partea domnului Țării Românești. Isaia a avut o misiune mai largă. El a luat mai întîi legătură cu hatmanul Ucrainei, vestitul Ivan Mazeppa, urmaș al lui Bogdan Hmielnițki, și apoi ajungînd la Moscova a prezentat scrisorile domnești cît și pe cele ale eclesiaștilor, țarilor Ivan și Petru, al doilea asociat la domnie de tatăl său în ultimii ani ai acestuia.

Misiunea lui Isaia la Moscova fusese de prestigiu și țarii i-au acordat toată cinstirea. A fost încheiat un protocol privind ridicarea tuturor creștinilor la lupta împotriva otomanilor.

Gheorghe Castriotu era trimisul lui Brîncoveanu, dar continua solia lui Isaia. Brîncoveanu nu-l trimisese pe Castriotu pe un teren gol. Chemase mai întîi la București pe reprezentanți ai bisericii ortodoxe din Balcani, conducători vestiți ai sîrbilor, macedonenilor, bulgarilor și albanezilor și boieri moldoveni aflați sub protecția sa. Se sfătuise cu ei și ajunseseră la aceeași părere cu toții, că trebuie să se ridice neîntîrziat la lupta de eliberare a popoarelor din Balcani de sub jugul otoman. Pentru aceasta, alianța cu Rusia devenea o necesitate de prim ordin.

Cînd ajunsese la Moscova, Gheorghe Castriotu luase în primul rînd legătura cu vestitul om de cultură moldovean Nicolae Milescu. La data aceea Milescu era destul de în vîrstă. Își încheiase călătoriile lui prin Extremul Orient pe unde altădată își mînase pașii și Marco Polo venețianul. Își așezase atent cele observate la curtea din China sau în călătoria prin Siberia în slove menite și ele — ca și ale cărturarilor munteni — să purceadă la înfruntarea secolelor. Acum, ca și în anii tinereții și zbuciumului, era tot în cîmpul diplomației care îi plăcea atît de mult și unde se dovedea priceput. Îndeplinind importante atribuții diplomatice la cancelaria ambasadorilor, folosit și pentru limbile latină, greacă și română, trecea pe lîngă diplomație, se oprea la ea și pătrundea adînc în problemele ei complicate. Solii se opreau și ei la el înainte de a fi primit în audiență de Petru cel Mare. Gheorghe Castriotu cu atît mai mult, în calitate de frate întru neam cu Nicolae Milescu. Castriotu era o fire inteligentă și maleabilă. Se dădea după cum ve-

dea că este și interlocutorul său. De data aceasta n-a stat mult în cumpănă și lăsînd deoparte vorbele meșteșugite ale diplomației a intrat repede în subiect, prezentînd amănunțit lui Milescu întregul conținut al soliei. A lăsat să se înțeleagă dorința lui Brîncoveanu ca țarul să-l primească grabnic pe solul său sau conținutul soliei măcar să ajungă de urgență la țar.

Este lesne de înțeles această dorință. Misiunea urmărea să solicite lui Petru I ajutorul în vederea grabnicei lupte avînd drept scop eliberarea popoarelor din Balcani de sub jugul otoman. Se întrezărește scopul politic deosebit al lui Brîncoveanu și viziunea sa istorică: influența turcească, feudală și îngustă, trebuia definitiv îndepărtată din Țările Române. Eliberarea popoarelor din Balcani ar fi dus la o garanție sigură a îndepărtării pericolului otoman. Ajutorul Rusiei însemna o concentrare masivă de forțe antiotomane. Dar solia nu se mulțumea cu afișarea unor vorbe. Prezenta un memoriu, deci un plan de acțiune concret ce se dovedea foarte dinamic și mai ales viabil. El trebuia să se desfășoare paralel cu concentrarea de forțe antiotomane sub flamură habsburgică ce constant urmărea zdrobirea turcilor pentru realizarea intereselor teritoriale austriece. Armatele ruse trebuiau să deschidă acțiunea antiotomană, să treacă prin Moldova în Țara Românească pentru a goni pe turci dincolo de Dunăre. Dar de cum intrau în Moldova, rușii aveau să primească sprijinul unei adevărate oști de moldoveni, vreo 10 000 la număr, conduși de același inimos și vestit căpitan de joimiri, Constantin Turculeț. Era rodul pe care David Corbea îl adusese

lui Brîncoveanu, în timpul vizitei lui în Polonia, grație talentului său de a înrîuri, convinge și cîștiga la cauză comună și strădaniilor depuse în acest sens.

Prin Gheorghe Castriotu, Brîncoveanu se arăta gata a nu abuza și a nu aștepta totul de la Petru cel Mare. Dimpotrivă, solul său era însărcinat să precizeze că „noi numai acum vă rugăm să ne eliberați dîndu-ne o singură dată ajutor." Urma ca Brîncoveanu însuși, acest mare iubitor de frumos și străluminat de simțul dreptății istorice, să ridice el sabia alături de popoarele sud-dunărene pentru a apăra linia Dunării cu vitejie și demnitate.

Din nefericire, conjunctura internațională n-a permis atunci realizarea acestei concentrări de forțe. Europa de sud-est a trecut prin pacea de la Carlovitz — cu toate refrenele amare cîntate de ea. Petru I va încheia separat în 1700 pace cu Turcia trebuind fie chiar și vremelnic să se arate binevoitor față de aceasta. A fost ca o formulă de politețe adresată unui om indezirabil pe care abia aștepți să nu-l mai vezi. În schimb, relațiile lui Brîncoveanu cu Rusia au continuat, soliile și încercările de închegare a frontului antiotoman au mers mai departe.

În 1700, pe cînd Gheorghe Castriotu se mai afla încă la Moscova, Brîncoveanu îl timite și pe Panaiot din Rodos sau Panait Radu în sprijinul acestuia și în același scop. Panaiot era un grec instruit și inteligent, care se atașase cauzei popoarelor din Balcani și care a acționat sub impulsul acestei puternice convingeri. Brîncoveanu însuși l-a prețuit și i-a acordat deplină încredere trimițîndu-l la Mos-

cova pe urmele lui Gheorghe Castriotu. Panaiot va acționa bine în politica ce o va conduce acolo, rămînînd în calitate de rezident al Țării Românești. În scurt timp, Gheorghe Castriotu se va întoarce în țară. Panaiot își va lua rolul în primire și în serios El va ține o strînsă legătură cu curtea lui Brîncoveanu și îl va informa pe Petru cel Mare în legătură cu acțiunile întreprinse de turci la Dunăre și în Balcani. Lui Petru cel Mare îi vor fi de mare folos aceste informații, va prețui politica lui Brîncoveanu și a corpului său de diplomați, loialitatea domnului român și calitățile oamenilor săi. La întoarcerea în țară, Gheorghe Castriotu aducea lui Brîncoveanu ordinul Sf. Andrei pe care țarul i-l conferea domnului român pentru merite excepționale. Decretul țarului era emoționant: „Anul 1700, august 20. Din ordinul Marelui Suveran și Marelui Cneaz Petru Alexeevici a toată Rusia Mare și Mică și Albă, monarh absolut, baronul Feodor Alexeevici Golovin a ordonat să se facă la armurărie pentru a fi expediată domnului muntean o cruce de cavaler și săbioară cu mîner; la centura săbioarei, paftale; pe deasupra, rubine în cuiburi."

La întoarcerea în țară a lui Gheorghe Castriotu, Brîncoveanu s-a bucurat cînd acesta i-a înmînat înaltul ordin Sf. Andrei. Bucuria lui izvora din faptul că existența ordinului proba o reușită în politica de apropiere față de Rusia și de închegare a alianței antiotomane. La rîndul lui, l-a felicitat pe Gheorghe Castriotu pentru cît izbutise să realizeze, mai ales după ce l-a ascultat cu atenție și acesta i-a istorisit tot ceea ce aflase și făptuise: despre audiența la țar, despre întîlnirea cu cancelarul Go-

lovin, despre cea cu Nicolae Milescu. Şi cîte şi mai cîte. Brîncoveanu a citit în toate atmosfera de la curtea ţarului, climatul politic de acolo. Și parcă în acele momente a văzut cu ochii minții modul cum Gheorghe Castriotul fusese reprezentantul gîndurilor şi vrerilor sale la țarul moschicesc.

În sfîrşit, veni şi rîndul Ceauşului să meargă la Moscova. El luase intens parte la întreaga politică brîncovenească de pînă atunci. Doar el, Ceauşul, trimisese de la Varşovia prin rezidentul rus înştiințare la țar. Apoi în casa Cantacuzinilor, care se pronunțau ferm pentru o alianță cu Rusia, aflase multe și înțelesese şi mai multe. Putuse să urmărească destul de bine rezultatele vizitelor lui Gheorghe Castriotul, să cugete şi cu spiritul lui atît de meticulos şi apt să tragă singur concluziile necesare.

Brîncoveanu însuşi l-a chemat la el pentru a-i vorbi deschis despre întreaga gamă de aspecte ale politicii față de Rusia. L-a chemat ca de obicei şi l-a primit ca de obicei la Curte făcînd abstracție de sentimentele cantacuzine ale Ceauşului său. Brîncoveanu îşi zisese în sine parafrazînd un proverb vechi şi atît de înțelept: „Mielul blînd suge la două oi. Un om deştept poate sluji doi stăpîni dacă-i slujeşte bine şi poate să-i mai ajungă putere şi pentru al treilea. Cu condiţia ca stăpînii să nu fie prea duşmani între ei sau scopurile lor să nu difere prea mult".

În momentul acela Brîncoveanu se afla încă în raporturi bune cu Cantacuzinii.

În ceea ce privește atitudinea față de Rusia, atunci, în 1702, atît Brîncoveanu cît și Cantacuzinii se înscriau în orbita aceluiași punct de vedere.

Dar nu cu anul 1702 și cu momentul cînd Ceaușul a fost chemat la curte trebuie să începem noua misiune a venerabilului David Corbea. Ci chiar cu începutul acesteia. Ceaușul întreprindea prima lui călătorie la Moscova în anul 1700, alături de Gheorghe Castriotul. Și chiar dacă nu el era vioara întîi, lua primul contact și drumul, cele observate aveau să-i fie de folos cînd va deveni el trimisul principal al lui Brîncoveanu la țarul moschicesc.

Cîte ceva deci despre această primă călătorie. Corbea, care își îndeplinise în chip strălucit misiunile primite pînă atunci, trebuia numai să-l însoțească pe același Gheorghe Castriotu, comisul care culesese cîteva succese și care era în politica Țării Românești față de Rusia „în miezul lucrurilor", cum s-ar spune. Brîncoveanu nu-l hotărîse încă pe el, pe Ceauș, ca în celelalte cazuri să fie în fruntea activității diplomatice. Poate și pentru relațiile lui Corbea cu Cantacuzinii, de care Domnul începea totuși să aibă unele rezerve, dar mai sigur pentru că Ceaușul trebuia să „culeagă" experiență de la Castriotul, menită să-i folosească atunci cînd singur va trebui să pornească la acțiune. Gheorghe Castriotul cunoștea în primul rînd drumul, un drum lung și anevoios, făcut cu caretele și caii de olac care trebuiau schimbați la răstimpuri. Castriotul cunoștea toate locurile de schimb, rezistența bidiviilor cît și locurile unde călătorii trebuiau să-și primească la rîndul lor cuvenita odihnă. Mergea apoi Castrio-

tul la loc cunoscut, direct la rezidentul actual pe lîngă țar, la acel Panait Radu care rămăsese acolo în locul lui.

Se schimbase între timp, ceva în conjunctura politică a sud-estului european. După pacea de la Carlovitz din 1699 urmase încheierea păcii din 1700 între Petru cel Mare și Mustafa, Sultanul turcilor, cît și pe de altă parte, înfrîngerea Rusiei în războiul nordic la Narva de către temerarul rege suedez. Legăturile Principatelor cu Rusia și eventualele tratative trebuiau să se desfășoare și mai în „strict secret" ca pînă atunci. Panait Radu primea prin Castriotul și David Corbea noi instrucțiuni pe care grabnic rezidentul trebuia să le facă să ajungă la țar. Totodată era adusă cheia unui cifru, unui cifru secret, prin care Brîncoveanu și țarul aveau să-și poarte corespondența lor. Că Brîncoveanu îl prețuia mult pe Ceauș dar că nu venise vremea să-i încredințeze conducerea misiunii în Rusia se vede din faptul că și Corbea participa nemijlocit și integral alături de Castriotul la această misiune. De altfel acest drum era hotărît de domnitor de comun acord cu Cantacuzinii. Castriotu și Corbea purtau alături de cifru cererile de protecție pe care le adresau Brîncoveanu și Cantacuzinii lui Petru I cît și de refugiul în Rusia în cazul descoperirii legăturilor secrete de către Imperiul otoman sau vreun alt pericol ce ar fi putut plana din partea Sultanului.

Nu vom insista prea mult asupra drumului. Și aceasta întrucît pietrele bătute de copitele cailor nu mai pot să vorbească. Și nici drumurile colbuite de odinioară care s-au înecat de mult în colbul mai avid al istoriei. Nici hanurile și nici toate locurile

de popas. Vorbesc numai întîmplările şi faptele oamenilor care au fost consemnate pentru a nu se pierde prin scris — această mare şi redutabilă invenţie a tuturor timpurilor, cea mai utilă într-un anume sens din toate cîte au fost de s-au născocit în minţile oamenilor.

Drumul i-a dus pe solii munteni mai întîi prin Moldova. Prin Moldova de odinioară a marelui Ştefan, prin Moldova începuturilor de veac XVIII a lui Antioh vodă Cantemir. Cei doi diplomaţi români erau înştiinţaţi de Brîncoveanu că Antioh vodă nu-l prea avea la inimă. Astfel încît să încerce să treacă prin Moldova fără prea multă tevatură, ci mai degrabă decît oameni însemnaţi şi cu misiuni diplomatice să pară drept oameni obişnuiţi, îmbrăcaţi în straie simple şi mînaţi la drum de niscai treburi negustoreşti. Aşa şi făcură. Fără să ştie însă şi să afle mai tîrziu că dacă Antioh manifesta sentimente antibrîncoveneşti, în privinţa atitudinii faţă de Rusia drumurile lor se întîlneau. Şi Antioh trimisese în taină la Petru cel Mare pe un om de încredere foarte devotat şi talentat în acelaşi timp în ale diplomaţiei, Sava Constantin. Nu mai vorbim că Moldova îşi avea şi aşa un reprezentant strălucit la Petru cel Mare, e drept, neoficial, pe cărturarul Nicolae Milescu Spătarul.

Gheorghe Castriotul şi David Corbea au trecut aşadar prin Moldova fără să adaste prea mult. Au pătruns apoi în întinsele şi liniştitele stepe ucrainiene, care pentru Corbea, însetat de cunoaştere, au însemnat prilej de însemnări de călătorie şi meditaţie. E adevărat că mergeau mai mult noaptea, drumul fiind neted şi luminos, aprins la opaiţul fe-

eric al stelelor. Satele erau destul de rare, ascunse de multe ori ochiului în văile apelor. Cînd ajunseră la Kiev însă, centrul vechii Rusii kievene, peisajul se schimbă. El deveni citadin. Hatmanul Mazeppa îi primi bine și îi ospătă și se bucură știind că urmașii lui Isaia îi călcau din nou hotarele în chip de oaspeți buni și de nădejde. În spatele zidurilor de apărare ale orașului, înconjurați de siguranță și cinste, discutară cu priceputul hatman problemele politice care îi mînau și la țar. Hatmanul Mazeppa era un învederat dușman al turcilor și al tătarilor. El se arătă foarte interesat de călătoria pe care o întreprindeau cei doi la țar și de perspectiva încheierii unui tratat antiotoman. Mazeppa află cîte ceva și despre relațiile sud-dunărene ale lui Brîncoveanu și de o mai largă perspectivă viitoare care să antreneze în lupta împotriva imperiului Sultanilor și popoarele balcanice. Bucuros și gîndind la ziua de mîine a concentrării tuturor forțelor creștinătății, Mazeppa le-a pus la dispoziție cei mai buni cai și călăuze pentru a-i purta pe vestiții soli mai departe spre Moscova.

Drumul pînă la Moscova l-au făcut apoi în troică; de acum viscolul se stîrnise și se așezau din belșug nămeții. Au găsit Moscova sub zăpadă. Pe David Corbea care o vedea pentru prima oară l-au impresionat mai întîi zidurile orașului, alcătuite din bușteni groși, dar mai cu seamă cele ale Kremlinului, despre care citise, cupolele uriașe ale bisericilor peste care iarna zugrăvise un peisaj neobișnuit.

La curtea ambasadorilor Gheorghe Castriotul a luat legătura cu Panait Radu, de la care află că și

Antioh Cantemir trimisese aici, la țar, un om de încredere al său, în același scop al stabilirii unor măsuri și încheierii unui tratat de alianță pentru lupta antiotomană. În zilele care au urmat stabilește legătura și cu cancelarul Golovin și prin acesta cu Petru cel Mare pe care treburile împărăției sau chiar campaniile militare îl reclamau zilnic în nenumărate locuri. N-au adăstat mai mult decît cîteva săptămîni. La începutul anului 1701 îi întîlnim pe cei doi diplomați pe drumul întoarcerii în țară. Un drum mai ușor parcă și pentru că viscolul se potolise și iarna devenise calmă, dar și pentru că drumul acesta al întoarcerii mergea spre țară pe care și Castriotul și Corbea de-abia așteptau s-o revadă. Corbea nu avusese timp decît să se familiarizeze cu atmosfera Moscovei, să admire și să cunoască întrucîtva peisajul. Stătuse mai mult în casă din cauza timpului aspru. Se întorceau astfel cu misiunea îndeplinită. Purtau cărțile de protecție din partea lui Petru cel Mare atît pentru Brîncoveanu cît și pentru Cantacuzini. În măsura în care domnia și viața, în cazul lui Brîncoveanu, viața și poziția politică în cazul Cantacuzinilor, erau primejduite de turci, țarul le acorda găzduire, potrivit poziției și rangului lor, într-unul din orașele Ucrainei.

Toate aceste treburi fiind aranjate, creîndu-se cu alte cuvinte un cadru favorabil, la întoarcerea celor doi diplomați din Rusia, Brîncoveanu trecu la etapa următoare și foarte concretă a pregătirii luptei antiotomane.

În plină vară a anului 1702, pe o căldură toridă, domnul Țării Românești convoacă o consfătuire secretă la Mogoșoaia, în Palatul proaspăt inaugurat.

Participanții erau un mînunchi de vestite personalități ale timpului, cei autorizați să hotărască asupra unei alianțe a popoarelor din Balcani în sensul luptei lor de eliberare din lanțurile îndelungatei și asprei dominații a Semilunii; domnitorul, Constantin și Mihai Cantacuzino și vestitul Dositei, patriarh al Ierusalimului. Acesta reprezenta glasul și voința popoarelor creștine din imperiul Sultanilor, asuprite și umilite, supte de vlaga lor și împiedicate să înflorească. Liniștea Mogoșoaiei — luată în înțelesul de consfătuire tainică — era zguduită de gravitatea marilor acte ce se pregăteau aici și care zburau peste arborii din jurul palatului, peste codrii Vlăsiei și pînă departe în inima Balcanilor unde așteptau inimi fierbinți și brațe de voinici să se ridice la luptă.

Abia după ce consfătuirea și-a curmat firul și participanții au purces spre odihnă, era sosită vremea pentru ca Ceaușului să i se acorde — și de astă dată — misiunea cea mai importantă în problemele privind relațiile cu Moscova. Consfătuirea redactase un memoriu, sinteză a planurilor ce se făuriseră acolo. Cel care trebuia să înmîneze țarului memoriul era David Corbea. David Corbea trebuia să-l înlocuiască în funcția de rezident permanent pe Panait Radu care între timp decedase. David Corbea trebuia să finalizeze acțiunile sale prin perfectarea unui tratat de alianță între Rusia și Țara Românească, între Petru cel Mare și Constantin Brîncoveanu.

David Corbea trebuia însă mai întîi să ajungă la Moscova. De data aceasta solia pe care o con-

ducea el era formată din cinci oameni, printre care și fratele său, Teodor Corbea. Au urmat același drum cunoscut acum de Ceauș, drum mult mai ușor pentru că el se petrecea la începutul lunii septembrie a anului 1702, cînd vara își mai prelungea încă leneșă agonia, însemnînd zile calde și chiar arzătoare.

Ajungînd la Moscova, David Corbea n-a mai fost impresionat de zidurile Kremlinului cum fusese cu doi ani în urmă. Le privea cu ochii revederii ca ceva obișnuit și de-acum devenit familiar. A tras împreună cu tovarășii săi de solie la Curtea solilor unde, după cunoscuta uzanță a epocii, a fost înregistrată imediat sosirea lor. Acolo, solia Țării Românești avu ocazia să cunoască fel de fel de trimiși diplomatici din diferite țări cu care fură schimbate păreri în legătură cu problemele arzătoare ale epocii. Tot aici li se asigurară mijloacele de subzistență pentru timpul șederii în Rusia: bani în primul rînd, apoi hrană și băutură, lemne pentru iarna ce se apropia și furaje pentru cai.

Dar David Corbea nu uitase pentru ce venise aici. Purta memoriul întocmit în acea memorabilă consfătuire de la Mogoșoaia. Memoriul trebuia să ajungă la țar. Lupta pentru eliberarea popoarelor asuprite din Imperiul otoman trebuia să se declanșeze. Cîștigul trebuia să fie de partea dreptății.

Iată de ce David Corbea nu înțelegea să lîncezească nici măcar o zi sau un ceas. Ajuns la Moscova, el acționă din primele momente pe linia misiunii sale. Primul pas, așa cum o cerea uzanța diplomatică, era să se prezinte la cancelaria ambasadorilor pentru a preda acolo memoriul. Aceasta era calea.

Se prezintă așadar de urgență la locul potrivit unde luă legătura cu marele român cărturar, Nicolae Milescu Spătarul, secretar al cancelariei împărătești pentru limbi străine și consilier prețios și prețuit de Petru cel Mare. Nicolae Milescu Spătarul s-a învrednicit astfel de grabă, cu bucurie şi multă silință, să traducă pentru țar, pe baza cifrului secret amintit, cele 34 de puncte din memoriu. Acest document și-a urmat apoi drumul său: mai întîi la cancelarul Golovin, ca apoi acesta să-l înmîneze țarului.

În timp însă ce memoriul își parcurgea calea sa sinuoasă, e important poate a istorisi cîte ceva despre întîlnirea dintre cei doi valahi: tînărul David Corbea şi bătrînul, de acum, Nicolae Milescu Spătarul. Era de fapt prima întîlnire adevărată. În 1700, Ceaușu stătuse puțin la Moscova iar întîlnirile cu Nicolae Milescu Spătarul le realizase Gheorghe Castriotul. David Corbea abia îl cunoscuse pe acesta în treacăt. Acum, întrucît el era conducătorul soliei românești, apăru pe primul plan al activității ce se desfăşura aici şi luă contact nemijlocit cu marea personalitate a Moldovei care se afla mai de mult la curtea țarului. Avu ocazie să-l cunoască bine pe acesta, care de la început îi făcu o impresie excelentă. Pentru că Nicolae Milescu era unul din acei oameni singulari, de o vastă cultură şi peste care vremea nu trecuse în zadar. Studiase istoria, teologia şi filosofia la Academia patriarhiei ortodoxe din Constantinopol. Înmagazinase comorile spirituale, dar şi crease de pe urma asimilării, nerămînînd dator epocii și spiritului său elevat. Deşi la o vîrstă înaintată, își păstrase acuitatea minții și mînuia cu

aceeaşi măiestrie şi abilitate numeroasele limbi străine pe care le stăpînea deplin şi pe care le folosea în calitatea sa la curtea imperială a lui Petru cel Mare. David Corbea, bun cunoscător şi el de limbi străine, rămase mai ales impresionat de accentul autentic pe care-l punea în pronunţarea fiecărei limbi. Iar cînd revenea la limba română, uşorul regionalism moldovean nu-i scăpa de asemenea Ceauşului.

Chiar de la primele probleme discutate, Corbea făcu remarca fulgerătoare că Milescu era la fel de atrăgător la vorbă ca şi Stolnicul şi totuşi mult deosebit de acesta. Vorba domoală şi chibzuită a Stolnicului, la Milescu se schimba într-un fluid ce alerga întocmai ca un argint vìu, dar coerentă şi inteligentă, rostită cu spirit şi eleganţă înnăscută.

Într-una din zilele de după sosirea sa la Moscova, David Corbea se întîlni cu Nicolae Milescu la cancelaria solilor. Acesta îl anunţă că tradusese memoriul adresat ţarului şi îl şi înmînase cancelarului Golovin pentru ca acesta să-l dea neîntîrziat lui Petru cel Mare. Totodată îi aduse vestea — nu de mică importanţă pentru Ceauş — că a doua zi Spătarul îl va înfăţişa ţarului. A doua zi cădea într-o miercuri, zi în care ţarul primea întotdeauna pe ambasadori şi pe solii altor ţări la el. Dar Milescu, cu faţa plină de lumină şi cu surîsul fermecător pe care îl arbora întotdeauna faţă de cei cu care venea în contact, îl mai informă pe David Corbea că ziua de miercuri nu era de data aceasta o zi de audienţă obişnuită. Ţarul dădea un fel de petrecere, sărbătorea ceva care în momentul acela îi era încă necunoscut. Dar îl invitase şi pe el, ca de obicei la asemenea

ocazii. Aflînd despre solia lui David Corbea îi spusese să-l aducă și pe Ceauș cu sine. După terminarea petrecerii, țarul avea să stea de vorbă cu solul român.

Vestea îl bucură mult pe Corbea. El era omul acțiunii și dacă își începuse solia, voia să nu lîncezească în așteptare. Nici prezentarea la o petrecere ca cea anunțată nu-i displăcea. Venea în contact direct cu oficialitatea rusă, cu protipendada moscovită, cu diplomați și oameni politici de seamă, cu personalități ale culturii. Avea să vadă cu ochii lui și să înțeleagă moravuri și obiceiuri de la Curtea lui Petru. Toate acestea îi vor folosi cu siguranță. Se va familiariza cu atmosfera Curții și îl va cunoaște pe țar, va avea timp să-l studieze mai înainte de a trece la discutarea problemelor pe care le ridica solia sa. Avea timp să mai reflecteze, să-și fixeze metodele de desfășurare a convorbirii, reținerile și avîntul.

Dar bucuria acestei vești nu se consumă toată. Milescu îl anunță pe Corbea că îl invită la o plimbare prin Moscova. Această autoritate politică și culturală care era Spătarul îi făcea cinste compatriotului său să-i fie ghid prin acest mare oraș, inimă a Rusiei, oraș al țarilor. Corbea citise și știa cîte ceva despre Moscova. Pînă acum, atît în timpul primei lui vizite în Rusia, cît și zilele de cînd se afla din nou aici, nu prea avusese răgaz. I se ivea ocazia să ia contact direct cu realitatea socială și istorică, cu creația de artă și cultură. Să confrunte ceea ce știa pe plan teoretic cu ceea ce avea să i se înfățișeze direct. Spătarul era un excelent însoțitor.

Nu se îndoia nici o clipă de aceasta. Primi bucuros și în momentele care au urmat porniră expediția lor.

Începură cu Cremlinul. Cu locul de unde plecau. David știa prea bine că așa cum Moscova era inima Rusiei și Cremlinul era inima Moscovei. De aici, din Cremlin porni să se întindă orașul, să adauge construcții noi, să formeze cartiere, străzi, monumente de artă, parcuri și grădini. Și cîte și mai cîte. Bătrîna Moscovă, așezată pe apa cu același nume, trebuia cunoscută pornind tocmai de aici, de la Cremlin. Chiar de la primii pași, purtă în gînd ca un punct de plecare începuturile Moscovei. Citise despre letopisețul din 1147 care atesta pentru prima dată așezarea care însă după alte urme ale trecutului s-ar fi înălțat pe locurile unei așezări și mai vechi datînd din veacul al IX-lea. Mai știa că în 1156 cneazul Iuri Dolgoruki iniție întărirea Moscovei cu șanțuri și ziduri puternice. Orașul care se extindea treptat, devine în secolul XIII, cînd se constituie cnezatul Moscovei, centrul acestuia. Mai păstra în minte și rolul Moscovei ca nucleu al formării statului centralizat rus realizat sub Ivan al IV-lea cel Groaznic în secolul al XV-lea.

Cu astfel de gînduri cei doi parcurgeau incinta Cremlinului, întîlnindu-se cu fel de fel de nobili și demnitari sau chiar oameni de rînd mînați de cine știe ce treburi pe aici. Milescu era arhicunoscut. Saluta și era salutat din toate părțile. Nu angaja însă nici un fel de discuție cu nimeni, nu se oprea să vorbească deloc cu careva din oamenii ce mișunau în jur. Se păstra acum, în acele momente, numai pentru compatriotul său. Și, David, pentru că la început au fost cîteva momente de tăcere, își dădu seama că acest Cremlin putea fi prea bine comparat ca idee

cu Acropolea ateniană sau chiar cu Luvrul Parisului. Diversele construcții din Cremlin erau de fapt piese istorice la dimensiuni colosale.

Milescu fu cel care îl întrerupse din gînduri. El îi prezentă Cremlinul ca structură, printr-o rapidă comparație cu vestitul palat Alhambra din Granada, operă arhitectonică și moștenire lăsată de maurii cuceritori, istoriei. Ca și acesta, Cremlinul nu cuprindea palatul regal, ci și biserici, cazărmi, și piețe. Spătarul îl purtă pe Corbea într-un tur de orizont pentru a cuprinde mai întîi ansamblul, timp în care Ceaușul putea vedea zidurile înconjurătoare. Află că la început ele au fost din lemn, după 1367 s-au ridicat în piatră; la o înălțime de 12 metri, întinzîndu-se de jur împrejur pe o suprafață de 4 000 metri. Acest zid care trebuia să joace în primul rînd rolul de apărare, ale cărui creneluri Corbea le văzuse altădată de la depărtare, au fost distruse în mai multe rînduri de năvălitori și restaurate cu grijă. Corbea văzu pe rînd cele 18 turnuri de înălțimi inegale cît și cele cinci porți masive de intrare în Cremlin. Cu mare interes privi poarta Spassky, care da spre răsărit. Află de la Spătar că prin această poartă intrau țarii în Cremlin, după fiecare important eveniment. De pildă, pe aici intrase triumfător Ivan al III-lea după pacificarea Novgorodului sau Ivan cel Groaznic după căderea Kazanului. Pe această poartă intrase de curînd și Petru cel Mare, în ziua încoronării lui.

După ce făcură odată înconjurul Cremlinului, Spătarul, care știa atît de bine fiecare monument și ce era important de văzut la fiecare, avînd acces permanent la ele, trecu pe rînd să i le arate lui David Corbea. Dar îi atrase atenția lui Corbea că primele construcții ale Cremlinului, datînd din vremea lui

Iuri Dolgoruki, cneazul Suzdalului, au fost din lemn. Abia peste 200 de ani, în vremea lui Dmitri Ivanovici Donskoi, învingătorul mongolilor pe Don, în bătălia de la Kulikovo, construcțiile din lemn au început să fie înlocuite cu construcții de piatră albă, solidă, menite să reziste atacatorilor.

Pe asemenea temeinice relații începu vizita prin Cremlin. Intrară în catedrala Uspenski Sobor construită în 1326 din porunca lui Ivan Kalita, după sfaturile mitropolitului Petru. Năruindu-se un secol și jumătate mai tîrziu, ea e reconstruită sub Ivan III, de maestrul italian Fioraventis în stil lombardo-bizantin, cu cupole indiene. Aici Corbea a văzut tronul lui Vladimir Monomacul unde țarii ascultau slujba după ceremonia încoronării. Din secolul XV aici avea loc chiar această ceremonie. Urmă catedrala Blagovescenskii Sobor (Buna Vestire) ridicată la începutul secolului al XIV-lea, mai întîi în lemn, apoi reconstruită în 1483—1489. David Corbea a privit cu admirație picturile meșterului iconar Andrei Rubliov. L-a impresionat plăcut exteriorul catedralei Arhanghelul Mihai, întemeiată în 1333. L-au izbit cupolele sale aurite, strălucind în bătaia soarelui și avînd un aspect cenușiu pe timp ploios. În interior a văzut mormintele majorității țarilor Rusiei. Deși atmosfera este puțin obscură, peretele este luminat parcă de fresce cu teme biblice ca „Judecata din urmă“, de o mare frumusețe și culoare. A văzut de asemenea portretele vechilor țari. La ieșirea din catedrală a dat cu ochii de celebrul turn al lui Ivan Veliki (Ivan cel Mare), ridicat în anii 1505—1509. Construcția are 82 metri înălțime, este de formă octogonală, în trei etaje și terminată printr-o cupolă de aramă aurită. Turnul acesta se aseamănă întru-

cîtva, ca factură istorică, prin întîmplări din cele mai extraordinare cu nu mai puțin celebrul turn al Londrei din vremea lui Richard al III-lea. Ceea ce îi face însă în mod concret celebritatea sînt enormele sale clopote. La picioarele turnului, așezat pe un soclu de granit, se află faimoasa „Regină a clopotelor" (Clopotul țar), cel mai mare din clopotele cunoscute. Are 6 metri înălțime, circumferința mai mare de 20 metri iar greutatea depășește 190 tone.

Veni apoi rîndul palatelor, de o bogăție și o frumusețe remarcabilă. Fațada nordică a Cremlinului, era formată din palatul Belvedere (Teremnoi Dvoreț). Construcția începută în 1487 a fost mărită în 1635.

Urmă Granovitaia Palata, asupra căreia Milescu îi atrase atenția lui David Corbea că aici aveau să vină a doua zi pentru a se înfățișa țarului. Aceasta întrucît construcția, care în mod excepțional folosea și ca loc de încoronare a țarului, servea în mod obișnuit pentru serbările și petrecerile curții și tot aici era sala de audiențe la țar în ocazii solemne. La sala de arme sau Palatul armelor (Orujeinaia Palata), datorită autorității lui Nicolae Milescu, putură să vadă vistieria. Aici se păstrau bijuteriile familiei imperiale și diamantele coroanei. Se putea vedea coroana lui Vladimir, cea mai veche relicvă a tresorerirei, tronuri scînteind în pietre prețioase, trofee de arme ruse și mongole, drapele luate de la dușmani prin bătălii, tablouri, trăsuri aurite etc.

David Corbea era încîntat de tot ceea ce vedea și privea totul cu un interes deosebit și crescînd. Fixa totul în memorie pentru a nu uita niciodată cele văzute.

Aproape de acest palat se găsesc tunurile Crem-

linului. Corbea văzu impunîndu-se peste celelalte „Regele tunurilor (Țar Pușka), demn numai de „Clopotul Țar“, cîntărind aproape 40 tone. Această piesă s-a făcut în 1586 sub Feodor Ivanovici. Nici acest tun n-a tras niciodată vreo salvă după cum nici clopotul monstru n-a scos vreodată vreun sunet.

Au vizitat apoi arsenalul, fondat în 1473, în lungul căruia au văzut aranjat un număr mare de ghiulele de tun (875 la număr), capturate de la dușmani. În sfîrșit, au vizitat și Mănăstirea Miracolelor, de unde a pornit în acțiunea de luare a domniei faimosul fals Dimitrie. Cunoștințele pe care le poseda Corbea se completau de minune cu sublinierile competente ale lui Milescu și mai ales cu ceea ce vedea însuși Ceaușul.

Într-un tîrziu, cam pe la amiazi, terminară. Se duseră să-și potolească foamea și apoi ieșiră din Cremlin printr-una din porți, unde au văzut celebra capelă Notre Dame Iverskaya, clădită în 1669. Făcură apoi cîțiva pași buni și în față li se deschise celebra biserică Vasili Blajenîi (Vasile Blajinul, Vasile cel Fericit). Și aici, pe măsură ce se apropiau de cunoscuta clădire, Milescu îi povesti legenda păstrată în legătură cu ea. „Se zice că Ivan al IV-lea, sub care s-a zidit biserica, la 1554 cînd s-a terminat construcția ei, l-a chemat la sine pe arhitect. Privindu-l cu blîndețe, l-a întrebat dacă poate construi o biserică asemănătoare. La care arhitectul răspunzînd afirmativ, țarul porunci să i se taie capul. Și astfel, Vasili Blajenîi rămase fără egal.“

La auzul acestei legende, Corbea surîse. Își amintise de legenda Meșterului Manole, de Curtea de Argeș și de domnitorul Neagoe Basarab. Nu-și mai împărtăși gîndul pentru că era sigur că și Milescu știa

prea bine legenda valahă. Privi mai degrabă construcția, cu cele 12 cupole în formă de bulb de ceapă. Unele din ele sînt împodobite în așa fel încît au aspectul de fruct de pin sau ananas. Culorile cupolelor sînt însă diferite. Intervine amestecul bizar al stilurilor, de la cel italian pînă la cel chinezesc. În interior, Corbea a putut să vadă zece cupole separate, veritabile labirinturi în mijlocul cărora odihnea „Fericitul Vasile“. De acolo, pașii celor doi se îndreptară spre alte locuri. Milescu fiind dornic să-i arate invitatului său la promenadă cît mai mult din fața Moscovei. Văzură așadar cu deosebit interes „Orașul chinezesc“ (Kitai Gorod), numit așa de la primii negustori chinezi care veniseră aici. Spre seară ajunseră și în cartierul numit Zemlianîi Gorod (Orașul de pămînt), numit astfel de la zidul de pămînt care îl înconjura. Corbea văzu așa numita „Poartă Roșie“, compusă din trei arcade cu coloane.

Lungă fusese această plimbare. Dar deloc obositoare și foarte plăcută, în special pentru Ceauș care vedea aceste locuri și lucruri pentru prima oară dar și pentru Milescu, care era mulțumit că-i putuse arăta atîtea compatriotului său.

Înainte de a se despărți, Spătarul îl întrebă pe Corbea dacă i-a plăcut plimbarea și ce anume l-a impresionat mai mult. Corbea îi mărturisi că a aflat atît de multe și că totul l-a impresionat. Spre mirarea Spătarului, îl avertiză pe acesta că unele lucruri le știa din citite. Văzîndu-le, cunoștințele lui au devenit certitudini. Îi spuse apoi că a citit cu mult interes istoria poporului rus, că a apreciat mult lupta dusă de acesta pentru libertate.

Cum Spătarul continua să fie mirat, Corbea începu la rîndul lui să-i istorisească Spătarului tot ce

știa. Se referi și el la trecutul istoric dar în strînsă legătură cu lupta pentru libertate, atît pe plan național cît și al luptelor sociale. Evocă astfel scene din lupta împotriva jugului tătaro-mongol. Apoi se referi la cotropirea dramatică a Moscovei de către feudalii polonezi în 1610 și la marea luptă pentru eliberarea Moscovei condusă de K. M. Minin și D. M. Pojarski. Descrise patriotismul poporului rus, întruchipat de eroul popular țăranul Ivan Susanin, care, conducîndu-i pe polonezi pe un drum greșit și înecîndu-i în mlaștini, își găsi și el moartea în folosul patriei sale. Nu uită să evoce și răscoalele țăranilor ruși împilați de boieri din anii 1382, 1547, 1648 și mai ales marea răscoală a edecarilor de pe Volga condusă de Stepan Razin din 1662. Cînd vorbea despre toate acestea lui David Corbea îi apăreau în minte chipurile țăranilor transilvăneni conduși în răscoală de Gh. Doja sau chipul dîrz și neînfricat al căpitanului Constantin Turculeț. Nicolae Milescu observă că atunci cînd Corbea vorbea despre lupta pentru libertate ochii lui străluceau, aureolați de un nimb al iluminărilor lăuntrice. Dar Ceaușu nu-i lăsa timp pentru gînduri, confirmîndu-i-le imediat:

— Da, cinstite Spătar, eu sînt om din popor. Din Scheii Brașovului. Am asistat îndurerat la împilarea poporului român și am plîns în mine la suferințele sale. De cîte ori vorbesc despre istoria unui popor mă interesează mai presus de orice a vedea în ea sămînța vindecătoare, rodul pămîntului ei care e libertatea. Ori aceasta este tocmai lupta poporului însuși. Eu trăiesc pentru această luptă. Văd cu ochii deschiși ziua cînd românii vor fi liberi și uniți în țara lor neatîrnată! ... Tăcu o clipă. Apoi continuă: de aceea, mă aflu acum aici, la țarul Petru I. Vin

în fruntea unei solii trimisă de domnitorul meu. Dar mai presus vin din porunca conştiinţei mele de român. Aş dori să se realizeze o alianţă între conducătorii statelor creştine, rus, al Ţărilor Române şi al celor frăţeşti din Balcani, care să zăgăzăiască lăţirile împărăţiei otomane şi a celei habsburgice.

Nicolae Milescu, care îl ascultase cu atenţie, îi răspunse:

— Vei găsi înţelegerea deplină la ţar. Scopul lui este tot lupta împotriva împărăţiei turceşti. El preţuieşte pe oamenii inimoşi şi inteligenţi mai mult decît pe orice boier şi orice cap încoronat dar fără minte. E popular şi vrea să dea o nouă faţă Rusiei, după cum Brîncoveanu zugrăveşte un nou chip Ţării Româneşti. Cît despre mine, dacă vrei să ştii, şi eu sînt de neam boieresc. Dar nu dintre acei împotriva cărora se ridică poporul pentru libertate. Şi eu sînt român, frate Corbea. Şi dacă am venit acum aici este tot în virtutea aceluiaşi scop pentru care lupţi şi tu. Uite, Ştefăniţă vodă Lupu m-a însemnat ici la nas, pentru simpla bănuială că aş fi umblat să devin domn. Dar eu nu mă mai socot de loc boier, iar de domnie n-am nevoie nici cît negrul sub unghie. Mă socot aşa şi voi fi pînă în ultima clipă a vieţii, român, soldat al meleagului natal. Am călătorit mult. Am aşternut însemnare despre călătoriile mele ca să nu se uite că le-am făcut, dar mai ales să se ştie că un român le-a făcut şi spre gloria patriei sale!

Tăcu. Şi Corbea simţi nevoia imperioasă să-l îmbrăţişeze. Între ei se statornicise un sentiment de prietenie caldă şi adevărată.

Primirile la Petru cel Mare erau simple, fără prea mult protocol. David Corbea venise însoţit de prietenul său Nicolae Milescu Spătarul care se bucu-

ra la țar de liberă trecere la orice ceas din zi sau din noapte. Dar Nicolae Milescu, la cei 66 de ani pe care îi avea și la experiența în domeniul cunoașterii oamenilor, știa că țarul, chiar dacă n-o spunea, nu-i plăcea să fie deranjat decît în cazuri extreme. Astfel încît respectase cu strictețe orele de primire ale țarului pentru a-l însoți și prezenta pe trimisul lui Brîncoveanu.

Neprotocolara dar buna primire pe care i-o făcu Petru I lui Corbea îi facilită lui Milescu sarcina de a-l prezenta țarului. Odată prezentat, țarul îl luă în primire pe acest tînăr român și la rîndul lui îl prezentă împărătesei, Eudoxia Feodorovna, născută Lapukina, apoi cancelarului său Golovin. Întrevederea oficială nu dură mai mult de un sfert de oră, timp în care țarul nu-l întrebă pe Corbea pentru ce venise, nici ce solie aducea. Totul se consumă prin cîteva cuvinte de complezență rostite la modul general, așa cum cerea orice vizită oficială.

Dar, la consumarea sfertului de oră, Petru cel Mare anunță începerea serbării. Și abia atunci Corbea avu răgazul necesar să-și arunce ochii în jur și să vadă bine splendida și vasta sală unde se aflau, înconjurată de coloane de marmură, de oglinzi de jur împrejur, întretăiate de uriașe tablouri, cu scene de vînătoare, motive florale sau animaliere, un amestec de stil baroc și oriental, scăldat în luminile policandrelor etalîndu-și dantelăria de sticlă și creind un efect de vis.

Începu dansul. Dar Milescu și Corbea nu făceau parte din categoria dansatorilor. Spătarul profită de timpul de dans pentru a-i face cunoștință Ceaușului cu o serie de demnitari de la curte și de trimiși ai altor țări la Petru cel Mare. Apoi se retraseră într-un

colț de unde puteau cuprinde cu vederea întreaga sală și Milescu îi servi în grabă lui Corbea cîteva informații disparate dar destul de semnificative cu privire la țar. Îi spuse că țarul avea 30 de ani în cap și se născuse la Moscova. Dar petrecerea avea alt scop pe care abia îl aflase și avea să i-l împărtășească imediat. Pînă atunci îi vorbi de părinții lui Petru, țarul Alexis Mihailovici și Natalia Naricikina, care pe lîngă Petru mai dăduse doi fii. Dar că țarul Alexis, din prima căsătorie cu Maria Miloslavsky, a avut doi fii: pe Feodor și Ivan și șase fete. Legat de acestea din urmă, Milescu îl informă pe prietenul său că pe trei din surorile sale vitrege, Sofia, Eudoxia și Marta, cu asprime și necruțare, țarul Petru le-a ras în cap și le-a trimis la mănăstire. Și că țarul este în relații dintre cele mai reci cu soția lui în cinstea căreia dădea de fapt petrecerea. Era pentru împărăteasa Eudoxia Feodorovna Lapukina un cîntec al lebedei.

Întreaga petrecere nu dură mai mult de două ceasuri. Timp în care se dansă, se mîncă bine și se bău zdravăn. Iar țarul însuși la o vreme, cînd veselia era în toi, ridică paharul și rosti un scurt toast în cinstea sărbătoritei și întru înflorirea Rusiei și victoria ei împotriva vrăjmașilor. Ln încheierea petrecerii, Petru cel Mare îi sărută mîna împărătesei trimițînd-o fin la plimbare, îl concedie pe Golovin și își luă rămas bun de la Nicolae Milescu Spătarul, făcîndu-i semn lui Corbea să rămînă.

Ceilalți curteni care foiau și ei în sala tronului fără un scop precis înțeleseră că a sosit momentul să se retragă strategic. Astfel încît în următoarele momente Corbea se găsi singur în fața țarului.

Persoana țarului nu-l intimida. Deși pe lîngă statura destul de scundă a Ceaușului Petru părea un uriaș, felul de a fi al țarului, uităturile lui prietenoase, cuvîntul puternic alternînd între asprime și dulceață, mustața de pană de corb bine aranjată, hainele simple de negustor și ușoare pentru a nu-l stînjeni în mișcări, parfumul discret olandez pe care-l emana făptura sa plăcută, aceste elemente disparate din care se putea închega cît de cît un portret ad-hoc, ofereau lui Corbea o stare de liniște necesară pentru discuția ce trebuia să urmeze.

Într-adevăr, după ce-l privi o clipă în ochi, obicei vechi și consecvent al lui Petru cel Mare, țarul îl luă de mînă pe Corbea și îl purtă prin niște saloane nesfîrșite parcă semănînd cu un labirint însă numai figurativ deoarece nu existau prea multe întortocheri. Era interiorul Palatului pe care Corbea îl văzuse pînă atunci doar din afară. Țarul pregătea introducerea pe acest lung drum prin coridoarele palatului țarilor din Kremlin, voind a-i vorbi lui David Corbea cîte ceva despre ansamblul arhitectonic al Kremlinului, despre palatele sale, clădirile administrative, muzeele, bisericile, grădinile sale. Deși nu-l cunoscuse pe Corbea decît atunci, nu însemna că țarul nu auzise de el și că persoana îi era complet străină. În primul rînd, numele lui Corbea îi era cunoscut din scrisoarea pe care acesta i-o trimisese cu patru ani în urmă din Varșovia prin rezidentul său aflat acolo. Apoi, prin cancelarul Golovin, care întreținea corespondență cu Cantacuzinii și cu patriarhul Dositei al Ierusalimului, din gura rezidenților români de pînă atunci, numele lui David Corbea ajunsese de multe ori la urechile țarului. Și nu oricum, ci numai de bine. Prezentat în toate ocaziile ca un

om inteligent și cult, dotat cu arta diplomației. De aceea, țarul, deși fără mare protocol, îl primise cu cinste și-i acorda atenție deosebită. Că nu i-o arăta deschis și nu se entuziasma de la primele clipe, aceasta ținea de felul particular de a fi al țarului care nu credea în nici o vorbă pînă ce mai întîi n-o verifica el temeinic. Acum proceda și cu ilustrul său musafir de aceeași manieră.

Corbea, deosebit de modul cum i se adresase lui Niculae Milescu, dar păstrînd maniera sa de comportare în toate situațiile, cu calm și zîmbetul pe buze, îl informă pe țar că a citit despre Kremlin și îl cunoaște din propriile imagini pe care le-a făurit în minte. Și că acum Niculae Milescu Spătarul avusese amabilitatea să-l invite la o plimbare prin Kremlin, timp în care vizitase și întîlnise lucruri deosebite, care-i îmbogățiseră mult cunoștințele despre acesta. Atunci țarul, potrivit tot unui obicei al său, îl provocă pe Corbea la discuții în tot soiul de probleme. La un moment dat, așa cum rar i se întîmplase, a fost furat de verbul încîntător al solului valah, care aluneca cu ușurință dintr-un domeniu în altul al culturii. Și chiar în cel al istoriei și artei ruse, de curînd văzute, își spunea cu multă competență părerea. Astfel încît la capătul celor spuse de Corbea, țarul rămase uimit și surprins plăcut peste așteptările sale față de acest valah erudit care cunoștea atît de multe și vorbea atît de frumos și care se exprima cu ușurință în rusește. Nu mai fusese nevoie de maestrul în ale tălmăcirii, Niculae Milescu. Bănuia că izvorul cunoașterii limbii sale de către Ceauș era slavona întrebuințată în Țările Române în biserică și cancelariile domnești. Îi promise că personal îl va conduce prin Kremlin pentru a-i în-

fățișa la rîndul lui întreg ansamblul arhitectonic.

Cu acestea introducerea fusese făcută. Corbea îl cîștigase deplin pe țar, care se bucura din inimă că-i sosise la curte un asemenea om. „Posedă arta oratoriei, își zicea țarul, are multe cunoștințe și virtutea de a le manevra închegat, putere de convingere uriașă. Este un diplomat de valoare de care am multă nevoie."

Luă sfîrșit astfel călătoria prin labirintul amintit. Pentru că tocmai ajunseseră în fața unei încăperi străjuită la dreapta și la stînga de doi soldați înarmați. Aceștia rămaseră neclintiți la apariția țarului, care părea că le ignorează total prezența. Îi făcu semn lui Corbea care intră primul în încăperea aleasă de țar pentru discuția lor.

Corbea se întreținu lung cu Petru cel Mare. Nu mai era însă vorba de problemele de amănunt. Țarul cunoștea conținutul memoriului redactat în adunarea de la Mogoșoaia. Cancelarul Golovin i-l predase după ce Milescu tradusese cu ajutorul cifrului cele 34 de articole. Se convinsese de un lucru clar: că popoarele Balcanilor abia așteptau să se ridice la lupta de eliberare de sub dominația turcească și că el, țarul, va trebui să folosească în lupta lui împotriva imperiului otoman această concentrare de forțe ce i se oferea.

Corbea îi dădu să înțeleagă țarului că Brîncoveanu este un stăpîn luminat și că i-a dat deplină putere în solia pe care o conducea. Și că gîndul lui Brîncoveanu ca și nădejdea sa este aceea că în Rusia românii găsesc înțelegerea cuvenită.

Țarul l-a înțeles și el bine pe român. I-a relatat unele lucruri de intimitate politică. I-a spus printre altele că el a aflat multe despre Brîncoveanu care

caută pe toate căile să ridice țara sa pe culmile progresului. Că la fel vrea și el să ridice Rusia. Că cele mai mari greutăți nu i le aduce mujicul slab și sărăntoc, ci tagma boierilor care cu cît sînt mai mîndri sînt şi mai proşti şi mai periculoşi. Dar că el, țarul, vrea să ridice Rusia pe culmi înalte. Că are visuri mari și pe cît de mari posibil de a fi realizate. Printre altele îi mai spuse lui Corbea că vrea să introducă fața noului pretutindeni și că acest nou să sfărîme în calitate de armă teribilă imperiile înapoiate ale Sultanului și ale Habsburgilor. Vrea să înlăture şi din nord presiunile regelui suedez. Îi dezvălui lui Corbea marea sa taină, dar şi bucurie: începutul construirii unui nou oraș. În nord, pe Neva, acolo unde soarele nu e chiar atît de darnic cu oamenii, dar unde soarele științei va lumina în schimb. Orașul proiectat trebuia să-i poarte și eternizeze numele: Petersburg, orașul lui Petru. Să amintească de faptele lui peste timp.

Acolo, în nordul rece, se va construi ca din pămînt o flotă cu ajutorul căreia regele Suediei, mîndrul Carol al XII-lea, va vedea amurgul puterii sale. O flotă care să pătrundă apoi în Marea Neagră și să sfărîme rezistențele turcești din Bosfor.

Corbea îl ascultase cu atenție. Apoi îi replicase plin de sentimente umanitare:

— La noi, românii, există o vorbă înțeleaptă: că apa trece și pietrele rămîn. Cîți ne-au trecut hotarul cu gînduri rele au fost ca apa tulbure ce s-a dus cu tulbureală cu tot. Noi, pietrele, am rămas. Cu toate suferințele cîte le-am îndurat și la cîte ne-au sortit vrăjmășiile. Am văzut cu ochii mei tot ce rău ne-a pricinuit neamului nostru lăcomia turcească și noua ordine înstăpînită de un deceniu încoace în Tran-

silvania: tirania nemțească. Astfel încît ne bucurăm a fi împreună și la bine, ca astăzi, mărite țar, dar mai ales la răul care ne amenință și să luptăm împreună împotriva lui!

Țarul se însuflețise la cuvintele Ceaușului. Continuă ideea pe care o începuse:

— Vreau să ridic Academie de Științe în orașul meu cel nou. Să învețe și să se lumineze poporul. Așa cum și stăpînul tău a ridicat în țară. Mi-ar trebui oameni luminați de felul lui Milescu și al domniei tale care să dezvăluie adevărurile cărților învățăceilor noștri. Să-i întrecem pe padovani și pe cei de la Academia constantinopolitană!

Corbea se gîndi cu mîndrie la Academia Domnească din București căreia îi dori în acele clipe să fie mai pe deasupra tuturor școlilor din străinătate. „Sau — reluase țarul — să fii trimisul meu pretutindeni unde putem găsi aliați împotriva Semilunii!"

Corbea surîsese atunci. Adăugase cu respect și demnitate:

— Îți urez, luminate țar, să întemeiezi Academie de Științe în orașul mîndru care se naște și care îți va purta numele și chipul. Pentru că luminarea poporului tău e un act de umanitate. Dar eu nu pot fi profesor aici atîta timp cît la București există Academie Domnească, unde dacă aș preda m-ar aștepta luminarea poporului meu. Cît despre soliile pe care vrei să mi le încredințezi, nici ele nu pot avea loc altfel decît în calitate de trimis al lui Constantin vodă Brîncoveanu. Sînt gata însă ca în numele lui, întrucît cauza noastră este aceeași, să plec oriunde pot găsi prieteni și aliați pentru a scăpa țările noastre de presiunea otomană și nemțească!

Lui Petru cel Mare îi plăcu nespus de mult acest caracter, acest român din Scheii Brașovului. Îl găsi de aceeași structură cu Nicolae Milescu și îl îndrăgi nespus. De acum multe vor fi întîlnirile Ceaușului cu Petru cel Mare la care, în calitate de rezident al lui Brîncoveanu, avea liberă trecere — în orice ceas din zi sau din noapte. Iar țarul îl va ține pe Corbea la mare cinste ca pe una din personalitățile marcante ce-i fusese dat să cunoască.

Se gîndi mult la convorbirea avută cu acest român inteligent și rafinat. Se gîndi și la memoriul urzit în liniștea Mogoșoaiei. Nu întîrzie cu răspunsul. Acest răspuns era trimis la Brîncoveanu prin Teodor Corbea (care îl însoțise pe fratele său în Rusia). Din nefericire, țarul nu se putea angaja atunci, ca și în cazul soliei lui Gheorghe Castriotul, într-o acțiune deschisă împotriva Turciei atîta timp cît era proaspătă pacea încheiată cu Turcia de pe urma căreia dobîndise Azovul, iar în nord continua războiul deschis cu Suedia.

Deși numai consimțămînt favorabil pentru o viitoare acțiune antiotomană, un pas înainte era făcut. Cînd Teodor Corbea îi adusese răspunsul țarului, Brîncoveanu nu se mai îndoi o clipă că în Rusia trimisese acum pe cel mai dotat diplomat al său. Și că răspunsul acesta se datora excelentelor calități ale Ceaușului. Astfel încît misiunea lui David Corbea în Rusia se prelungi și ca atare și legăturile și corespondența acestuia cu Brîncoveanu, pe de o parte, cu Cantacuzinii, pe de alta.

La scurt timp după aceea, la începutul anului 1703, Brîncoveanu trimise o nouă scrisoare pe adresa

Ceaușului, ca acesta să o înmîneze țarului. Scrisoarea reedita memoriul, însă era redactată într-un stil mai cald și mai direct. Țarul se găsea atunci la Voronej. Cancelarul Golovkin Gavril scria la 8 februarie 1703 țarului la Voronej: „Am trimis azi la Voronej la dumneavoastră pe domnul Ceauș David Corbea al gospodarului muntean, care se află la curtea voastră. Împreună cu el, am trimis pe traducătorul Nicolae Spătarul Milescu cu un senator, conform ordinului Dvs."

Țarul i-a primit din nou bine pe cei sosiți și s-a sfătuit îndelung cu ei. N-a acționat atunci în nici un fel pentru că, așa cum s-a arătat, era interesat să termine grabnic războiul cu Suedia ca să se poată apuca „de războiul cel mare; antiotoman."

Între timp, în Țara Românească se petrecu marea plecare a lui Constantin Brîncoveanu la Poartă, din 1703, cerută de noul Sultan, Ahmed al III-lea. Această vizită avea să dureze cu drum cu tot preț de două luni bune. Întîmplările prin care au trecut Brîncoveanu și suita sa, pline adesea de necunoscut și de aventură, atît pe drum cît și în capitala imperiului, pot fi zugrăvite și într-un roman. Evocarea noastră îl reduce la un film scurt al acelor dramatice evenimente.

Chemarea lui Brîncoveanu la Poartă era un nou prilej pentru Sultan și noul vizir, Rami-Mehmed, de a-i smulge averi. Dar ea fusese provocată de Alexandru Mavrocordat, marele dragoman și ruda sa, care, urmărea tronul Țării Românești pentru unul din fiii săi. Brîncoveanu pleacă însoțit de către un întreg alai, dar din care se distingeau: unchii săi — Constantin și Mihai Cantacuzino, fiul său, Ștefan, și medicul Iacob Pylarino. Drumul, 500 de kilometri,

dură aproape o lună și el a fost special întîrziat de domnitor, pentru ca, între timp, să poată lua legătura cu oameni influenți la Poartă, cărora, „să le umple buzunarele, pentru a le îndulci inimile și a le cîștiga bunăvoința." Urmă apoi a doua lună, de convertire în fapt a „galbenilor sunători." În această a doua lună, „puterea arginților se dovedi miraculoasă." Se întoarse încărcat. Sultanul îl înzestrase cu daruri — firește simbolice: un cal pur sînge, un caftan și un surguci pentru cucă. Și aureolat de victorie, mai cu seamă.

În ce consta însă victoria brîncovenească? Izbutise, în primul rînd, să obțină pentru a doua oară, recunoașterea domniei pe viață. Cu ce preț însă? Al „dăruirii" unor însemnate sume de bani chelerului împărătesc. Apoi, Brîncoveanu știa foarte bine că nimic nu era veșnic, cu atît mai mult cuvîntul Sultanului și tronul care depindea de bani. Căpătase însă răgazul necesar pentru a pregăti în taină asaltul asupra puterii turcești. Mai obținuse mazilirea lui Constantin Duca, bănuit „a se fi ajuns cu muscalii", și tronul Moldovei pentru Mihail Racoviță, protejatul său. Ba Sultanul i-a propus lui Brîncoveanu și scaunul Moldovei.

Bine ar fi fost poate pentru Moldova, care încercase atîtea suferințe de la moartea lui Ștefan cel Mare, să aibă același domn ca și sora ei Muntenia. S-ar fi întrezărit iar soarele unirii românilor ca pe vremea lui Mihai. Domn a două țări românești, lui Brîncoveanu i-ar fi rămas doar să ridice sabia pentru a trece munții în Transilvania.

Dar vremurile domniei lui Mihai Viteazul se schimbaseră. Și oamenii. Brîncoveanu avea pe mulți

împotrivă, iar scaunul Moldovei costa tot pe atît de scump la Poartă ca și al Țării Românești. Stolnicul Constantin Cantacuzino l-a sfătuit pe domn să renunțe la „acest plan nebunesc“, iar Brîncoveanu l-a ascultat atunci. De altfel, tot ce se petrecuse în aceste două luni de lipsă din țară a domnului, Cantacuzinii consemnaseră cu fidelitate în scris și-l ținuseră la curent pe David Corbea ca acesta să-l înștiințeze pe țar. Era o cale de a arăta țarului momentele grele prin care trecea domnul Țării Românești, silit la o atare politică.

În scrisoarea din 24 iunie 1703, Stolnicul îi scria lui David Corbea că Brîncoveanu a fost grabnic chemat la Poartă de noul Sultan Ahmed, care se arăta mai vajnic (în înțelesul de aspru) decît predecesorul său, Mustafa. Că Brîncoveanu trebuia să aleagă între două situații: sau să nu se ducă și să fie imediat mazilit, sau să se ducă și cu metoda obișnuită a banilor grei, sunători, foarte mulți la număr, pe măsura posibilităților sale, să-și asigure în continuare domnia. Și că domnul o alesese pe a doua, care era cea mai în folosul său și al Țării. Scopul chemării lui Vodă la Sultan, îi scria Stolnicul lui David Corbea, „au fost întîi să meargă să mărească haraciul, cum l-au mărit ... și ca să dea Moldova asupra lui.“ Dar că el, Stolnicul, l-a sfătuit pe Brîncoveanu să nu primească a fi și domnul Moldovei. Pentru că „dă vor turcii să dea Moldova asupra lui Vodă, să știi că nu pentru florile cucului, sau pentru alte ghizdării (adică plăceri) ale mării sale, făr decît, cum am zis mai sus, ca să dea el banii ce ar cerea și ai Moldovei și cum ziși știindu-l bogat mare, să miră cum îl vor mai mulge.“

Din conținutul scrisorii se vădește o atitudine neutrală. Dar mai încolo Stolnicul nu uită să strecoare și ironia caracteristică stilului său și în felul acesta să probeze și o oarecare dezaprobare față de politica generală a domnului Țării Românești de care, mai tîrziu, de prin 1707, se vor desolidariza total atît el cît și ceilalți Cantacuzini. Scria Stolnicul, de pe poziție autoritară și autorizată, că, pentru a vărsa atîta bănet la Poartă, Brîncoveanu „nu dă doi bani, iar țara se prăpădește, de care ce să zicem, de stă măria sa tot la acest nărav, numai să-și caute dobînda sa nu știm ce drum vom apuca."

Întors în țară, Brîncoveanu va acționa împreună cu Cantacuzinii pentru așezarea pe tronul Moldovei a lui Mihail Racoviță. De acest fapt David Corbea lua cunoștință din scrisoarea Stolnicului de la 16 iulie 1703. Acesta îi spunea clar că ei, Cantacuzinii, împreună cu Brîncoveanu „au depus multă strădanie și au vorbit peste tot acolo și s-au străduit ca să fie înscăunat acolo moldovean de neam, dar nu de neamul Cantemireștilor sau al lui Duca și ne-au făgăduit nouă că așa se va face."

Totodată, la Brîncoveanu începe să apară o anumită teamă față de politica apropierii de Rusia. Personajul istoric Brîncoveanu apare astfel contradictoriu. Teama nu trebuie însă înțeleasă ca frică obișnuită. Brîncoveanu a fost de multe ori un ezitant, dar cînd se angaja la o faptă devenea cutezător și înflăcărat. Sfîrșitul lui eroic este cea mai bună dovadă de temeritate și neînfricare. Dar în acele momente de după întoarcerea de la Poartă cu numirea pe viață și avînd în față exemplul mazilirii lui Constantin Duca cu principalul cap de acuzare „ajungerea cu muscalii" îl fac să regîndească poli-

tica sa externă. Găsește necesară rechemarea — măcar pentru un timp — a rezidentului său permanent la Moscova, David Corbea Ceaușul. În timp ce Cantacuzinii erau pentru menținerea Ceaușului și insistența pe lîngă țar a organizării luptei antiotomane, Brîncoveanu, fără a părăsi planul acțiunii generale de eliberare de sub jugul turcesc, năzuia spre o amînare a lui. Știa că țarul era în acel moment ocupat cu Războiul Nordic, perioadă care ar fi corespuns și cu întărirea pozițiilor sale față de Turcia, mai ales după alegerea sa pe viață.

Brîncoveanu a început demersurile pe lîngă țar pentru a-l rechema pe Corbea în țară. Dorea ca țarul să înțeleagă bine acest mobil al rechemării și nu ca o rupere a legăturilor cu Rusia. Iată conținutul ciudat al scrisorii pe care patriarhul Dositei o adresa cancelarului rus. F. A. Golovin la 4 septembrie 1704 cu rugămintea de a-l trimite în țară pe David Corbea pentru „că nu se poartă cu judecată și se laudă tuturor cu lucruri ce ar trebui tăinuite.“ Conținutul „ciudat“ poate fi interpretat în diferite feluri. Pînă atunci Brîncoveanu îl prețuise în chip deosebit pe Corbea și acțiunile sale. Dintr-odată îi dezaprobă purtarea pentru că Dositei desigur scrisese țarului din impulsul lui Brîncoveanu. Înseamnă oare că Brîncoveanu își schimbase părerea despre David Corbea? Nu era Brîncoveanu omul care odată ce înțelesese valoarea unei personalități s-o judece apoi subiectiv din cauza unor elemente efemere. Să fie cel mult subiectiv față de faptul că la acea dată David Corbea devenise de fapt omul Cantacuzinilor. Se vedea cît de colo că formularea „nu se poartă cu judecată“ era un pretext și că adevărata cauză consta în situația creată prin „vizita“ lui la

Poartă. Că este așa o dovedește îngrijorarea lui Dositei cu privire la faptul că seraschierul Sultanului aflase de rolul lui David Corbea în Rusia și după ce Ahmed îi dăduse lui Brîncoveanu firman de domnie pe viață acest fapt putea avea efectul unui șoc asupra Sultanului care ar fi anulat într-o clipă actul obținut cu atîta trudă bănească.

Pe deasupra tuturor acestora valoarea lui Corbea nu se putea pune la îndoială din partea nimănui. Petru cel Mare în scrisoarea de răspuns îl caracterizează chiar după merit: „... un om prea bun, credincios și isteț." Totuși, pentru că Brîncoveanu a insistat și va trimite la Moscova pe Gheorghe Castriotul, țarul îl eliberează pe David Corbea din funcția de rezident permițîndu-i să se întoarcă în țară.

Astfel se încheie această misiune a venerabilului Ceauș. Privită pe planul finalității, ea nu-și atinsese scopul. În fondul ei însă ea fusese strălucită, fapt care îl face pe țar ca odată cu trimiterea Ceaușului în țară, să-i mulțumească lui Brîncoveanu pentru serviciile aduse de iscusitul român.

În țară. David Corbea ajunse în București într-un moment în care disensiunile dintre Brîncoveanu și Cantacuzini începeau să se contureze tot mai mult. Ceaușul, cu firea lui pătrunzătoare, care intuise unele asperități chiar din scrisorile Stolnicului, avu ocazia să constate că între timp lucrurile merseseră mai departe. Pentru că nu era vorba numai de problemele mari ale timpului lor, ci chiar de probleme intime, personale, de familie dacă vrem. Brîncoveanu se afirma tot mai mult ca un mare dom-

nitor și în mintea Stolnicului și ca un veleitar. Stolnicul se simțea parcă pe planul secund în politica țării, fapt care-l mîhnea în chip deosebit de ciudat încît nici el nu-și putea explica prea bine această mîhnire. Cu inteligența lui își dădea perfect seama că Domnul țării trebuie să fie în orice ocazii în prim plan. Și totuși nu se putea împăca deloc cu acest gînd stăruitor de chinuitor. Apoi, începuse să întrevadă perspectiva mai apropiată sau mai îndepărtată, dar oricum, perspectivă, ca Brîncoveanu să instituie o dinastie și să asigure tronul, în chip ereditar, fiului său mai mare, beizadeaua Constantin. Stolnicul avea și el un plan asemănător, privind urcarea pe tron a fiului său, Ștefan. Era mai aproape cămașa Stolnicului decît haina lui, acest nepot de soră pe care, după părerea sa, îl ajutase să fie domn și acum ajunsese la vremea cînd nu se mai uita în urmă.

La rîndul său, David Corbea nu putea rămîne indiferent la acest subtil joc diplomatic intern. Nici neutru. Nu-l putea trăda pe domnul Țării fără mai întîi a-și trăda propria conștiință. Nu-l aproba în toate privințele, ceea ce nu însemna trădare. După cum nu o putea în nici un chip rupe cu Cantacuzinii, care îi dăduseră dovadă de atîtea ori de prietenie fără a deveni ingrat și nerecunoscător și deci a călca principiile umanitare. Rămînea deci duplicitatea. Pentru că, așa mic cum era și depinzător de alții, nu putea juca nici măcar rolul de „arbitru“ în relațiile dintre domn și Cantacuzini. Se mulțumi așadar să studieze atent întreaga evoluție a acestor raporturi și să acționeze cu toată capacitatea și priceperea sa în direcția acelor acțiuni care foloseau

Țării. Pentru că lui Corbea, Țara îi apărea deasupra domnitorului și a Cantacuzinilor, ca patria eternă a tuturor românilor.

Continuă astfel să întrețină corespondență cu Moscova, fie prin Gheorghe Castriotul, fie prin Niculae Milescu, pentru ca țarul Petru I să fie informat asupra evoluției raporturilor dintre Brîncoveanu și Cantacuzini, dar mai ales — ceea ce îl interesa pe țar în chip deosebit —, asupra mișcărilor efectuate de turci la Dunăre și în Balcani. Corbea acționa în continuare de aici, din țară, pe linia realizării acelui front antiotoman pentru care fusese trimis și la Moscova. Și tocmai pentru că era convins de reușita unui asemenea front care după constituire ar fi obținut mari victorii împotriva înapoiatului imperiu al Sultanilor. Știa bine că toți Cantacuzinii sînt pentru lupta antiotomană și că nici Brîncoveanu nu putea părăsi în chip sentimental și obiectiv acest gînd. Numai că o situație conjuncturală îl determinase pe domn să ia o atitudine echivocă și să-l recheme din Rusia. Mai știa că înrăutățirea relațiilor brîncoveano-cantacuzine nu erau determinate în primul rînd de acest aspect, și în acest sens îl informa și pe țar pentru ca Petru I să știe că în cazul închegării unui front antiotoman domnul Țării Românești va fi în fruntea unei asemenea mari cauze.

Perioada cînd David Corbea se întorsese în țară corespunde și jocului diplomatic pentru scoaterea lui Mihail Racoviță din scaunul Moldovei. Brîncoveanu, care îl susținuse pe Racoviță dar căruia nu i-a lipsit niciodată simțul politic și de orientare, și-a dat seama că favoritul său se compromisese. Firește, în primul rînd în ochii turcilor, dar în același timp și în ai boierimii din Moldova și Cantacuzinilor. Noua

orientare a Cantacuzinilor către Antioh Cantemir, care mai fusese o dată domn al Moldovei, era de fapt orientarea generală care nu-i scăpă lui Brîncoveanu. El nu voi să adauge prin susținerea în continuare a lui Racoviță o nouă premisă de adîncire a prăpastiei ce se năștea între el și Cantacuzini. Se ralie astfel curentului antiracovițesc din care făcea parte chiar și Dositei, patriarhul Ierusalimului, și îl sprijini pe Antioh în noua postură de după întoarcerea de la Poartă.

Rezultatul a fost că la 23 februarie 1705 Mihail Racoviță este mazilit și dus la Poartă și la 1 iunie al aceluiași an, Antioh își făcea intrarea în Iași ca domn a doua oară al scaunului Moldovei. Brîncoveanu își obținuse astfel un prieten în măsura în care banii pe care îi dăduse pentru o astfel de prietenie, vreo 220 de pungi de aur și cuvintele frumoase ce semănau a legămînt trimise de Antioh prin cumnatul său Bogdan hatmanul la curtea domnească din Tîrgoviște, puteau constitui elemente de trăinicie.

În ceea ce-l privește pe David Corbea, el nu s-a amestecat în jocul diplomatic pentru schimbarea domnilor, cum funcția și poziția lui nu i-o permiteau. A urmărit însă atent manevrele politice căutînd să surprindă în tabloul acesta resorturile tainice și nevăzute ale unei arte pe care și el o poseda și care îl interesa cu atît mai mult s-o urmărească la domnul Țării și la Cantacuzini. Ca un colecționar care aleargă cu pasiune după vreun obiect rar ce-i lipsește din colecție. A fost o perioadă mai calmă și mai puțin frămîntată pentru el. Dar, în anul următor, prezența lui se face simțită ca fiind necesară la Moscova. Faptul probează că țarul îl prețuia mai

mult decît pe toți trimișii de pînă atunci ai Țării Românești, inclusiv Gheorghe Castriotul. Și aici însă firele erau mai adînci. Petru cel Mare aflase de evoluția negativă a raporturilor dintre Brîncoveanu și Cantacuzini. Știa și că talentatul David Corbea era din ce în ce mai mult omul Cantacuzinilor. Și că în vederea unor informații multiple și precise față de situația și pregătirile ce se făceau în Imperiul otoman nu se putea conta prea mult pe Brîncoveanu care în poziția lui oficială trebuia să urmeze politica turcească. Linia Cantacuzini-David Corbea era mult mai sigură și mai eficace. Ea putea acționa cu adevărat și în chip deplin în timp ce linia Brîncoveanu era în chip obiectiv închisă. Țarul înțelegea greutățile prin care trecea Brîncoveanu și se ferea de complicațiile acestei linii fără a înceta să-l admire pe domnitorul Țării Românești în care vedea un cap limpede și luminat și un exemplu bun de urmat în multe privințe.

Pe de altă parte, interesul țarului de a avea informații cît mai precise în legătură cu Imperiul otoman se datora unor schimbări petrecute în anul 1706. La șase ani de la victoria sa asupra lui Petru cel Mare de la Narva (1700), Carol al XII-lea, suveranul Suediei, își menținea încă poziția de învingător rezultată din această trecută victorie. El izbuti în toamna anului amintit să-l silească pe regele Poloniei, August al II-lea, să încheie pacea de la Altranstädt (24 septembrie 1706) prin care rupea legăturile cu Rusia și de fapt părăsea și tronul. Petru cel Mare intuiește o coaliție suedezo-polono-turcească împotriva Rusiei. Avea nevoie de aliați și de informații, în primul rînd în privința pericolului din sud, pentru a nu fi prins între două fronturi. Linia Cantacuzini-David

Corbea era cea mai indicată. Totuși încuviințarea trebuia s-o dea Constantin Brîncoveanu.

Încă de la 7 martie 1706, Petru cel Mare, care se afla la Minsk, îi scria lui F. A. Golovin, la Moscova că „ar fi foarte bine ca Ceaușul David să se găsească acum la noi.“ Dînd urmare dorinței țarului, Golovin scrie lui Brîncoveanu la 19 martie 1706: „Vă rog să ni-l trimiteți cît mai iute (pe David Corbea) după cum ne-ați promis înainte și după cum v-am mai scris și noi, căci majestatea sa țarul îl va primi cu dragă inimă.“

La primirea scrisorii, Brîncoveanu a ezitat. Îi părea bine că trimisul său era apreciat de țar pentru virtuțile lui alese. Simțea însă ca un gust amar în gură faptul că Ceaușul nu mai era omul său de încredere ca altădată, ci al Cantacuzinilor. De aceea, întîrzie cu răspunsul. Insistențele țarului îl hotărîră însă la un act care semăna a jumătate de măsură: să-i satisfacă și dorința lui Petru cel Mare, dar să-l mențină și pe Ceauș în țară. Astfel că îl trimise la Moscova pe Teodor Corbea. Țarul însă se vedea înșelat în așteptările lui deoarece nu-l dorea pe Teodor, ci pe David. Dealtfel chiar Ceaușul, aflînd de hotărîrea lui Brîncoveanu, se simți lovit în demnitatea lui. El scrise o scrisoare în taină către cancelaria rusă, sugerînd posibilitatea refuzării ajutorului lui Teodor Corbea și reînoirea cererii de trimitere în Rusia a sa. Ceaușul dorea ca să continue acțiunile întreprinse pînă atunci cu succes pe lîngă țar pentru încheierea unui tratat de alianță între Țara Românească și Rusia și pe această bază închegării unui front antiotoman. Scrisoarea lui Corbea a ajuns la Moscova și, din conținutul ei, Golovin, Golovkin și apoi țarul au înțeles că pentru a-l avea pe David

Corbea care, odată înapoiat, se considera încheiată misiunea sa, era necesar însă un pretext deoarece țarul nu voia să-i refuze lui Brîncoveanu trimisul în mod deschis. Sigur că pretextul putea fi oricare și chiar de ordin minor, numai pretext să existe. Și el fu găsit imediat. Teodor Corbea era trimis înapoi în Țara Românească purtînd o scrisoare către Brîncoveanu prin care acesta era rugat să procure pentru țar 20 de butoaie de vin Tokay. Vinul, deși lichid, părea cusut cu ață albă. Un lucru era totuși adevărat în toată această poveste: țarul se da în vînt după vin Tokay. Brîncoveanu însă nu era omul care să se lase copleșit de amăgiri. Mai ales că întoarcerii lui Teodor Corbea îi urmează o altă scrisoare a cancelarului Golovkin, de data aceasta cu afirmare directă: „... după dorința prea milostivului meu țar și gospodar, l-am cerut nu pe Teodor, ci pe domnul David Ceaușul..." Era adăugată ideea că David Corbea se făcea deosebit de necesar „spre a ne servi la treburi foarte importante."

Nu mai era nici un dubiu că țarul, cunoscînd bine virtuțile alese ale românului din Scheii Brașovului, voia să-i încredințeze acestuia sarcini însemnate și hotărîtoare. Brîncoveanu mai întîrzie însă cîteva luni, din septembrie 1706 pînă în februarie 1707, timp în care cancelarul rus era înștiințat că el, domnul Țării Românești, îl va trimite la Moscova pe Ceauș, însă așteaptă un moment mai favorabil ca pînă atunci.

Nu s-a creat acel moment extrem de favorabil. Totuși, în februarie 1707, în toiul a tot felul de îngrijorări, el îi aprobă lui David Corbea plecarea în Rusia. Nu l-a mai chemat ca altădată în camera aceea în stil florentin, rezervată oaspeților distinși.

Ci la Mogoşoaia. În liniştea ei care acum era tulburată de despărțirea lui Brîncoveanu de diplomatul său. Întîlnirea fu glacială. Brîncoveanu îi atrase lui Corbea atenția să țină seama că pleacă în solie ca trimis al său. Corbea nu încercă să încălzească atmosfera. Confirmă că este trimisul domnului Țării și că va acționa în conformitate cu interesele românilor și în sensul vechilor acțiuni de închegare a frontului antiotoman.

Se despărțiră tot glacial. Corbea plecă senin spre misiunea sa. Brîncoveanu avu însă o strîngere de inimă, ca o presimțire. Că nu-l va mai vedea niciodată pe iscusitul său trimis.

Ultima misiune a Ceaușului. Rezervele, temerile și suspiciunile lui Brîncoveanu se dovediră întemeiate. David Corbea pleca de data aceasta la Moscova tot în calitate de trimis al său — pentru că așa sunau uzanțele diplomatice —, dar ca om al Cantacuzinilor. Gîndindu-se la acest lucru, încerca o profundă amăgire, ca de vis neîmplinit. Pentru că legîndu-se de anumiți oameni capabili și virtuoși domnitorul își lega de ei propriile aspirații și năzuințe și se bucura de reușita lor ca de propria sa operă. Îi era și drag David Corbea și cu atît mai mult simțea dureroasă răceala Ceaușului. La rîndul lui, Ceaușul era numai aparent înstrăinat de domnitor. În realitate, ținea sincer la Brîncoveanu și nu putea ignora faptul că fusese atît de bine primit la curtea acestuia cînd pribeag își găsise adăpostul cald și familial în inima Țării Românești și a domnitorului.

Corbea însă — așa cum am avut de multe ori

ocazia s-o spunem — era ființa care nu se lăsa purtat prea mult de sentimente. Era ciudat însă. Foarte ciudat și unic. Pentru că în genere cei care înlătură sentimentele și dau glas rațiunii uită repede tot ceea ce este legat de cîmpul lor sentimental. Corbea, dimpotrivă, în profundul său sufletesc rămînea un mare sentimental. Acolo păstra, nealterat, ca o nestemată, cîntecul vieții lui trăit la curtea lui Brîncoveanu. Nu uita nimic. Nici iubirea pentru om, nici respectul pentru domnitor, nici recunoștința pentru amîndoi. Trecea apoi la rațiunile politice ale timpului său. Aici trecea pe făgașul realității și fără a se mai amăgi cu un cîntec ce i se părea că și-a pierdut melodicitatea trecea direct la acțiune. I se părea că domnul Țării Românești a pierdut ritmul și vibrația epocii, simțul măsurii echilibrate. Îl durea că trebuie să acționeze pe un alt făgaș decît cel dorit de Brîncoveanu, dar se avîntă fără preget pe acest drum. Așa se explică de ce în noua misiune nu-l mai ținu la curent pe domnitor, ci mai degrabă pe Cantacuzini cu ceea ce înfăptuia, și Brîncoveanu trebui să afle din alte surse acțiunile de peste hotare ale Ceaușului. Astfel, la scurt timp de la plecarea Ceaușului, Brîncoveanu a fost anunțat printr-o scrisoare de cancelarul Golovkin că trimisul său la Moscova, David Corbea, a fost numit consilier aulic al lui Petru cel Mare. O funcție demnă de toată încrederea și lauda și pe măsura omului care o primea. Brîncoveanu se bucură și se întristă, se lumină și se întunecă. Cauza acestei stări, după cele expuse, nu mai este nevoie a o explica.

Dar, noul drum al lui David Corbea la Moscova n-avea să mai semene cu primul. De-acum Corbea nu mai era un „novice" și un om care trebuia cu-

noscut mai întîi. Toți îl cunoșteau ca pe un diplomat iscusit și care, primind o anumită misiune, o rezolva în chipul cel mai strălucit. Astfel încît funcția de consilier aulic nu era întîmplătoare. Țarul avea nevoie să se sfătuiască îndeaproape cu o minte iscusită. Îi urmă misiunea pe care țarul i-o încredință personal Ceaușului, aceea de a merge în Transilvania și a lua legătură cu Francisc Racoți, în vederea desfășurării unor tratative „de cea mai mare importanță."

Înainte de a pătrunde în fondul lucrurilor, să înfățișem aparența lor. Țarul îl alesese pe Corbea ca pe cel mai strălucit și potrivit, mai ales că știindu-l din Scheii Brașovului își închipuia că pasiunea realizării misiunii va fi dublată de prezența lui Corbea în locurile natale. Țarul avea nevoie de aliați în acele momente cînd, așa cum s-a mai arătat, Suedia, Polonia și Turcia se dovedeau a fi ofensive. Ceaușul primi cu mare bucurie această misiune care corespundea și scopului general al închegării frontului antiotoman, dar și întoarcerii în mijlocul fraților transilvăneni după o absență de aproape patru ani. Pentru că lîngă ei, cu inima și gîndurile, fusese tot timpul. Știa că Francisc Racoți ridicase în 1703 la luptă Transilvania și Ungaria împotriva jugului habsburgic. Visul său de aur care putea fi acum înfăptuit. Șederea sa la Moscova în această a doua călătorie a durat deci doar două luni. Pleca în Transilvania să realizeze cea mai importantă misiune a sa.

În ceea ce-l privește pe Brîncoveanu, el află de la cancelaria rusă și despre plecarea lui David Corbea în Transilvania, și despre finalitatea tratativelor pe care Ceaușul avea să le poarte cu Racoți. De

data aceasta se bucură din toată inima pentru că această misiune îi dădea posibilitatea să afle poziția lui Racoți față de șirul de probleme complicate care cuprinsese răsăritul și sud-estul european. Avu însă neplăcuta surpriză să constate că Ceaușul, care se lansase de-acum într-o politică de mare respirație și valoare și care desfășura tratative cu Racoți cu rezultate deosebit de pozitive, îl ține departe de ele și de conținutul lor tocmai pe el, domnul Țării Românești. Își făcu un timp iluzia că raportul lui David Corbea cu privire la evoluția tratativelor întîrziase din cauza greutăților drumului. Se convinse că nu era așa cînd află că un astfel de raport primiseră Cantacuzinii. Cancelaria rusă îl înștiință însă pe Brîncoveanu de evoluția tratativelor, ca unul din cei care prin poziția și personalitatea sa era un pion activ în frontul antiotoman. De altfel, în această perioadă, între domn și cancelarul Golovkin s-a purtat o corespondență fecundă de cîteva zeci de scrisori și de o parte și de alta. Unele din ele se refereau direct la problemele politice ale vremii. Au mai fost și unele legate de scoaterea lui Mihai Cantacuzino din funcția de spătar și intervențiile lui Petru cel Mare pentru readucerea spătarului la funcția sa. N-a încetat nici corespondența Cantacuzinilor cu Rusia, nici a lui David Corbea cu Cantacuzinii.

Scrisorile erau ca frunzele căzătoare sau precum cocorii care vestesc apropierea timpului friguros. Evenimentele își urmau însă cursul, nestingherite.

E momentul aici, într-un sumar tablou, să urmărim înseși evenimentele din Transilvania. Și anume acea răscoală pe care o conducea Racoți. Și de faptul că Brîncoveanu însuși urmărise cu mare interes evo-

luția evenimentului transilvănean — această mișcare — încă de la începuturile ei.

Era vorba despre un război antihabsburgic de mari proporții care ridicase sub steagurile lui Francisc Racoți II, un mare nobil din Transilvania, și nobili și țărani. Compoziția socială apare destul de ciudată dacă ne gîndim că alături de nobili erau chemați să lupte și iobagi. Nu însă dacă ne gîndim că lupta era îndreptată împotriva imperiului Habsburgic care îi nemulțumea — e drept, în chip diferit — și pe nobili și pe țărani. De aceea, nobilii și țăranii se vor întîlni un timp pe aceeași baricadă împotriva unui dușman comun. Interesele lor de clasă nu se vor întîlni însă niciodată. De altfel, și Francisc Racoți II, care a fost un om politic și un diplomat iscusit, pentru a-i atrage și pe unii și pe alții, nobililor le-a promis largi privilegii, iar țăranilor scutiri de dări și de slujbe iobăgești. Realitatea luptelor a arătat că Racoți a izbutit să strîngă sub conducerea sa un număr impresionant de partizani, „oameni de toate neamurile și stările." La cei pe care i-am cuprins sub numele generic de „nobili și țărani" sau „răsculați", trebuiesc adăugați și ofițeri francezi veniți din Polonia și Germania.

De altfel, Racoți era încurajat și sprijinit în acțiunea pe care o începuse în 1703 de regii Franței, Suediei și de țarul Rusiei. Partizanii lui Racoți se numeau „curuți" sau racoțieni (de unde și numele de războiul curuților), în timp ce, dușmanii, armatele imperiale cu care vor trebui să se măsoare, sînt cunoscuți sub numele de „lobonți."

Războiul curuților prinde rădăcini și cuprinde tot mai mulți adepți. El se întinde cu repeziciune în Ungaria și Transilvania. Se ridică în nordul Transil-

vaniei şi haiducii lui Pintea Viteazul, cel cîntat de baladă și rămas în nemuritoarea noastră istorie eroică. Dar caracteristic războiului curuților au fost victoriile trecătoare, fapt care se oglindeşte și în schimbarea rapidă a stăpînirii unor ţinuturi și orașe: cînd erau în mîinile curuţilor, cînd în ale lobonţilor.

La un an de la începutul războiului, adică în 1704, după obţinerea unor succese, Francisc Racoți e ales principe al Transilvaniei, în istorica localitate capitală de atunci a principatului transilvan, Alba-Iulia. Alegerea lui de către dietă se făcea cu condiția ca el să respecte autonomia ţării. Sigur că devenind principe al Transilvaniei și sursele de conducere a războiului se întăreau. Și poziția lui ca atare. Așa se explică de ce anii 1704—1708 sînt marcați de victorii racoțiene. În această perioadă se va plasa şi misiunea lui David Corbea.

Prima întîlnire pe care David Corbea a avut-o cu conducătorul curuţilor este mult deosebită faţă de toate celelalte. Voim a spune față de întîlnirile cu capetele încoronate de genul lui August al Poloniei, la a cărui încoronare asistase; sau cea cu Petru cel Mare din somptuosul palat al Cremlinului. Ori chiar faţă de prima întîlnire cu monarhul său, Constantin vodă Brîncoveanu. Deosebit de toate acestea, ea a purtat pecetea simplităţii, fiind lipsită de fastul oficial. Şi nu pentru că Francisc Racoți II nu era de neam nobil și nu ar fi putut impune o anumită rigoare și etichetă solilor pe care îi primea. Ci pentru motivul că Racoți l-a primit pe David Corbea nu într-un palat dar nici măcar într-o casă cît de cît arătoasă ci pur și simplu într-un cort. În cortul său instalat alături de ale camarazilor săi

de luptă, într-o tabără din atîtea cîte avuseseră curuții, în cei cîțiva ani de cînd izbucnise revolta lor, atît pe cîmpiile transilvănene, cum era cea de acum, cît și prin regiunile Ungariei.

Întîlnirea aceasta dacă nu semăna cu cele trăite de Corbea pe la curțile împărătești, avea multe puncte comune cu altfel de întîlniri. Semăna mai degrabă cu cea pe care Corbea o avusese cu vohmistrul Constantin Turculeț.

Cînd Corbea intră în cort, putu să-și dea seama de aceasta. Francisc Racoți, principe al Transilvaniei, era îmbrăcat în haina aspră de ostaș, fără nici o înfloritură sau adăugire de distincție. Era în acele momente omul luptei și al acțiunii. Se sculă de pe patul de campanie care se cunoștea că fusese montat în grabă și îl întîmpină pe solul valah. Îi luă mîna ca o încurajare și ca o ușurare a intrării în subiect. I-o strînse cu putere de uriaș. David nu simți această strîngere. Sau mai bine zis simți în ea nu tărie ci căldură, sentimentul prietenesc cu care era întîmpinat. De altfel, odată cu strîngerea mîinii, Racoți și începu să-i vorbească:

— Am fost anunțat despre sosirea dumitale, David!

I se adresase nu în maghiară, așa cum era de așteptat. Ci, în cea mai autentică nemțească și David sesiză imediat acest lucru. Mai ales că și el poseda bine această limbă. Se grăbi să răspundă și el în nemțește pentru a fi în ton cu conducătorul curuților. Își exprimă dintru bun început bucuria că are cinstea și prilejul de a cunoaște o asemenea personalitate despre care auzise lucruri frumoase și chiar excepționale.

Racoţi fu atins exact unde trebuia, ceea ce dovedea încă o dată marea artă şi resursele de care dispunea Ceauşul de a-i cunoaşte pe oameni de la prima întîlnire a privirilor şi prima strîngere de mînă. Racoţi era un om foarte comunicativ şi foarte volubil în tot ceea ce făcea. Faptul nu excludea de loc mîndria pe care o purta în el şi mai ales că îi plăcea să fie măgulit. Vorbele lui Corbea soseau la timp, ca un balsam vindecător şi ca o mîngîiere faţă de aspra atmosferă de campanie, veşnic tulburată şi agitată, mereu plină de neprevăzut şi de primejdii dintre cele mai mari.

La rîndul lui, Ceauşul era în general plăcut. Ştia prea bine că el, prin felul de a se comporta şi a vorbi cîştiga repede şi inima oamenilor. Faptul se petrecu uimitor de rapid încît Racoţi simţi atracţie şi simpatie faţă de acest sol căruia i se anunţase din timp sosirea. Bănuia de ce venise David Corbea dar certitudinea trebuia să i-o ofere chiar cel sosit. Aşa încît întrebarea următoare sună clar, fără nici un echivoc sau întorsătură diplomatică a frazei:

— Eşti trimisul lui Brîncoveanu sau al lui Petru Romanov?

David Corbea nu se aştepta la o asemenea întrebare. Dădu semne de încurcătură. Numai aparent însă. Şi numai la început. Pentru că în curînd se redresă. În eul Ceauşului acţiona un mecanism cu foarte multă rapiditate şi eficacitate. Un redresor psihic, dacă s-ar putea numi aşa. Un element imaterial, dar care nu da greş niciodată şi care învingînd aparenţele restabilea calmul şi figura senină şi găsea răspunsul cuvenit în faţa oricărei dileme. Faptul se consumă atît de repede încît Racoţi nu

observă nimic. Ceauşul răspunse şi el direct, fără echivoc şi lămuritor:

— Eu sînt şi rămîn trimis al lui Brîncoveanu. În clipa de faţă însă vin din partea ţarului Petru. Socoteşte şi dumneata, dacă Brîncoveanu m-a trimis la ţarul Petru iar acesta m-a mînat cu solia la domnia ta, nu se cade a socoti sorgintea misiunii? Cu siguranţă că aşa se cade! După cum dacă domnia ta mă trimiţi înapoi la Moscova cu răspunsul, înseamnă că sînt trimisul lui Francisc Racoţi? Fireşte că nu! Sînt şi rămîn trimisul lui Brîncoveanu!

Racoţi surîse. Vorbele Ceauşului îi dezvăluiau o minte ascuţită şi un diplomat de cea mai bună calitate. Abia acum Ceauşul păru că-l vede şi el bine pe Racoţi. I se păru destul de înalt şi bine format, faţă însă aspră şi bătută de vînturi, barba lăsată să crească neglijent şi puţin sură, dădeau impresia unui om mai în vîrstă. Deşi Racoţi se afla în anii primei lui tinereţi. Vioiciunea privirilor şi agerimea din mişcări nu putea înşela însă pe nimeni. Cu atît mai puţin pe un om ca David Corbea.

Şi, în convorbirea aceasta directă, fără nici un protocol, care era pe placul Ceauşului — şi se părea că şi a lui Racoţi, lipsiră convenienţele şi ascunzişurile diplomatice, aşa cum începuse. Racoţi păru la început neinteresat în ceea ce avea să afle de la solul valah. Îl întrebă însă pe un ton care mărturisea un anume scop:

— Aşadar, trimis al lui Brîncoveanu, spune-mi care este solia pe care o aduci din partea lui Petru Romanov?

— Nu e un secret, zise David Corbea totuşi cu voce scăzută, că ţarul moschicesc strînge aliaţi în

vederea marei lupte de la Azov. Pentru Strîmtori. Pentru ieșirea la Pontul Euxin.

Acum vocea lui Corbea începuse să sune altfel. Cristalin şi nuanţat. Ca de cîte ori intra în probleme de politică și diplomație. Timbrul căpăta aura oratoriei, devenea colorat și atrăgător. Racoți fu acum furat de-a binelea de vorba Ceaușului. Încă o dată se convingea că are de-a face cu un maestru în ale genului, orator și diplomat iscusit. Continuă să-l asculte cu interes. Și Corbea își desfășură pledoaria în favoarea misiunii sale:

— Țarul moschicesc are deci nevoie de aliați. Contează că Domnia Ta ai putea fi unul din ei. Și încă de nădejde!

Dar vocea lui Corbea nu mai era aceeaşi. Racoți observă dar nu-i ghici cauza. Nu putea şti toate dedesupturile problemei. Nu ştia că dacă într-adevăr Corbea lupta pentru obținerea de aliați la cauza luptei antiotomane, el avea în primul rînd un alt ţel. Îl admira pe Racoți mai ales pentru că știa că acesta se războia cu imperialii, cu acea putere care împila pe românii transilvăneni, pe Scheieni, pe frații săi. Venirea lui în Transilvania însemna întoarcerea la fraţii săi.

Racoţi nu ştia toate acestea. Dar parcă le-ar fi bănuit. Pentru că deodată zise:

— Crede țarul că eu i-aș putea fi un aliat de nădejde? Dar duşmanii noştri de acum nu sînt comuni. Țarul caută aliați împotriva Imperiului otoman. Eu lupt împotriva imperialilor care la rîndul lor se găsesc în conflict armat cu otomanii!

Ochii lui David sclipiră. Luminile din priviri însă se frînseră. Nu mai era atît de entuziasmat. Ra-

coți pusese, poate fără să vrea, degetul pe o rană mai veche. Și totuși solia era solie și misia, misie. Tuși întretăiat:

— Dușmanii de azi pot fi prietenii de mîine!

— Ce vrei să spui? zise oarecum încruntat Racoți.

— Nimic. O simplă butadă. Oricum, îți doresc, Herr Racoți, să-i învingi pe imperiali. Din toată inima! Apoi să răspunzi la chemarea țarului, cu oamenii de care dispui, ca să stăvilim răul de la Dunăre. Turcii sînt mulți și ne inundă!

Racoți nu mai zise nimic. Privi spre sud, spre o linie imaginară care ar fi trebuit să fie Dunărea. Dunărea cea albastră pe care o cunoștea atît de bine. Parcă ar fi văzut în perspectivă și o întreagă armată, cît frunza și cît iarba îndreptîndu-se spre oștile sale. Privi visător în timp ce însă gîndea febril cuvintele Ceaușului. Într-un tîrziu reluă convorbirea:

— Da, cinstite David, parcă m-ai convins. Cred că vom făuri un tratat de alință între mine și țar. Oricum, am și eu nevoie de aliați!

Astfel s-a încheiat prima întîlnire între conducătorul curuților și David Corbea. Apoi s-au mai văzut. Evenimentele și-au urmat însă cursul lor zgomotos și alert. Anul 1708 va fi însă anul marelui și inevitabilului declin. Încep să acționeze factorii de unitate vremelnică din rîndul răzvrătiților. Contradicțiile dintre nobili și țărani se accentuează. Pentru că țăranii nu primiseră scutirile de dări promise, iar nobilimea socotește a fi mai primejdioasă și dăunătoare pentru ea rămînerea alături de țărănime decît trecerea de partea imperialilor.

Realitatea este că Francisc Racoți i-a părăsit pe țărani iar aceștia la rîndul lor, văzîndu-și spulberate primisiunile și speranțele, părăsesc lupta.

Sigur că în astfel de condiții oastea era greu de întreținut, nemulțumirile răsculaților aproape imposibil de potolit, ajutoarele din partea regelui Ludovic al XIV-lea și ale țarului neajungînd nici ele la vreme.

Înfrînt într-o serie de localități, Racoți e nevoit să încheie pacea de la Satu-Mare (1711) și să cedeze puterea. Războiul curuților ia sfîrșit. Consemnarea lui în istorie rămîne ca o ridicare a iobagilor la lupta pentru drepturile sociale și a tuturor răsculaților pe plan național, luptă ce merita un sfîrșit victorios.

Care a fost însă poziția lui Brîncoveanu în tot acest timp? După întoarcerea de la Poartă (1703) cu numirea pe viață, își concentrează atenția și asupra situației din Transilvania. El află că Francisc Racoți II a repurtat răsunătoare victorii asupra austriecilor ajungînd pînă sub zidurile Vienei. „Se va repeta din nou istoria anului 1683?“ — se întreba Brîncoveanu. Află și despre panica și chiar groaza care îl cuprinsese pe comandantul armatei austriece din Transilvania, generalul Rabutin. Primi cu bucurie pe un căpitan al lui Racoți care purta scrisori și un manifest tipărit și care era trimisul lui Racoți la Brîncoveanu pentru a afla atitudinea acestuia. De la Poartă venea și un secretar al ambasadei franceze, Michel, cu bani și alte ajutoare materiale în sprijinul lui Francisc Racoți.

Potrivit obiceiului său, Brîncoveanu îi primi pe amîndoi, însă nu luă o atitudine angajantă față de Francisc Racoți. Nu se grăbi să rupă relațiile diplo-

matice cu imperialii, și în calitate de tributar Porții dar și Principe german el continuă jocul său diplomatic. Informă Poarta cu privire la primirea făcută celor doi pentru că Sultanul era interesat în orice acțiune îndreptată împotriva imperialilor. Permise trecerea prin Țara Românească a altor doi agenți racoțieni care încărcați de daruri se îndreptau spre Constantinopol pentru a obține de la Sultan sprijin în lupta antihabsburgică. În același timp a primit pe toți agenții trimiși de disperatul general Rabutin, aflat la strîmtoare cu trupele sale. În Rusia avea la acea dată pe David Corbea Ceaușul.

Și-a îndreptat atenția și asupra firelor mai îndepărtate ale politicii europene: Franța și Anglia. Neputîndu-se acomoda cu politica franceză, el a sfîrșit prin a o adopta pe cea engleză și a trimite reprezentanți diplomatici nu pe meleagurile Senei, ci ale bătrînei insule Englitera.

Dar să privim încă o dată politica de expectativă promovată de Brîncoveanu. Înseamnă ea indiferență față de evenimentele din Transilvania? Indiscutabil că nu. Brîncoveanu a fost tot timpul lîngă și alături de răzvrătiți în speranța că victoria asupra imperialilor aducea și eliberarea românilor din Transilvania. A activat însă prin metodele diplomației și modalitățile politicii de echilibru de care am vorbit și care îl încorsetau în anumite limite peste care nu putea trece.

Evidența faptelor confirmă însă simpatia lui Brîncoveanu pentru răscoala curuților. De pildă, în anul 1705, frontul racoțian ajunsese în părțile de sud ale Transilvaniei. Atunci mulți români din Țara Bîrsei și a Făgărașului au cerut ajutorul lui Brîncoveanu. În frunte erau brașovenii, erau scheienii.

Brîncoveanu îi ajută pe aceștia. Intervin însă două aspecte: primul, legat de ajutorul dat răsculaților și ca dovadă corespondența întreținută cu unii partizani ai răsculaților de către Stolnic — peste deosebirile de vederi dintre acesta și domn care se accentuau tot mai mult — secundul, primirea în Țara Românească a unui număr mare de brașoveni loviți de distrugerile provocate de bandele de dezertori. Acestea se năpusteau și asupra armatelor imperiale, și asupra brașovenilor căutînd să tragă un cît mai mare profit. Brîncoveanu îi adăpostește cu dragoste pe brașoveni, pînă va trece furia războiului.

Moartea lui Leopold I și suirea pe tronul imperial a lui Iosif I (1705) constitui prilej de noi schimbări și vînturări în regiunile imperiale. Francisc Racoți II socoti că e momentul cel mai favorabil de a relua ofensiva asupra imperialilor. Dar Anglia și Olanda intervin printr-un joc diplomatic ce, fiind deosebit de abil, trebuia mai degrabă să contracareze acțiunile Franței și Turciei, dușmanele Imperiului austriac, decît să rezolve problema contradicțiilor imperialo-racoțiene.

Racoți a simțit bine apropierea unei alte furtuni. Perorația diplomatului englez cu privire la încetarea acțiunilor antiimperiale și încheierea unei păci cu Iosif I în condițiile impuse de acesta îl puseră pe gînduri. Anglia voia cu orice preț salvarea imperiului din partea frontului imaginar și deocamdată diplomatic franco-turcesc, iar concret, racoțian. De aceea Racoți respinse propunerile imperiale și implicit politica de cabinet britanică și continuă operațiunile militare. Mereu înfrînt, mereu ridicîndu-se, Racoți deveni obiectul jocului diplomatic al mari-

lor puteri. O Anglie stăruind diplomatic în favoarea habsburgilor, o Franță intervenind pe lîngă Sultan ca să trimită trupe în favoarea lui Racoți, un Imperiu otoman lovit de Habsburgi dar care nu se hotăra să acționeze prin intermediari, ci păstrîndu-și forțele pentru războaiele deschise și esențiale cu imperialii — tablou al unor contradicții înverșunate care sacrificau cauza popoarelor în favoarea intereselor „imperialilor."

Era greu jocul diplomatic al Principatelor Române. Politica de echilibru cu atît mai dificilă. Meritul lui Brîncoveanu și al Stolnicului în această grea perioadă a fost acela de a ști să fie la înălțimea unor împrejurări de rapide schimbări și de mari tensiuni. În privința neînțelegerilor brîncoveano-cantacuzine, deznodămîntul se va petrece mai tîrziu. Acum acțiunile lor vor rodi în slujba și folosul Țării Românești. Tot timpul, cei mai însemnați sfetnici ai lui Racoți II au purtat o asiduă corespondență cu Brîncoveanu și Cantacuzini. Trimisă de oameni de încredere ai acestora, purtînd cifru secret, această corespondență era o parte din contribuția Țării Românești la diplomația timpului, dar în primul rînd pentru cauza românilor.

Cînd, în 1707, David Corbea a mers la Francisc Racoți, tratativele pe care le-a purtat diplomatul român vor dovedi continuitatea unei linii politice aparent contradictorie și șovăielnică, dar în realitate constantă și urmărind aceeași cauză a românilor de pe ambele versante ale Carpaților. Cauzele care au determinat adîncirea necontenită a prăpastiei dintre Brîncoveanu și Cantacuzini vor conduce la fatalul sfîrșit al domnitorului și apoi al Cantacu-

zinilor. Efectele politicii însă vor se adăuga la faptele și virtuțile oamenilor acelor timpuri. De altfel David Corbea va încheia strălucit misiunea sa în Transilvania. Între Racoți și Petru cel Mare se va stabili o alianță secretă care avea atît conținut antihabsburgic, cît și antiotoman. De fapt însă, alianța aceasta stabilită prin Corbea era pur teoretică. Ea însemna o manevră a lui Petru I contra Austriei, în scopul despărțirii ei de Suedia și împiedicării prin aceasta a formării unui front austro-suedez îndreptat împotriva Rusiei. Tratatul încheiat a avut un caracter strict secret încît se pare că nici Brîncoveanu nu i-a cunoscut existența și mai ales conținutul.

Este însă momentul cînd povestirea noastră se apropie de sfîrșit. Nu înseamnă că aceste personaje își vor înceta aici toate firul vieții și activității lor. Unele își vor mai mîna încă pașii prin istorie, animați de virtuți și pasiuni, împletind gîndul cu fapta sau lăsînd gîndurile fără rezultat. Nu-i vom mai putea urmări pînă la sfîrșit. Ne vom opri asupra Ceaușului David Corbea, robul istoriei noastre diplomatice pînă în ultima clipă a vieții, robul cauzei românilor, crezul său drept și înălțător.

Așadar David Corbea încheiase strălucit misiunea sa transilvăneană. Trebuia să ajungă la Petru cel Mare, ca raportîndu-i rezultatele obținute să se întoarcă apoi la București, la Brîncoveanu, la Cantacuzini. În leagănul unde învățase atîtea lucruri frumoase și trăise atîtea ore de liniște și zbucium. Apoi, cine știe? Să ceară permisiune domnului său să se întoarcă acasă, acasă de tot. În Transilvania. În Scheii Brașovului. Acolo unde frații lui îl așteptau și aveau nevoie de el.

Omul simte nevoia ca acolo unde a văzut lumina soarelui să-l prindă și amurgul vieții. Ca acolo să-i fie și mormîntul. David Corbea era tînăr încă. Nu se putea gîndi la amurg. Dar la ţinutul natal, da. La minunatul meleag al Transilvaniei, țara de dincolo de pădurile care cîntau în pletele frunzelor şi care a dat atîți oameni mari la cumpăna vremurilor!

ÎNCHEIERE

Unde începe legenda şi intrarea în nemurire

David Corbea Ceauşul se întorcea din misiune. Viaţa la curtea lui Brîncoveanu îl călise, îi întărise convingerea în forţele sale, dar îl şi obosise peste măsură. Caracterul instabil al domnitorului fusese în mare măsură cauza acestei oboseli. Totuşi, îl stima, îl preţuia şi-l iubea pe acest blînd voievod îmbrăcat în mantia împăraţilor de la Bizanţ şi exalînd ca şi aceştia acel amestec straniu de pasiune şi candoare, de surîs cînd enigmatic, cînd deschis, de priviri cînd senine, cînd mefistofelice şi tulburătoare. Felin pînă la ferocitate şi distins pînă la grandoare.

David Corbea se întorcea pe un drum ocolit, prin Varşovia, la Petru cel Mare şi apoi în Ţara Românească. Mergea într-un faeton destul de elegant, cu cai de olac schimbaţi la vreme, cu doi vizitii. Vehiculul nu era nici de la curtea lui Petru cel Mare, nici cu atît mai mult de la cea a lui Brîncoveanu, de unde Corbea plecase mai de mult. Dat fiind caracterul secret al misiunii sale, nu putea apare ca un călător oficial, secretar aulic şi purtînd pe faţă emblema unuia sau altuia din monarhi. De altfel călătorea în calitate de negustor şi purtînd numele de David Ivanov, nume ce i se dase la prima întoarcere

în Ţara Românească. Pe această cale secretă poseda suficiente şi chiar prea bune mijloace materiale pentru a se întoarce.

Surugiii se dovedeau a fi meşteri în meseria lor de vreme ce făceau de schimb la capră şi rădvanul mergea ziua şi noaptea.

Corbea, în faetonul acela somptuos, ca într-o cameră minusculă, îşi trecea prin minte ca la o paradă militară întreaga sa viaţă. Dar odată cu acest imperios sentiment care punea din ce în ce mai multă stăpînire pe el, simţea toropindu-l oboseala cu flamura ei flască şi totuşi cuprinzătoare. Simţea că e obosit sau gîndurile doar nu-l mai ascultau. Gîndurile piereau ucise. Atunci se linişteau într-o mare a tăcerilor.

Se întorcea. În faetonul care părea acum o colivie prea strîmtă pentru zbuciumul năvalnic ce se zbătea zglobiu ca o căprioară în pieptul Ceauşului.

Revedea mai întîi copilăria. Marea şi unica lui colbuită copilărie. Fără jocuri şi numai cu zbuciumul anilor. Doar cu aripi bune de zburat încă de mic. Cu marea forţă şi cutezanţă a săgeţii menită să ajungă virilă la ţintă.

Bogat îi era acum veşmîntul. Om de curte domnească, secretar aulic imperial, umblat prin străinătăţi şi uns cu toate alifiile vieţii. Revedea totuşi cu ochii larg deschişi chipul copilăriei din Scheii Braşovului, de la poalele Tîmpei. Pădurea de brazi aromitori, muntele pieptiş şi colţuros ca şi viaţa pe care trebuise să o urce necontenit, să-i străbată cărările abrupte. Ridicînd de bucurie o odă şi fredonînd doina din frunza inimii a întristare. Alternînd între vis şi realitate.

Oraşul de la poalele Tîmpei îi juca mereu în faţă,

îi stăruia proaspăt și neacoperit de neguri, ca acum cînd îl vizitase de curînd. Mult timp gîndul rămînea ca un cuțit nedureros în memorie, la capitolul Ioan Corbea, părintele și învățătorul său, minunatul apostol al atîtor generații de Scheieni, de români.

Nu știa de ce. Dar chipul lui Ioan Corbea se schimba mereu în gîndurile lui, căpătînd înfățișeri și identități diferite.

Vizitiii erau neobosiți. Mînau zi și noapte pentru a ajunge la timp. Corbea nu părea să se grăbească. Numai gîndurile lui alergau haotic în toate părțile. L-a revăzut cu ochii minții pe Ioan Corbea și i-a auzit parcă și glasul damnîndu-i pe dușmanii neamului românesc: „Duceți-vă și vedeți-o. Și acum vorbesc parcă glasurile celor uciși și capetele acestora parcă se împreună cu al lui Mihai de la Turda uciși de aceeași mînă dușmană neamului românesc.“

Faetonul grăbește spre țintă. Caii merg voinicește. Ropotul lor se aude ca o goarnă ce se pregătește să vestească atacul. Răsuflarea lor nu se aude însă deloc. Ceaușul simte o toropeală asemănătoare stării de vis. Îi revede pe frații săi — cum erau ei atunci — acolo, în locurile scăldate de senin și soare din Scheii Brașovului.

Gîndul alunecă apoi spre domnitor și se așază statornic pe treabă. Revedea ziua aceea plină și luminoasă, cînd se prezentase lui Brîncoveanu și cînd îl cunoscuse pe acest om ales și cultivat, pe acest cap încoronat. Nu poate uita ziua aceea, nici ceea ce discutaseră. Gîndurile sale n-o pot ocoli nici acum. Numai că o vede puțin mai altfel. Oboseala sa poate e de vină că introduce în gînduri puțină indiferență și răceală. Sau că l-a cunoscut atît de bine pe domnitor încît a început să-i vadă și umbrele.

Imediat gîndurile i se îndreaptă către Cantacuzini. Îl vede pe Stolnic tot cu ochii minții. Pe Stolnic nu-l poate vedea singur, ci înconjurat de ceilalți frați Cantacuzini: Mihai spătarul, Iordache, Drăghici, Toma. De toți Cantacuzinii. Parcă îl zărește chiar și pe Șerban Cantacuzino, domnul defunct. Nu-l cunoscuse. Nu-l văzuse niciodată în realitatea vieții și a zilei. Doar într-un portret pe care acesta îl comandase unui pictor din Viena după retragerea turcilor din 1683. Artistul, cine o fi fost, că portretul nu era semnat, redase veridic, în manieră și atmosferă renascentistă, chipul primului domn Cantacuzin în scaun românesc. Auster, cum va fi fost, dar imprimîndu-i și maniera vieneză a picturii, păstrînd ceva și din atmosfera portretelor lui Albrecht Dürer. Ca și acolo însă, pe fața îngîndurată este lăsată să cadă o lumină, ca o rază de soare, cu un surîs care introduce o notă de duioșie și de visare, ca și cum ar vrea să pătrundă în sufletul persosajului, să-i cunoască stările sufletești.

A citit în portret ceea ce nu cunoscuse din viața personajului domnesc. Aspirația lui Șerban Vodă spre mărire, spre tronul împăraților bizantini care-i degajă umbrele de pe chip, îngrijorarea permanentă față de sărutul bucuriei. Duioșia, visarea, gîndul că într-o bună zi visul va izbuti.

Ceaușul îi vede pe Cantacuzini. Pe toți Cantacuzinii. Chiar și pe bătrînul Postelnic, tot dintr-un tablou de familie, realizat de data aceasta de o mînă măiastră de român, dintre acei mulți cîți au însorit cu talentul lor epoca brîncovenească.

Faetonul zboară. Îl obosește peste măsură drumul. Ar slobozi o poruncă spre vizitiu. Să meargă mai încet. Să nu parcurgă distanțele cu atîta repezi-

ciune. Dar drumul acesta care e atît de lung acum va trebui să-l mai poarte prin lumea peregrinărilor sale. Ştie însă că pînă la urmă va trebui să ajungă în Ţară. De aceea îl lasă pe vizitiu să-şi facă datoria cum ştie mai bine. Gîndurile aleargă însă mai iute decît orice faeton, sînt mai înaripate ca orice cal din cea mai celebră herghelie cîte s-au cunoscut vreodată, roţile se învîrt atît de încet faţă de timpul gîndului alergător.

Îi vede pe Cantacuzini de o parte şi pe Vodă cel în scaun, dincolo. Faţă în faţă cu ei, dar dincolo. Îl doare că nu-i poate vedea împreună. Ca fraţi buni ai unei ţări care în ceasuri de cumpănă are nevoie de fraţi buni. Ce aveau să-şi împartă oare? Averile cele multe ale lui Brîncoveanu? Negreşit că nu! Sensul puterii şi mîndria cu siguranţă. Patimi oarbe care i-au pierdut şi pe Dăneşti şi Drăculeşti şi pe Băleni şi Cantacuzini. Odihnesc cu toţii mîngîiaţi de aripa vîntului trecător ce-i adie în inima lutului. Odihneşte şi Postelnicul în umbra palatului său de la Mărgineni.

Cei vii n-au învăţat nimic de la istorie. Parcă a curs zadarnic pe lîngă dînşii. I-ar fi dorit pe toţi cei în viaţă împăcaţi şi uniţi sub flamura iubirii de Ţară. Deşi Domnul îşi iubeşte Ţara precum şi Cantacuzinii în felul lor, ar trebui s-o iubească toţi în acelaşi fel.

Într-o noapte a visat că mergea neobosit. Se apropia de o stîncă pe care o trecea cu uşurinţa vulturului iar dincolo nu mai afla nimic.

Nu credea în vise. Îşi amintea doar de bătrînul Visarion, un Scheian limpede la minte, dar tare hîtru, care se dădea drept mare tălmăcitor de vise. „Scroafă dacă ai visat, bucurie înseamnă; fîntînă

dacă ai visat, limpezire înseamnă; rîu dacă ai visat, la drum lung să te aștepți; rîie mîncîndu-te, tot bucurie; copil de vei visa, înseamnă întristare; mei de vei visa, gînduri multe vei avea“ Și cîte și mai cîte asemenea năstimiri.

Îl întrebase David Corbea odată:

„— Dar de unde știi, moșule, să tălmăcești atît de bine visele? Pentru că dacă îmi spui o să-ți dau și eu unul pe seamă, ce l-am visat astă noapte!“ Și Visarion îi răspunsese senin:

„— D-apăi că nu-i nevoie a fi un firoscos ca să-ți dai seama și să potrivești totul. Gîndește-te și matale: dacă scroafa visată ar fi și gata de mîncare, de ți-ar îndestula apendicele hămesit, nu ți-ar face o mare bucurie? Ce e mai limpede ca apa fîntînii? Ea limpezește pînă și gîndurile cele mai tulburi! Albia rîului este un drum lung pentru oricine! Rîia e blestem, dară o dată scăpat de ea înseamnă mare bucurie. Copilul e bun la casa omului, dar vai de bietul sărman cu droaia de copii pe cap. Iar meiul, cîte boabe mici, tot atîtea gînduri de te frămîntă și nu se mai sfîrșesc!“

Corbea zîmbise atunci. Îi dăduse dreptate lui Visarion. Numai că acesta nu terminase ceea ce avea de spus. Se mirase și el că David Corbea îl înțelesese atît de repede și nu se îndoise de tălmăcirile sale. Se simți dator să adauge ca o justificare:

„— În sfîrșit, visele sînt vise. Nici mai bune, nici mai rele decît așa cum le gîndești. Să nu crezi în ele, că sînt tare înșelătoare. Să crezi în tine mai întîi. Că visul tot de la om purcede!“

N-a mai crezut de atunci în vise. A crezut în el și a mers mai departe. Nu putea să le ignoreze însă total. Mai ales pe cel pe care îl avusese în noap-

tea de dinaintea plecării din Transilvania. Îl visase pe Brîncoveanu. În carne și oase. Pe domnitorul său. Dar visul fusese îngrozitor. La începutul visului, el, Ceaușul, simțea nevoia să-l avertizeze pe Brîncoveanu că îl paște o primejdie. O mare primejdie. Dar nu putea să ajungă nici măcar să-l zărească domnitorul, ca, printr-un semn, să-i dea de știre că trebuie să se ferească.

Apoi s-a liniștit. Brîncoveanu suise în scaunul domnesc și ridicase sceptrul slobozind strigare către toți că vor porni neîntîrziat războiul împotriva Semilunii. Semăna aidoma cu Mircea cel Mare, cu Țepeș Vodă sau chiar cu Mihai-Viteazul ori poate cu Ștefan cel Mare.

Deodată dinspre munte s-a stîrnit furtuna. Dar Brîncoveanu a rămas pe tron nemișcat, doar cu ochii surîzători și încrezători în soarta sa. Furtuna s-a stîrnit imediat și dinspre Dunăre. Parcă tot șuierătoare și nemiloasă. Căpăta la răstimpuri chipul Cantacuzinilor. Apoi se ștergea ca o fantomă și rămînea numai vîntul, fără chip, fără strai, ci numai cu glasul veșnic prevestitor.

Ar fi vrut să strige, să-l vestească pe domnitor de apropierea furtunii. Dar glasul i se oprea înecat în vîrtejul sălbatic al visului, de nu se auzea nici cît o frîntură de geamăt. Brîncoveanu era imperturbabil. El continua să surîdă ca și cum nu urla furtuna, ci doar adia vîntul.

Deodată s-a făcut întuneric. Un întuneric dens și profund. Parcă furtuna suflase asupra unei lămpi și o stinsese. Cînd s-a făcut din nou lumină, parcă nu era lumina zilei, ci a unui soare tocmit anume să lumineze.

Corbea tresărise prin vis. Domnitorul nu mai

zîmbea. Era înconjurat de ieniceri. În fruntea acestora se găsea chiar marele imbrohor. Îl acuza de necredință față de Sultan. Îi strîngea coconii în jur și-i îngrămădea într-o lectică împărătească. Apoi goneau spre Stambul cu graba cu care goneau acum telegarii tocmiți la faetonul său.

Tresărise din nou prin vis. Gemuse dureros. „Iar îl vor duce pe Vodă la Stambul! Iar îl vor sili să dea bani pentru a scăpa cu viață. Sau poate nu-l vor sili. Va da el de bunăvoie pentru a scăpa."

Și iar se așterne întunericul cît clipa. Cînd se face din nou lumină, Brîncoveanu se află în lanțuri la teribilul Edicule. Ceaușul simte cum geme prin somn de durere. Sînt chinurile la care e supus Brîncoveanu pentru a spune unde îi sînt ascunse comorile. Ar sări afară din vis pentru a vorbi lacomilor trimiși ai Sultanului unde se ascund aceste comori. Dar nu știe. Nu poate ști pentru că niciodată nu l-a întrebat pe domnitor. Poate că nici nu există atîtea comori cîte vrea Sultanul de la Brîncoveanu. Sau poate că adevăratele nestemate sînt zidirile lăsate de Brîncoveanu spre slava acestui pămînt românesc. Cele de la Potlogi și de la Mogoșoaia, foișoarele și bisericile cu turle înalte și suple, Academia Domnească. Și toate cărțile cu toate tîlcurile lor. Mai degrabă poate crede în astfel de comori spirituale decît în cele din aur și pietre prețioase.

Dar turcii nu înțeleg astfel de lucruri. Ei vor aur sunător. De aceea, înăspresc chinurile lui Brîncoveanu încît Corbea simte întreaga durere pătrunzîndu-l.

Și iar se face întuneric. Parcă se aude mai aprig vîntul, ca o prevestire. Cînd se face din nou lumi-

nă, în plină scenă a visului totul devine obositor de dureros.

Brîncoveanu fusese adus la judecata din urmă. La confruntarea dintre el și Sultan. Atunci, în miezul visului, Ceaușului îi revine în minte cealaltă confruntare, dintre el întruchipînd pe Mircea cel Bătrîn, și Sultanul Ilderim, cel întruchipat atunci de Constantin Vodă.

Dar acum e altceva. Visul pare teribil de adevărat. Îl vede pe Brîncoveanu netemător, așa cum îl dorise mereu, cu surîsul reapărut pe buze și sfidîndu-l pe sultanul Ahmed. Esența confruntării din vis era prea simplă și pe înțelesul oricui: Sultanul îi vrea comorile, Brîncoveanu dorea ca ele, cîte erau, ascunse sau neascunse, să rămînă pămîntului Țării Românești. Confruntarea nu mai avea sens. Ea era o simplă formalitate. Sultanul știa că Brîncoveanu nu se va pleca, iar Brîncoveanu știa că Sultanul îl sortise morții.

Visul prindea iar accente de durere în inima Ceaușului. Vede cum călăul retează capul celor patru coconi nevinovați ai Brîncoveanului.

Furtuna urlă necontenit. Domnul nu mai zîmbește. Mai mult decît atît: sfidează. Arcul frunții se ridică a demnitate. Jertfele de sine au umplut paharul suferinței. Suferința însăși a luat chipul bucuriei. Bucuria neplecării. A ochilor care trec peste durerea clipei.

Visul se apropie de sfîrșit. Călăul a ridicat iataganul pentru ultima oară. Așa s-a întîmplat și cu Mihai vodă Viteazul. Dar călăul nu rezistase privirilor adînci și vulturești ale voievodului primei uniri a tuturor românilor. A scăpat securea jos din mînă exclamînd: „Nu pot ucide pe un astfel de

om!“ De s-ar întîmpla și acum la fel cu Brîncoveanu!

Dar nu. Călăul a ajuns pînă la suflarea grea a domnitorului Țării Românești. Ridică iataganul pregătindu-se ca în clipa următoare să-l lase să cadă nemilos peste acel cap luminat.

Ceaușul scoate un strigăt de groază și se trezește. Așadar totul a fost un vis. Călăul n-a apucat să reteze capul voievodului. O bucurie lăuntrică îl cuprinde. Se înveselește ca un copil care a primit o jucărie. Își repetă în gînd ca o sentință: „Niciodată să nu se întîmple un astfel de lucru. Brîncoveanu vodă să trăiască, el și coconii lui, în liniștea anilor, pînă la încheierea glorioasă și firească a zilelor sale.“

În dimineața zilei următoare visului pornise la drum. Mergea de trei zile, însoțit de atîtea gînduri, Revedea chipurile celor pe care îi cunoscuse pe unde îl purtaseră pașii. Se oprea asupra celor mai însemnate. Îl revedea pe conducătorul curuților, pe Francisc Racoți, pe bravul vohmistru Constantin Turculeț, pe Petru cel Mare, despotul luminat. Apoi iar locurile copilăriei, chipul lui Ioan Corbea din Schei, dulce, obsedant de dulce. Pe Brîncoveanu Constantin stînd în tronul Basarabilor, după ce furtuna se potolise și ieșise soarele pe bolta senină. Gîndi la toate acestea și simți că viața lui are ceva de legendă.

Faetonul a ajuns la Varșovia. Unele voci afirmă că de fapt, aici, la Varșovia s-a încheiat în septembrie 1707 tratatul dintre Petru cel Mare cu Francisc Racoți al II-lea. Totul este posibil. Dar și că la scurt timp după aceea Ceaușul, care-și împlinise misiunea și făgăduințele, cade victima otrăvii care

jucase cu puterile ei ucigătoare atîtea roluri în apele zbuciumate ale istoriei omenirii.

Cine să fi avut interes să pună capăt acestei vieți tinere și luminoase? Brîncoveanu Constantin? Nu putem crede. Păstrăm imaginea unor oameni certați doar pe principiile de politică și diplomație, dar prieteni pînă la devoțiune în fondul lor sufletesc. Cine altcineva? Inima care cedează după atîta oboseală și frămîntări. Îl oprim pe David Corbea Ceaușul în faeton, gonind zi și noapte înspre deznodămînt. Atunci cînd își trecuse pe dinainte întreaga sa viață senină, caldă și zbuciumată. Drumurile, marile probleme cu care s-a confruntat îl ajunseră. Șirul gîndurilor se frînse. Inima obosită se opri îndărătnică în loc. Tocmai cînd telegarii biciuiți de vizitiu alergau mai iute decît oricînd, ducînd pe cel care cu puțin timp înainte nu-și mai contenea năvala din gînd.

Sau, ca să nu contrazicem realitatea istorică, semnase tratatul și acum se îndrepta spre Moscova. Oricum, inima i se opri îndărătnică, așa cum se oprește la orice om la capătul anilor săi.

Intra în legendă. Dar cum legendele noastre atît de scumpe nouă românilor sînt nemuritoare, David Corbea Ceaușul intra și în nemurirea românească.

Post scriptum. Aici se încheie și cartea noastră. Fără a mai pomeni nimic despre marea dramă din anul 1714. Cauza abținerii noastre de la acest final e mai greu de explicat. Exemplul ni l-a oferit chiar marele Nicolae Bălcescu, care, în opera lui monumentală „Istoria Românilor supt Mihai Vodă

Viteazul", s-a oprit cu al său cuvînt de foc, undeva, înaintea fatalului sfîrșit. Fie că timpul nu i-a fost favorabil spre a-și împlini și încorona opera, fie că, mai degrabă, n-a vrut să devină părtaș în scris la drama eroului său preferat petrecută în 1601 pe Cîmpia de la Turda.

Apropierile nu-și au sensul. Sentimentele, da. Citim în subtext durerea lui Brîncoveanu pentru pierderea unuia din „marii prieteni" așa cum îi denumea pe iluștrii săi apropiați. Poate pe cel mai bun dintre ei, în sensul de eficient în cîmpul deosebit de însemnat și necesar în epocă — al politicii și diplomației.

Oprindu-ne la acel mare drum, așa cum s-a oprit și inima lui din mers, am omis de fapt întreaga dramă a lui Brîncoveanu. Și întreaga mare neînțelegere cu Cantacuzinii. Am tăiat firele care duceau spre deznodămînt.

Privind din perspectiva istorică, familia Cantacuzinilor, inclusiv Stolnicul, deși intră și ei în eternitatea românească, sînt parcă ocoliți de legendă.

Brîncoveanu, nu! El intră, ca și trimisul său prin peregrinări, într-o carte de aur unde roua legendei, cu cît trece timpul, este mai proaspătă și mai înmiresmată. „Brîncoveanu Constantin, boier vechi și domn creștin", nu și-a mai încheiat nicicodată drumul prin istorie. Nici peregrinul din Scheii Brașovului.

Cutreieră amîndoi prin legendă și eternitate!

SFÎRȘIT

Sumar

Colecția Clepsidra
28

Lei 10,50

,,În liniile ei mari, povestirea se constituie ca o frescă în care este prinsă în culorile cele mai vii o epocă de mare avînt cultural, cînd se pregătesc premisele unei adevărate renașteri românești, într-un cuvînt, se fundamentează pe această bază o spiritualitate generoasă specifică unui popor care, sub o conducere î[redacted]ptă, se [redacted] să-și realizeze marile aspirații. Bun [redacted] al epocii, autorul valorif[redacted] b[redacted] documentație istorică, realizînd [redacted] artei literare o frază cu[redacted] comunicînd ideile majore ale timpului. Chiar și atunci [redacted] folosește dialogul acesta pune într-o lumină edificatoare, pe lîngă tip[redacted] și fondul lor de idei și sentimente p[redacted]

Șerban Cioculescu